

ISAACI VOSSII

VARIARUM OBSERVATIONUM LIBER.

LONDINI:

Proſtant apud *Robertum Scott* Bibliopolam.

MDCLXXXV.

De Antiquæ Romæ et Aliarum quarumdam Urbium magnitudine.

Cap. I. *De mensura mœniorum veteris Romæ* pag. 1
II. *De* xxxvii *urbis Romæ portis totidemque viis. De Tribubus* p. 8
III. *Qualia fuerint mœnia Romæ antequam à Sylla vel potius ab Augusto Cæsare ampliarentur* p. 10
IV. *Occurritur quibusdam argumentis quæ huic tantæ magnitudini adversari videntur* p. 14
V. *Quantus fuerit veteris Romæ cum suburbiis ambitus* p. 22
VI. *Quando Roma fuerit maxima & hominum in Roma multitudo* p. 26
VII. *Quomodo urbs & civitas & mœnia Romana paulatim decreverint* p. 34
VIII. *De magnitudine Babylonis & Nini* p. 37
IX. *De Thebis Ægyptiis* p. 41
X. *De Alexandria* p. 47
XI. *De Carthagine* p. 51
XII. *De Cairo & Babylone Ægyptiaca* p. 53
XIII. *De magnis Sinarum urbibus* p. 56

De Artibus et Scientiis Sinarum pag. 69

De Origine et Progressu pulveris Bellici apud Europæos p. 86

De Triremium et Liburnicarum Constructione p. 95

De Emendatione Longitudinum p. 141.

De Patefacienda per Septentrionem ad Japonenses et Indos Navigatione p. 187

De Apparentibus in Luna Circulis p. 195

Diurna Telluris Conversione omnia gravia tendere ad Medium p. 201.

De

DE SIBYLLINIS ALIISQUE QUÆ CHRISTI NATALEM PRÆCESSERE ORACULIS.

EPISTOLA. *ad Thomam Brunonem* pag. 209
PRÆFATIO p. 215
Cap. I. *De Danielis hebdomadibus* p. 216
II. *Explicatio prophetiæ Jacobi de Christo Gen.* 49. p. 220
III. *Quomodo Vaticinia de Christo fuerint attributa Herodi, deque Herodianorum secta* p. 223
IV. *De oraculis Sibyllinis, quando & à quibus fuere conscripta* p. 229
V. *Interpretatio* iv. *eclogæ Virgilii* p. 234
VI. *De prohibitione librorum Sibyllinorum* p. 241
VII. *De libris apocryphis* p. 243
VIII. *De hodiernis quæ supersunt Sibyllinis* p. 247
IX. *De altera Sibylla Erythræa cujus carmina non a Judæis sed ab Ethnicis fuere conficta* p. 254
X. *Judæorum Alexandrinorum de rege venturo sententia* p. 257
XI. *Tertulliani & Josephi de Christo Testimonia vindicantur* p. 260
XII. *De ordine & divisione sacrorum librorum quem Judæi perverterunt* p. 263

XIII. *Vindi-*

XIII. *Vindicantur nonnulla* LXX. *interpretum loca male à quibusdam reprehensa* p. 265
XIV. *Quomodo disputandum cum Judæis & qua præcipue ratione sint convincendi* p. 270
XV. *De litteris Samariticis* p. 281
XVI. *De Judæorum Grammatica & de Judæis Hellenistis* p. 284
Ad Judæos p. 293

RESPONSIO AD OBJECTA NUPERÆ CRITICÆ SACRÆ p. 297

AD ITERATAS PATRIS SIMONII OBJECTIONES ALTERA RESPONSIO p. 345

ISAACI VOSSII
DE
ANTIQUA URBIS *ROMÆ* MAGNITUDINE.

CAP. I.

De Menſura mœniorum veteris Romæ.

ÆPIUS miratus ſum pleroſque eos qui de Urbe ROMA & antiquis ejus ſcripſere mœnibus, adeo ea anguſto incluſiſſe ſpatio, ut illa nunquam undecim millium ambitum exceſſiſſe exiſtiment. Cum enim veteres iſti, qui ſuperſunt muri, hanc fere conficiant menſuram, & nuſquam hoc tempore alii compareant; rem ſactam ſe habere putant ſi audacter affirment, iſtam orbis quondam dominam non laxioribus unquam clauſam terminatamque fuiſſe mœnibus. Errorem ſuum vel exinde cognoſcere potuiſſent quod communi ſcriptorum conſenſu conſtet jam anno urbis conditæ CCXCI murum hujus urbis parem aut etiam aliquanto ampliorem habitum fuiſſe Athenienſium aut Syracuſiorum mœnibus, quæ in ambitu CLXXX. vel etiam ducenta, ſi aliquos ſequamur, continebant ſtadia, quæ viginti quinque paſſuum conficiunt millia, vel ut minimum XXII. cum ſemiſſe. Nimis autem abſurdum fuerit exiſti-

mare domita postmodum tota Italia, Græcia, Africa, Ægypto, Hispania & Gallia, toto denique usque ad Eufratem subacto Oriente, & in infinitum propemodum post tot triumphos crescente civitate; adeo nihilominus decrevisse urbem, ut non nisi quartam partem, ejus quam prius obtinuisset areæ, suis circumscriberet mœnibus. Quapropter non inutilem spero me præstiturum operam, si quod omnibus urbibus & omnibus ubique contigit rebus publicis, idem quoque Romæ contigisse ostendero, certisque documentis palam fecero, urbem illam florente populari regimine & libertate integra, non ad eam modo quam diximus, quamque superstites etiamnum testantur muri, verum ad vicies minimum majorem provectam fuisse amplitudinem: eandem vero eversa libertate & oppressa primum à Sylla & deinceps à Pompeio & Cæsaribus republica, ita paulatim esse diminutam, donec tandem in eam, quam Justinianei, qui hoc tempore supersunt, declarant muri, deficeret mensuram. Animus non est ea hic repetere quæ jam sæpius ab aliis occupata fuere, nec exponere quibus initiis & progressibus urbs & civitas Romana ad tantam provecta sit magnitudinem. Primum fuisse Syllam qui post reges produxerit Pomœrium complures scribunt. Sed aliud pomœrium, aliud murum ampliare, ut postea dicemus. At vero jam diu antea muros urbis prolatos fuisse colligo ex Horatio, cum in Arte scribit tibias antiquis Romanis admodum fuisse simplices, minimeque spissa theatrorum sedilia, sed vero

Postquam cœpit agros extendere victor, & urbem
Latior amplecti murus, vinoque diurno
Placari Genius festis impune diebus,
Accessit numerisque modisque licentia major.

Cum enim ex Livio lib. vii. constet primos ludiones ex Hetruria accitos fuisse anno Urbis CCCXC. clarum satis sit de quo tempore hæc Horatii verba intelligenda sint, ut dubitan-

bitandum minime sit, quin sæpius eodem manente pomœrio, urbe tamen & civitate crescente, creverit etiam murorum ambitus. Ab Augusto vero aucta fuisse constat mœnia. Quænam autem & quanta fuerit hæc ampliatio, licet antiqui non prodiderint scriptores, ex eo tamen quod murus prior ad centum & octoginta protenderetur stadia, & quod aperta esset pars urbis ad Campum Martium satis verisimiliter potest confici. Antiqua nempe mœnia à decimo viæ Ostiensis milliari lapide usque ad Anienem fluvium excurrebant. Quod vero ab Aniene usque ad Tiberim interjacet spatium id supplevit Augustus. Nondum iste exstabat murus cum suam Dionysius Halicarnassensis ederet historiam; is quippe veteris tantum mentionem fecit muri, qui non excedebat viginti quinque pass. millia, ut paulo ante monuimus. Sed vero cum Augustus post illud tempus, quo ista scribebat Dionysius, totis XXIV. imperarit annis, manifestum est, eo demum tempore aucta ab illo fuisse mœnia. Ut vero sciamus tempore Augusti hoc quod diximus augmentum accessisse mœnibus Romanis, adscribam verba Plinii, idque eo lubentius, quod illa non intellecta multis viris doctis & antiquitatum Romanarum studiosis multorum fuerint causa errorum, dum ea vel temere corrigunt, vel ineptis interpretamentis in absurdos conantur abducere sensus. Sic itaque ille, lib. iii. cap. v. *Mœnia ejus collegere ambitu imperatoribus Censoribusque Vespasianis anno conditæ* DCCCXXVIII. *pass.* XXX, *M. Complexa montes septem ipsa dividitur in regiones quatuordecim. Compita earum* CCLXV. *Ejusdem spatii mensura currente à milliario in capite Romani fori constituto ad singulas portas, quæ sunt hodie numero triginta septem, ita ut duodecim portæ semel numerentur, prætereanturque ex veteribus septem quæ esse desierunt; efficit passuum per directum* XXX M. DCCLXV. *Ad extrema vero tectorum cum castris prætoriis ab eodem milliario per vicos omnium viarum mensura colligit paulo amplius septuaginta millia passuum.* Hæc est constans

 fere

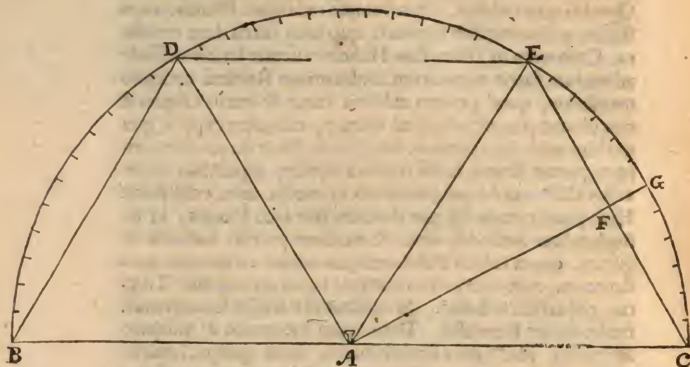
fere veterum librorum scriptura nisi quod & in vulgatis, & in longe pluribus manu exaratis codicibus in primo commate non XXX. M. sed vero XIII. millia & CC insuper exhibeantur passus. Hujus autem varietatis, qualis & in multis quoque aliis occurrit locis, non aliunde petenda est causa, quam quod tempore Theodosii & postea, non defuerint complures qui Plinii exemplaria depravarunt & nulla scriptoris habita ratione, suorum temporum mensuras pro mensuris substituerunt veteribus. Verum id esse satis colligas è scripto de mensura orbis terræ quod anno XV. regni sui fieri curavit imperator Theodosius, quodque in multorum passim occurrit Bibliothecis; quia tamen nondum quod sciam editum, non pigebit ipsa adscribere verba.

Post congregatam Epistolam de quæstionibus decem artis Grammaticæ, cogitavi ut liber de mensura provinciarum orbis terræ sequeretur, secundum illorum auctoritatem, quos sacratiss. Theodosius imperator ad provincias prædictas mensurandas miserat. Et juxta Plinii Secundi præclaram auctoritatem ipsarum dimensionem volo supplens ostendere. Sed duabus causis contra temporum rationem scripturam missorum Theodosii verbis Plinii Secundi ordine scribendi propono, eo quod illi in duodenis novissimis versibus diligentius antiquis fecisse se affirmant, & quod exemplaria codicum naturalis historiæ Plinii Secundi quæ scrutatus fui nimis à scriptoribus ultimorum temporum dissipata prævidi. Sermones quidem prædictorum Missorum quia minus vitiose scripti sunt quantum potuero corrigere curabo. At ubi in libris Plinii Secundi corrupte absque dubio numeros fieri cognovero, loca eorum vacua interim fore faciam, ut si non invenero certa exemplaria, quicunque repererit emendet. Nam ubi dubitavero num certi necne sint numeri, sicut certos caraxabo, ut prædictus quisque veros viderit, veraciter corrigat. Nulli stuporem præbere debet quando numerus millium inter Plinium Secundum ac missos Imperatoris dissentit, quoniam illi sicut prædixi, quod intentius vere hoc opus perfecerunt quam veteres testantur.

Non

Non est itaque obscura ratio quamobrem in multis Plinii exemplaribus extrita veteri mensura alius substitutus sit numerus continens mensuram murorum quos fecit Justinianus, quique hodie etiamnum magna ex parte supersunt. Quod si quis dubitet, illum vel ipse redarguet Plinius, cum statim postea modum explicat, quo inita fuerit hæc mensura. Cum enim ut Dionysius Halicarnassensis scribit difficile admodum fuerit mœniorum ambientium Romam colligere mensuram, quod propter ædificia intus & extus cingentia non ubique pateret aditus ad murum, rationem explicat qua mœniorum haberi potuerit longitudo. Dicit itaque suo tempore portas Romæ fuisse triginta septem, æqualibus intervallis distantes à lapide milliario in media urbe constituto. Hinc patet mænia illa quæ describit hoc loco Plinius, in semicirculum fuisse disposita, & eandem prorsus habuisse figuram, quam Fabius Pictor antiquæ tribuit civitati seu agro Romano, cum eum arcus formam, cujus chorda esset Tiberis, reddidisse testatur. Si exactus iste fuisset semicirculus, facilis fuisset dimensio. Dato enim intervallo à milliario ad portas, id est, data semidiametro, datur quoque semicirculus. Sed propter obliquitatem Tiberis non constabat quantam partem circuli absumerent mœnia. Rectam vero diametrum invenire & hoc quoque difficile cum in Transtiberina regione eadem quæ in ipsa Roma occurreret difficultas, quod omnia ædificiis essent occupata. Eadem ratio obstabat, quominus & portarum intervalla cognoscerentur. Quamvis illæ ut æquali à milliario aureo distabant mensura, ita quoque paribus à se invicem distarent intervallis, quo tamen exactior fiat calculus & minor committatur error, dicit tutissimum fuisse ut duodecim portæ semel simulque numerentur per directum, neglectis & præteritis septem antiquis portis milliario vicinioribus, & hac ratione mensores Vespasianorum collegisse longitudinem muri XXX M. & pass. DCCLXV. quem paulo ante triginta millium passuum rotundiore dixerat numero. Sit itaque milliarium au-

teum quod in capite fori Romani prope Tiberim erat positum, A. Ipse Tiberis BC. Mœnia Romæ qualia sub Augusto & Vespasiano erant BDEC. In hoc muro notentur

XXXVII. portæ, quæ conficiunt XXXVI. intervalla. Si in exactum semicirculum disposita fuissent mœnia, haberemus tria æqualia & æquilatera triangula, qualia sex integer continet circulus, facilisque omnino fuisset dimensio. Verum quia ut diximus non constabat quantam circuli partem mœnia absolverent, dicit duodecim portas, id est, duodecim portarum intervalla, simul numerata fuisse mensura currente per vicos rectiores, quod eo facilius fieri poterat, quod Augustus & Nero vicos qui antea enormes erant, direxerant. Quamvis vero ea dimensio alibi quoque fieri potuerit, ponamus tamen eam institutam fuisse à C versus E per vicos CFE. Cum vero omnes portæ æqualibus à milliario, id est, à centro urbis, abessent intervallis, clarum est data recta CFE, dari quoque perpendicularem AF & residuum ejus

FG &

FG & ſimiliter arcum ſeu curvaturam muri CGE, quæ cum tertiam longitudinis muri contineret partem, oportet ut fuerit paſſuum decem millium & inſuper CCLV. cum totius muri teſte Plinio longitudo fuerit triginta millium & DCCLXV. paſſuum. Ex hoc porro Plinii loco certo & manifeſte cognoſcitur mœniorum Romæ amplitudo. Sed & hoc quoque cognoſcitur à medio urbis, ſive à milliario conſtituto in capite fori, ad ſingulas portas intervallum fuiſſe decem millium paſſuum, ita ut tota diameter paſſuum fuerit viginti millium. Hinc quoque patet mœnia Romana ambitu ſuo non totum impleſſe & abſolviſſe ſemicirculum. Si enim diametrus fuerit viginti millium, neceſſum eſt ſecundum rationes Geometricas, ut dimidius circulus contineat triginta & unum millia & inſuper paſſus $428\frac{4}{7}$. Deſunt ergo paſſus $663\frac{4}{7}$. Tantillo nempe ſpatio mœnia Romana ſemicirculo minora fuere. Jam vero ſi ſcire velimus utrum hæc Veſpaſiani juſſu facta dimenſio recte inſtituta ſit, optime id noſtro cognoſcere poſſimus ſeculo. Quippe cum nulla ædificia & nullæ excelſæ moles facultatem metiendi impediant, & notus ſit ſitus fori Romani in cujus capite prope Tiberim collocatum erat milliarium; auſim promittere futurum ut ſiquis à foro Romano veluti centro deſcribat ſemicirculum ad ripas Tiberis decem utrimque diſtantes paſſuum millibus, ambitum illum aliquanto minorem inveniat ſemicirculo, ita ut ad cognoſcendam Plinianæ menſuræ veritatem, vel ſolum hoc ſufficiat argumentum.

CAP.

CAP. II.

De triginta septem URBIS ROMÆ portis totidemque viis. De tribubus.

UM in antiquiore Roma nulla portarum in tractu Transtiberino apud scriptores occurrat mentio, siquidem & nullus præter Sublicium erat pons, qui tamen & ipse belli tempore dissolvebatur; minime dubitandum quin triginta septem istæ portæ, quas memorat Plinius, omnes in eo, quem hactenus descripsimus, fuerint muro, &, nisi fallor, manifeste id ipsum Plinii indicant verba. Cum ille muro tribuat longitudinem triginta millium & præterea passuum DCCLXV. & ex eo quod addit, sufficere ut duodecim portæ semel numerentur, satis manifeste conficitur æqualia fuisse portarum intervalla, ita ut inter singulas portas spatium intercesserit passuum DCCCLIV $\frac{VII}{XII}$. Quæ sane justa & legitima est mensura. Stultum vero fuerit in ambitu undecim vel tredecim millium tantam portarum multitudinem fingere. Portas quoque triginta septem Romæ fuisse affirmat. P. Victor ad finem scripti de regionibus urbis. Sed cum Valentiniani tempore compilator iste vixerit, non potuit sic scripsisse aut sensisse, itaque libenter ab aliquo è Plinio additum existimo. Porro si quis numerum portarum quæ in antiquis marmoribus & apud Festum & alios memorantur simul componat, inveniet verum esse quod scribit Plinius. Sed & ex viarum numero idem deprehendi potest. Siquis enim vel earum solum, quarum apud antiquos scriptores superest memoria, subducat numerum, plures quam triginta inveniet, neglectis etiam iis, quas in Transtiberina constat fuisse regione.

Sed

Sed & ex tribuum numero facile aliquis colligat quanta olim fuerit Roma, si urbanas cum illis componamus tribubus quæ in agris, id est in suburbiis, habitarent. Sub regibus & postea quamdiu Romana stetit Respublica, nunquam plures quam quatuor tribus fuere urbanæ, quæ Romæ, quatenus septem continetur montibus, fixum haberent domicilium. At vero in agro suburbano primo quidem XVI, dein XXI, mox XXVI, deinceps XXXV, tandem etiam post bellum Marsicum quadraginta quinque numeratæ fuere tribus. Tot & etiam plures fuisse, licet ex antiquis satis colligere possimus monumentis propter antiqui tamen numeri religionem, non plures quam triginta quinque dicebantur. Quamdiu vero hic numerus substitit, usque ad tempora Sullana, omnes istas tribus Romæ habitâsse certis confici potest testimoniis; neque obest quod easdem per totam Italiam dispersas postmodum fuisse constet. Sub Regibus nempe quando ager Romanus nusquam ultra decimum octavum à foro Romano extendebatur lapidem, iste nihilominus sufficiebat ager alendis tam rusticis quam urbanis tribubus. Aucta deinceps republica Romana, cum ex victis aut dedititiis Italiæ populis innumeri civitate donarentur, cresceretque non numerus tantum, sed & amplitudo & frequentia tribuum, nec alendæ tantæ multitudini Romanus sufficeret ager; necessum fuit ut victarum gentium agri aut toti, aut ex parte, victoribus cederent. Suadente itaque utilitate divisi inter victores fuere agri, victique ad augendam civitatem Romanam per tribus fuere dispersi, missis Roma novis colonis, qui & agrorum curam haberent, & simul illos, qui in provinciis remansissent, (si quid forsan rerum novarum molirentur) comprimerent. Hac ratione factum est ut tribus quæ antea Romæ erant, divisæ fuerint, & partim Romæ agitarent, partim vero per provincias dispergerentur. Quamvis autem in provinciis plurimum versarentur, præcipui tamen etiam Romæ suos habebant lares, ad quos comitiorum tempore revertebantur, Hæc

cum multis scriptorum testimoniis vera esse cognoscamus, non est ut dubitemus, quin Romæ omnes quas diximus tribus, præcipuam suam habuerint sedem, & cum in provinciis, coloniis & municipiis, tribuum nomina & stationes fuisse dicuntur, id ea qua monuimus ratione esse accipiendum.

Cap. III.

Qualia fuerint mœnia Romæ antequam à Sylla, vel potius ab Augusto Cæsare ampliarentur.

UT hæc quæ descripsimus, ita quoque antiquiora mœnia non totam ambiisse urbem, sed à parte Hetruriæ Tiberim loco muri fuisse habitum, præter multos alios non uno in loco testatur Dionysius Halicarnassensis. Idem lib. VIII. anno urbis conditæ CCXCI. scribit istoc tempore muros urbis Romæ non fuisse majores mœnibus Athenienfium. Constat vero illa fuisse stadiorum CLXXX. aut circiter. Ad itineris diurni longitudinem porrecta fuisse testatur Aristides in Panathenaica. Iter vero unius diei licet non eadem semper accipiatur ratione, quippe si per multos dies continuandum sit iter, σταθμοὶ seu mansiones viginti ut plurimum passuum absolvuntur millibus, sed si unius diei iter seorsim spectes, multo patet latius. Itaque Strabo itineri diurno stadia adsignat ducenta & quinquaginta & aliquando etiam plura quam trecenta. Procopius cum decem & ducentis id componit stadiis. Sed vero Græci antiquiores, ut Herodotus in Melpomene & Dicæarchus & complures alii itineri diurno terrestri ducenta tribuunt stadia, quæ viginti quinque passuum conficiunt millia. Qui Syracusarum mœnibus æqualem faciunt ambitum Athenarum, consentiunt; quippe & illis CLXXX. stadiorum tribuitur ambitus.

Habe-

Habemus itaque antiqui muri Romani longitudinem porrectam ad millia XXII. & passus quingentos, aut etiam millia XXIV, si stadia septem cum semisse, cum singulis componamus passuum millibus. Sed & hoc quoque patet muros à Sulla & postea ab Augusto ampliatos sex millibus & passibus DCCLXV, aut si alterum sequamur calculum octo millibus & passibus CCLXV productiores fuisse istis antiquis.

Unde incœperit & ubi desierit antiquus iste murus, multis dictu admodum videbitur difficile. Cum ne eorum quidem mœniorum quæ construxit Augustus, quæque describit Plinius, ullæ hac tempestate supersint reliquiæ; nemini mirum videri debet, si prisci istius muri nulla hoc tempore compareant vestigia, præsertim cum sua quoque ætate illa inventu difficilia fuisse testetur prædictus Halicarnassensis. Parum hic juvant scriptores antiqui, è quorum silentio satis manifestum veteres Romanos stante libertate & durante Republica non magnam murorum gessisse curam, confisos potius virtute & multitudine civium. Crebra quidem prolati pomærii occurrit mentio, sed nihil hoc ad muros, cum constet non tantum post reges exactos, sed jam quoque antea, crescente civitate crevisse quoque mœnia extra pomœrium, quod septem montium ambitu etiam cum amplissimum esset terminabatur,

Sed vero omnis dubitatio & difficultas cessabit, si Dionysium Halicarnasseum & Plinium sequamur, & veteris istius muri initium promoveamus ad decimum viæ Ostiensis lapidem, unde demum ad CLXXX stadia procurrebat ad Anienem, æquali semper intervallo à milliario distans aureo. Non ulterius procedebat murus tempore Reip. exstructus. Spatium enim quod Anienem & Tiberim interjacet sine mœnibus fuisse tempore Hannibalis & postea, constat ex historia. Alterum vero confirmat Pompeius Festus *Puilia saxa esse ad portam quæ sit secundum Tiberim, ait Fabius Pictor. Quem locum putat Labeo dici, ubi fuerit*

Ficana, via Ostiensi, ad lapidem undecimum. Neque enim proba videtur lectio vulgata. Verum multo magis ipsum hoc confirmat intervallum, si enim murum hunc ab initio undecimi lapidis sive à Ficana, ut habet Festus persequaris usque ad Anienem, habebis stadia CLXXX seu tot quot diximus pass. millia. Quod si isti longitudini adjicias id quod Augustus huic muro addidit, producendo eum ab Aniene iterum ad Tiberim, invenies reliqua quæ supersunt octo passuum millia. Supra enim Fidenas & Crustumerium excurrebant mœnia Augustea. At vero prius aperta erat via ad Campum Martium, nulloque præcingebatur muro. Proposuerat quidem Cæsar obstruere hunc hiatum, sed Augustus demum perfecit. Clarum hinc fit quanto spatio mœnia urbis ampliare voluerit Nero Cæsar, cum in animo habuit ea Hostiam usque producere. Cum enim ad Ficanam murus iste jam antiquitus fuerit promotus, facile colligere possimus illum non magnam admodum rem præstiturum fuisse, si quod voluit perfecisset, & veteres muros Ostiam usque continuasset. Verum si ea tantum parte non autem circumcirca murus fuisset ampliatus, convenientem non habuisset circinationem, ut mirum non sit prætermissum fuisse opus. Sed neque hoc mirum cuiquam debet videri, quod jam sub Regibus & mox postea tanta fuerint Urbis & mœniorum incrementa Ostiam versus, parum tamen crescente urbe ab ea parte qua Anio fluit. Non tantum propter utilitatem ex vicinia maris ut plerunque fieri solet, sed & ratione situs id contigisse, quia nempe planior & ædificationi aptior sit ista agri Romani portio, docent nos Festi schedæ, *Posticum Palatii dicta est ea regio urbis quam Romulus obversam posuit, ea parte, in qua plurimum erat agri Romani ad mare versus & qua mollissime adibatur urbs: cum Etruscorum agrum à Romano Tiberis discluderet, cæteræ vicinæ civitates colles aliquot haberent oppositos.* Perperam vulgo legitur *Pectuscum Palatii*, & alieno prorsus uti multa alia insertum loco. Ab aruspicibus nempe

indi-

Tibur.

Anio fluvius.

Lacus Gabinus.

Gabij.

Ad decimum.

Tusculanum Ciceronis.

Aricia.

Bovillæ.

Nomentum

Murus Augusti, longus Millia octo, passus 265. portas continens novem.

Murus tempore Reip. exstructus, longus XXII millia, pass. quingentos, complectens portas XXVIII.

Tiberis fl.

Pons Milvius.

Milliarium aureum.

Pons sublicius.

tractus transtiberinus.

ETRVRIÆ PARS.

Tiberis fl.

Ficana.

Ostia.

Tho: Cross Jun. Sculp.

inditum nomen, qui cum cardinem vocarent eam lineam quæ decumanum ad angulos ſecaret rectos, poſticam dixere iſtam cardinis partem, quæ à centro deſignationis meridiem ſpectaret. Poſticum itaque Palatii ſeu poſtica linea ea erat, quæ à foro Romano Oſtiam verſus tendit.

CAP. IV.

Occurritur quibuſdam argumentis quæ huic tantæ magnitudini adverſari videntur.

POmœrium vel ipſo atteſtante vocabulo extra muros & ſolis Palatini montis radicibus terminatum primitus fuiſſe uno conſenſu fatentur plerique. Prolatum deinceps fuiſſe à Regibus & præcipue Servio Tullio & hoc quoque conſtat. Ampliatis ab illo & ab aliis poſtmodum mœnibus, pomœrium jam non tantum extra ſed etiam intra muros fuiſſe & hoc quoque plerique teſtantur ſcriptores. Ex iiſdem quoque clarum pomœrii terminos nunquam exceſſiſſe ſeptem colles: ſiquidem conſtat ne Aventinum quidem uſque ad tempora Claudii Cæſaris intra pomœrium fuiſſe. Religione prohibitos ne producerctur pomœrium ſcribit Dionyſius Halicarnaſſenſis. Nempe vetabant augures, pontifices & reliqui ſacerdotes, quorum intererat ut multa ædificiis vacua in media urbe & Palatino vicina relinquerentur loca, apta captandis auguriis, luſtrandis agris & circumeundis muris, exhibendis ludis & ſpectaculis, ædificandis circis, unde non modicum redundabat emolumentum. Dicitur quidem Sulla protuliſſe pomœrium, ideoque auxiſſe pontificum & augurum collegium; ſed tamen jus antiqui pomœrii manſiſſe vel ex eo colligas, quod ne Aventinus quidem collis ejus ætate intra pomœrium fuerit receptus, & quod exteriores muri quos deſcripſimus ita

ita ædificiis fuerint obruti, ut nullum omnino ibi pomœrium fuiſſe videatur. Hinc ſatis ut puto clare conficias, Pontificum & augurum, quorum in poteſtate erat terminos ponere, prævaluiſſe autoritatem, idque obtinuiſſe, ut Roma non mœniorum laxitate, ſed pomœrii finibus terminaretur, & ut quidquid extra pomœrium & ſeptem eſſet colles ſuburbiis accenſeretur. Si ſic ſtatuamus, ceſſabunt omnes fere controverſiæ, quæ complures doctos & antiquitatis ſtudioſos hactenus exercuerunt viros, cum vix quidquam in veterum occurrat ſcriptorum libris, quod non facile hac ratione intelligas.

Quando itaque urbem ſeptem circumſcribi & contineri collibus ſcribunt veteres, hoc de pomœrio, id eſt, præcipua ejus intelligendum eſt parte: utpote quæ Palatium & atria comprenderet nobilium. Ut vero ait Ovidius Jovis deſcribens regiam ad exemplum civitatis Romanæ. *Plebs habitat diverſa locis*, ita quoque quidquid extra pomœrium eſſet, extra urbem eſſe credebatur, nulla habita mœniorum ratione quæ inconſpicua erant & ipſis ædificiis depreſſiora. Inde eſt quod Ariſtides in *Orat. de laudibus Romæ*, ne digna quidem ea exiſtimaverit quorum faceret mentionem & neget Romam alia habuiſſe mœnia, quam Euphratem & Phaſin & cæteros Romani imperii terminos. A populo & plebe Romana & inſuper ab infinita gentium multitudine habitabatur quidquid eſſet extra pomœrium. Ibi vivebant omnes orbis Romani populi vicatim diviſi, ut idem habet Ariſtides, ibi totæ nationes ſimul & confertim habitabant, ut Cappadocum, Scytharum, Ponticorum, & aliarum complures, ut apud Galenum loquitur Polemo. In Tranſtiberino ſuburbio agebant Judæi & Ægyptii. Alibi Catti, Germani, Daci & Britanni, denique longe maxima urbis pars erant exteri ut teſtatur Seneca, & *mundi fæce repleta* ut Lucanus. Innumeræ quoque erant ibi nobilium villæ quæ tamen licet intra mœnia eſſent, ſuburbana nihilominus dicebantur.

Ampli-

Ampliandum tamen hoc in loco judicium, ut rem totam conficiamus. Nam si hic subsistamus quid sentiemus de Plinio, qui cum omnium quotquot fuere urbium longe maximam faciat Romam, utpote cui tribuat ambitum majorem LXX. pass. millibus, terminari tamen eam ab Oriente affirmat aggere Tarquinii Superbi sito inter portam Collinam & Esquilinam, ideoque vix duobus pass. millibus distantem à media Roma? Quid item dicemus de Dionysio Halicarnasseo, cum scribit post Reges non ampliatum fuisse Pomœrium, religione non permittente, cum tamen idem anno Urbis CCXCI. mœnia Romæ æquasse aut etiam superasse affirmet muros Athenarum aut Syracusarum? Adeone sui existememus oblitos fuisse utrosque scriptores, ut nescirent quid scriberent? Vulgus tamen antiquariorum sic censent. Sed nos scimus errare eos quam plurimum, cum antiquæ urbis mensuram ex hodiernis conantur colligere reliquiis, & Aggerem Tarquinii, quem hoc in loco memorat Plinius, tam vicinum Aureo fuisse contendunt Milliari, ut non nisi duobus ab eo passuum abfuerit millibus, cum decem minimum abfuisse ex ipso possit confici Plinio. Quærat aliquis, an ergo Tarquinii tempore tanta jam fuerit Roma, ut agger iste adeoque ipsa urbis portæ & muri civitatis totis decem pass. millibus à medio remoti esse potuerint foro? Quamvis ex eo quem adduximus Dionysii loco haud obscure cognoscamus non defuisse olim inter Romanos qui sic crederent, & præsertim inter sacerdotes & augures, quorum intererat rebus & operibus suis religionis ergo majorem quam par sit adscribere vetustatem; licet etiam necesse sit jam tum quoque magnam admodum fuisse Romam, utpote in qua centum & triginta civium numerarentur millia; vix tamen mihi persuaserim aggerem istum Tarquinii, quando primum fuit exstructus, pluribus quam quatuor millibus à primo remotum fuisse Milliario. Sed quomodo inde ad decimum migravit lapidem? Respondeat pro me Livius, qui de pomœrio agens lib. primo sic

ſic ſcribit; *in urbis incremento, ſemper quantum mœnia proceſſura erant, tantum termini conſecrati proferebantur.* Cum vero agger iſte Tarquinii medius eſſet Collinam inter & Eſquilinam portas, neceſſum quoque fuit, ut prolatis mœnibus & portis urbis, ſimul quoque medius produceretur agger ſeu murus. Dixeris hac ratione non eundem fore aggerem. Quidni? præſertim ſi ex iiſdem reædificatus fuerit lapidibus; ut plerunque fieri ſolet. Licet vero id non ſit, nihil tamen obeſt, cum ex augurum & pontificum arbitrio nomina imponerentur, & ſolenne omnibus ſemper ſeculis & locis fuerit, ut ſi quando portæ & mœnia promoventur & ampliantur, antiqua ut plurimum ſerventur nomina. Si exempla petas, & illa quoque accipe. Lucum Camœnarum & Antrum Egeriæ, quod Numa ſolebat frequentare, quamvis verus eorum hoc tempore ignoretur ſitus, illud tamen conſtat haud longe extra portam fuiſſe Capenam, quæ tunc admodum mediæ urbi erat vicina. Creſcente deinceps ſub Conſulibus civitate & promotis ad decimum lapidem mœnibus & portis urbis, ſimul quoque migravit fons & Antrum Egeriæ & Camœnarum Silva ad decimum quintum lapidem. Ariciam quippe omnia hæc fuere tranſlata ad Nemus Dianæ, quod quam latiſſime patebat, adeo ut finitimum eſſet mœnibus & extremis Romæ ſuburbiis. Manium Egerium primum è Romanis ſacerdotibus tractum hunc Nemorenſem Dianæ conſecraſſe conſtat è Feſto. Sed vero Cato Originum II. vocat hunc Bæbium Egerium. Verba ejus hæc ſunt apud Priſcianum, lib. iv. *Lucum Dianium in nemore Aricino Egerius Bæbius Tuſculanus dedicavit dictator Latinus.* Pari ratione cum multa alia veteris Pomœrii loca, tum quoque Lacus Juturnæ & Clivus Virbii una cum urbis mœnibus fuere prolata. Clivus Virbii erat prius ad quartum lapidem vicinus Eſquiliis vico Patritio & Aggeri antiquo, quæ præcipue loca à tenuioris conditionis hominibus aut etiam à mendicis tenebantur. Iſte Virbii clivus & ipſe quoque ad colles migravit Aricinos,

& factus est statio mendicorum, Judaicorum præcipue. Judæis quippe sacerdotes Luci Nemorensis totum locarant Aricinum saltum, unde Juvenalis & ipsam quoque silvam ejectis Camœnis dicit mendicare. Notanda vero ad hunc Juvenalis locum verba veteris Scholiastæ; *In via Appia ad portam Capenam, id est ad Camœnas. Madidam ideo, quia supra eam aquæductus est, quem nunc appellant Arcum stillantem. Primum enim usque ibidem fuerunt portæ, quæ porta Capena vocabatur* Nempe eo, quo iste interpres scribebat tempore, porta Capena ad illum redierat locum, quo sub primis fuerat regibus, quoque nunc fere visitur. At vero tempore Juvenalis dicit portam istam vicinam fuisse Ariciæ & Luco Camœnarum ad decimum ab urbe remotam lapidem, ut ostendimus, quemadmodum & cæteræ urbis portæ, quæ postmodum diminuta Roma esse desierunt, ita ut sex vel septem in unam coaluerint. Quin & amplius addo, crescente perpetuo pomœrio & mœniorum amplitudine & ipsos quoque crevisse montes & quam latissime finium suorum protulisse terminos. Semper quidem augures & sacrorum antistites voluerunt ut universa Roma septem contineretur montibus; sed redundante civium & incolarum copia, cum pauci isti colles tantam non caperent multitudinem, primo quidem exædificata fuit tota ea planities, quæ ultra Aventinum Ostiam versus jacet. Mox deinceps agri qui longius à flumine absunt & crebris assurgunt collibus & illi quoque inhabitari cœperunt, & urbi accesserunt. Mansit nihilominus antiquæ religionis mos, ut Roma non nisi à septem comprehendi diceretur montibus: singulis quippe montibus augures & Sacerdotes complures adjecere colles, qui velut appendices iisdem accederent; ita ut uno eodemque omnes censerentur nomine. Esquilino itaque monti addiderunt Cispium & Oppium montes, qui utrique complures continebant colles. Idem Cœlio, Quirinali & alliis contigit montibus, ut facile aliquis ex sacris Argeorum colligat libris, quorum fragmenta

menta ſervavit nobis Varro quarto de L L libro. Fruſtra ſunt qui in illis, quæ hoc tempore ſuperſunt mœnibus, tot montium capita ſeu juga invenire conantur aut ex Rufi & Victoris de regionibus urbis libellis priſcam ſatagunt explicare magnitudinem, cum illorum ætate, ne viceſima quidem antiquæ urbis pars ſuperfuerit. Vel ſolæ Eſquiliæ majores erant, quam ſit totum illud, quod hodiernis includitur muris ſpatium. Illud quippe ne totos quidem ſeptem amplectitur colles, cum major horum extra muros exulet portio. Si neglectis amfractibus & laciniis muri ambitum perſequaris, ne integra quidem decem paſſuum conficies millia: imo ne ſeptem quidem ſi omittas eam partem, quæ eſt ad Tiberim, ubi nullus olim murus. Tiberis quippe erat loco muri, ut Dionyſius Halicarnaſſenſis & alii paſſim teſtantur. Tantillo tamen ſpatio complures totam quanta olim fuit includunt Romam, ita ut neceſſe ſit illam nuſquam fuiſſe, cum domus Neronis totam iſtam occuparet aream. Inſtant tamen nonnulli & quia nulla alia murorum hoc tempore ſuperſunt veſtigia præter ea quæ Belliſarius exſtruxiſſe dicitur, ideo etiam Romam laxioribus unquam incluſam fuiſſe negant mœnibus. Verum an ideo Capitolium non fuit, quia nullæ noſtra ætate comparent reliquiæ? Antiqua mœnia qualia ſub primis fuere regibus, una cum ſeptem portis Plinii & Veſpaſiani ſeculo eſſe jam deſierant. Quæ poſtea fabricata fuere vix erant conſpicua tempore Dionyſii Halicarnaſſenſis. Aureliani murus non ſupererat ætate Juſtiniani. Si antiquiora, quæ decem ut oſtendimus à Miliario aureo aberant paſſ. millibus ſcrutari & inquirere velimus mœnia, aperienda eſt tellus ad ſexaginta vel plurium pedum profunditatem, & ſic demum fieri poterit ut & illa & alia muris editiora ædificia in conſpectum veniant. Et nos quoque olim ad quadraginta fere pedes tellurem vidimus ſubrutam ſummaque ibique columnarum vix emergentia conſpeximus capita, ut vel hinc aliquis cognoſcat, quam

frustra illi sint qui antiquam Romam in hodiernæ urbis quærunt superficie. Longo tempore non ædificia tantum, sed & integræ subsidunt urbes, nec quidquam profuere insanæ operum substructiones ut non altius & profundius illa rerum domina terras subierit, quam olim supra fundamenta exstiterit. Non quidem negaverim superesse etiamnum vetusta quædam monumenta supra terram multum eminentia, cujusmodi sunt Pyramides in Ægyto, murus Sinensium, & in ipsa Roma Amphitheatrum, Pantheum, columnæ Trajani & Adriani & alia nonnulla; verum id soli minus cedentis & saxei factum est beneficio & simul quod ipsa olim fundamenta multum supra terram exstarent: nam sane omnium harum molium culmina multo altiora fuisse quam vulgo existimant, certis colligi potest documentis. Septizonii quod Severi esse creditur, ne quarta quidem altitudinis superest portio. Venientibus ex Africa in ipso mari culmen ejus olim conspiciebatur. Septem quippe adsurgebat zonis totidemque columnarum ordinibus invicem sibi superstructis, collium Romæ & simul totidem planetarum præ se ferens imaginem. Ut vero credam etiam Pyramidas depressiores esse quam olim fuerint, facit mensura hodierna, quæ non respondet altitudini aut latitudini antiquæ. De muro Sinico seu potius Serico, licet certi nihil habeam, fieri tamen potest, ut & ille quoque instauratus fuerit sicubi subsideret. Ut ut sit, in vanum laborant, qui antiquæ Bobylonis aut Nini scrutantur reliquias, vix enim aliter fieri potest ut non urbes istæ ducentis aut pluribus infra telluris superficiem depressæ sint pedibus utpote in molli & riguo exstructæ solo. Quotidiana quin etiam docent experimenta quælibet communia quoque ædificia, in quibuslibet fere locis, habita tamen ratione soli & ponderis prementis, seculi spatio minimum uno, aliquando etiam duobus aut tribus pedibus præsertim in molli solo subsidere, & quidem quanto altiora solidiorisque fuerint operis, tanto profundius deprimi.

primi. Tiberim vero fuiſſe terminum Romæ, opus non eſt ut moneamus, cum in eo plerique conveniant antiqui ſcriptores. Quod vero dicunt, niſi transtiberina regio accenſeatur Urbi, jam verum non eſſe ut forum Romanum & milliarium aureum fuerit in media Roma & umbilico urbis in eo omnino fugit illos ratio. Oſtendimus mœnia Romana in ſemicirculi formam cinxiſſe urbem: atqui omnes in eo conſentiunt Geometræ, idem eſſe ſemicirculi centrum, quod circuli: cum centrum non tantum dicatur id punctum, quod in medio circuli ſeu figuræ, ſed & quod in ipſo figuræ occurrat ambitu, uti in ſemicirculo; aut etiam quod ſit extra figuram, ſi minor ſemicirculo fuerit ſectio. Quod vero exiſtimant caſtra Prætoria, quorum in ſupra memoratis Plinius meminit verbis, olim in eodem fuiſſe loco ubi nunc viſuntur, id manifeſte vel ex ipſo Plinio falſum eſſe evincitur, cum illa longe extra mœnia in fine collocat ſuburbiorum. Conſtat plura fuiſſe caſtra prætoria, pluribuſque in locis diſperſa, quamvis non ignorem Tiberium Cæſarem prætorianos in una conduxiſſe caſtra. Sero demum ſub iis qui poſtea regnarunt Imperatoribus una cum mœnibus migraſſe ad illum in quo hoc oſtenduntur tempore, clarum fiet ex iis quæ poſtea dicentur.

CAP.

CAP. V.

Quantus fuerit veteris ROMÆ, cum suburbiis ambitus.

OSTQUAM mœniorum Romæ amplitudinem exposuit Plinius, addit quoque mensuram quam totius civitatis computatis quoque suburbiis colligat ambitus, neglecta tamen ut ante Transtiberina regione utpote quæ Romæ non accensebatur. Patet id exinde quod mensuram incundam esse dicat ab eodem milliario, & quidem per vicos, id est per directum, nulla habita obliquitatis Tiberis; ratione, quippe sic multo major emergat mensura. Planum est itaque ex iis quæ diximus, si longitudini mœniorum, addas quoque istud spatium quod Tiberis alluit, id est millia passuum viginti, habituros nos ambitum totius urbis millium quinquaginta & prætcrea passuum DCCLXV. Immensa licet hæc videatur magnitudo, non tamen sibi constabit Plinius cum hoc ipso in loco scribat, *nullius urbis magnitudinem in toto orbe potuisse ei comparari.* Ipse quippe Babylonem sexaginta millia passuum in ambitu habuisse affirmat. Itaque secundum hanc mensuram area Babylonis excessisset aream urbis Romanæ tertia sui parte. Ut itaque Babylonis magnitudinem superet Roma, dicit addenda esse suburbia & extrema urbis tecta. Constat vero illa non tantum usque ad Ostiam, verum etiam usque ad mare excurrisse. In altera vero parte quæ à mari est remotissima, ad Nomentum fere producebantur ædificia, In spatio intermedio pene ad Tibur, & in via Appia ad Ariciam fere extendebantur suburbia. Egressis quippe Roma, prima occurrebat Aricia, & qui illic erant, jam non amplius

amplius versabantur Romæ, ut docet Arrianus ad Epictetum. At vero Bovillæ sitæ ad undecimum lapidem, ut habet vetus interpres Persii, suburbium erat Romæ & contiguum mœnibus, quæ decimo ut ostendimus terminabantur lapide. Itaque apud Suetonium corpus Augusti à Nola Campaniæ Bovillas usque portant decuriones. A Bovillis vero equestris ordo suscipit urbique infert. Si itaque statuamus solis quatuor passuum millibus extra mœnia excurrisse suburbia & ponamus calculum, inveniemus eorum ambitum quadraginta quatuor passuum millium. Cui mensuræ si addamus spatium quod ab Ostia ad Nomentum pene protendebatur, id est millia viginti octo, habebimus universum Romæ veteris ambitum millium LXXII, unde manifestum fit recte se habere mensuram Plinianam, cum supra LXX huic adsignat passuum millia.

Si quis itaque componat veteris Romæ aream, additis suburbanis cum area antiquæ Babylonis quam quadratam fuisse constat, inveniet Romam tribus undecimis partibus majorem fuisse Babylone. Sed Plinius suburbana Babylonis, veluti ignota, neglexit. In tanta tamen urbis vastitate nulla hic habetur ratio totius Transtiberinæ regionis, quæ extra urbem censebatur. Domus quippe Neronis, ab ea parte, qua fluebat Tiberis, cingebat & terminabat totam Romam. Ipse itaque Plinius lib. XXXIII. cap. III. postquam de Theatro Pompeii esset locutus, addit; *Et quota pars ea apparatus fuit aureæ domus ambientis urbem?* & iterum Lib. XXXVI. cap. XV. *Bis vidimus urbem totam cingi domibus principum Caii & Neronis, & hujus quidem, nequid deesset, aurea.* Noti sunt versiculi;

Roma domus fiet. Veios migrate Quirites,
Si non & Veios occupat ista domus.

In latitudinem domus hæc producebatur usque ad Esquilias. Plures porticus triplices milliarias, id est singulas mille

mille passuum continebat. Cætera vide apud Suetonium. Facile inde conficias, nullam, ne in tota quidem Europa, esse tam amplam civitatem, quam fuerit domus ista Neronis.

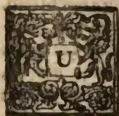
Multum vero amplitudini Romæ accedet si & Transtiberinum quoque huic subjungamus tractum. Non ille longum tantum Janiculi comprehendebat jugum & vicinos huic colles, sed, si nonnullis credendum Ocriculum usque, ad intervallum nempe XXXVI mill, pass. in via Flaminia Romana excurrebant ædificia. Verum cum nullum idoneum satis hujus rei hactenus invenerim testem, aliis hoc libenter investigandum relinquam. Interim habitatissimam fuisse hanc viam nemo prudens negaverit, cum constet triumphantes hac urbem ingredi solitos, unde & triumphalis dicta, & totam Romam in hac videndam se obtulisse ut canit Martialis. Nec sane post Appiam viarum reginam, ullam aliam Flaminia illustriorem fuisse viam, immensa rudera & perpetui viarum satis ostendunt aggeres; præsertim si quis terram subruat.

Omnibus tamen his merito quis objiciat, cum constet Augustum urbem in quatuordecim divisisse regiones & totidem quoque agnoscat Plinius, fieri non posse ut Tiberis fuerit Romæ terminus, cum decima quarta regio à plerisque trans Tiberim statuatur. Verum ego audacter vel ex sola hac Plinii descriptione ausim affirmare nullam Augusti vel Plinii ætate XIV urbis regionum fuisse trans Tiberim. Quod si quis alium quoque petat testem, audiat Tacitum Annal. XV, ubi agit de incendio Neronis; *Quippe in regiones quatuordecim Roma dividitur: quarum quatuor integræ manebant, tres solo tenus dejectæ: septem reliquis pauca tectorum vestigia supererant lacera & semiusta.* Si enim ætate Neronis XIV, urbis regio non fuit cis Tiberim, putidum sane fuisset monere eam intactam ab igne perstitisse.

In marmore Capitolino quo recensentur vici quinque Urbis regionum, reliquarum enim regionum descriptiones in eo non comparent, memoratur etiam regio urbis decima quarta, sed non additur eam fuisse Transtiberinam. Occurrit in hoc lapide vicus januclensis, quod omnino accipiendum videtur de vico XIV regionis Cistiberinæ, à qua per pontem januclensem, via patebat ad Janiculum. Onufrius Panuinus omnes vicos qui in hoc marmore recensentur transtulit in scriptum P. Victoris de regionibus urbis, invitis, ut puto, antiquis libris, in quibus nulla vicorum comparent nomina. Qua quidem in re miror ejus imprudentiam, quod nulla cæterarum urbis regionum habita ratione, quinque tantum regionum vicus inseruerit. Potuisset enim eadem licentia ex Sexti Rufi, de eodem argumento scripto, plurum quoque regionum vicos supplere. Frustra itaque ex Victore aliquis conficiat vicos qui in lapide Capitolino decimæ quartæ urbis regioni adscribuntur fuisse trans Tiberim, cum constet totum Transtiberinum tractum tempore Trajani fuisse extra urbem. Ne Severi quidem Cæsaris tempore eum urbi accensum fuisse inde existimo, quod Paulus Jurisconsultus ubi agit de Præfecto Vigilum scribat, septem cohortes opportunis locis constitutas fuisse, ita ut binas regiones Urbis unaquæque cohors tueatur, præpositis eis Tribunis. Neque enim verisimile uni Tribuno seu Libertino, ut habet Dio, commissas fuisse excubias in Cis & Transtiberina regione. Quis autem primus fuerit qui pomœrium Romæ ultra Tiberim produxerit an Aurelianus an alius, certo affirmare non possum. Alii judicent.

CAP. VI.

Quando Roma fuerit maxima & hominum in Roma multitudo.

UT ex censibus institutis & conditis lustris certissimum crescentis Reipublicæ potest haberi argumentum, ita contra eorum neglectum & supinas curas certissimum decrescentis aut satiscentis Reip. fuisse indicium, de eo dubitare nos non permittunt scriptores antiqui. Ut itaque sciamus quibus gradibus urbs & civitas Romana ad tantam provecta sit magnitudinem, dicendum nonnihil de censibus.

Primum lustrum institutum fuisse constat regnante Servio Tullio. Idem quoque alia instituit lustra in quibus censa dicuntur civium millia LXXX & LXXXXIV.

Anno Urbis conditæ CCXLV	Censa fuere civium millia CXXX.
A. U. C. CCLVI.	Censa fuere millia civium CL & insuper DCC.
A. U. C. CCLX.	Propter intestinas discordias & seditiones & insuper bella externa, reperta fuere non plura civium millia quam centum & Decem.
A. U. C. CCLXXIX.	Censa fuere millia centum & triginta.

A. U. C.

A. U. C. CCLXXXVIII.	Censa vivium capita centum quatuor & viginti, & insuper ducenta quindecim, præter orbos orbasque, ut habet Livius.
A. U. C. CCXCIV.	Censa fuere civium millia CXXXII.&insuper CCCCXIX.
A. U. C. CCCLXI.	Censa CLII millia & DLXXX.
A. U. C. CCCCX.	Censa millia CLX.
A. U. C. CDXXXV.	Millia CCL.
A. U. C. CDLIX.	Millia CCLXII.
A. U. C. CDLXXII.	Millia CCLXXVIII &ccxxII.
A. U. C. CDLXXVIII.	Post pulsum Italia Pyrrhum, censa fuere millia civium ccLxxI & ccxxIV, unde apparet bello hoc Epirotico multos fuisse absumptos cives.
A. U. C. CDLXXXVIII.	Millia ccxcII, & ccxxIV.
A. U. C. DI.	Censa millia ccxcVII & insuper ccxxVII.
A. U. C. DVI.	Censa millia ccLI & ccxxII. Unde apparet quam multi primi belli Punici tempore terra marique perierint.
A. U. C. DXII.	Censa millia ccLx.
A. U. C. DXXXVIII.	Censa millia ccLxx & ccxIII.
A. U. C. DXLIV.	Censa fuere tantum civium millia cxxxVII & cVIII. Unde colligas dimidiam Romanæ civitatis partem secundo bello Punico pene fuisse absorptam.
A. U. C. DXLIX.	Convocatis undique civibus censa fuere Romæ millia ccxv.
A. U. C. DLIX.	Censa milla ccxLIII. DccIV.
A. U. C. DLXIV.	Censa millia ccLVIII.cccxxVIII
A. U. C. DLXXIV.	Censa millia ccLXXIII.ccxLIV.

A.U.C. DLXXIX.	Censa millia CCLXIX. XV.
A.U C. DLXXXIV.	Censa millia CCCXII. DCCCCV.
A.U.C. DLXXXIX.	Censa millia CCCXXVIII.XXII.
A.U.C. DXCIV.	Censa millia CCCXXVIII.CCCXIV.
A.U.C. DXCIX.	Censa millia CCCXXIV.
A.U.C. DCVI.	Censa millia CCCXXII.
A.U.C. DCXI.	Censa millia CCCXXVIII.IDXLII
A.U.C. DCXVII.	Censa millia CCCXXXIII.
A.U.C. DCXXII.	Censa millia CCCLXVII. DCCCCXIII.
A.U.C. DCXXVIII.	Censa millia CCCXC. DCCXXXV.
A.U.C. DCXXXVIII.	Censa millia CCCXCIV. CCCXXVI.
A.U.C. DCLXVII.	Censa miillia CCCCLXIV. uti habet Eusebii Chronicon, quamvis exemplaria nonnulla manu exarata ampliorem exhibeant numerum, nempe CCCCLXXXIII.

Hic ultimus & maximus liberæ etiamnum Reipublicæ fuit census, siquidem oppressa Republica primum quidem tyrannide Syllæ, deinceps Pompeii, & demum Cæsaris, multum diminuta est Roma, & quamvis in censu habito Anno Urbis DCLXXXIII censita fuerint DCCCC civium millia, uti habent pleraque Livianæ epitomes scripta exemplaria, & confirmatur à Phlegonte Tralliano, ipsa tamen hæc civium multitudo signum pereuntis potius quam crescentis fuit Reipublicæ. Antea pauci admodum civitate Romana donabantur, vixque ullis nisi Romæ domicilium habentibus honor iste concedebatur: siquidem ut in duabus aut pluribus urbibus jure civitatis aliquis frueretur stante republica non permittebant Romanæ leges. At vero post Syllæ dominatum plerique fere Italiæ populi jus civitatis obtinuere, ita ut vere dici possit Romam decrevisse crescente post Syllam civium numero. Non quidem negaverim post bellum Mithridaticum & denuo tempore Augusti frequentiorem forsan fuisse Romam hominibus, quam unquam

unquam alias, non tamen civibus aut inquilinis, sed servis & advenis undique ex toto imperio confluentibus & jus Romanorum civium occupantibus. Post bellum civile quantum diminutus fuerit Romæ civium numerus, manifeste docent epitome Liviana & Plutarchus cum affirmant, non nisi centum quinquaginta civium millia fuisse reperta. Scio quidem sagacissimum Lipsium adducere locum ex Suetonio & Dione unde adstruere conatur numerum civium post bellum civile non fuisse diminutum, & errasse utrumque scriptorem; sed vero illos alter manifestior Dionis tuetur locus, qui eodem XLIII. occurrit libro, cum dicit Cæsarem post peractum bellum civile, promisisse præmia illis qui plures procreassent liberos, propterea quod bellis civilibus vehementer esset exhausta urbis frequentia, idque non tantum è censu, cui ipse præerat, sed & ipsis quoque oculis & conspectu civitatis potuisse deprehendi. Ἐπειδή τε δεινὴ ὀλιγανθρωπία διὰ τὸ τῶν ἀπολωλότων πλῆθος, ὡς ἔκ τε τῶν ἀπογραφῶν, (καὶ γὰρ ἐκείνας τά τε ἄλλα ὥσπερ τις τιμητὴς ἐποίησε,) καὶ ἐκ τοῦ ὄψεως αὐτῆς ἠλέγχετο, ἦν· πολυπαιδίας ἆθλα ἐπέθηκεν. Aliter itaque accipiendus Suetonii locus de censu vel potius recensu Cæsaris, sic nempe, quod cum ex nongentis civium millibus qui ante bellum civile numerabantur, superessent etiamnum trecenta & viginti supra trecenta millia qui publico frumento alerentur, adflicta & diminuta Republica & exhausto ærario numerum istum retraxerit Cæsar ad centum & quinquaginta millia: sed verius forsan credamus totum hoc fuisse tantùm prætextum & commentum Cæsaris ad cælandam civium paucitatem. Neque enim fallit Livii epitome, in qua legas lib. CXV. *Recensum egit, quo censa sunt civium capita centum quinquaginta millia*, nec sollicitandus hic locus cum in hac lectione omnes conspirent libri veteres.

Quod vero lustra attinet quæ instituit & condidit Augustus, in quibus censita fuere supra quadragies centena civium Romanorum capita, illa ad rem nihil faciunt, cum

non

non urbis, ſed Romani. imperii magnitudinem oſtendant. Stante Republica Romæ tantum cenſus fuit habitus. Primus fuit Auguſtus qui in provinciis cenſum inſtituit. Illum auxit Claudius, ſub quo Tacitus numerata fuiſſe ſcribit ſexagies novies centena ſexaginta quatuor civium millia. Et hic maximus civium Romanorum eſſet cenſus niſi longe illo majorem deſcriberet Euſebius in Chronicis, cum dicit Auguſtum cum Tiberio cenſum Romæ agitaſſe in quo inventa fuerint ſupra nonagies ſexcenta & ſeptuaginta hominum millia, ſic enim in optimis & antiquiſſimis ſcriptum invenio libris: Verum de hoc amplius deliberandum cenſeo. Si verus ſit hic numerus & cenſus hic non civium ſed hominum fuerit, opportet ut numerus incolarum Romæ ſub Auguſto minor multo fuerit quam tempore Reipublicæ, ut ex iis quæ mox dicentur patebit.

Quod ſi de civibus Romanis intellexit, peccavit dupliciter, tum quod cenſum qui per totum imperium fuit inſtitutus Romæ habitum dicat, tum quoque in numero, qui vel ipſo teſte Auguſto in lapide quo geſta ejus continentur, ne dimidiam quidam partem hujus multitudinis exequat. Quamvis autem lapidis hujus auctoritas, alio non egeat teſtimonio, illud tamen poſſit exhibere Suidas, cum in voce Αὔγουστος, affirmat hoc regnante in imperio Romano cenſa fuiſſe undecim millia & ſeptendecim ſupra quadragies centena hominum millia, ſive ut ipſe loquitur, myriades CCCCX, & inſuper MXI. Miror itaque hunc Suidæ locum qui unice confirmatur Ancyrano marmore, ſollicitari à Lipſio & aliis viris doctis. Ne quis autem errorem literis numeralibus ſubeſſe exiſtimet, apponam integra verba prout in libris ſcriptis integris vocabulis concipiuntur. Αὔγουστος Καῖσαρ δόξαν αὐτῷ πάντας τοὺς οἰκήτορας τῶν Ῥωμαίων κατὰ πρόσωπον ἀριθμεῖν, βουλόμενος γνῶναι πόσον ἐστὶ πλῆθος, καὶ εὑρίσκονται οἱ τῶν Ῥωμαίων οἰκοῦντες τετρακόσιαι δέκα μυριάδες, καὶ χίλιοι δεκαεπτὰ ἄνδρες.

Ut

Ut vero ad Eusebium redeam, quamvis manifestum sit illum errasse, non tamen è nihilo ortum existimo hunc errorem. Nempe ultimum lustrum quod sub Vespasiano conditum est, quodque Censorinus affirmat fuisse LXXV, confudit cum postremo lustro Augusti. Omninoque rationi consentaneum est, ut si Tiberii tempore in imperio Romano numerata fuerint septuagies fere centena civium millia, liberalitate vel potius avaritia Vespasiani & Titi, numerus ille auctus fuerit ad nonagies sexcentena & septuaginta millia. Clarum est itaque civium qui Romæ versarentur nullam apud scriptores occurrere mentionem post recensum Cæsaris quo redacti fuere ad centum quinquaginta millium summam. An sub Augusto & qui subsecuti sunt Cæsaribus, creverit horum numerus, non constat, & verisimile non crevisse, cum civitatis jus ad victas transierit gentes, qui victores suos postmodum premerent.

Si itaque inquiramus tempus quo florentissima & maxima fuerit civitas Romana, non male hoc ut existimo, referemus ad illos annos qui proxime dictaturam Syllæ præcesserunt, quando & maximus legitimorum civium fuit numerus, & integra etiamnum fuit libertas. Primus enim qui Rempublicam perdidit fuit Sylla utpote qui non ex populi & senatus, sed ex suo arbitrio consules & magistratus creant, qui nunquam nisi multis lictoribus & satellitibus stipatus in publicum prodierit, qui tribunorum plebis potestatem, facem ut ipse putabat seditionum, sed simul Reipublicæ animam penitus sustulerit.

Quamvis enim Senatorum potentia & multitudine etiam ante Syllam gravaretur Respublica, supererat nihilominus libertas, cum quot Senatorum, totidem quoque Equitum in judicando numerentur suffragia. Quin & C. Gracchum constat legem tulisse de duplicando equestri ordine, & ut trecentis senatoribus, sexcenti equites admiscerentur, ut nempe hac ratione ordo equestris præva-

ferret.

leret Senatui. Post Sullam vero omnia hæc adeo immutata fuere, ut nulla plebis in comitiis habita fuerit ratio. Quod autem L. Cottam & Pompeium, licet postea pœnitentem, tribunitiam potestatem in integrum quodammodo restituisse scripserint nonnulli, fuit id quidem, sed ad breve tempus & nomine tenus, nec quidquam profuit Reipublicæ, cum ad Senatum penitus translata fuerit tribunitia potestas, severissimeque observaretur, nequis Eques aut Plebeus crearetur tribunus plebis. Senatoribus tantum honor iste concedebatur, solusque fuit Augustus qui etiam equestris ordinis viris tribunatum petere permiserit. Sub sequentibus vero Cæsaribus notum est nullos fuisse Tribunos, præterquam ipsos Cæsares.

At vero si magnitudinem Romæ non civium numero, sed laxitate mœniorum metiri velimus, nullum est dubium quin sub Augusto longe fuerit maxima. Is quippe mœnia antiqua ad triginta ut ostendimus passuum millia produxit, unde & Quirini & Romuli conditoris urbis retulit cognomen. Itaque Manilius Lib. IV. ubi de libra agit, de illo sic scribit.

Qua genitus Cæsarque meus hanc condidit urbem.

Sic enim habet optimus meus liber, longe Gemblacensi præstantior. Sed & Latinus Pacatus in Panegyrico Theodosii Augustum mœnibus ornasse Romam testatur.

Incolarum quod attinet numerum, illum admodum difficile fuerit investigare, cum nullus eorum habitus unquam fuerit census, neque constet quando horum numerus fuerit maximus, num ante Syllam, aut post bellum Mithridaticum, an vero tempore Augusti, quando Roma victarum gentium facta est colonia. Interim minime dubitandum existimo, quin numerus eorum longe fuerit major, ac sit ille quem subduxerit Lipsius, & vel solos servos numerum quem ille posuerit superasse. Athenis quando

viginti

viginti civium numerabantur millia, ſimul quoque numerata fuere quater centena ſervorum millia. Si ad eundum calculum revoces civium legitimorum numerum qui Romæ domicilium habuere, qui utique non pauciores fuere quadringentis millibus, habebis octuagies centena millia, ita ut hac ratione plures Romæ ſervi fuerint, quam ullum hoc tempore Europæ regnum contineat homines.

Sed ex ipſa urbis Romanæ area, certius aliquanto de hominum multitudine haberi poſſit argumentum. Quanta ea fuerit ex iis quæ antea diximus ſatis poteſt colligi. Componamus hanc aream cum areis duarum maximarum orbis Chriſtiani civitatium Londinenſi nempe & Pariſiorum urbe. Si menſores non fallunt, duæ iſtæ civitates ſimul junctæ aream inſident quæ fere leucam conficiat Germanicam, ſive ſedecim millia paſſuum quadrata. Atqui area urbis Romanæ additis ſuburbiis octodecies majus continebat ſpatium. Quod ſi tractum Tranſtiberinum addamus, plus quam vicies major fuit Romæ area, ac ſit illa quam prædictæ duæ impleant civitates. Antiquam vero Romam minus olim habitatam fuiſſe ac iſtæ ſint urbes, nemo ut opinor exiſtimet, cum conſtet longe altiores & plurium contignationum fuiſſe domos, quam noſtra fieri ſoleant ætate. Quo autem pares tanto ferendo eſſent oneri, ex cæſis parietes ſtruebantur lapidibus. Lateritii enim operis parietes in urbe fieri lex vetabat, ut lib. II. cap. VIII. docet Vitruvius, hanc etiam addens cauſam; *In ea autem majeſtate urbis & civium infinita frequentia, innumerabiles habitationes opus fuit explicare. Ergo cum recipere non poſſet area plana tantam multitudinem in urbe, ad auxilium altitudinis ædificiorum res ipſa coegit devenire. Itaque pilis lapideis, ſtructuris teſtaceis, parietibus cæmentitiis altitudines exſtructæ contignationibus crebris coaxatæ, & cœnaculorum ſummas utilitates perficiunt & deſpectationes. Ergo menianis & contignationibus variis alto ſpatio multiplicatis, populus Romanus egregias habet ſine impeditione habitationes.* Iſtam

tamen sublimitatem coercuit Augustus & postea Nero, modum ædificiorum statuentes LXX pedum altitudinem.

Jam vero, siquis non plebis & vulgi sequatur judicium, sed consulat cordatos & qui de rebus bene judicant, inveniet eos fere in eo conspirare, ut existiment numerum incolarum in utrisque urbibus Parisiorum nempe & Londinensi, non excedere sexties centena hominum millia. Quod si quis non contentus hoc numero plures existimet, frequentiorem quoquo efficiet Romam. Posito itaque hoc calculo habebis centies & quadragies centena hominum millia, sive ut vulgo loquuntur quatuordecim milliones, quantam multitudinem ne tria quidem amplissima orbis Christiani possint conferre regna, ut ex iis quæ postmodum dicentur fiet manifestum.

Cap. VII.

Quomodo urbs & civitas & mœnia Romana paulatim decreverint.

Dispersa ut diximus per totum imperium civitate Romana non est ut quisquam miretur ipsam paulatim periisse Romam; verum ut sub Regibus & Monarchis omnia ad speciem crescunt & ampla magis & magnifica videntur, ita quoque sub Augusto major visa est Roma, aucto in infinitum pene civium, inquilinorum, & hominum ab exteris gentibus advenientium numero, introductis prætorianis & cætera domus Cæsareæ pompa, instauratis in Augustiorem modum templis & ædificiis publicis, ampliatis denique civitatis mœnibus. Plus etiamnum ornatus ab illis qui subsecuti sunt accessit Cæsaribus, siquidem constat ex incendio Neronis pulchriorem prodiisse Romam. Omnia tamen hæc ornamenta vix

quid

quidquam aliud præstitere, nisi ut citius periret Roma. Recte itaque scriptor ille, qui sub Trajano floruit, senectam Romæ inchoat ab Augusto, optimo alias principe si triumviratus auferas annos.

Quod autem putant plerique sub Aureliano Cæsare majorem fuisse Romam quam unquam alias, id tantum abest ut verum sit, ut ne dimidiam quidem antiquæ magnitudinis partem Aureliani tempestate superfuisse existimem, & ne quartam aut sextam forsan incolarum partem. Laxis quidem ille & firmis muris Romam cinxisse dicitur, sed nimium laxando & ampliando mœnia, sæpe perire civitates, crebris satis constat experimentis. Vopiscus quinquaginta fere passuum millia in circuitu habuisse scribit, quæ tamen non ipsum, sed Probum perfecisse affirmat Zozimus. Idem addit mœnibus antea caruisse Romam: Quod licet de Transstiberina accipi possit regione, quæ mœnibus carebat, utpote deficientibus jamdudum antiquis istis structis ab Anco Martio, malo tamen de tota accipi Roma, idque eo libentius quod jam tempore Dionysii Halicarnassensis mœnia Romana fuerint admodum observatu difficilia. Inde est quod Aristides, ut diximus, credidit Romam carere mœnibus. Sic quoque Cairum Ægyptiam & multas alias urbes mœnibus carere putant complures, quod illa lateant urbanis undique obruta ædificiis. Si Aureliani tempore existiterunt, qualiacunque demum illa fuerint quæ Plinii ætate etiamnum supererant mœnia, & murus ductus fuit ab ea parte qua fluit Tiberis, jam habemus quinquaginta pass. millia, & plura si obliquitatem Tiberis persequamur. Sed vero muri isti antiqui non supererant ut puto tempore Aureliani absorpti proculdubio ab aliis ædificiis urbanis. Constat præterea hoc regnante tractum Transtiberinum Urbi fuisse accensum. Quod si sit, oportet ampliores quinquaginta passuum millibus fuerint isti muri, omnino itaque alia & prorsus nova, sed angustiora, existimo ea fuisse mœnia, quæ instituit Aurelianus & perfecit Probus. Ponamus quadraginta octo

aut novem fuisse pass. millium. Attamen de hac quoque mensura tria cum dimidio auferenda sunt pass. millia, illo siquidem tempore decima sexta sui parte decreverant millia passuum, ut non nisi quadraginta quinque ut plurimum relinquantur millia. Hanc veram mœniorum Aureliani existimo fuisse mensuram, quam siquis cum antiquiore conferat Roma, non nisi dimidium pristinæ laxitatis inveniet, & minus etiamnum, si mœnia istæc fuerint laciniosa, & non ad normam directa.

Post absolutos à Probo Imperatore muros usque ad conditam Constantinopolin, intercessere anni plus minus quinquaginta. Breve quidem hoc spacium, sed si afflictissimam Romani populi spectes conditionem, vix ulla infeliciora invenias tempora. Nihil tamen æque perdidit Romam, quam Constantinopolis. Si vis scire quantum ea damni intulerit, spectes magnitudinem ejus, quæ utique è ruinis veteris suscitata fuit urbis ut non immerito dixeris, non à Barbaris, sed prius à Constantino eversam fuisse Romam. Quantum autem postmodum decreverit Roma, id demum patuit octoginta annis post conditam Constantinopolin, quando nempe urbe à Gothis captâ mensus est ejus mœnia Ammon Geometra & reperit ea in ambitu habuisse millia pass. XXI, uti testatur Olympiodorus apud Photium. Hujus mensuræ si colligas aream, & componas cum capacitate murorum Aureliani, invenies ne quintam quidem laxitatis continuisse partem.

Denique eversis sæpe & demum sub Justiniano reparatis à Bellisario urbis muris, rediere tandem ad eam mensuram qua sub primis quoque fuere regibus, vix solum cingentes pomerium, & ne undecim quidem passuum millia ambitu suo absolventes. Ipsam vero hodiernam si spectes Romam, illa fere tota Campo subsidet Martio, & ne ducentesimam quidem urbis antiquæ continet partem, ut mirer non defuisse complures nostro hoc seculo doctos viros, qui eam cum antiqua ausi fuerint comparare Roma.

De

De mœniorum & urbis Romanæ magnitudine hæc dicta sufficiant, unde quis facile conficiat, recte se habere locum Plinii, minimeque audiendos esse istos, qui eum quid scriberet nescisse existimant. Merito hoc convitio notassent Plinium, si quemadmodum ipsi volunt scripsisset, & ad amplificandam supra omnes alias quæ unquam fuere urbes Romæ magnitudinem, mœnia ejus descripsisset & tredecim tantum iis adsignasset millia. Non effugit multorum ineptam reprehensionem Lipsius, quod XXII passuum millium longitudinem mœnibus Romæ adscripserit, ac si nimia ea fuisset mensura. Sed profecto ne sic quidem culpa vacasset Plinius, quem utique latere non potuit excessisse hanc mensuram Carthaginis, Antiochiæ, Seleuciæ, aliarumque urbium & præcipue Babylonis muros, quos ipse in ambitu sexaginta millia passuum habuisse scribit. Verum ut sciamus rectene se habeat hæc mensura, & ut comparatio inter Romam & Babylonem possit institui, non intempestivum erit, si & de Babylone pauca dicamus.

CAP. VIII.

De magnitudine Babylonis & Nini.

IN colligenda mœniorum Babylonis amplitudine Herodotum secutus est Plinius, cum LX passuum millia eam in ambitu habere scribit, utpote quæ conveniant cum CCCCLXXX stadiis. Ut itaque majorem Babylone faceret Romam, necesse habuit addere suburbia: verum hac ratione in censum quoque venire debuissent Babylonis suburbia, quibus non caruisse satis ex iis que supersunt Berosi colligi potest fragmentis. Quod si Ctesiæ & Clitarcho oculatis testibus maluisset credere Plinius, quorum prior CCCLX alter CCCLXV, aut

etiam

etiam Straboni, qui CCCLXXX ſtadiorum ambitum ei adſignarunt ; jam confeciſſet majorem Romæ quam Babylonis ambitum, etiam abſque ſuburbiis. Dion Caſſius medium videtur voluiſſe ferire inter Herodotum & Cteſiam, cum cccc ſtadiorum ambitum tribuit Babyloni.

Si quæras quænam tantæ fuerit cauſa diſcrepantiæ, non puto me falli ſi dixero Herodotum & complures alios confudiſſe Ninum & Babylonem urbes. Ambitum enim Nini urbis, quæ eſt Ninevi in ſacris literis, fuiſſe ſtadiorum CCCCLXXX ſeu ſexaginta millium, ex Cteſia docet Diodorus Siculus. Longior erat quam latior, utpote cujus mœnia centum & quinquaginta in directam longitudinem, in latitudinem vero nonaginta colligerent ſtadia. Græci plerique in eo conveniunt, ut affirment eam longe majorem fuiſſe Babylone. Sed & ſacræ conveniunt literæ, cum trium dierum iter huic adſignant, dummodo de ambitu intelligas.

Confuſionis cauſam hanc eſſe exiſtimo, quod diruta à Nabuchodoſoro & Cyaxare urbe Nino, cum complures Græci nullam aliam Aſſyriæ noſſent metropolin, præter Babylonem, credentes Ninum non urbis, ſed Regis eſſe nomen, ſimul quoque crediderint non poſſe urbem Nini, niſi de Babylone accipi. Conſtat vero ex ſacris literis, non Ninum, ſed Aſſurem condidiſſe hanc urbem. Non male itaque Scaliger nullum hoc nomine Regem fuiſſe pertendit, nec Ninum, ſed Aſſurem Semiramidis fuiſſe maritum. Quod ſi Aſſur non viri, ſed gentis in S. Literis ſit nomen, eodem res recidit, nam certe Nineve domum ſeu habitaculum ſignificat, quomodo & veteres expoſuere Hebræi. Hinc itaque rumor de condita à Semiramide Babylone, quo nomine Græcos ſugillavit Beroſus. Ipſa quinetiam Semiramis in baſi ſuæ ſtatuæ, non Babylonis, ſed Nini ſe vocat reginam, Ἐγὼ Νίνου βασίλισσα. Cætera vide apud Polyænum lib. VIII. Græculi & hæc quoque verba, non de urbe, ſed rege Nino accepere, ac ſi illa merito imperitaſſet, & hinc niſi fallor

nata

nata fabella de occiso à Semiramide Nino. Miror virum doctum, qui eruditas in hunc scriptorem dedit observationes, legendum existimasse μετὰ Νῖνον. Porro quo minus suspecta cuiquam esse debeat hæc inscriptio, facit testimonium Isidori Characeni, Scriptoris fide dignissimi, utpote nati in Susiana ad sinum Persicum, eadem qua Dionysius ὁ περιηγητὴς urbe, & ejusdem fere ætatis, cum sub Tiberio & postea floruerit. Is quippe suo etiamnum tempore hanc Semiramidis statuam superfuisse scribit. Verba ejus ex veteri libro integriora quam vulgo legantur, non pigebit adscribere. Sic itaq; ille in Σαθμοῖς Παρθικοῖς. Ὄρος ὃ καλεῖται Ζάγρος, ὅπερ ὁρίζει τὴν Χαλωνῖτιν χώραν, καὶ τὴν τῶν Μήδων. Ἐντεῦθεν Μηδία ἥτις κατέχει σχοίνους κβ΄ ἡ ἀρχὴ αὐτῆς καὶ χώρα Κάρινα. ἐν ῇ κῶμαι ε΄, ἐν αἷς σταθμός, πόλις δὲ οὐδεμία. Ἐντεῦθεν Καμβαδηνὴ ἥτις κατέχει σχοίνους λα΄. ἐν ῇ κῶμαι ε΄, ἐν αἷς σταθμός, πόλις δὲ Βάπτανα ἐπ' ὄρους κειμένη ἔνθα Σεμιράμιδος ἄγαλμα καὶ στήλη.

Veterum Græcorum errorem secutus est etiam Suidas, cum Ninum urbem à Semiramide Babylonem cognominatam fuisse scribit. Hinc quoque factum ut Ninum ad Euphratem sitam fuisse scripserint nonnulli, quem in errorem etiam Diodorum Siculum impegisse miror. In eo certe minime secutus est Ctesiam, cui optime notus fuit Nini situs.

Quod autem Ninum alii ad Tigrim, alii vero ad Lycum amnem collocarunt, in eo nullum est dissidium, utrique verum dixerunt, cum totum illud spatium quod à Tigri ad Lycum extenditur occuparit hæc civitas. A nullo certius peti possit verus Nini situs, quam à Ptolemæo, qui eam ponit ad Tigrim, quinquaginta circiter passuum millibus ab eo loco, ubi Tigri miscetur Lycus. Verum idem cum obliquitatem Luci non signaverit, contentus fontes indicasse & præterea locum ubi amnis hic Tigri miscetur, certo ex illo haberi non potest, quanta fuerit Nini cum suburbiis longitudo. Si amnis hic recto potius quam tortuoso incedat tramite, habebimus intervallum inter duo hæc flumina

quadra-

quadraginta aut ut plurimum quadraginta quinque millium passuum. Non est autem insolens ut magnarum urbium suburbia, ad æquale, aut etiam in longius excurrant spatium, quam sint illa, quæ muris includuntur spatia. Cum autem Ninus intra muros longa fuerit centum & quinquaginta stadia, & sita fuerit inter Tigrim & Lycum, non est incredibile suburbia ejus non attigisse tantum utrumque flumen sed & excessisse. Quod si non hac ratione ejus spectemus longitudinem, sed potius illam ad ripas Tigris porrectam fuisse existimemus usque ad confluentem Tigris & Lyci, ad spatium millium quinquaginta, uti ponit Ptolemæus, habebis & sic quoque trium dierum iter, nec opus erit verba Prophetæ ad urbis restringere ambitum. Sic quoque verum erit quod scribit Aristoteles in Politicis capta Babylone fuisse quosdam in remotissima civitatis parte, qui non nisi post tertium diem captos se esse censerint. Nempe & ille Babylonem pro Nino accepit.

Quod itaque ambitum Babylonis attinet, clarum est Plinium dum Herodotum sequitur errasse, & mensuram mœniorum Nini, non Babylonis posuisse. De Ctesiæ vero & Clitarchi mensura minime dubitandum existimo. Verum illud non constat an tempore Ctesiæ aut etiam Alexandri tantæ ac prius magnitudinis fuerit Babylon, ac ne illud quidem ausim præstare, sub Nabuchodonosoro majorem quam alias fuisse. Dicitur quidem ille ampliasse Babylonis mœnia, sed cum pluribus urbs illa quam bis mille ante hunc floruerit annis, quis vadem se sistat vergente ad finem hoc regno idem non illic contigisse quod Romæ factum fuisse diximus sub Cæsaribus, qui decrescente perpetuo urbe & imperio, semper tamen amplificatores videri & dici voluerunt?

Verum ut ad Plinium redeam, si ille contentus ea quam Ctesias mœnibus Babylonis tribuit mensura, ad hanc urbis suæ expendisset magnitudinem; utique deprehendisset

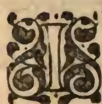
Romam

Romam etiam intra mœnia ſexta fere ſui parte exceſſiſſe amplitudinem Babylonis.

At vero ſi Nini urbis aream mœnibus incluſam componamus cum area Romæ, & ipſa mœnibus & Tiberi incluſa, inveniemus illam fuiſſe talium partium XI $\frac{1}{17}$, qualium Roma fuit VIII. Tanto itaque major Roma fuit Ninus urbs. Quod ſi ſuburbia ejus, æqualia fuiſſe ſuburbiis ponamus Romanis; non errabimus, ut opinor, etiamſi Ninum tertia minimum ſui parte Roma majorem fuiſſe exiſtimemus.

CAP. IX.

De Thebis Ægyptiis.

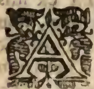

INter magnas urbes omnino numerandæ ſunt Thebæ Egyptiæ, centum memorabiles portis & habitatæ à ſeptingentis ætatis militaris millibus, ut refert Tacitus, aut etiam pluribus, utpote cum decies centena armatorum millia ex hac aliquando prodiiſſe & Strabo & complures alii tradiderint. Porrectam fuiſſe ad longitudinem quadringentorum & viginti ſtadiorum ſcribit Euſtathius. Verum ex illis quæ olim ad Melam monuimus, ſatis poteſt colligi, non levem ſuboriri difficultatem ex eo, quod & Herodotus & Ariſtoteles affirment, totam olim Ægyptum Thebarum fuiſſe cenſitam nomine. Favent huic ſententiæ ſacræ literæ, cum Dioſpolin ſeu Thebas non tantam aquis Nili cingi, ſed & mare munimenti loco habere teſtantur: neque enim de ſola Thebarum urbe tam longe à mari remota commode hæc accipi poſſint. Tot tantiſque teſtibus libens aſſurgo, idque eo magis, quod & Ægypti nomen ſic accipi debeat. Totam licet ſpectes Ægyptum, illa nihil aliud eſt quam Nilus, non Homero tantum, ſed & re ipſa auctore.

Ægyptus enim non latius patet, quam quatenus excurrit & inundat Nilus, ut docet Herodotus. Recte itaque Strabo, ἡ ποταμία μόνον ἐστὶν Αἴγυπτος ἡ ἑκατέρωθεν ἐσχάτη τοῦ Νείλου. Itaque longæ fasciæ sepulchrali κηρεία σμηχομένη ἐπὶ μῆκος eam comparat, utpote cujus limites non excedant inundationem Nili nec pateant ultra trecenta stadia. Verum non exinde conficias Homerum errasse, cum centum huic urbi tribuit portas, aut alios, cum quadringenta & plura eam in longitudine habuisse scribunt stadia. Thebarum nempe eadem fuit conditio atque Alexandriæ, quæ ut totam Mareotida suburbiis suis implevit, ita hæc quoque omnia Thebaidis oppida velut totidem vicos aut suburbia suo complectebatur nomine. Nec dubitandum quin antiquitus antequam Nilus in Mœridem & Mariam paludes distractus efflueret, utraque hujus fluminis ripa adeo frequentibus fuerit exculta ædificiis, ut pleraque oppida velut unam continuam efficerent civitatem.

Cap. X.

De Alexandria & Carthagine.

Ddamus duas alias Alexandriam & Carthaginem Romanæ civitatis æmulas urbes. Si Alexandrinæ urbis ambitum consideremus, digna utique non erat, quæ hoc loco recenseatur. Ejus quippe mœnia nunquam excessere mensuram ab Alexandro conditore constitutam, stadia nempe cxx seu quindecim passuum millia, quod ipsum tamen spatium angustius reddebant hinc mare inde Mareotis palus mediam urbem influentes, ita ut ea parte non nisi septem vel octo stadiis pateret in latitudine, ut habet Strabo, vel ut plurimum decem, ut scribit Josephus, cum in longitudinem usque ad triginta expanderetur stadia. Quod forma ejus mœniorum ad

alia-

aliarum urbium non fuerit exacta normam ſed anguloſa admodum, utpote quam chlamydi Macedonicæ ſimilem fuiſſe conſtat, utique mirum videri non debet, quod in ejus deſcribendo ambitu à ſe invicem diſceſſerint ſcriptores. Verum illud miror Agrippam apud Joſephum in ea quam ad Judæos habuit concione, ut magnitudinem Alexandriæ oſtendat, hanc ipſam fere quam Strabo & alii mœniorum poſuiſſe menſuram, nulla prorſus facta ſuburbiorum mentione, è quibus tamen præcipue & fere ſolis immenſa urbis hujus æſtimanda erat amplitudo. Ut itaque cognoſcamus quanta fuere Alexandriæ ſuburbia, hoc primo monendum, littus quod Canopicum dicebatur à Canopo oppido, hodie Bechur vel Albecura dicto, per ſpatium centum & viginti ſtadiorum, in ea enim menſura exacte conveniunt Strabo & Ptolemæus, totum iſtud continuis habitatum fuiſſe ædificiis, cognoſcitur non tantum ex Strabone & aliis, ſed & ex immenſis quæ hoc quoque tempore ſuperſunt ruinis univerſum hoc intervallum ſine intermiſſione occupantibus. In hoc tractu erat Nicopolis ſuburbium triginta ut Strabo ſcribit ab urbe diſtans ſtadiis, ſeu potius, ut Joſephus habet, viginti, intercedente hippodromo & pluribus aliis ædificiis, quorum etiamnum ſuperſunt rudera, ſed præcipue Nicopolis, quam ipſa Alexandria non minorem fuiſſe affirmat Strabo. Sed & ipſam quoque illam famoſam foſſam, quæ ab Alexandria & Mareoti uſque ad Canopum extendebatur habitatam fuiſſe & quidem magnis vicis docet Strabo. Taceo jam reliqua ſuburbia, & illa preſertim, quæ ultra foſſam per quam Mareotis palus in mare effluebat, in littore olim fuere Libyco. Hactenus ea tantum recenſuimus, quæ è mari ſeſe ſpectanda offerebant, unde tamen ſatis colligas Alexandriæ longitudinem, utpote quæ in littore ad centum & quinquaginta minimum porrecta fuerit ſtadia.

Videamus nunc urbis hujus profunditatem, quem memorat Adrianus Cæſar in Epiſtola ad Servianum. Illam

ut habeamus, dico addendam esse paludem Mareotidem; & quidem totam, si Straboni credere velimus. Is quippe cum trecentorum fere stadiorum longitudinem huic tribuat, latitudinem vero centum & quinquaginta, omnia tamen circumcirca pulcre habitata fuisse affirmat, ἐν τῷ κύκλῳ πάντα οἰκήματα καλῶς. Itaque & Athenæus & Athanasius & Theodoretus & complures alii paludem hanc non vicinam huic urbi, sed in ipsa Alexandria fuisse scribunt; & cognominem paludi Maream, olim magnam urbem, postea magnum Alexandriæ factum fuisse vicum. Sed quid facias Plinio, qui ex Claudio Cæsare prodit paludis hujus trajectum XXX, ambitum vero CD passuum Millium? Cum in hac mensura meliora conveniant exemplaria, non est ut vitio laborare numeros existimemus. Dubium omne tollunt sequentia verba, in quibus etiam major huic paludi tribuitur mensura; *Alii schœnos in longitudinem patere* XL *faciunt, schœnumque stadia triginta, ita fieri longitudinis* CL *mill. pass. tantundem & latitudinis.* Quantumvis hos numeros in angustum redigas, habebis tamen ambitum majorem quadringentis & XXIV pass. millibus, quæ profecto immensa est mensura præ illa Straboniana. Quid item sentias de Palladio in Lausiacis ubi describit iter ad montem Nitriæ, & paludi huic adsignat LXX mill. pass. trajectum, quem se sesquidiei navigatione confecisse testatur? Hæc & similia cum legunt semidocti rident & exsibilant veterum scriptorum inconstantiam & simplicitatem, ac stoliditatem vocant quidquid ipsi non intelligunt. Sciant itaque isti, omnes recte sensisse & scripsisse, nullamque hic subesse hallucinationem. Ut enim antiquam & naturalem, quam Strabo describit, palus hæc conservaret mensuram; aut ut ad vicies, imo & tricies majorem excresceret amplitudinem, totum hoc ex arbitrio & voluntate populi pendebat Alexandrini, dummodo Nili non deesset beneficium. Cum enim non solum per fossam Canopicam, sed & per plurimas alias ex altiori & superiori Ægypto aqua

Nili

Nili in hanc deflueret paludem, ut cum alii, tum præcipue Strabo & Palladius docent; ratio exigit ut pro menſura incrementi Niliaci plus etiam minuſve inundarentur & pingueſcerent arenoſi & deſerti alias exterioris Libyæ agri. Ex immenſa porro paludis hujus magnitudine ſatis quoque intelligimus, fiere aliter vix potuiſſe, quin & Mœris quoque palus pars fieret Mareotidis. Nec aquarum obſtat libramentum, effodiebatur enim tellus in uſum aggerum, unde demum duplex oriebatur compendium, hac enim ratione non tantum quaquaverſum admittebatur aqua, ſed admiſſa etiam in editioribus agris detinebatur quamdiutiſſime. Ex eadem quoque egeſta terra oppidorum & vicorum ſtruebantur fundamenta ut quemadmodum paſſim alibi in Ægypto ſupra aquas exſtarent. Decem aut plures maximos vicos in Mareotide fuiſſe ſcribit Athanaſius, tam vicinos urbi, ut non Alexandrini nomi, ſed ipſius Alexandriæ partes eſſe dicerentur, ideoque æque ac Nicopolis, Eleuſin, Necropolis ac cætera Alexandriæ ſuburbia carebant Epiſcopis, at per Presbyteros regebantur. Itaque Iſchyram qui unius ex iſtis decem vicis ſe Epiſcopum gerebat, negat Athanaſius fuiſſe Epiſcopum. Quod autem in Notitia Mareotis recenſeatur Epiſcopatus, id de altera intelligendum Mareotide, quæ erat longe ultra hanc paludem, vicina fonti Solis & Hammoniacæ regioni. Niſi potius inde id factum exiſtimemus, quod Mareotis oppidum ademptum Alexandrinis attributum fuerit præfecturæ Libycæ & hac ratione factus fuerit Epiſcopatus. Vide legem Juſtiniani de Alexandrinis. Sex porro integros menſes aqua hujus paludis catarractis detinebatur ab Alexandrinis, & cum ex profundâ Ægypto, ut eam vocat Joſephus, per hunc lacum primo Alexandriam, deinde Romam deportabantur præcedentis anni meſſes, reconditæ hactenus in inſulis & horreis circumcirca paludem ſitis.

Ut olim ita quoque hoc tempore palus hæc undique cingitur palmis. Nunc latronum domicilium, olim vero

accolæ

accolæ erant Judæi. De illis præcipue intelligenda sunt verba Philonis Judæi, cum scribit decies centena Judæorum fuisse millia qui Alexandriam & Ægyptum inhabitarent. Jam à temporibus Alexandri jus civitatis æquale cum Macedonibus acceperant. Postquam Nilus per multos alveos in siticulosam & incultam fuit derivatus Libyam, regioque illa habitabilis esse cœpit; illi primi fuere qui vacantes occupavere agros. Hinc factum existimo ut regio hæc dicta fuerit Palæstina Libyca. Colligo id ex Vopisco in vita Aureliani, cum scribit currum ejus triumphalem præcessisse ducentas diversas feras mansuetas è Libyca Palæstina. Quam autem habitatus fuerit hic tractus vel exinde colligas, quod ex eo tempore Mareotis pro tota accepta fuerit Ægypto, ac si universa Ægypti opulentia una cum flumine in illam transisset, frustra indignantibus Ægyptiis, quorum regio exhausta maxima fluminis parte adeo reddita est sicca, ut Nilum non nisi duobus hoc tempore in mare exire ostiis affirment complures, cum ne conspicua quidem sint reliqua, quorundam vero ne locus quidem compareat.

Non autem solas paludis hujus oras occupavere Judæi, sed & interiores vicinæ quoque Libyæ partes & præcipue montem Nitriæ contingentem, ut diximus, hunc lacum, implevisse monasteriis & cœnobiis anachoretarum clare ostendit idem Philo. Nitriotas vocat Ptolemæus, nec dubitandum quin omnes isti fuerint Judæi. Sive prædicatione Evangelistæ Marci & discipulorum ejus, ut Eusebius & alii scripsere, sive sponte sua sola miraculorum Christi fama facti fuerint Christiani, non jam quæro; illud constat, æque eos ac alios Essenos magna ex parte jam à principio Christianam suscepisse religionem. Si quis enim Philonis & Paladii de hoc monte conferat verba, certo certius inveniet illum ipsum Nitriæ montem, quem Judæorum tenuere monachi, Christianos postmodo tenuisse monachos. Cum vero absurdum sit existimare, Judæos ex

antiquis suis sedibus expulsos fuisse à Christianis, superest ut credamus Judæos istos monachos ad Christi transisse castra, quemadmodum optime observatum Thomæ Brunoni, admirandæ doctrinæ viro, de cujus insignibus erga me meritis alibi dabitur dicendi locus.

Quod autem viri docti observant Essenos Palestinæ non in omnibus convenisse cum Therapeutis seu Essenis Ægyptiis, nihil ad rem facit, cum & qui Judæis in monte Nitriæ successere Christiani monachi diversas habuerint πολιτείας, in quibus unusquisque suo viveret more, ut monet Palladius. Sufficit quod vitæ sanctioris gratia fuerint eremi incolæ, unde eos comparat Josephus istis Dacis seu Getis, quos ipse πολιστὰς, Strabo κτιστὰς nominat. Apud Josephum non recte πλείστοις legitur pro πολισταῖς. Sed & apud Eustathium ad β. ἰλ. ubi interpretatur Ἀθήνας ἐϋκτίμενον πτολίεθρον cum πολιστὰς dicit esse κτίστας, male depravata hæc vox in πολεμιστάς. Dicebantur vero κτισταὶ & πολισταὶ quod monasteria & domicilia in solitariis ædificarent locis essentque velut conditores eremi. Hinc apud Athanasium in vita S. Antonii legas, ἡ ἔρημος ἐπολίσθη ὑπὸ μοναχῶν. Et sane urbes potius quam monasteria dici poterant ista habitacula, cum in quibusdam octo vel etiam decem nonnunquam monachorum reperirentur millia. Copiosi inter illos erant pistores, coqui, lanii, zythi seu cerevisiæ Ægyptiacæ coctores, & ne vinarii quidem ac placentarii deerant, præsertim illis qui in magnis viverent monasteriis, quique commodis essent moribus. Nam si qui morosi & ad vitam civilem minus apti viderentur, illi segregati à reliquis in tuguriis agitabant. Nihil denique inter urbes & monasteria erat discriminis, nisi quod in his viri à mulieribus seorsim viverent.

Istos porro Judæorum seu monachos seu tharapeutas vicinam quoque implevisse Ammoniacam ex eo colligo, quod & eam quoque tenuerint Christianorum monachi, quorum examina dispersa fuisse per totam Libyam proprie dictam,

dictam, ut eam vocat Ptolomæus, docet Palladius in historia Lausiaca, digna quæ aliquando integra in lucem prodeat, vix enim pars dimidia vulgo prostat.

Miratur Strabo quod cum tantam auctoritatem Jovis Ammonis olim habuerint oracula, suo tamen tempore cessarent, plusque Sibyllinis quam istis tribuerent Romani; sed profecto postquam Judæi facti fuere Ammoniacæ domini, neutiquam mirum debet videri siluisse Ammonem & successisse Sibyllina, id est Judaica oracula.

Nec tamen existimandum in ista Judæorum conversione omnia tam pacate fuisse gesta, ut non etiam inter hos & novitios Christianos gravissimæ orirentur contentiones, quin potius illud ipsum quod decimo septimo Trajani anno Andreas quidam gessit bellum, hac ipsa credo de causa fuisse susceptum. Ut sic sentiam facit præcipue Eusebius initio lib. IV. hist. Eccl. ubi bellum istud à Judæis suscitatum fuisse scribit contra cohabitatores Græcos, sive *συνοίκους Ἕλληνας*. Cum enim Alexandria, & huic annexa Libya proprie dicta à solis teneretur Macedonibus & Judæis, neque enim ullæ aliæ gentes jure civitatis fruebantur, planum est illos quos Græcos fuisse scribit Eusebius fuisse Judæos, qui expulsi ab aliis Judæis Alexandriam se contulerunt. Hieronymus sic vertit; *Judæi qui in Libya erant, adversum cohabitatores suos alienigenas dimicant. Similiter in Ægypto & Alexandria. Apud Cyrenen quoque & in Thebaide magna seditione contendunt. Verum Gentilium pars superat in Alexandria.* Recte quidem si per cohabitatores alienigenas intelligas Judæos qui relicto Judaismo facti essent Christiani, quales solent Judæi appellare alienigenas. Profecto non potuerunt Judæi nisi cum his bellum gerere, cum soli, ut diximus, Judæi, totum illum Libyæ tenerent tractum. Orosius vertit *incolas.* Hæsitant quoque hodierni interpretes, quia nempe ignorant Judæos Alexandriæ & in subjecta huic Ægypto & Libya habitantes pro Græcis fuisse habitos, & jam ab Alexandri temporibus concessum fuisse

iis,

ĩis, ut ſe Macedonas appellarent, uti teſtatur Joſephus, cum alibi, tum lib. I I cap. 2. de bello Judaico, καὶ χρηματίζειν ἐπέτρεψαν Μακεδόνας. * Per Græcos itaque ſeu Macedonas intelligendi hic ſunt Judæi in Chriſtum credentes. Hinc quoque commeatus Macedonicus, pro Alexandrino apud Symmachum Epiſt. LV. Lib. III. *Ager qui me tenet Tiberim noſtrum juncto aquis latere proſpectat. Hinc libens video quid æternæ urbi indies frugis accedat, quid Romanis horreis Macedonicus adjiciat commeatus.* Non recte locum hunc interpretati ſunt viri docti, neque enim è Macedonia, ſed ex Alexandria annona Romam advehebatur. Hoc quoque addo, curatores & inſtitores catapli Alexandrini fere fuiſſe Judæos, qui meſſes Ægypti vel Puteolos, vel Oſtiam deportabant, unde demum ad ſaltum Arcinum ſeu nemus Camœnarum deferebantur extra portam Capenam, quæ tam temporis decimo ab urbe, id eſt Miliario aureo, aberat lapide, vicina nempe Ariciæ. Judæis quippe licitum non erit habitare in urbe. Hinc facile intelligas loca Juvenalis, quæ hactenus interpretem non invenerunt, cum de Judæis in luco Camœnarum frumentum & fenum vendentibus ſic ſcribit; *quorum Cophinus fenumque ſupellex.* Et alibi, *Cophino fenoque relictis Arcanam Judæa tremens mendicat in aurem.* Cophino enim frumentum metiebantur. Quod autem apud Euſebium & Hyeronimum ſequitur, gentilium partem prævaluiſſe in Alexandria, & hoc quoque bene ſe habet. Qui enim ea in urbe morabantur Judæi, ii non tantum cum Judæis factis Chriſtianis, ſed & cum Macedonibus conflixere, qui non poterant Chriſtianis non favere contra Judæos rebelles. Hinc quoque clarum quod ſequitur, *Hadrianum Alexandriam à Romanis ſubverſam publicis inſtauraſſe impenſis.* Occiſis nempe præcipuis Alexandriæ incolis Judæis, incenſiſque & everſis eorum habitationibus & munimentis. Quod vero ad annum Hadriani quintum

Quin & omnes Ægypti Reges poſt Alexandrum Macedonas ſe vocaſſe, eoque nomine præcipue gaviſos eſſe teſtis Pauſanias.

notat, *Hadrianum in Libyam, quæ à Judæis vastata fuerat, colonias deduxisse*, vix de aliis intelligi possit, quam de Christianis, quibus loca ea habitanda concesserit. Istæc enim Libyæ deserta, quæ prius obtinuerant Judæi, soli postmodum incoluere Christiani. Sed redeamus ad ipsam urbem.

Civium Alexandriæ quod attinet numerum, illum scribit Diodorus Siculus suo tempore fuisse supra trecenta millia. Et tamen nullius jus civitatis difficilius obtinebatur quam Alexandrinæ. Præcipue ab hoc honore excludebantur Ægyptii, non tantum propter nimiam calliditatem & malam hujus gentis indolem & præcipue sævitiam, quæ effecit ut nec Magistratum gerere & nullius jure civitatis frui illis permiserint leges Romanæ, multo vero magis id ipsum carebant Alexandrini, propter perpetuas cum Ægyptiis de aquis Nili contentiones. Itaque Appionem qui civis Alexandrinus videri volebat explodit Josephus. Trajanus tamen apud Plinium juniorem jus hujus civitatis concedit Harpocrati Jatraliptæ, verum non nisi consulto prius per præfectum Ægypti populo Alexandrino, addens non temere dandam esse civitatem Alexandrinam.

Sed vero vix aliunde magis opulentiam & magnitudinem urbis hujus intelligas, quam ex copia frumenti, quod ex Maria seu Mareoti palude Romam deportabatur, quodque ad tertiam anni partem toti sufficeret populo Romano. Præter vero annonam, in tributis & vectigalibus, tantundem sola hæc urbs pendebat, quantum tota Gallia.

Merito itaque omnium post Romam civitatum maximam vocat Alexandriam non Josephus tantum & Dion Chrysostomus, sed & complures alii. Aristeas vero & Diodorus Siculus ne Romam quidem excipiunt, idemque facit Menander Laodicenus Rhetor, qui illam omnium quotquot sol aspicit civitatum vocat maximam. Omninoque verum dicit, ejus quippe ætate multum diminuta erat Roma. Florebat vero etiamnum Alexandria, nondum intempestivo *Zelo* & Patriarcha,

Patriarcharum tyrannide expulsis Judæis & paganis Serapidis cultoribus. Postquam ea soli potiti sunt Christiani quorum magna pars erant monachi, Paulatim cœpit deficere, accedente præsertim urbis Bizantinæ invidia propter nimiam Patriarcharum potentiam, supra ipsos quoque sese efferentium imperatores, donec tandem primo à Persis, mox dein à Saracenis & postremum à Turcis capta fere in solitudinem abiit.

CAP. XI.

De Carthagine.

Eniamus nunc ad Carthaginem, ut & hujus quoque cognoscamus magnitudinem. Nonnulli huic ambitum trecentorum & sexaginta stadiorum attribuerunt, ac parem fecere Babyloni, ideo nempe quod tantum Strabo adsignarit ambitum peninsulæ, in qua sita fuerit Carthago. Sed vero Livius, cum à Romanis dirueretur, urbem hanc in ambitu habuisse scribit XXIII passuum millia. Unde conficitur aream Carthaginis paulo tantum plus quartam peninsulæ occupasse partem. Verum quod longa seculorum docuit experientia, ut pleraque magna corpora, ita etiam magnas civitates, non nisi paulatim ad summum molis & potentiæ pervenire gradum, quem postquam attigere paulatim quoque deficere & perire soleant: idem quoque evenit Carthaginiensibus, qui postquam diu maris terrarumque tenuissent imperium, sensere paulatim & ipsi senectutis mala, vexati factionibus domesticis, afflicti bellis Siculis, & demum Romanorum attriti potentia, donec tandem ad eam, quam diximus, mensuram eorum redigeretur civitas, illam

quidem magnam, si cum aliis conferatur urbibus, sed tamen plurimum diminutam, si cum antiqua & prisca componatur magnitudine. Si quis autem scire velit, quo maxime tempore floruerit Carthago, ausim affirmare tempus id vel ipsum quoque bellum præcessisse Trojanum. Didonem condidisse Carthaginem eadem ratione qua Augustus Romam, Constantinus Byzantium, & alii alias condiderunt urbes, libenter credo. Sed & verum forsan, quod scribi Appianus, quinquaginta ante bellum Iliacum annis à Tyriis fuisse conditam. Nempe urbes condi dicuntur, cum novis augentur colonis. Verum multo antiquiorem esse Carthaginem, ex Hannonis confici potest periplo, seu navigatione extra columnas Herculis. Superest etiamnum peripli hujus compendium, multo enim auctius olim fuisse exinde colligas, quod complura apud antiquos legas ex illo desumpta, quæ tamen hoc tempore in eo non invenias. Quanta fuerit jam illo tempore Carthago ex eo cognoscas, quod post conditas trecentas in littore Libyco urbes, redundante nihilominus hominum multitudine, cum sexaginta pentecontororum Hannonem miserint classe instructa commeatu & triginta colonorum millibus, ad explorandos extra columnas Herculis Libyæ tractus, & condendas in illo quoque Oceani littore colonias. Hanc navigationem factam fuisse censet Strabo paulo post bellum Iliacum. Sed vero rectius dixerimus integro minimum seculo antiquiorem hoc bello fuisse istam Hannonis expeditionem. Cum enim non ex nihilo oriantur fabulæ, unde demum tres Gorgones, nisi ex tribus Hannonis Gorgidibus, adsentiente etiam Palæphato? Unde Amaltheæ seu Hesperidum cornu, nisi ex ejusdem nominis promontorio apud Hannonem? Sed & Poma aurea, quæ ex Hesperidum hortis ad Oceanum sitis decerpsisse dicitur Hercules, quis in Europam potuit adducere nisi Hanno, qui primus ista Oceani littora adiit & ex Promontorio Soloentis nunc *Capite Viridi*, & ex Theôn ochemate nunc *Sierra Liona* dicto, ubi

ubi copiosissime proveniunt, primus istæc poma Europæ intulit?

Valent hæc argumenta unde certo conficere possimus Hannonem præcessisse, aut saltem æqualem fuisse, temporibus Herculis & Persei. Hinc quoque patet illa quæ de Didone memorantur, referenda esse ad Tyrios insulanos, non autem ad primam Carthaginis molitionem, utpote quæ longe antiquior fuit Tyro, quæ condita demum paulo ante excidium Trojæ; ideoque cum Tyrii dicuntur conditores Carthaginis, intelligendi Palætyrii & cæteri Phœnices. Nec male hinc interpreteris locum Virgilii, cum dicit, *Carthago aut autiqua Tyros.* Filiam nempe confudit cum matre.

Cum ergo tanta fuerit Carthaginensium potentia jam Hannois istius temporibus, quis non & hoc dederit, exstitisse & floruisse horum rempublicam multis seculis, & forsan pluribus quam mille annis, antequam ad tantam excresceret magnitudinem? Quod autem in Græcorum monumentis nullum tantæ potentiæ occurrat vestigium, minime id mirum debet videri, cum vix Iliaca tempora Græcorum attingat literatura.

CAP. XII.

De Cairo & Babylone Ægyptiaca.

Um è ruinis Alexandriæ suum præcipue incrementum acceperit Cairus Ægyptiaca, nonnulla etiam de hac dicamus, idque eo magis, quod cum innumeri & nostra tempestate & superioribus seculis hujus videndæ gratia Ægyptum adierint, tanta sit nihilominus scriptorum discrepantia, ut non de eadem, sed de diversis videantur egisse

civitatibus

civitatibus. Qui noſtris temporibus Cairum frequentant, negant eam Londino aut Pariſiorum majorem civitate, licet habitantium numero ſuperiorem concedant. Affirmant quippe eam tribus aut ut plurimum quatuor horis commode poſſe circuiri. Itaque non audiendos eſſe contendunt, qui decem aut etiam duodecim leucarum ambitum huic tribuerunt. Verum quam temere hæc ab iis jactentur qui nulla habita temporum ratione Cairum quæ nunc eſt cum eâ quæ pridem fuit conſundunt, operæ pretium fuerit paucis oſtendere.

Sex præterierunt ſecula ex quo civitatis hujus nomen Europæis innotuit, ab eo nempe tempore quo ſocietatis viribus Syriam tenuere Chriſtiani. Quanta jam iſtac tempeſtate urbs hæc fuerit, cognoſcas ex Guilhelmo Tyrio Archiepiſcopo, qui libro XIX originem & ſplendorem hujus copioſe deſcribit. Recte is à Memphi eam diſtinguit, utpote quæ in altera Nili ſita fuerit ripa, ſed quod Babylonis Ægyptiæ nomen nuſquam ſe reperiſſe ſcribat, id miror cum præter Joſephum, etiam Strabo Diodorus & Ptolomæus hujus meminerint. Licet vero & olim & etiam noſtro hoc tempore Babylon & Cairus juſto ſatis dirimantur intervallo, ſub Caliphis tamen & Soldanis florentibus Ægyptiorum rebus, adeo auctæ fuere hæ urbes, ut ſe mutuo contingerent, & unam conſtituerent civitatem. Maxime id factum poſtquam uno eodemque cinctæ fuere muro, quod ex Jacobo de Vitriaco colligo, qui lib. III. ubi agit de capta Damiata ſcribit quod *Cayer & Nova Babylonia ad mandatum Soldani uno muro clauſæ ſint, & ſint factæ una eademque civitas.* Nova vero Babylonia, ideó vocabatur, quod jam deſtructa eſſet vetus Babylon Ægyptiaca, quæ quinque milliariis aberat à Nova ut idem paulo poſt teſtatur. Hæc nempe vetus Babylon iſtic fere ſita erat ubi Ptolemæus ſuam collocat Babylona, licet in citeriore Nili ripa, unde apparet bis minimum mutatum fuiſſe Babylonis Ægyptiæ ſitum. Hujus etiamnum ſuperſunt ruinæ & porriguntur

uſque

usque ad Metercam, qui locus veterem & novam Babylona interjacet, eratque olim velut suburbium Cairi. Ex his facile aliquis colligat Cairum olim in longitudine porrectam fuisse ad viginti minimum passuum millia, & sane tantundem huic spatii tribuunt qui non nisi qninque horarum spatio eam pertransiri scripserunt. Bernardus Bredenbachius nobilis Germanus qui ante annos ducentos curiose Cairum lustravit, ita de hac scribit; *equitem quatuor horarum spatio sine intermissione iter facientem longitudinem civitatis forsan posse emetiri, ipsam vero totam non nisi novem vel decem horis circumire.* Judocus Gistelius, qui eodem tempore Ægyptum adiit, non nisi duodecim horis circumequitari adfirmat. Plus etiamnum dixere alii, qui non nisi biduo circumiri posse scripserunt, & duodecim leucarum Germanicarum ambitum huic tribuerunt. Qui minimum posuit est Martinus à Baumgarten, cum scribit; *tantæ porro magnitudinis est Cayrus, ut vix novem decemve horis quis bene ambulans eam circuire possit.* Denique si quis omnia eorum qui ante plures quam ducentos floruere annos colligat testimonia, convenire in eo inveniet, Cairi ambitum longe majorem fuisse triginta passuum millibus, quam tamen mensuram velut nimiam vulgo explodunt. De frequentia vero incolarum Cairi inter cætera hæc quoque memorat Bredenbachius; *Præterea populosior est civitas illa, quam alia ulla sub sole, crediturque quod tota Italia vix tanto abundet populo, quam urbs hæc sola. Nam longe plures in ea sunt homines qui propriis carentes domibus dormiunt sub divo, quam sunt Venetiis habitatores.* Et tamen istoc tempore Venetorum civitas longe quam nunc erat frequentior.

Ex his facile aliquis intelligat, siquis hodiernam Cairum, omissa Babylone, & suburbiis longe dissitis, neglectisque intermediis circumcirca ruinis, componat cum ea quam descripsimus vetere Cairo, fore ut vix sextam vel septimam magnitudinis partem habeamus, etiamsi parem utrique

tribuamus

tribuamus latitudinem. Antiqua enim Cairus ad vinginti protendebatur passuum millia, cum hodierna etiam qua longissima est vix tria excedere dicatur. Quamdiu nempe Caliphis & Sultanis legitimis Ægyptus paruit dominis, tam etiam diu crevere opes & felicitas hujus civitatis, nec quidquam præter pestem, magnis plerunque urbibus infestam, in infinitum ituræ obstabat magnitudini. Ante annos demum CLXV postquam per tres dies noctesque in ipsa urbe pugnatum esset, jugum Selimi Imperatoris & Turcarum subiere, quorum tyrannide, longe quam pestis deteriore, perpetuo deinceps oppressi fuere, donec & Cairus ad eam quam diximus mensuram redigeretur, totaque adeo Ægyptus in solitudinem abiret.

Cap. XIII.

De magnis Sinarum urbibus.

Um boni regiminis nullum sit certius signum quam magnarum urbium copia & frequentia, non est ut vastas Sinensium miremur urbes, quarum si spectemus amplitudinem, tantum illas cæterarum gentium civitates magnitudine superasse inveniemus, quantum arte regnandi omnibus aliis meliores ipsi semper fuere mortalibus. Non jam loquor de præsenti Sinarum statu & conditione, postquam malorum principum & magistratuum culpa corrupta eorum Republica in prædam cessere Barbaris, omniaque apud ipsos facta fuere minora; sed de feliciori tempore, cum sui tantum generis regibus parerent, illis quidem non semper bonis, raro tamen tam malis, ut neglecta omni regiminis cura, solis servirent vitiis. Qui vero inter illos fuere boni, fuere autem quamplurimi, illi vel ipsi Platoni in formanda Republica, meliori etiam,

etiam, quam quod ipse secutus sit, exemplo esse potuissent. Nullos inter eos invenias vel Cæsares vel Alexandros, similesque cladibus & pernicie humani generis gaudentes pestes; Pacem, tranquillitatem, artes & scientias, cæteraque quibus vitæ constat felicitas excoluere, his solis, etiam absque bellico apparatu, majus sibi acquisivere imperium, quam armis quantumvis victricibus ullus vel monarcha, vel ulla unquam sibi compararit respublica. Solum boni regiminis suffecit exemplum, ut remotissimæ etiam gentes, relictis patriis institutis & moribus, damnataque barbarie sua, Sinensibus sponte se subjicerent, iisque se aggregarent, qui soli scirent vivere, & sine sanguine vincere. Habuere quidem & Sinæ præclaros bellatores, quorum tamen virtutem ipsi nec mirantur, nec laudant, cum non sine multo sanguine gerantur bella, nec cæteri propterea cives felicius vivant. Illos solos in historiis commendant & probant Reges, qui justitia & moribus insignes fuere, quique non vi & armis, sed sola virtutis fama suum ampliarent impeperium, & hac ratione quoscunque reges & regna ad obsequium allicerent. Quod siqui Sinicis nollent parere legibus, non tamen illos bello persequendos, injustum enim & iniquum esse suos perdere, ut alios faciamus obnoxios, cum longe cariores esse debeant illi, qui sponte sua, quam qui inviti obsequium præstant. Nihil sua referre si qui suo malo ejusdem ac ipsi participes fieri nolint felicitatis, satis enim late Sinarum patere imperium, suamque sibi sufficere felicitatem.

Hominum in hoc regno frequentiam, vel ex eo conficias, quod ante ultimum hoc cum Tartaris bellum, constet in eo numerata fuisse, sedecim, aut ut alii produnt, septendecim Myriadum millia,vel ut vulgo loquuntur centum & septuaginta Milliones, cujus summæ vix sextam partem in tota possis reperire Europa. Alendæ tantæ multitudini sufficiunt agri, illi quidem etiam sponte sua fertiles, sed accedente humana industria adeo ubique exculti, ut nulla

quantumvis exigua usquam occurrat terræ portio, quæ negligatur, nec usquam tam sterile solum, cui excolendo Sinicum non sufficiat ingenium. Alimentum quoque copiosum præstant flumina affatim piscosa & tam vasta, ut ad octo vel decem pass. millia pateant, allicubi etiam ripas habeant utrinque inconspicuas navigantibus. Tantus vero in illis navium numerus, quantum ne in toto quidem reliquo reperias terrarum orbe. Ad urbem Hancheu constat numerata fuisse aliquando supra triginta onerariarum millia. Ab eadem urbe Nankinum solvens P. Semedus Lusitanus, ut aliqua ratione multitudinem navigiorum subduceret, affirmat se spacio unius horæ numerasse naves trecentas ab una tantum fluminis parte sibi occurrentes, omnes tectas & picturatas pulcherrimeque instructas, adeo ut non onerandis mercibus, sed voluptariis usibus & celebrandis solemnibus festis fabricatæ viderentur.

Incredibilia hæc possint videri, sed iis qui nesciunt apud Sinas Platonicam semper viguisse rempublicam, & jam à tot annorum millibus solos fere ibi regnasse Philosophos aut Philosophiæ amantes. Illi fuere Regum assessores & consiliarii, illi satellites. Nulla ibi hæreditaria nobilitas, soli apud Sinas literati sunt nobiles, quorum posteri si indocti & ignavi fuerint, ad pristinam denuo relabuntur conditionem, & plebeis accensentur. Artes politicæ, quas Plato, non virtutes, sed virtutum umbras esse affirmat; non laudantur ab iis, nisi cum justitia & æquitate fuerint conjunctæ. Legibus licet ex æquo omnes sint obnoxii, eas tamen qui violant, non æqualiter puniuntur: quanto enim quisque major est qui peccat, tanto majori afficitur pœna, nec in ullos severius, quam in ipsos Philosophos, id est principes & magistratus populi, animadvertitur, gnari omnia se bene habere, si illi, qui justitia & bonis moribus cæteris exemplo esse debent, ab omni culpa & crimine immunes se præstiterint. Quod si peccent Reges, tanta in admonendis illis Philosophorum est libertas, quanta vix olim

Prophe-

prophetarum apud Iſraelitas. Eadem plebis in monendis philoſophis libertas, ſi & illi ſuo non bene fungantur officio. Ne vel ipſi quidem Confuſio, cum aliis philoſophis profugienti ab aula inſeſſa à malis principibus & inter ſe diſſidentibus, impune fuit ſtationem deſeruiſſe, nec defuere ex infima etiam plebe ipſis occurrentes, qui negarent illos eſſe vel philoſophos, vel viros bonos, utpote qui laboranti ſe ſubtraherent reipublicæ, & publicam tranquillitatem ignava proderent fuga, communique utilitati ſua præferrent commoda. Si enim ſoli inquiebant in regia remanſerint mali, actum eſt de omnibus bonis & univerſa republica. Licet vero infinita ſint exempla, unde felicitatem hujus populi colligere poſſimus, plura tamen memorare hoc loco non attinet. Interim hoc affirmare non dubitem, quamvis acum nauticam, typographiam & multa alia inventa Sinis debemus, longe tamen plura & meliora ſupereſſe, quæ à Sinenſibus diſcant Europæi.

Ut vero ad propoſitum redeamus, tantus in regno Sinarum magnarum urbium eſt numerus, quantum in toto reliquo terrarum vix reperias orbe. Antequam à Tartaris vaſtaretur Nanquinenſis civitas, antiquam æquabat Babylonem. Siquidem quadrata, ut pleræque fere Sinenſium urbes propter ſymmetriam, ſexaginta paſſuum millia in ambitu obtinebat. Hoc tempore vix quartam ſervat magnitudinis partem, quæ tamen facile ſexies Pariſiorum comprehendat civitatem. Longum fuerit reliquas hujus regni memorare urbes, ſplendore, magnitudine & incolarum numero longe ſuperantes quaſcunque Europæ urbes, unam tamen addere libet, quæ jam à quatuor ſeculis, ab eo nempe tempore quo Marcus Paulus Venetus aliique ad ſuos reverſi, nominis ſui fama totum implevit terrarum orbem. Vulgo illa Quinzai dicitur errore librariorum, qui M. Pauli Veneti deſcripſerunt exemplaria, cum verum nomen ſit Hancheu. Innotuiſſe quoque eam Græcis poſterioribus colligo ex Chryſococcæ canonio ἐπισήμων πόλεων, cui appellatur

Χάντζυ, ponitque eam in longitudine graduum 162—30, latitudine vero 33—8. Cum omnium quotquot unquam fuere urbium longe hæc videatur fuisse maxima, operæ pretium fuerit antequam finiamus de hac quoque nonnulla attexere. Primus Christianorum qui eam lustravit fuit Marcus Paulus Venetus, qui ante quadringentos & aliquanto plures annos inter Sinas versabatur. Siquidem orientis terras adiit anno MCCL, unde reversus ad suos, & captus in eo, quod cum Genuensibus Veneti gessere bello, suum de mirabilibus à se visis in lucem dedit commentarium anno MCCXCVIII. Prodiit ille Latine & Italice sæpius, sed tanta est exemplarium discrepantia, ut si Latina cum Latinis & Italica cum Italicis committas, vix iidem libri & ab eodem scripti videantur auctore. Postremæ editiones Italicæ quæ prodierunt Venetiis anno 1626 & iterum anno 1640, promittunt quidem verum Paulum Venetum,& videntur ad sincerum expressæ exemplar, attamen non nisi compendium exhibent, cum ea quam Baptista Ramusius exhibuit editionem triplo minimum sit auctior. Sed & non nisi epitomen continent, quæ Latine prodierunt exemplaria, non mutila tantum, sed & multis inquinata nævis, utpote translata ab homine inepto & qui mentem scriptoris non sit assecutus. Cæterum in multis bibliothecis extat alia versio eaque optima & integerrima & nisi fallor ab ipso Marco Veneto concinnata,digna omnino quæ aliquando lucem adspiciat.Habuimus & nos tale exemplar,quod nescio quo casu amisimus. Omnia porro exemplaria in mensura & magnitudine urbis hujus conveniunt, ambitum quippe tribuunt centum millium passuum. Habitantium multitudinem ex focorum numero hac ratione colligit Marcus Paulus. Dicit in ea fuisse centum & sexaginta thuman focorum. Unum quodque vero Thuman comprehendit decem millia focorum. Quod si singulis familiis singulas domos attribuas, habebis numerum domorum seu familiarum, 1600000. Sed vero Odoricus monachus, qui paulo

post

post istum Venetum scripsit, incensa aut diruta à Tartaris urbis hujus parte, numerat novem tantum & octoginta Thuman. Idem tamen quod domus illo tempore essent prælatæ & multas sæpe continerent familias, multo majorem facit incolarum numerum. Verba ejus ad fidem libri mei & alterius quem accepi ab honoratissimo viro D. J. Cottono non pigebit adscribere. *Hinc recedens veni ad unam civitatem nomine Chansave, quod idem est quod civitas cœli. Hæc civitas major quam aliqua alia quæ hodie sit in mundo, circuit enim centum milliaria. In ipsa autem non est terra quæ non bene habitetur, imo multoties unica domus quæ decem vel duodecim supellectiles in se habebit. Hæc enim civitas habet burga magna valde, habentia majorem gentem quam civitas. Habet hæc duodecim portas principales, & prope quamlibet harum portarum forte ad octo milliaria sunt civitates majores, quam esset civitas Venetiarum & Padua, unde itur bene per sex vel septem dietas per unum illorum burgorum & tamen videbitur modicum permeasse. Hæc civitas posita est in aquis lacunarum quoniam & stat sicut civitas Venetiarum. Ipsa autem habet plusquam* XII *millia pontium, in quolibet quorum manent custodiæ custodientes hanc civitatem pro magno Cane. A latere hujus civitatis labitur quidam fluvius juxta quem sita est hæc civitas, sicut Ferraria juxta Padum. De ipsa autem diligenter quæsivi à Christianis, Saracenis & idololatris, qui omnes uno ore loquuntur, dicentes quod bene centum milliaria circuit. Unum mandatum dicunt gentes illius civitatis à domino se recepisse, nam quilibet ignis solvit unum bali & quatuor cartas, quod unum cum dimidio valet florenum. Hunc habent modum, nam decem vel duodecim supellectiles faciunt unum ignem, & sic solum pro uno igne solvunt. Hi autem ignes sunt* LXXXV *Thuman, cum aliis quatuor Saracenorum, qui constituunt* LXXXIX. *Unum autem Thuman decem millia facit ignium. Reliquorum vero aliqui sunt Christiani, aliqui Mercatores, alii transeuntes per contractam, unde multum fui miratus quomodo tot corpora humana poterant habitare,*

habitare simul. Verba hæc licet satis barbara, sensum tamen scriptoris satis declarant, facileque ex his conficies, parce & sobrie satis locutum esse Marcum Paulum, cum pro numero domorum sedecies centena familiarum millia ea in urbe numerat. Attamen cum alter iste tam altas fuisse affirmet domos & à tot sæpe familiis habitatas, non multum aberrabis, ut opinor, si quemadmodum Lutetiæ & in aliis frequenter habitatis urbibus duodecim minimum homines pro singulis numeres domibus. Id si fiat, habebis incolarum numerum 19200000, plures nempe quam novemdecim milliones, ut vulgo loquuntur. Quod si etiam suburbia addideris, & seorsim numeranda existimes, oportet ut in hac civitate plures fuerint habitatores, quam tota contineat Europa.

Duodecim pontium lapideorum millia ea in civitate fuisse affirmat Marcus Paulus. Idem multa quidem alia, sed præcipua decem rerum venalium memorat fora, omnia quadrata & duo passuum millia in ambitu habentia. Palatium præterea describit regis Fanfuris decem millium passuum ambitu, & fossam ab altero latere urbem cingentem, porrectam ad quadraginta pass. millia. Quæ singula siquis perpendat, facile intelliget, nullam unquam tantam exstitisse urbem.

In numeris autem à Marco Paulo subductis, ut nullum subesse credamus errorem facit Sinarum omnibus seculis usitatus mos, quo singuli tenentur ædibus suis columellam apponere lapideam, cui inscribuntur tituli & nomina eorum, qui in singulis vivunt aut hospitantur domibus. Si qui nascuntur aut moriuntur, horum aut signantur aut delentur nomina, & ne hospitem quidem nisi hac lege admittere audent, omnium aut portis, aut quibus diximus columellis inscribuntur nomina, quæ mox ad vicorum magistros & demum ad urbium præfectos scripto consignata deferuntur. Toto itaque hoc regno, & in agris, & in urbibus hominum numerus constat non magistratui tantum, sed & populo,

qui exinde de ſua judicant republica, ſiquidem præcipuum boni regiminis indicium eſſe exiſtimant hominum abundantiam.

Marci vero Pauli fides minime ſuſpecta eſſe debet, cum hodierna experientia, etiam illa, quæ maxime fabuloſa in hoc ſcriptore eſſe videbantur, veriſſima eſſe docuerit. Nec quidquam obeſt, quod urbs hæc etiam hoc tempore nomen Hancheu ſervans, vix viceſima magnitudinis parte conſpiciendam ſe exhibeat, cum conſtet eam à Tartaris jam olim everſam, & deinceps exhauſtam à Nanchino, quo tranſlata fuit regia Sinarum ſedes, & ipſa nunc longe maxima ſui parte ab iiſdem deſolata barbaris.

Si cui ergo credendum, utique credendum M. Paulo Veneto, oculato teſti, cujus fidem apud imperitos & rerum ignaros male ambulantem, ipſa abſolvit veritas. Quod ſi nulli credendum, utique nec illis qui negant quidquid ipſi non viderunt. Scio quidem credulitatem obnoxiam errori; ſed & hoc quoque ſcio, longe ſæpius illos falli, qui alienis diffidentes, omnia ſuis metiuntur oculis, & quicquid illis non occurrit, id vel alibi exſtare, vel unquam extitiſſe negant. Quid demum de ſcientiis ſupererit, ſi illas ſenſibus & oculis noſtris includamus, & ubi illi deficiunt, illic omnia terminari exiſtimemus?

Porro ex iis quæ diximus ſatis liquet Sinicam hanc urbem etiam abſque ſuburbiis altera minimum parte majorem fuiſſe Babylone, majorem etiam Roma cum omnibus ſuis ſuburbiis, majorem denique aut minimum parem antiquæ Nino. Et tamen non ſola hæc, ſed & complures aliæ apud Sinas prodigioſæ magnitudinis fuere urbes, ut vel hinc ſatis aliquis cognoſcat, quantum perpetua pene pax, & nunquam intermiſſa agricultura & denique boni regiminis cura, ad propagandos valeant mortales. Nec dubitandum quin eadem ſtudia effecerint, ut initio rerum longe majores & habitatæ magis reperirentur civitates, ac noſtro hoc uſquam compareant ſeculo. Antiqui nempe reges erant boni

patres-

patres familias nec ullo æque ac boni paſtoris gaudebant titulo. Diu etiam apud vetuſtos Græcos permanſit mos iſte, non alio fere quam paſtorum nomine cenſentur apud Homerum principes Græciæ & ipſe rex regum Agamemnon. Nullos iſti alebant ſervos ne coquos quidem, obſervatuque dignum, omnes iſtos heroes Homericos eſſe αὐτοδιακόνους & ſibiipſis cibum parare, ſibiipſis ſufficere in omnibus. Quam illi populares fuerint ex Euripide & antiquis diſcas tragicis, cum producunt illos ſolos per urbem ambulantes & pulſantes & aperientes oſtium. Noſtri ſeculi principes rident iſtiuſmodi reges, nec deſunt qui exclament, ô miſeros homines, quomodo illi regnare poterant, qui ne vivere quidem ſcirent? Sed norant illi paſcere & multiplicare oves ſuas; norant felices & beatas condere reſpublicas, quarum cives ne cum ipſis quidem Perſarum regibus conditionem ſuam permutatam voluiſſent. Illi fuere qui excitando ſublimia ingenia & ſibi & ſuis perennem pepererunt famam. Illi denique ſunt qui & nos quoque fecere felices. Barbari enim ſimus niſi illorum ſupereſſent monumenta, quibus & humanior vita & pleræque artes & diſciplinæ continentur, eo culminis ab ipſis provectæ, ut vix quicquam addi poſſit, aut ſi quæ accedant, omnia eo quod ipſi ſtruxere nitantur fundamento, ſintque velut ejuſdem radicis propagines & appendices.

Sola olim Roma ante Syllæ tyrannidem tantam incolarum continebat multitudinem, quantam vix in dimidia hoc tempore invenias Europa. Nam quod nonnulli putant reperiri in ea centum plus minus hominum ut loquuntur milliones, id tantum abeſt ut verum ſit, ut audeam affirmare, ne tertiam quidem hujus numeri partem omnes conficere Europæos. Vix alibi magis erratur, quam in ſubducendo incolarum in quibuſvis urbibus & regionibus numero, quiuſvis gentibus res ſuas in majus extollentibus. Nulla terræ portio in tota Europa æque habitata eſt ac Hollandia. Vulgo exiſtimant reperiri in ea vicies centena hominum

millia.

millia. Verum si quis recte calculum ponat, ne quidem sexcenta millia invenientur. Qui in urbibus & oppidis vivunt, simul juncti non conficiunt quater centena & quinquaginta millia. Qui in pagis & agris habitant, non superant centum millia. Eadem ratio est aliarum terrarum, in quibus ter vel quater, imo à rerum imperitis etiam decies major hominum esse fingitur numerus, quam ratio aut veritas exigant aut experimenta ostendant.

Quamvis exactus vix possit institui calculus incolarum in singulis regionibus, ut tamen ille aliquo modo sit rationalis, tutissimum si domorum in singulis urbibus ineas numerum, & prout illæ vel bene vel male habitentur, & vel altæ vel depressæ sint; ita quoque calculum ponas, unde demum certius aliquid quam ex vulgi rumoribus possis conficere. Si quis itaque scire velit, num verum sit, quod nonnulli affirmant, Parisiorum urbem à ducentis habitari hominum Myriadibus; facile cognoscet id fieri non posse, si quis domorum colligat summam, quæ non excedunt viginti quinque millium numerum. Hac enim ratione singulis domibus octoginta adscribendi sint homines. Rectius vero facies nec multum aberrabis si singulis habitationibus duodecim tribuas homines. Id si fiat, habebis in hac urbe trecenta hominum millia.

Multitudine domorum Londinum hoc tempore excedit Parisiorum urbem: si quidem in hac civitate numerantur ad quinquaginta fere domorum millia. Ut plurimum tamen depressiores sunt & aliquanto minus habitatæ quam Lutetiæ. Compensemus itaque singulas habitationes vel solis sex hominibus. Hac ratione habebimus Londini etiam trecenta plus minus hominum millia. Sed sub optimo & felicissimo monarcha nostro tanta indies urbi huic accedunt incrementa, ut brevi tempore longe post se relictura sit omnes orbis Christiani civitates, quas jam domorum multitudine, copia & affluentia rerum & civium felicitate longe superat.

Mira ſunt quæ de frequentia incolarum urbis Neapolitanæ referuntur. Vidimus & nos pulcherrimam iſtam civitatem, nec tam magnam comperimus, quam vulgo jactatur, utpote quæ ſpatio ſeſquihoræ commode circuiri poſſit. Domos quidem habet præaltas & plurium contignationum, ſi quis tamen earum ineat numerum, etiamſi ſingulis domibus duodecim aut plures etiam tribuat homines, nunquam tamen ducenta hominum efficiet millia.

In urbibus minus habitatis ſex vel etiam quinque homines ſingulis ſufficit adſignare domibus. Nec quemquam urbium fallere debet numerus. In centum aliquando urbibus, ne quinquaginta quidem hominum reperiuntur millia, idque non in ſeptentrionalibus tantum, ſed & cultioribus terris, quod ſæpe non ſine admiratione obſervavi. Qui vero in agris habitant, eorum non magnus eſt numerus, ſi cum urbium conferantur incolis. In terris tamen borealibus aliter id ſe habet, longe quippe in illis major agreſtium quam urbanorum numerus. In ſuedia & Finlandia centum fere ruſticarum domorum occurrunt millia, cum in centum & quadraginta oppidis, ne quidem ſeptuaginta hominum inveniantur millia. Non itaque probo immenſam illam multitudinem quam nonnulli Europæ attribuunt. Quamvis ut dixi certus iniri numerus non poſſit, minus tamen à veritate nos abſuturos exiſtimo, ſi ita componamus calculos.

In Hiſpania duo hominum milliones.

In Gallia milliones quinque.

In Italia, Sicilia, Corſica Sardinia milliones tres.

In Anglia, Scotia & Hibernia milliones duo.

In Belgio milliones duo.

In Germania, Bohemia Hungariaque milliones quinque.

In Dania, Holſatia totoque Cimbrica Cherſoneſo quadringenta millia.

In Suedia, Finlandia, Norwagia Lapponiaque ſexcenta millia.

In

In Polonia, Livonia Lithuaniaque unum millionem cum dimidio.

In omnibus vero terris ab Hungaria ad Pontum Euxinum excurrentibus addita etiam Thracia, milliones duo cum dimidio.

In Dalmatia & Illyrico, Macedonia totaque Græcia, Creta aliisque Græciæ insulis, milliones tres.

Habes hic viginti septem milliones, omnium nempe qui in Europa degunt hominum numerum. Quod si etiam vastas Moscorum terras Europæ adscripseris, quamvis earum longe maxima pars ad Asiam pertinet, addas per me licet tres milliones. Ridiculum vero fuerit de Islandia loqui, maxima quidem insularum Europæ post Britanniam, sed in qua ne quatuor quidem hominum reperiuntur millia ipsis fatentibus Islandis. Si itaque Europam quam latissime extendas, habebis in universum triginta hominum milliones. Ut tamen ne tantum quidem Europæorum esse existimem numerum, facit terrarum hoc tempore vastitas. Quis non miretur in sola olim Sicilia plures fuisse incolas, quam nunc in tota Italia Siciliaque simul, & solas Athenias à pluribus olim habitatas fuisse, quam nunc tota Græcia junctaque simul habitetur Peloponnesus?

Tantum itaque abest ut centum hominum milliones sola possit conferre Europa, ut ne quidem si totam Africam & universam adjeceris Americam, istam habiturus sis summam.

Asiæ longe dispar est ratio, utpote in qua additis insulis triplo minimum plures habitent homines, quam in toto reliquo terrarum orbe. Et tamen bello Tartarico centum hominum millionibus diminutum est Sinarum imperium. Nihilominus, quæ in Asia superest hominum turba, excedit trecentos milliones. Extrema Asiæ pars longe maximam hujus summæ præstabit partem, velut Sinarum ditio, varia Indorum regna, Japonica & complures bene habitatæ insulæ. Nam quod Persarum terras & Turcarum

in Asia attinet ditiones, minimam illæ summæ hujus constituunt partem, utpote, propter aquarum pluribus in locis inopiam, malignius excultæ, & magnarum urbium copia destitutæ, è quibus tamen præcipue æstimanda est hominum frequentia. Vastæ istæ terræ, quæ Javæ & insulis Moluccis ad austrum objacent, bis & forsan ter Europa majores, quos & quantos contineat populos, etiamnum incompertum, Reliqua terra australis, propter intensum frigus, vix est habitabilis. Si itaque totius humani generis summam ad numerum revoces, non puto ille excedet quingentos milliones.

Quod si non numero, sed spatio, ut olim Xerxes, illos metiri velis; vel una leuca Germanica, quicquid in terris est hominum abunde continebit. Cum enim homini stanti vel erecto promiscue sufficiat pes quadratus, leuca vero porrigatur ad pedes 24000, vel minimum 23640, habebis quadratum 576000000, vel saltem 558849600 pedum, qui numeri longe illam, quam diximus, excedunt summam. Hinc apparet non peccasse Lucanum cum de Roma sic scribit;

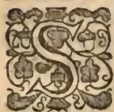
——Urbem populis, victisque frequentem
Gentibus, & generis, coeat si turba, capacem
Humani——

Urbis enim Romanæ area additis omnibus suburbiis, viginti minimum quadratas, ut ostendimus, continebat leucas Germanicas. Plures itaque in plano quam viginti pedes quadrati unicuique relinquuntur homini, non etiam computatis superioribus spatiis, quæ in ædibus ad multas contignationes surgentibus triplo vel quadruplo laxiorem potuissent præstare habitationem.

CAP.

CAP. XIV.

De artibus & ſcientiis Sinarum.

I quis omnium, quæ vel ſunt, vel olim fuere, gentium præclara ſimul conferat inventa, quantumvis ea multa & memoratu digna cenſeantur, tanta tamen & talia non erunt, quin longe inveniantur plura & meliora, quæ à ſolis reperta fuere Seribus, quos Luſitani perperam Sinas appellarunt. Ut nempe artes & ſcientiæ ad culmen provehantur, longa experientia & plurium ſeculorum opus eſt literatura. Illa vero conſtare non poteſt, ſi lingua non ſit perennis, cum videamus nullam gentem vel ſuarum rerum habere peritiam, & neſcire etiam ea quæ ante duo vel tria geſta fuere ſecula, aut ſi ſciant, non vernaculæ, quam non intelligunt, ſed Latinæ ſciunt linguæ beneficio. Si hanc ſuſtuleris, mera erit barbaries, cum quidquid ſcimus, totum id vel Græcæ vel Latinæ debeatur linguæ, ſine quibus nec Hebreæ nec aliarum ſi quæ ſuperſunt, linguarum quiſquam intelligat reliquias.

Neque vero Europæarum tantum hæc eſt conditio gentium; ſiquis enim Aſiaticos & omnium terrarum adeat populos, idem omnino obſervare licebit. Non Perſæ, non Indi, non denique Arabes antiqua ſua monumenta legere nedum intelligere poſſunt; & licet hi poſteriores, quod ab aliarum gentium mixtura immunes ſemper extiterint, & quod perpetua Alcorani lectione linguam ſuam diutius quam aliæ gentes conſervarint; nihil tamen eorum quæ ante Mohametem facta fuere cognoſcunt, & ſi quæ ſciant, ea omnia è Græcorum hauſere ſcriptoribus. Soli in hoc noſtro mundo ſunt Seres, qui jam à quinque ferè annorum

millibus

millibus perennem & nunquam interruptam conservavere literaturam, illam quidem operosam, sed cujus fructus tanto respondeat labori, cum si quis vel solos ipsorum perdidicerit characteres, plus possit videri profecisse, quam si quis omnium quot sunt quosve fuere linguarum assecutus fuerit peritiam.

Sola hæc suffecit ratio, ut quæcunque artes & scientiæ ad longe altius apud illos quàm ullas alias gentes provectæ fuerint fastigium. Quod si quis dubitet, illum vel mille testium ex illis oris redeuntium & ipsa quæ ad nos deferuntur opera ab omni possint hæsitatione liberare.

In Medicina quidem quantum superent Christianos, vel sola pulsuum possit indicare doctrina. A temporibus Galeni nihil omnino huic scientiæ accessit, quin potius si verum liceat fateri, adeo diminuta est, ut vix aliquem hoc seculo invenias Medicum qui observata Galeni vel intelligat vel curet. Operosa & intricata esse existimant ea quæ in sedecim de pulsuum natura scripsit Galenus libris. Verum ut ut hoc admittamus, ille tamen viam stravit ad cognoscenda in singulis morbis pulsuum genera. Idem postea omnium suorum de pulsibus librorum addidit Synopsin, qua distinctius & brevius sensus suos conatus est declarare. Ut vero artes & experientiæ non totæ simul panduntur, successit postmodum Theophilus, qui pulsuum formas & figuras per singulos morbos conatus est describere. Ulterius apud Græcos non processit pulsuum doctrina, nisi quod ante quatuor aut circiter secula ad manus ipsorum pervenit scriptum quoddam Abentsinæ, quam vulgo Avicennam vocant, qui edoctus ab istis Serum colonis qui in Cathaya Nigra habitant, exactiorem pulsuum singulorum in singulis morbis rationem & methodum tradidit. Magno à Græcis applausu exceptum fuit hoc scriptum, propter difficultatem tamen speratus defuit successus, cum rari admodum reperirentur, qui tam exercitatos haberent digitos, ut tot pulsuum discrimina & formas discernere & explicare valerent.

valerent: Apud Latinos quidem & cæteros Europæ populos, ludibrio excepta fuit hæc doctrina, ut solent pleraque ea quæ aut non intelliguntur, aut quæ quis assequi se posse desperat. Apud Seras vero ne pro idoneo quidem habetur Medico, qui tacto & palpato pluribus in locis brachio, silentibus etiam ægris, non indicet qua parte corporis dolor proveniat, quove laborent morbo. A Seribus transiit hæc scientia ad eorum vicinos Tunchinenses, qui & ipsi artem hanc callent, & felicissime stupentibus etiam Christianis exercent.

Periodum quoque sanguinis, quam vulgo circulationem vocant, jam à quater mille & pluribus annis Seribus notam fuisse testantur illorum libri. Cum scriptum de pulsibus & sanguinis in humanis corporibus circuitu ex Sinico sermone translatum in lucem prodierit, non est ut de eo amplius dubitemus. A mercatoribus Venetis Sinas terrestri itinere petentibus, & postea à patribus societatis Jesu, superiore etiam seculo sparsi fuere rumores de peritia hujus gentis in tractandis pulsibus & periodica sanguinis revolutione. Qui primus circulationis sanguinis in scriptis meminerit, nisi fallor est Andreas Cæsalpinus. Paulo Sarpio Veneto imprimis hæc sententia placuit, à quo persuasus Anglus quidam librum de circulatione sanguinis conscripsit, qui tamen, quod nullum approbatorem inveniret, ab ipso fuit suppressus auctore. Multis postea annis idem argumentum suscepit clarissimus Harveus, & quidem feliciori successu. Adeo tamen pauca sunt quæ Christianis hactenus innotuere, ut si cum Sinarum comparentur observationibus, non magni esse videantur momenti. Norunt illi jam à tot annorum millibus quid moveat sanguinem, qua deinceps via, quibus mensuris, quantis intervallis, quantoque temporis spatio singulæ periodi & revolutiones procedant & perficiantur. Certissimis indiciis & ipso quoque attestante tactu, deprehenderunt, in corporibus justæ staturæ & bonæ valetudinis, sanguinis cursum viginti quatuor horis seu spatio

diei

diei & noctis, quinquagies orbem ſuum revolvere, Quod ſi plures paucioreſve iſtec temporis ſpatio fiant revolutiones, non recte ſe habere corpus affirmant. Revolutiones vero ſingulas metiuntur ducentis & ſeptuaginta reſpirationibus. Toties enim reciprocatur ſpiritus, antequam orbem ſeu circulum ſuum abſolvat ſanguinis motus. Ad ſingulas vero reſpirationes ſanguis promovetur ad ſex uncias Sinicas, quæ parum quid excedunt ſeptem uncias pedis Romani, ita ut ſpatio diei & noctis ſanguis iter faciat mille quingentorum & ſeptuaginta quinque paſſuum. In ſingulis vero revolutionibus ſanguis viam conficit centum quinquaginta ſeptem pedum & ſemis. Cum vero ad ſingulas reſpirationes quinque vel ut minimum quatuor fiant pulſuum ictus, manifeſtum eſt ad unumquemque pulſus ictum, ſanguinem promoveri ad ſpacium pluſquam ſeſquiunciæ.

Talis quidem eſt ſanguinis periodus in juſtæ ſtaturæ & perfectæ ſanitatis viris, ad quorum normam Sinarum medici omnia referenda eſſe cenſent. Nam ſi qui procerioris aut brevioris fuerint ſtaturæ, jam pro menſura & habitu corporis, variat quoque pulſuum & reſpirationum ratio, cum perpetua & conſtans naturæ lex doceat in minutis animalibus omnia citius peragi, quam in magnis, & puerorum duplo celerior ſit pulſus quam virorum, & dum elephas ſemel, homines quater ſpiritum reciprocent.

Licet vero interpres fateatur multa ſe omiſiſſe, & non ubique ſenſum & loquendi genus Sinicum aſſequi ſe potuiſſe, illa ipſa tamen ſufficiunt unde cognoſcamus, quantum in re medica omnibus aliis præſtantiores ſint gentibus, adeoque quidem, ut ſi artem ſuam feliciter exercere velint Æſculapii noſtri, neceſſe ſit ut Mediocrum Sinenſium fiant diſcipuli, aut, ut mollius loquar, illorum in palpandis ſaltem pulſibus artem adoptando in ſuam transferant familiam. Cum nullus morbus, nulla intemperies, nullæ denique mutationes humanis accidant corporibus, quæ non peculiares inducant pulſuum formas: vix tamen unum inter omnes

Chriſti-

Christianos invenias medicum, qui vel alicujus ægritudinis pulsum qualis sit exacte possit explicare, cum illi qui apud Seras artem medendi profitentur, non facile admittantur, nisi omnium pulsuum formas & figuras exploratas habuerint. Norunt illi in pueris, in adultis, in decrepitis, quales in singulis anni stationibus pulsus esse debeant, & quot ictus in bene constitutis corporibus ad singulas fiant respirationes. Si ad singulas respirationes quatuor aut quinque, vel ut plurimum in novem respirationibus quadraginta novem vel quinquaginta numerentur pulsuum ictus, bene se habere corpus affirmant. Quod si plures ad singulas respirationes fuerint ictus, sex puta vel septem, excessum caloris significant. Si novem tempore unius respirationis fiant pulsus, signum est morituri: si decem, morientis. Undecim vel duodecim demum eduntur ictus cum anima exhalatur. Ut vero pulsus frequentes caloris & fervoris sunt indicium, ita tardi frigoris & nimii humoris. Si itaque tres fiant pulsuum ictus, tempore unius respirationis, nimium illi sunt tardi. Unicus aut etiam duo pulsus ad singulas respirationes destructionem significant. Quod si spatio duarum respirationum, unus tantum fiat ictus, certissimum id morientis est indicium. Ut autem quænam pars corporis male affecta sit, & unde morbus proveniat cognoscant, tribus in dextra, totidemque in sinistra locis pulsus explorant. In manus sinistræ tribus locis notantur ab illis pulsus cordis & minorum intestinorum, & insuper hepatis & fellis. In tribus dextræ manus locis, continentur pulmonum & magnorum intestinorum pulsus, stomachi præterea & ventris, portæ viræ, & tertiæ partis corporis. Primis sex tactibus cutem leviter stringunt, ut sciant an ab externa causa cutis aut carnes male se habeant. In secundis sex tactibus fortius aliquanto digitis instant, ut cognoscant num in nervis & sanguine sit vitium. Plus etiamnum premunt, cum radicem pulsus ad ipsa scrutantur ossa, ut explorent quid in profundo rerum geratur. Si enim nullus

L ibi

ibi fiat motus & pulſus radice careat, actum eſt de vita. In ſex itaque diſcrepantibus locis, & octodecim tactibus obſervato pulſu, ſi ictus omnes conveniant & debitis recurrant temporibus, bene ſe habet valetudo. Quod ſi ictus non conveniant, à palpando tamen non ceſſant, donec irreptitium iſtum & ab aliis diſſentientem pulſum deprehendant, quo cognito, jam quoque ſciunt à quo membro, quove inteſtino, morbus proveniat. Cum nulla ſit pars corporis humani, quæ ſtatus & conditionis ſuæ characterem in pulſibus non oſtendat, omneſque eas formas & figuras diligenter ediſcant Sinarum medici, ſine errore pronuntiant, num in cute, nervis, carne, ſanguine vel oſſibus: an vero in pulmonibus, corde, hepate aliiſve viſceribus vel inteſtinis cauſa mali lateat.

Quin & perenni pulſuum doctrina & obſervatione id jam olim aſſecuti ſunt, ut non tantum quoto die, ſed & quoto anno aliquis ſit moriturus certo affirmare audeant. Si pulſus poſt quinquageſimum primum ſubſiſtat ictum, ipſo atteſtante pulſu aſſerunt ſpiritus moventes ſanguinem deficere in partibus inferioribus, & niſi malo huic occurratur pulſuſque ad æqualitatem reducatur, quinque tantum annis ſupervicturum hominem. Nam ſi malum hoc non curetur, ſequenti anno idem incommodum tranſit ad renes, & tum poſt quadrageſimum primum ictum ſemel ſubſiſtet pulſus, unde colligunt poſt quartum annum moriturum hominem. Cum deinceps iidem ſpiritus promoventes ſanguinem deficiunt quoque in hepate, & poſt trigeſimum primum ictum ſubſiſtit pulſus; non niſi triennii vita ſupereſt. Quibus poſt viceſimum primum ictum pulſit ſubſiſtit, inter biennium moriuntur. Quibus poſt decimum quintum ictum pulſus interruptus eſt, poſt annum moriuntur. Poſt decimum ictum claudicante pulſu & impedito vitali ſpiritu etiam in corde & pulmonibus, paucis menſibus extinguuntur. At vero quibus ad ſingulos ictus hæret pulſus, altero die moriuntur. Poſt ſecundum ictum deficiente

pulſu,

pulſu, tertio die moriuntur, & ſic in cæteris, in quibus nihilominus aliqua diſcrepantia eſt inter antiquiſſimos ſcriptores, qui ſub primis regibus ſexcentis vel ſeptingentis poſt deluvium floruere annis, & poſteriores Sinas. Utrum id propter longiorem factum ſit vitam, ſiquidem tum hominum vita tribus conſtabat ſeculis, ut ex literis ſacris & Sinenſium patet annalibus, an vero aliam ob cauſam, ipſi id optime expedient Sinæ.

Pauca hæc de gentis hujus in explorandis pulſibus doctrina & ſcientia dicta ſufficiant; plura qui velit, adeat excerpta ex ipſis depromta Sinarum libris, quæ licet multis in locis Sinenſi egeant interprete, iſtiuſmodi tamen ſunt, ut ſcientiæ cupidis deſiderium, pluribus invidiam, omnibus admirationem facere & injicere poſſint.

Non tamen Serum ſeu Sinarum hic ſubſiſtit ſollertia, cum & abſque pulſuum doctrina ex apparentibus in vultu & toto corpore indiciis quoſve morbos & ægritudines, ſolis etiam deprehendant oculis. Vel una ſufficit lingua, è cujus coloribus, lineamentis, maculis & aliis affectionibus, non complurium tantum morborum, ſed & omnium febrium, & præcipuæ malignarum conditiones & vires certiſſimis colligant argumentis.

Infinita quoque alia prognoſtica habent ſigna, quibus non corporis tantum conſtitutionem, ſed & affectus & morbos animi felicibus adeo adſequantur conjecturis, ut nunquam, vel certe quam rariſſime fallantur, & eventus plerunque eorum reſpondeat aſſertionibus. Morbos, quos inſanabiles vulgo credunt, hydropem videlicet, tabem, epilepſiam, elephantiaſin & complures alios, curant feliciſſime. Surdis quoque medentur & mutis. Facile hinc aliquis cognoſcat, quantum perennis & nunquam jam à tot annorum millibus interruptus literarum uſus ad propagandas valeat ſcientias. Haud parum tamen ipſa quoque hominum longævitas ad perficiendas profuit artes. Majorem ſiquidem & meliorem harum obſervationum partem

Hoangtio tertio Sinarum regi adſcribunt Sinæ, quando ad trecentos & plures annos hominum patebat vita. Iſtac jam tempeſtate, ut apud Chaldæos & Ægyptios, ad ſummum pene artes & ſcientiæ provectæ fuere culmen. Noſtro tamen ſeculo non deſunt, qui humani generis infantiam ad iſtæc referunt tempora, & ſeneſcente mundo contendunt prodiiſſe demum viros, quibus ingenii conceſſa fuerit maturitas. Adſtruendæ huic ſententiæ eo fere utuntur argumento, quod uſum acus magneticæ, nitrati pulveris & tormentorum bellicorum, artem typographicam & complura alia, ultimis demum his ſeculis reperta eſſe affirment. Verum quo jure hæc dicantur, ex iis quæ poſtea referemus, palam fient. Nunc ad Sinarum revertamur ſcientias.

In cognitione herbarum & quas ſingulæ vires habeant & poteſtates, quantos fecerint progreſſus licet infiniti eorum teſtentur libri jam à multis ſeculis conſcripti & typis mandati, additis etiam figuris ad unguem expreſſis, multo tamen magis ipſa teſtatur praxis, cum nulli mortales earum beneficio felicius ſingulis occurrant morbis, & quidem breviori ſpatio quam apud nos fieri ſoleat, non diſſitentibus id ipſum pleriſque iis, qui eorum perluſtrarunt terras.

Nec minus miranda eſt eorum Chirurgia quam longa ſeculorum aſſecuti ſunt experientia, præſertim in perforandis omnibus & ipſo quoque cerebro, trajecto per totum caput acu metallica cubitali aut etiam longiori, quales ſæpe vidimus, vel mitigantes vel penitus hac ratione tollentes dolorem quo humana inquietantur corpora.

Quod autem dicunt Seras nulla omnino ex urinis ſumere prognoſtica, id licet verum eſſe admittamus, parum tamen refert, cum multo certiora ex pulſuum doctrina habeant prognoſtica.

Sed & hoc quoque objiciunt, quod in nullis quantumvis acutis & periculoſis morbis & doloribus utantur phlebotomia. Sed vero ſi ipſos audiamus Seras, illi negant prodeſſe ſectionem venæ, & compeſcendum eſſe potius refrigerantibus,

tibus remediis affirmant bullientem ſanguinem quàm detrahendum. Quamvis enim in corpore humano quotidiano ex alimento ſanguis ſuccedat ſanguini, poſteriorem tamen ſemper deteriorem eſſe priori, utpote qui magis ſit naturalis & ætate ipſa melior evadat ſi legitime conſervetur. Si olla nimium ferveat, non effundendum eſſe juſculum, ſed auferendum ignem. Si denique in vaſis vino plenis, detracto veteri novum ſemper ſuperinſundatur vinum, fieri deterius vinum. His quidem & pluribus aliis perſuaſi rationibus negant Seres minuendum eſſe nativum ſanguinem, cujus redundantiam refrigerantibus cibis & potionibus & ſubtractione alimenti curandam eſſe exiſtimant.

Chemiam jam à bis mille annis apud Seras in uſu fuiſſe conſtat. Quod ſi ipſos audiamus Chemicos, illi jam à ſexcentis ſupra quater mille annis ejus arceſſunt antiquitatem; nec aliunde primorum hominum longævitatem quam hujus ſcientiæ beneficio proveniſſe affirmant. Doctiores tamen Medici id genus hominum cum omnibus ſuis figmentis arcanis, in apertam non audentibus prodire lucem, ſtrenue contemnunt. Nuſquam plures invenias Chemicos quam apud Seras, non divitias tantum, ſed & immortalitatem quoque promittentes; eaque aliis liberaliter ſpondentes, quæ ſibi ipſis præſtare nequeunt.

Quod ſi cæteras excutere velimus artes & ſcientias, veluti mechanicam, architecturam, muſicam, opificia manuum, & artes populares, cæteraque vel communi vitæ vel voluptati inſervientia opera; utique etiam in his tanto cæteris mortalibus feliciores inveniemus Seras, quanto illi diuturna & perenni literarum conſervatione cæteris præſtant gentibus.

Infiniti fuerit laboris ea percurrere quæ ab iis mechanicæ ſcientia perficiuntur artificia. Nulla eſt machina attollendis & promovendis quibuſvis magnis apta oneribus, quæ Chriſtianis nota ſit, quæ non à bis aut ter mille annis ipſis non ſit notiſſima. Ne quidem trochlea aut Archimediæ

helicæ

helice ad sublevandas carent aquas. Iidem vero plurimas alias habent potentias mechanicas, quarum rationes prorsus Christianis sunt ignotæ; ut cum magna quævis onera absque vectibus & trochleis sola funium administratione in sublime tollunt; cum magna navigia absque remis aut velis, solo paxilli beneficio carinæ affixi celerrime promovent; cum sola bacillorum vestibus appositorum ope vicem trochlearum supplent. Verum cum de his & aliis seorsim agamus, plura non addemus.

De Architectonica opus non est ut quidquam dicamus, cum ipsa satis loquantur opera. Si Babylonis mœnia, Ægyptias Pyramides & Amphitheatrum Romanum conferamus cum muro jam à mille nongentis annis exstructo & ad mille minimum Pass. M. porrecto, meras agemus nugas. Taceo jam turres ex murra seu porcellana fabricatas ad mille & plurium pedum altitudinem, & pontem ex solidissimo marmore æstuario marino oppositum & ad quatuor pass. millia porrectum, & alium pontem uno tantum quadringentorum pedum fornice suffultum, & infinita alia opera. Ut de Serum architectura bene judicare possimus, non privata, sed publica spectanda sunt ædificia. Attamen etiam privatorum domos & structuras elegantia superare ædes Europæas, plerique qui viderunt testantur.

Musicam antiquam, velut artem deperditam, multum deplorant Seres, nec magni faciunt illam quæ hoc tempore superest. Credibile est jacturam istam non aliunde provenisse, quam ex mutatione sermonis & linguæ, quæ apud Seras æque atque apud nos fluxa est & instabilis. Idem Græcis evenisse alibi ostendimus. Illæ ipsæ tamen quæ supersunt reliquiæ sufficiunt ut etiam hac parte principem inter alias gentes teneant locum. Tibiarum cantu longe superant Europæos, apud quos nullæ hoc tempore bonæ reperiuntur tibiæ; neque enim bonæ sunt ullæ, nisi quæ ex cannis seu arundinibus construuntur, cum illæ quæ dolantur, quod inequalibus procedant fibris, raucum, imperfectum

fectum, & in amœnum prorfus fundant fonum. Quamvis vero innumera apud eos reperiantur inftrumenta, quæ vel digitis pulfantur, vel flatu reguntur, præcipue tamen commendatur organum minutum, cannis inftructum, & humano fpiritu animatum; quod qui audierunt, non dubitant omnibus hodiernis præferre inftrumentis.

Quod autem de pictura Sinenfium non bene fentiant nonnulli, perfuafi imaginibus pyxidum & vaforum quæ ad nos deferuntur: id perinde eft ac fiquis ex figlinis patinis aut rufticorum utenfilibus, iifque quas continent figuris, argumentum fumat quantum in hac arte valeant Europæi. Ut fuccedat hoc ratiocinium, imagines figulorum & opificum Sinenfium, cum noftrorum figulorum conferendæ & comparandæ funt imaginibus. Id fi fiat & tum quoque noftra de rebus noftris evanefcet exiftimatio. Licet non optimæ fint imagines quæ ad nos perveniant, utpote quas à pifcatoribus vel rufticis Chriftiani folent redimere, vidi tamen tam exacte delineatas, ut artis gnari eas mirarentur, & non nifi magno licitarent pretio. Cum vero inquiunt umbris fere carere Serum picturas, carpunt quod laudare debuerant. Parce admodum funt illi in exprimendis umbris, & quidem quanto meliores funt picturæ, tanto minus umbrantur; in quo longe peritiores funt noftri orbis pictoribus, qui non nifi additis denfis umbris partes magis exftantes norunt repræfentare. Qua quidem in re nec naturæ, nec Optices obfervant leges; illæ nempe docent, fi quod corpus æquali fere lumine afpergatur, ita ut nullæ confpicuæ fint umbræ, partes magis vicinas aut exftantes, diftinctioribus lineamentis, recedentes vero & remotiores minus diftincte effe exhibendas. Hanc fiquis in pingendo obfervet rationem, erit pictura naturæ æmula, & etiam abfque umbris confpicuis magis exftantes apparebunt partes.

In ftatuaria arte quantum excellant, documento effe poffint ingentes Coloffi, quorum artificium non fine ftupore multi admirantur, præfertim fi antiquitus fuerint

conftructi.

constructi. Ut enim apud nos, ita quoque apud Seres lapsu temporum diminuta est artium dignitas & scientia.

De opificiis & artibus manuariis nihil dicemus, cum illa ipsa quæ ad nos quotannis deferuntur opera, satis ostendant quantum etiam hac in parte cæteris sint præstantiores gentibus. Quod siquis dubitet & ipsis quoque diffidat oculis, credat saltem iis qui illorum adierunt terras, & magno suo cum damno Europæas intulerunt merces, quæ collatæ cum Sericis textis & artificiis meræ visæ sunt sordes, & mendicorum supellectiles; cum vix aliquid Europa possit largiri, quod non melius, elegantius, ornatius & copiosius in amplissimo hoc conficiatur aut proveniat regno.

Quod si ad eas descendamus artes & scientias, quæ voluptati inserviunt, qualis est histrionica & pantomimica, etiam hac in parte præstantiores esse cæteris gentibus plerique illi qui interfuerunt eorum ludis unanimiter testantur, præsertim si qui linguæ & sermonis illorum non fuere imperiti. Nulla apud eos celebrantur convivia quin adsint scenici, qui quamcunque placuerit repræsentent actionem. Quin & solo nutu & gestibus, etiam absque sermone, omnia tam feliciter peragunt ut à quibusvis intelligantur, ut videri possint nihilo antiquis inferiores pantomimis & forsan meliores, si tantundem juris & auctoritatis Sinicæ illis permitterent leges, quantum Romanæ; cum constet eos sub vitiosis Imperatoribus Romam rexisse, quod haud facile concessérint Seres.

Magnetis usum, quatenus is Septentriones ostendit, & illum quoque à Seribus reliquæ acceperunt gentes, cum constet jam à bis mille & octingentis fere annis illos exploratam habuisse istam hujus lapidis virtutem. Ante quingentos fere annos in navigationibus eo utebantur Saraceni, ut testatur Jacobus de Vitriaco, edocti proculdubio à Sinis Taprobanam adeuntibus. Ab his ante tria fere secula accepere Christiani. Quod autem nonnulli existimant, antiquo huic invento plurima accessisse Seribus ignota, id quo fundamento

fundamento affirment, necdum constat, cum certum sit declinationes magneticas Saracenis notas fuisse, & una cum ipso magnetis in navigationibus usu Christianis fuisse traditas. Quousque in scientia magnetica progressi sint Seres, tum demum sciemus quando scripta & illorum de hoc lapide observationes Christianis innotescent.

Ars typographica mille & quingentis fere annis apud illos est antiquior quam apud Christianos. Qui vero existimant etiam in hoc artificio superiores esse Europæos, isti, ut in cæteris, ita quoque in hoc plurimum falluntur. Seres non uti apud nos fieri solet singulos suos characteres separatis exprimunt formis, hoc enim apud illos commode fieri non possit, propter immensam characterum multitudinem, sed singulas pagellas singulis insculpunt tabellis ligneis, haud multum absimili ratione ac apud nos imagines æri aut ligno insculpuntur, quæ postea committuntur prælo. Hoc pacto efficiunt ut vili pretio, minimo labore, & brevissimo tempore, quorumvis librorum editionem absolvant. Nullam unquam jacturam faciunt typographi, si quidem non multa, uti nos, simul excudunt exemplaria, sed si emptor accesserit, sumptis tabellis, iisque atramento suo librario tinctis, & interposita singulis tabellis chartæ fascia, centum vel plures aliquando pedes longa, unius vel duarum horarum spatio perficiunt editionem voluminis, quod exemptis tabellis ita complanatas habet oras, quantum vix habeant nostri qui cultris circumciduntur libri. Si quis modum quem Christiani in excudendis hactenus tenent observet libris, ille non laboriosus tantum, sed & adeo fortunæ obnoxius, ut sæpe nimiis impensis omnium bonorum jacturam faciant typographi, cum vana spe, inanibus promissis & stultis confisi rerum æstimatoribus, non venales in lucem protrudunt libros, & ludibrium pro lucro referunt. Non defuere itaque complures qui facilem & compendiosam in arte typographica Sinensium rationem imitari fuerint conati; sed tamen sive atramenti sive chartæ minus bibulæ

culpa, ſive alia de cauſa, fruſtra omnes fuere hactenus; quid in poſterum fiet, tempus docebit.

Longum nimis ſuerit cæteras Serum ſeu Sinenſium, ut vulgo nominantur, artes & ſcientias commemorare, quarum tamen minima pars Chriſtianis innotuit. Sed hæc ſuffiſciunt ut ſciamus quid perennis literarum uſus & perpetuus antiquorum librorum intellectus præſtare valeat. Non eſt ut exiſtimemus naturam magis benevolam Seribus præſtantius illis ingenium aut aptiorem aliis gentibus ad addiſcendas artes conceſſiſſe indolem; literis & nunquam interrupto earum uſui adſcribendum eſt quod illi rerum peritia cæteris antiſtent mortalibus. Si Græcis & Latinis debeatur literis ut in Chriſtiano orbe ad majus culmen provectæ ſint ſcientiæ quam alibi, æquum omnino eſt ut hac in parte cedamus Sinenſibus, utpote quorum longe antiquior ſit literatura. Quàm illa vetuſta ſit docent illorum annales, &, illis etiam tacentibus, ipſa artium multitudo & præſtantia ſatis declarat. Nec tamen negaverim in quibuſdam Matheſeos partibus & præſertim Aſtronomia aliquid ſcire Chriſtianos, quod minus exacte ſciunt Sinenſes. Nempe cum hæc ſcientia omnium apud nos ſit antiquiſſima, utpote quam à Chaldæis & Ægyptiis Græci acceperint, mirum videri non debet, ſi hac in parte plus quam aliæ gentes excellant Chriſtiani. Sola hac ſcientia ſuffulti, nomen & famam inter Sinenſes obtinuerunt Chriſtiani, tranſlatis præſertim Euclidis & Archimedis libris, qui mirum in modum placuere Sinenſibus. Præcipue tamen inclaruere accuratiore Eclipſium calculo, Chaldæorum & Babyloniorum olim invento, ſed per Ptolemæum nobis tradito. Et ſane niſi Ptolemæi magna ſupereſſet Syntaxis, quam vulgo Almageſtum vocant; nullus vel Arabum vel Chriſtianorum exacte Eclypſium momenta ſciret ſubducere. Itaque hac in parte fortuna plus favit Europæis, quam Sinenſibus, quorum libri continentes hiſtoriam, matheſin, aſtronomiam, muſicam, & complures alias ſcientias, exceptis tamen iis qui ad agri-

culturam,

cultarum, & rem medicam pertinerent, combuſti fuere jam ante mille & nongentos annos, juſſu regis Chingi, multis quidem aliis celebrati operibus, & præſertim conſtructione vaſti iſtius muri, cujus fama totum implevit terrarum orbem; ſed tamen nimia laborantis ambitione, utpote qui non pateretur aliorum qui præceſſiſſent regum & præſtantium virorum, vel facta vel ſcripta ſupereſſe, ut nempe deleta illorum memoria, ſuorum tantum facinorum ad poſteritatem tranſmitteret gloriam, unuſque eſſet pro omnibus. Vivit etiamnum & nunquam in animis Sinarum extinguetur fatalis iſte tot ingeniis & laboribus ignis, adeoque magnum & funeſtum ipſis videtur hoc librorum fuiſſe incendium, ut ne in futura quidem mundi conflagratione tantum opum periturum exiſtiment.

Pulveris nitrati & tormentorum majorum & minorum, quibus vulgo utimur, inventum qui Chriſtianis adſcribunt, & illi quoque plurimum falluntur; cum conſtet jam à mille & ſexcentis pene annis, omnia hæc Sinenſibus fuiſſe cognitiſſima. Reperiri apud eos tormenta exquiſitiſſimi operis, jam ante octo vel plura ſecula fabricata certum eſt; & ne cui mirum hoc videatur, etiam apud Siamenſes, qui artem hanc à Seribus acceperunt, vidiſſe ſe affirmat Tabernerius teſtis certiſſimus, ante quinque vel ſex ſecula conſtructa tormenta. Idem etiam affirmat nitratum quem vocant pulverem, multo apud illos præſtantiorem confici, quam apud Chriſtianos. In Artificiis quæ pulveris hujus beneficio ab iis peraguntur quantum excellant, norunt omnes qui viderunt, unanimiter affirmantes nullius eſſe momenti quæ à Chriſtianis eduntur ſpectacula, ſi cum mirandis Sinenſium conferantur operibus, utpote qui longo & perenni exercitio tantum in hac arte profecerint, ut quibus voluerint coloribus tingendo flammas, & quaſcunque placuerit inducendo formas & figuras, quaſcunque etiam in nudo aere ſciant repræſentare picturas. Non tantum hujus pulveris in omnibus ſuis bellis prodigunt Europæi, quantum Sinenſes in

ludicris iſtis ſpectaculis. Quatenus tamen pulvis iſte nitratus bellicis inſervit uſibus, certum eſt hac in parte cedere Europæis, qui in rebus bellicis longe ſunt ſuperiores Sinenſibus. In poſtremo hoc quod cum Scythis geſſere bello, in explodendis & regendis tormentis Chriſtianorum adjutos fuiſſe conſtat opera. Jactant tamen illi etiam hac peritia olim ſe excelluiſſe. Verumne ſit iſtud, necne, nondum conſtat. Interim ut non magnifice de bellica hujus gentis virtute ſentiamus, hoc dixiſſe ſufficiat, nullos mortales à militia æque ſemper abhorruiſſe ac Sinenſes. Ad cuſtodiam prodigioſi iſtius muri qui totum à Septentrione cingit regnum, conſtat decies centena militum millia jam à bis fere annorum millibus fuiſſe deſtinata, ſed non niſi viliſſimi & culpæ alicui obnoxii ad hanc ſtationem relegabantur, cum nihil contemtius habeant militia. Ipſi otio & voluptatibus dediti, unum id ſemper ſectati ſunt, ut & longa & ſimul jucunda, ſibi contingat vita. Nec tamen, quod alibi fere ſolet fieri, exitio ipſis fuere voluptates; quin potius otia eorum laudabilia & ut plurimum literata fuere, & voluptates iſtiuſmodi, ut ad conſervandam potius quam perdendam eorum facerent rempublicam. Soli illi inter omnes fuere mortales, qui pluribus quam quatuor annorum millibus regnum & rempublicam ſuam ſine armis in ſumma pace & tranquillitate conſervaverunt, ut merito omnium hominum beatiſſimos dixeris, utpote qui inter perpetua gaudia & voluptates majorem & tutiorem ſibi parare potuerint felicitatem, quam ulla alia gens bellis etiam ex voto ſuccedentibus. Quamdiu reliquo humano generi ignoti fuere Seres tamdiu etiam fuere felices. Cum enim ſine invidia magna non poſſit ſubſiſtere magna felicitas, ideo omnibus ſeculis infeſti fuere hoſpitibus, non admittentes ullos advenas, aut ſi admitterent, omnem prorſus redeundi ſpem præripientes. Ut vero nihil eſt in rebus mortalium ſempiternum, ita quoque hoc regnum ſenſit ſenectutis mala. Quintum jam incipit fluere ſeculum, ex quo Tartari inteſtinis hoc regno

laborante:

laborante diſcordiis, ſuperato muro, totam pene occuparunt Serum ditionem. Tum demum Aſiaticis & Europæis innotuit regni hujus conditio & incredibilis opulentia. Ante quadraginta fere annos denuo ingreſſi, totum hoc invaſerunt & occuparunt imperium, quod etiamnum tenent, tandiu forſan illic regnaturi, donec ipſi deliciis Serum fracti imbelles fiant, & Seres ærumnis oppreſſi & fatigati, militares aſſumant animos. Ex hodierna tamen Serum conditione non eſt ut regnum hoc poſt quatuor annorum millium felicitatem, miſerum eſſe dicamus: ſed miſeri & infelices illi dicendi ſunt cives, quorum ſors naſcendi non in florentia ſed in calamitoſa incidit tempora.

Hæc de Seribus ſeu Sinenſibus, ut vulgo appellantur, & antiqua eorum literatura, quantumvis breviter dicta, ſufficere nihilominus exiſtimo, ut cognoſcamus gentem hanc artium & ſcientiarum præſtantia, tanto cæteris eſſe præferendam gentibus, quanto apud illos vetuſtior ſit perpetuus & nunquam interruptus literarum uſus, ſine quo pereunt artes priuſquam aliquam attingant dignitatem. Exemplo ſint plerique alii univerſi orbis populi, nulla artium aut ſcientiarum inſtructi peritia, quam non aut à Sinis, aut à Græcis acceperint. Qui itaque noſtro hoc ſeculo, miſſa Græca & Latina Literatura, vernaculas ſuas mox perituras obtrudunt & commendant linguas, illi unum hoc affectare videntur, & omnes perdant literas, ſublatoque inſtrumento per quod propagentur ſcientiæ, ad priſtinam genus humanum redeat ſimplicitatem, nec quidquam in poſterum ſciamus, niſi quod ſubitus & naturalis nobis ſuggeſſerit inſtinctus.

CAP.

Cap. XV.

De Origine & Progressu Pulveris Bellici apud Europaeos.

QUam antiquus sit pulveris bellici apud Seras usus, diximus praecedenti capite; superest ut videamus quam ille inter Europaeas sit vetustus gentes. Ante quatuor fere secula primum hunc innotuisse existimant plerique, nec desunt qui Rogerio Baconi aut nescio quibus aliis inventum hoc ineptissime tribuant. Quod in caeteris artibus, id ipsum quoque hic observandum, ut non uni adscribamus, id quod infinitis debetur millibus. Nulla est ars, nulla scientia & ausim dicere nullum inventum, quod totum uni acceptum feramus homini, imo ne uni quidem populo aut seculo. Cum tam late pateant artes & scientiae quam ipsa rerum pateat natura, illa vero complectatur omne id quod videmus & quod non videmus; non est ut existimemus illam unquam uni mortali vel populo vel seculo totam se revelasse, cum ne quidem omnium aetatum & gentium simul conjunctae observationes vel minimam naturae explicent partem,cum nulla sit proportio finiti ad infinitum. Rerum illa parens, vel sibi soli, vel sublimioribus quam humana fert conditio arcana sua reservat intellectibus. Avida tamen gloriae mortalitas hanc semper scrutatur, & si propriis nequeant emergere inventis, insidiantur alienis; & si pudor & conscientia vetent ut ea sibi tribuant, libenter tamen ista suae adscribunt aetati, & praesertim iis inter quos nascuntur, ut laudando suos & ipsi vicissim laudentur, & cum meritis non possint, hac saltem ratione inclarescant. Si quis omnes, quae supersunt, percurrat artes & scientias, inveniet eas minutis

minutis ortas principiis, ſed perpetua temporum & ſeculorum ſucceſſione, adjuvantibus etiam multis populis, auctas quidem, ſed ita pedetentim, ut fere illorum qui eas auxere lateant nomina, vel quod augmenta iſtæc ad comparandam nominis æternitatem, non eſſent ſatis illuſtria, vel nimium multis id quod paucis & aliquando etiam uni debebatur, ſibi vindicantibus.

Quod in cæteris artibus, idem quoque in bellico ſeu nitrato evenit igne, cujus ut ortus ita quoque progeſſus ignorantur auctores. Certum eſt tamen illum ante mille quingentos extitiſſe annos, nec dubito quin etiam multo ſit antiquior, licet ars emittendi quam longiſſime hujus beneficio lapides aut glandes ferreas eſſet etiamnum ignota. Sed neque ut nunc, ita quoque olim eadem ſemper fuit compoſitionis ratio. Ex iis qui ſuperſunt primus, niſi fallor, qui hujus conficiendi rationem tradidit, is eſt Julius Africanus ſeptimo Ceſtorum libro. Verba ejus, quia ſcriptor iſte nondum lucem aſpexit, non pigebit adſcribere. Sic itaque ille prædicti libri capite 45. Αὐτόματον πῦρ σκευάζεται οὕτως. Θείου ἀπύρου, ἁλὸς ὀρυκτοῦ, κονίας κεραυνίου λίθου πυρίτου ἴσα λειοῦνται ἐν θυίᾳ μελαίνῃ μεσουρανοῦντος ἡλίου· μίγνυται τε συκαμίνου μελαίνης ὀπὸς καὶ ἀσφάλτου Ζακυνθίας ὑγρᾶς καὶ αὐτορρύτου ἑκάστου ἴσον ὡς λιγνυῶδες γενέσθαι. εἶτα προσβάλλεται ἀσφάλτου τιτάνου παντελῶς ὀλίγον· ἐπιμελῶς δὲ δεῖ τρίβειν μεσουρανοῦντος ἡλίου, καὶ φυλάσσειν τὸ πρόσωπον, αἰφνίδιον γὰρ ἀναφθήσεται· ἀφθεῖσαν δὲ χρὴ πωμάσαι χαλκῷ τινι ἀγγείῳ πρὸς τὸ ἕτοιμον οὕτως ἔχειν εἰς πυξίδα καὶ μηκέτι δείκνυμαι τῷ λόγῳ ἡλίῳ, ἀλλ' ἐν ἑσπέρᾳ. Tria nempe præcipua, è quibus conficiebatur hic pulvis, ſunt ſulphur vivum, nitrum ſeu ſal foſſilis, & lapis Ceraunius, omnia mortario piſta & in minutiſſimum pulverem redacta. Ceraunius ſeu Pyrites erat loco carbonum, nec deſunt hodie qui illo ipſo lapide vicem carbonum ſupplere fuerint conati, quo ſucceſſu neſcio. Quod vero adderetur ſuccus Sycamini nigræ & bitumen Zacynthium & alia, ideo fiebat ut pertinacior & diuturnior excitaretur flamma.

flamma. Si quidem cum ad sola facienda incendia istoc uterentur pulvere, longe alia ejus ratio esse debebat ac hodierni quo exploduntur tormenta, qui & ipse celerrimam quidem, sed tamen brevi cessantem exigit accensionem. Clarum est itaque ignem nitratum notum fuisse jam ante mille & quingentos fere annos. Cum constet Africanum longævum fuisse & Cestorum libros absolvisse diu antequam suam ederet Chronographiam, ut alibi ostendimus. Et tamen cum Africanus non fuerit pulveris hujus inventor, credibile est longe illo esse antiquiorem.

Similis videtur fuisse compositio ignis istius artificialis quem vasis fictilibus inclusum in munimenta & portas hostium è machinis explodebant Reges Persarum, ut è Ctesia testatur Ælianus lib. 5. c. 3. Longe enim verisimilius illum è naphtha seu bitumine liquido admixto nitro fuisse compositum, quam ut vermibus seu anguibus Indi fluminis hunc acceptum feramus. Nempe ut nunc, ita quoque olim usitatum, ut quæcunque arcana quæque sibi solis nota esse cupiunt homines, ea omnia fabulis involvant.

Totis tribus post Africanum seculis, eorum qui supersunt scriptorum nemo quod sciam ignis hujus nitrati fecit mentionem. Quanta esset ejus potentia, id demum sub Anastasio patuit Dyrrachano, utpote qui classem Vitaliani Gothi ignis hujus combusserit beneficio. Neque enim credendum Zonaræ aut aliis qui classem istam Gothicam ope speculorum comburentium constructorum à Proclo Philosopho incensam fuisse scribunt. Quantumvis enim multa & bene constructa conferas specula, nunquam tamen istiusmodi efficias incendium. Verba ipsa in vita Anastasii hæc sunt; Ἐφ' οὗ Βιτάλιος ὁ Θρᾷξ αὐτάρας καὶ παραλαβὼν τὴν Θρᾴκην ἅμα Σκυθίᾳ καὶ Μυσίᾳ, ἦλθεν ἕως τοῦ ἀνάπλου πραιδότων. Ἀλλὰ ναυμαχήσαντος αὐτοῦ Μαρίνου μετὰ θείου ἀπύρου, ὃν κατεσκεύασε Πρόκλος ὁ φιλόσοφος, κατέφλεξε τὰς ναῦς τῶν βαρβάρων. Οὔννων καὶ Γότθων καὶ Βουλγάρων καὶ τοῦ λοιποῦ στρατοῦ ἐν τῷ ῥεύματι. Ὁ δὲ Βιταλιανὸς ἔφυγεν μετὰ τῶν ὑπολειφθέντων ὀλίγων

ὀλίγων ὡς πῦρ ἐν τῷ οὐρανῷ ἐφάνη. Rectius Chronicon meum vetus, quod igni ſulphureo totum hoc adſcribit. Idem quoque teſtatur Joannes Mallela in Chronico & ipſo inedito, ſed quod nunc non ſit ad manum. Occultabant nempe Græci artem componendi hujus ignis, ut poſtea dicamus, ideoque factum hoc ſpeculis adſcripſere comburentibus.

Artem emittendi nitratum hunc pulverem ex Siphonibus ſeu tubis æneis aut ferreis Græci referunt ad annum Chriſti DCLV vel paulo antea. Imperante Conſtantino Bogonato dicunt fuiſſe Callinicum quendam Ægyptium, Heliopolitanum, qui relicta ea urbe Conſtantinopolim profugus, conficiendi hujus pulveris rationem primus Chriſtianis tradiderit. Quod autem nonnulli ex Syria eum adveniſſe ſcribunt, id perinde eſt, cum conſtet Nomum Heliopolitanum Syriæ fuiſſe attributum, illo præſertim ſeculo, ut locum non habeat altera Syriaca Heliopolis, hac enim ratione Ægyptius non fuiſſet iſte Callinicus. Recte vero profugum vocant, à Saracenis quippe tum tenebatur Ægyptus. Nec dubitandum quin ab his artem hanc hauſerit Callinicus: Sed neque de eo dubitandum, quin à Sinenſibus tormentorum uſum acceperint Saraceni. Crebræ tum Sinenſium erant navigationes, nec Taprobanam tantum, ſed & Arabicum Sinum claſſibus adibant, necdum cum exteris gentibus vetito commercio, ut docent illorum hiſtoriæ. Quantum autem hoc commentum profuerit Saracenis tot regiones ſubactæ, & tot terra marique de Chriſtianis partæ ſatis teſtantur victoriæ. Subſtitere tamen nonnihil illorum progreſſus, poſtquam Callinicus eandem artem docuit Chriſtianos. Nec tamen ille, ut nonnulli volunt, cenſendus ignis hujus inventor, ſed propagator potius, cum ignis iſtius nitrati uſus longe, ut diximus, ſit antiquior; ſed cum per illum modus explodendi ignem hunc è tubis æneis primum Chriſtianis innotuerit, utique eſt veriſimile cum longa ætate artes perficiantur, rationem componendi & conficiendi hujus ignis, quo aptior ad explodenda cum fragore tormenta

redderetur, plurimum fuisse immutatam. Necdum tamen istac tempestate notum erat lapides seu globos ferreos aut plumbeos in hostes jaculari. Habebant quidem majora tormenta seu Siphonas, queis proris navium aptabant ad inferenda incendia, & præterea minores quas χειροσίφωνας seu manuarias appellabant Siphonas, haud absimiles hodiernis muschettis quas in faciem hostium explodebant, sed nulla usquam mentio occurrit globorum seu glandium, quibus bella hac tempestate peraguntur, quæque sero demum innotuerunt, ut mox dicemus; Dempto incendio terrorem potius quam perniciem bellica ista commenta hostibus inferebant. Sed vero cum ignis iste multum contineret pinguis humoris, utpote naphta liquida & plurimo constans bitumine, multo acriora edebat incendia quam faciat pulvis hodiernus, etiam post explosionem flammam quam diutissime conservans, & ipsos quoque armatos, & demum quidquid attingeret penitus comburens. Hinc est quod Græci ignem hunc humidum seu ὑγρὸν πῦρ vel etiam marinum appellarunt. Latini vero ignem Græcum vocarunt, ac si à Græcis primum esset repertus. Constantinus Porphyrogennetus in scripto de administrando imperio, cum cap. 48. Callinico Ægyptio acceptum ferat hoc beneficium, idem tamen cap. 12. Constantino Magno inventum hoc adscribit: cui scilicet id revelatum fuerit ab Angelo, addens illum usum hujus ignis solis indulsisse Romanis, nec permisisse ut hic alibi quam apud solos conficeretur Byzantinos, pœnamque statuisse gravissimam omnibus iis qui ignem hunc ad Barbaros deferrent, aut artem conficiendi illos docerent.

Leo Imperator in Tacticis & Constantinus Porphyrogennetus in Naumachicis hactenus ineditis & complures alii, ignis hujus per Siphones tam manuarios quam majores emissi & tonitruo similem facientis fragorem sæpe faciunt mentionem, sed de lapidibus seu globis metallicis simul explosis altum omnino apud omnes silentium.

Ne

Ne illo quidem bello quod Ludovicus Sanctus cum Ægyptiis ante quadringentes & . . . . gessit annos usitatum id fuisse certo colligas ex Jonvillio oculato teste, qui solo hoc factitio igne è machinis emisso superatos à Saracenis fuisse docet Christianos. Ejus de hoc bello siquis legat Commentarios, haud facile ullum nostro hoc seculo inveniat exemplum, in quo tantundem bellicum potuisse ostendat pulverem, atque istoc tempore incendiarius potuerit ignis, etiam nullis armatus globis. Nec dubitandum quin naphtha & bitumen copiose in Syria proveniens ad artificiosos istiusmodi parandos plurimum profuerint ignes, quibus cum destituantur Christani, utpote qui naphtha penitus careant, altero vero non nisi adulterino utuntur, mirum videri non debet si in perniciosis istiusmodi commensis longe inferiores Asiaticis sint populis. Qui id quod vulgo petroleum dicitur idem esse existimant ac sit naphtha, illis ego tum credam, ubi parem hujus virtutem esse ostenderint. Naphtha in ipsis quoque ubi oritur ardet fontibus, nec tantum aspectu ignium, sed & solaribus percussa radiis flammam concipit. Provenit illa non tantum in campo Babylonio, sed & in stagno Comagenes, de quo vide Plinium lib. II. cap. 104. De hoc quoque vel limo vel maltha vel naphtha intelligendus est Tibulli locus in Panegyrico Messalæ;

Ardet Areccæis aut unda Cyrestia campis.

Areca est Comagenes oppidum haud procul Euphrate, Ἄρηκα Ptolomeo, nisi malis Ἀράκη, ut habent libri manu exarati. Erech vel Arach Genes. 10. 10. Hinc Areccæi campi longe lateque extensi, utpote cum etiam Edessa Arech fuerit dicta. Cyrestia vel Cyristia unda est stagnum Samosatenum, quod dicto loco describit Plinius. Quia vero in confinio Comagenes & Cirestidis situm fuit hoc stagnum, ideo à Tibullo unda Cyristia appellatur. Probum vero Cyristis, Cyristia & Cyristica per simplicem scævam caninam, nomen siquidem ei à Cyro oppido, cujus olim

Theodoretus fuit Episcopus, quem ideo Cyresticum vocat Anastasius in Hexaemero. Male & contra veterum librorum fidem hunc Tibulli versum emendare conati sunt viri docti. *Perhospita* eo quo ipsi volunt sensu, ne Latinum quidem. Cum vero pleraque antiqua exemplaria exhibeant *Carystia*, omnino vera est ea quam redidimus scriptura.

Quis vero inter Christianos fuerit, qui globis ferreis, plumbeis vel etiam lapideis bellicam hanc machinam primus armarit ignoratur, hoc tamen constat nondum quatuor effluxisse secula, ex quo usitatum id esse cœperit. Antiquior jam non succurrit Frossarto, cujus hæc sunt verba ad annum . . . . *Ils firent ouvrer une bombarde merveilleusement grande, laquelle avoit cinquante pieds de long, & gettoit pierres grandes, grosses, & pesans marveilleusement: & quant cette bombarbe decliquoit, on loyoit bien de cinq lieues loing par jour & de dix par nuit, & menoit si grand noise au decliquer, quil sembloit que tous les diables denfer fussent au chemin.* Prodigiosa forsan hujus bombardæ miraberis magnitudinem, utpote quadruplo fere longiorem quam hodiernæ esse soleant, sed tamen verum est tales olim construi solitas, & in antiquis armentariis reperiuntur etiamnum quæ triginta & plurium pedum longitudinem exæquent. Et sane pulveris nitrati ratio istam exigebat mensuram; cum enim parciores longe eo essent seculo in admiscendo nitro, tarde admodum pulvis accendebatur, ac ut totus accenderetur & violenter globum protruderet, necessum erat ut tam longi canales fierent. An vero tam longa tormenta ex uno continuo fuerint constructa canali, ideo aliquis merito dubitet, quod in picturis istius seculi complures compareant circuli ferrei diversis locis ambientes & continentes machinam, unde non male colligere possimus immensas istas machinas ex pluribus simul coagmentatis fabricatas fuisse partibus. Sed neque tantam ac hodierna tormenta requirebant soliditatem. Cum enim ab imbecilliori pulvere nullum immineret rupturæ periculum, ideo longe tenuiori

conflue-

construebantur metallo. Hinc est quod apud Monstreletum etiam justæ magnitudinis tormenta seu Rabodequini, ut ab ipso vocantur, ab uno protrahantur equo. Nec tamen virtus par etiam hodiernis deerat tormentis, si quidem & illo tempore à majoribus machinis sternebantur urbium muri, & excussi globi æquale ac nunc percurrebant spatium, uti ex illis quæ istac tempestate facta fuere constat experimentis. Chalcondulas etiam mensionem facit tormenti quod ad septuaginta stadia globum exploderet, quod tamen vix credibile videatur, cum ex hodiernis tormentis excussi globi ne dimidium quidem percurrant spatium, licet non desint qui Venetos in munimento Insulæ Corcyræ habuisse tormentum affirment, quo globi ad tota sex passuum millia exploderentur. Quis primus Christianos pulverem istum nitratum in grana cogere docuerit, nec hoc quoque ab ullo annotatum fuisse invenio. Illud quidem constat ex quo commentum hoc innotuit, adauctam fuisse plurimum pulveris hujus efficaciam, cœpisseque ex eo tempore breviora & contractiora construi tormenta, cum magistra rerum experientia docuerit obesse longitudinem, & quanto efficacior fiat pulvis, totusque citius accendatur, tanto etiam breviora esse debeant tormenta, cujus rei rationem alibi exposuimus. Propter periculum tamen rupturæ aut potius propter nimias expensas in explodendis majoribus tormentis vulgo non utuntur pulvere granato. Nostro hoc tempore intra quatuordecim pedes maximorum tormentorum consistit longitudo, quæ ad quinquaginta etiam olim excrescebant pedes, ut paulo ante monuimus. Verum hoc compendium illud habet incommodi, quod licet tanto breviora, majoris tamen sint ponderis, quam quæ duplo & forsan triplo olim essent longiora, cum efficacior pulvis & flamma longe solidiorem qua contineatur requirat machinam Sinæ à quibus bellicæ hujus machinæ fabricam reliquæ acceperunt gentes, brevioribus etiamnum utuntur tormentis propter majorem nitrati pulveris virtutem. Qui

corum

eorum viderunt machinas unanimiter testantur eas esse exquisitissimi operis. Pulverem non in grana, sed in oblongas formant virgulas, longeque est præstantior eo quo Christiani utuntur. Idem de Tunchinis & Siamensibus testatur Tabernerius. Attamen, ut diximus, licet primi pulveris hujus inventores, eo tamen, si bella gerenda sint, uti fere nesciunt Sinæ, aut certe ante bellum Tartaricum uti nesciebant, cum nulli mortales æque à bellis abhorreant, & in longa pace & literatis otiis totam suam collocent felicitatem. Necessitate tamen urgente etiam ipsi hoc tempore arma tractare didicerunt, nec opus habent Christianis Magistris in explodendis aut dirigendis quibusvis tormentis bellicis, cum quam feliciter hæc ab illis tractentur, magno suo malo experti sint Batavi in expugnatione Insulæ Formosæ. Nulla sunt tela artificialia quibus ad evertendas urbes, subruendos muros & deturbandos à mœnibus utuntur Europæi, quæ non peritis hoc tempore à Sinis fabricentur, ut merito aliquis dixerit, quanto olim pacis artibus præstantiores, tanto nunc in militia cæteris esse nequiores gentibus. Nihil tamen Sinis suum prodest ingenium, cum quascunque comminiscuntur artes, illico etiam illis, sub quorum jugo jam gemunt, innotescant Barbaris, qui longe felicius quam ipsi, commentis istis utuntur, & Sinas artibus premunt Sinicis. Quod omnium seculorum experientia docuit, etiam illic verum esse cognoscimus. Boreales nempe populi cultu & sagacitate multum cedunt Australibus, animo vero & promptitudine ad audiendum quidlibet longe præstant. Quod si disciplina accesserit militaris, cui addiscendæ sufficit illorum intellectus, felicius aliis istis arma tractant, ipsaque illis barbaries ad debellandos quosvis adversarios telum est potentissimum, Secus id se habet in istis populis, qui sub molliori agitant cœlo. Magis illi se circumspiciunt, nec libenter cum Borealibus bello jam assuetis se committunt, nisi præclara aliqua affulserit occasio, qua certam sibi audeant promittere victoriam.

DE

DE

Triremium & Liburnicarum

CONSTRUCTIONE.

Erba Vitruvii lib. I. cap. II. hæc ſunt; *Symmetria eſt ex ipſius operis membris conveniens conſenſus, ex partibuſque ſeparatis, ad univerſæ figuræ ſpeciem, ratæ partis reſponſus: ut in hominis corpore è cubito, pede, palmo, digito, cæteriſque articulis ſymmetros eſt eurythmiæ qualitas, ſic & in operum perfectionibus.* Sic fere libri veteres, & recte. Quæ deinceps ſequuntur, ita ſunt reformanda; *Et primum in ædibus ſacris, aut è columnarum craſſitudinibus, aut è triglypho, aut etiam è batere baliſtæ, foramine quod Græci περίτρητον vocant: navibus interſcalmio, quod εἰρεσία dicitur.* Βατὴρ in baliſta, quemadmodum eſt in lyra, eſt χορδότονον, ſeu capitulum quo nervi ſeu chordæ intenduntur. Ex *dipheiaca*, quomodo Turnebus in ſuo reperit libro, vel *iphesiaca*, ut nos in optimo honoratiſſimi viri Joannis Cottoni codice ſcriptum invenimus, fecimus εἰρεσία. Vulgo repoſuerunt διπηχαϊκή, quam vocem merito explodit idem Turnebus in advers, lib. XXV. cap. XII. Omnino abſurdus fuiſſet Vitruvius, ſi poſito in omnibus navibus æquali interſcalmio duorum cubitorum, voluiſſet exinde navium colligere magnitudinem.

Non recte itaque viri docti interſcalmium interpretantur ſpatium quod duos remos ſeu duo remigum intercedit columbaria, illud quippe non majus in magnis, quam in minutis navigiis; ſed vero interſcalmium ſeu εἰρεσία, eſt

ſpatium quod ſcalmum & remotiſſimum à ſcalmo interjacet remigem, ſive ut clarius & ſignantius loquar, quantum eſt τὸ ἔνγνον κώπης, ut habet Heſychius, portio nempe remi maximi intra navem, tantum quoque eſt interſcalmium, unde tuto ſatis navium colligi poſſit magnitudo.

Quia hoc ſpatium, licet non totum, ut mox dicemus, occupant remiges, ideo εἰρεσίαν Græci dixere.

Adeo vero bene hæc ſibi conſtat ratio, ut ſiquis noſtra quoque ætate hanc teneat, nunquam peccaturus ſit in exigenda navium quæ remis aguntur magnitudine. Toto mari Mediterraneo hæc ſervatur proportio, ut data εἰρεσίας ſeu remigii latitudine, detur quoque non latitudo tantum & longitudo totius navis, ſed & omnium neceſſariarum navis partium proportio, & ipſorum quoque menſura remorum.

Ut vero cognoſcamus veterum triremes ſeu plurium ordinum naves eadem conſtructas fuiſſe lege, ac noſtri temporis conſtruantur Liburnicæ, quas vulgo Galeas appellant, cognoſcitur ex menſura quæ plane eadem eſt, utpote cum longitudo ſepties major aut aliquanto amplior fuerit latitudine.

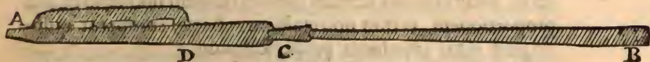
Navem quam deſcribit Lucianus, quæ quartam longitudinis partem latitudine occupabat, illa ad rem non facit, cum oneraria fuerit & ſolis ageretur velis, planeque hodiernis ſimilis onerariis, utpote quarum longitudinis quartam partem ut plurimum conſtituat latitudo.

Ne in triremibus ſeu longis navigiis tanta pro latitudine officeret longitudo, eadem ac nunc ratione utrinque procurrentibus in mare extra navem fulciebantur cataſtromatis, id eſt tranſtris ſeu tabulatis firmiter latera navis continentibus, & ſimul utilitati remigum inſervientibus, qui tanto facilius regunt remos, quanto remotior eſt ſcalmus.

Veniamus

Veniamus nunc ad remos & ostendamus, quæ interscalmii, eandem quoque remorum esse rationem, & dato remo, dari quoque magnitudinem & conditionem totius navigii, Nauticæ periti libenter, ut puto, hæc admittent. Est quidem verum magna quoque navigia minutis posse moveri remis, & quidem celerrime, ut ex iis quæ postmodum dicentur clarum fiet, sed vero ut magni & enormes remi minutis aptentur navigiis, utique id fieri non potest. Expendamus itaque remorum naturam & constitutionem, quæ nostro hoc observatur seculo, ut videamus ecquid exinde antiquarum navium structuræ lucis conferre possimus.

Licet ut olim ita quoque nunc pro diversa Liburnicarum mensura, diversa quoque sit remorum longitudo, semper tamen hæc fere servatur proportio, ut si qua Liburnica nonaginta quinque sit cubitos longa, lata vero duodecim semis, huic adsignentur remi cubitorum XXIV $\frac{1}{IV}$. In remorum vero structura, hanc fere legem & mensuram observant. Sit remus A B longus cubitos 24$\frac{1}{4}$ vel ut vulgo lo-

quuntur habeat palmas majores 48$\frac{1}{2}$. Intervallum ab A ad D, quod totum est intra navem, à medio nempe foro usque ad navis costas est palmorum undecim, destinatum quinque remigibus & aliquando sex. Quod à D usque ad scalmum C excurrit spatium palmorum 4$\frac{1}{2}$, vacuum est remigibus, cum experientia & ipsa doceant natura, nihil prodesse remiges si nimium scalmo sint vicini. Quod à scalmo usque ad B superest remi, est palmorum nauticorum 31. Ad manubria seu capulos crassus est in diametro digitos 9. Ab D vero usque ad scalmum C paulatim fit crassior, ita ut prope scalmum habeat 14 digitos in dia-

 metro,

metro, in ipso scalmo digitos 9. Extra scalmum vero non plus quam quatuor digitos in diametro habet, servatque aliquandiu istam rotunditatem, donec tandem in palmulam exeat & ipsam novem latam digitis.

Hanc in construendis remis tenent proportionem omnes fere Mediterranei maris accolæ, & siquis ad libellam hanc exigat rationem, inveniet tantam singularum partium convenientiam, ut sine errore vix aliter construi possint, necesseque sit ut vel frangantur, vel minime remigio fiant idonei.

Veniamus nunc ad Ptolomæi Philopatoris quadraginta ordinum omnium quotquot in historiis memorantur longe maximam navem. Quoniam ut cæterarum partium, ita quoque mensuram remorum reliquit nobis Athenæus, cum scribit maximos thranitarum remos fuisse cubitorum 38, sive pedum 57.

Componamus hos remos cum remis hodiernis, & videamus quantæ molis singuli remi esse debuerint. Primo quidem illud constat, si quæ sit longitudinis ad longitudinem, eadem quoque instituatur crassitudinis ad crassitudinem ratio, habituros nos remum prorsus similem hodierno quoad proportionem, verum non ejusdem roboris, rumpetur quippe pars mari imminens prope scalmum.

Hoc sic colligi potest. Cum in omni remigio tertia plus minus pars remi sit intra scalmum, adeoque in hac mensura conveniant plerique nauticæ periti, ut raro vel unicum aberrent palmum, æquum est ut eandem quoque mensuram observatam fuisse credamus in istis triginta octo cubitorum remis, ita ut 38 pedibus ultra scalmum porrigerentur. Cum vero in illo quem descripsimus hodierno remo qui palmis 31 extra navem procurrit minimum tribuantur unciæ vel polices tres in diametro prope scalmum, quærendum quanta istic fuerit mensura majoris remi. Sic itaque instituatur calculus; triginta & unum novem unciarum palmi, dant tres uncias in diametro, quantum dabunt pedes

triginta

triginta octo. Verum cum in minori remo duo palmi prope ſcalmum inter navis coſtas intercipiantur, ubi nullum eſt rupturæ periculum quod ibi remus ſit craſſior, auferendi de hoc majori remo duo pedes, ita ut ſuperſint pedes 36 ſeu palmi 48. Fiet itaque ut ſi 31 palmi dent uncias 3 diametri, ex 48 palmis emergant unciæ $4\frac{20}{31}$.

Verum non ſufficit hæc menſura, quominus remus ad ſcalmum non rumpatur. Licet enim trabes & quælibet longa corpora inæqualis magnitudinis ſimilem inter ſe habeant proportionem, rumpi tamem majora niſi triplicatam habeant rationem, ſcite oſtendit Galilæus ſecundo de motu dialogo. Ut itaque recte inſtituatur calculus, ſic pergendum. Tres unciæ dant $4\frac{20}{31}$ quantum dabunt $4\frac{20}{31}$. Habebimus $7\frac{114}{961}$. Tot ergo uncias in diametro habere debet remus triginta ſex pedibus extra ſcalmum prominens, minus enim ſi habuerit, non ſe ſuſtinebit, nec flagellando mari ſufficiet.

Ea parte qua ſedebant remiges ſervata eadem proportione craſſitudo remi in diametro minimum eſſe debuit unciarum quindecim, ſive pedis unius & quadrantis. Ne tamen tantæ molis noceret enormitas, quoque magis idonei eſſent in adducendo & intorquendo, notandum multum ab hac menſura auferendum, ſi quidem plumbum manubriis additum habuiſſe teſtatur Athenæus, & hac ratione redditum fuiſſe æquilibrium & factos tractabiles. Scalmos ſupremorum remigum in iſtac Philopatoris navi minus decem pedibus à ſuperficie maris abſuiſſe, Id ſic confici poteſt. Nullum bene conſtat remigium, ſi intervallum quod eſt à navi uſque ad locum quo extremæ remorum palmulæ aquas feriunt, ad intervallum quo diſtant ſcalmi ab aqua, minimum non habeat ſeſquitertiam proportionem. Remi vero ſuperiores in navi Philopatoris exſtabant extra ſcalmum totis triginta ſex pedibus: ſi itaque ratione exigente ponamus illos cum dimitterentur propter obliquitatem uno pede minus abſuiſſe à perpendiculo ſummorum

scalmorum, jam justum habebimus intervallum. Verum hac ratione fiet ut scalmi superiores novem tantum pedibus à mari absuerint, quod geometriæ gnari facile intelligent.

Videamus nunc quo pacto istæc quater mille remigum navis ad quadraginta potuerit excrescere ordines. Animus non est ea jam expendere quæ complures viri docti in Gallia & alibi de hac scripsere materia. Verum quidem est illud quod monent remigum ordines per obliquos gradus fuisse dispositos, cum antiqua monimenta clare id ipsum evincant, sed cum præcipuus in eo consistat nodus, quo pacto in multorum ordinum navigiis superiores remi ab uno moveri & regi potuerint, negant quippe plurium remigum ad eundem remum concessum; non explicant sed augent difficultatem, præsertim cum hoc quoque addant, non magnam remi partem ab ipsa navi fuisse interceptam. Scio quidem nulla esse tam magna pondera quæ non virtute mechanica ab uno quoque moveri possint homine, sed & hoc quoque novi, quanto majora sint pondera, tanto tardius moveri, & semel mota tardius inhiberi. Atqui inutiles sunt remi, si non celerrime percutiant, & celerrime reducantur. Nihil hic prosunt mechanicæ potentiæ, cum æterna maneat lex, ut si ab uno moveantur, quæ à decem debeant moveri hominibus, moveantur quidem, sed decuplo tardius, neque enim natura falli se patitur per compendia.

Ut autem sciamus quam multa incommoda & quæ prorsus fieri nequeant consequantur eorum opinionem, qui tantos remos singulis hominibus regendos committunt; videamus quantæ molis hac ratione superiores hujus navis remi esse debuerit. Inter singulos remigum ordines, cubiti minimum intercessisse volunt spatium. Quadraginta ergo ordines dabunt quadraginta cubitos. Cum vero illi constituant pedes sexaginta, palam est remos istos non potuisse superficiem aquæ attingere, cum quinquagenta septem pedum longitudinem eos non excessisse constet ex Athenæo.

Ut

Ut autem justæ fiant mensuræ, non debuissent aquam modo attingere, sed ad istam sexaginta pedum à mari distantiam habere proportionem sesquitertiam, & longitudinem centum & octoginta pedum & quidem extra scalmum. Crassitudo eorum minima prope scalmum esse debuisset quindecim fere pedum in diametro. Pars vero remi intra scalmos, longitudinem exigit nonaginta pedum. Quod si istam manubrii longitudinem crassitudine compensare velimus, nunquam tamen efficiemus, ut non plus quam mille remigum spatium, vel solum remi unius absorpserit manubrium.

Veniamus nunc ad remiges & videamus quo ordine, quibus intervallis & ipsi & ipsorum remi, juga & sedilia collocata & disposita fuerint. Antiqua numismata in quibus crebræ triremium & Liburnicarum visuntur imagines parum hic juvant, cum in illis propter angustiam loci, non nisi unicus expressus sit remorum ordo. In nummo tamen Gordiani Cæsaris, cujus ectypum transmissum sibi ab amplissimo D. Carcavi ostendit mihi præstantissimus D. Jo. Marshamus duo comparent ordines. Figuram libet apponere.

At vero in columna Trajani & aliis marmoribus tres remorum obliquo ordine surgentium apparent gradus. Hoc argumento ductus Palmerius aliique viri docti, existimarunt antiquas plurium ordinum triremes & ipsam quoque Philopatoris navem, eadem ratione ad quadraginta remorum excrevisse ordines, unde quam multa, quæ fieri nequeant, consequantur, jam ante monuimus. Ego vero nullas unquam naves fuisse existimo, quæ plures quam septem remorum habuerint ordines. Sic quoque sensisse videtur Pollux, cujus verba, quæ vulgo male se habent, ad fidem optimi nostri libri emendata non pigebit adscribere. Ἡ δὲ παρὰ τοὺς θρανίτας ὁδὸς, πάροδος, παράθρανος· ὑπὸ δὲ τὴν στερεὰν ἑκατέρωθεν παρατεινόμενοι τόποι, πρῶτος δὲ δούπερος ὁ δὲ θαλάμιος· ἑπτὰ δ' ἐνίοτε ἀνίσταται ἡ τριήρης, ὧν ἕκαστος κατὰ τάξιν καλεῖται πρῶτος βόλος, ὁ δὲ δούπερος, ὁ δὲ ἐφεξῆς.

Ut

Ut vero cognoſcamus ne immenſam quidem illam Philopatoris molem pluribus quam ſeptem inſtructam fuiſſe remorum ordinibus, pauca de diverſis remigum dicemus intervallis.

In hodiernis itaque Liburnicis ſcalmi & remigum juga, ſi quando minimum tribus, cum vero plurimum, quatuor à ſe invicem diſtant pedibus. Ferdinandus tamen Oliverius Luſitanus, vir nauticæ peritiſſimus, affirmat ſufficere unam goam, ſeu pedes duos cum ſemiſſe, quantum nempe remigis corpus & extenta brachia & crura ſibi vindicant. Quamvis enim inſtante portiſculo & fervente lato, ut vocant, remigio, remus & corpus remigis duplum percurrant ſpatium, & plus quam quinque pedum intercipiant intervallum; nihil tamen hoc officit, cum & procumbentes in priori, & decumbentes in ſequenti jugo remiges hoc concedant ſpatium. Quia tamen nimiam remigum conſtipationem viroſus pœdor & ſepe peſtis conſequitur, prudentibus ſemper placuit trierarchis, ut non quidem ipſa juga, ſed quod inter ſingula juga intercedit ſpatium, majus aliquanto habeat laxamentum.

In antiquis vero triremibus non eadem ſemper ratione conſideranda ſunt remigum intervalla. Nam ſi in directum & ad perpendiculum ſibi invicem imminerent remi, ſufficiebat ſpatium trium pedum aut etiam duorum ſemis, quo remiges à remigibus diſtinguerentur. At vero ſi obliquo clivo remorum ſurgerent ordines, ſeptem minimum pedibus ejuſdem ordinis remiges à ſe invicem aberant. Fieri hoc non potuit in octere Pontica, quam deſcribit Memnon, in cujus ſingulis ordinibus centum fuiſſe affirmat remiges. Nam ſi illis intervallum ſeptem pedum tribuas, habebis navem longam pedibus ſeptingentis etiam abſque prora & puppi, latam vero pedes plus minus centum, neque enim alias mari ferendo fuiſſet idonea. Clare hinc conficias unico tantum navem hanc inſtructam fuiſſe remorum ordine & ſingulis remis octonos adſidiſſe remiges. Aut ſi tres remo-

rum

rum fuere ordines, ita eos numerandos esse, ut primum ordinem constituat remus thalamiticus; secundum, tertium & quartum ordinem zygitarum remus; reliquos quatuor remus thranitarum. Sic quoque immensæ propemodum magnitudinis habebis navem, non tamen longiorem trecentis & quinquaginta pedibus,& forsan trecentorum tantum,si actiori aliquanto quam trium pedum intervallo remiges constrinxeris.

Nec tamen propterea opus fuit, ut remiges magno supra verticem distarent spatio, cum in tam vasta navi & quadraginta fere pedes lata, satis fuerit loci, ut sine fori dispendio vel hac vel simili ratione collocari remiges potuerint.

At vero in Philopatoris navi, fieri non potuit ut talis remorum fuerit collocatio. Nam si trium tantummodo pedum ejusdem ordinis remos intercessisset spatium τὸ ἔγκωπον, sive pars remis destinata non nisi centum in tanta navi occupasset cubitos, vacuumque remis reliquum centum octoginta cubitorum fuisset spatium. Atqui in omnibus navigiis quæ remis aguntur, plus quam tres quartæ partes à remigibus tenentur, in hac vero Philopatoris navi sextam tantum longitudinis partem remis fuisse vacuam sic conficio. Ex Athenæo constat quinquaginta tantum remiges in singulis sedisse ordinibus. Inde facile colligas remiges istos per obliqua parallelogramma fuisse dispositos. Monuimus vero supremos remorum scalmos non plus quam novem à superficie maris abfuisse pedibus. Quæritur jam cujus formæ & longitudinis ista fuerint parallelogramma. Si brevia nimis fuisse existimemus, pauciores habebimus remorum ordines, & multa relinquentur loca vacua: si vero admodum fiant longa, tanto erunt angustiora remigum intervalla, quanto longiora fiant parallelogramma, fietque ut remi in scamna & scabella remigum impingant. Ut itaque justam habeamus mensuram, sit in figura sequenti A B spatium novem pedum. Videamus quot sedilia nautica locus iste capiat. In hodiurnis Liburnicis singulis sedibus vulgo

tribuunt

tribuunt altitudinem pedis & dextantis, ſive unciarum XXII. Altius enim ſi ſedeant remiges, ſtant potius quam ſedent, & laborioſe ſurgunt, ſi depreſſiora fuerint ſedilia. Et nos iſtam ſequamur menſuram, ſed ea ratione, ut ſcabella, quibus ſuperiorum remigum innituntur pedes, quatuor unciis ſint depreſſiora ſedilibus, ita ut intervallum altitudinis inter ſingula ſedilia ſit unius cubiti, ſpatiumque novem pedum ſex contineat ſedilia.

Promoveantur jam in directum ſedilia eatenus donec ſecundi jugi remex ſedens in E planta pedis ſui contingat ſcabellum ſubjectum ſedili inferioris remigis ad D, & ſimiliter remex occupans ſedile F, contingat ſcabellum ſuppactum ſedili E, & ſic porro in G, H, I.

Satis hinc colligas in hac obliqua remigum callocatione juſtum quod ſingula juga intercedere debeat intervallum duorum eſſe pedum & trientis, ita ut ſpatium D K, quod baſin parallelogrammi conſtituit, ſeptem minimum abſumat pedes. Idem tamen ſic quoque efficias, ſedili remigis vulgo tribuitur latitudo ſemipedis; cui ſi addas ſpatium ſcabelli, habebis pedem integrum. Remus fervente remigio ad tres excurrit cubitos in directum. Remigis pectus novem occupat uncias, & totidem ſuperioris remigis genua ultra ſedile prominentia, quæ ſimul juncta pedes conficiunt ſeptem.

Sed & ipſe remorum motus manifeſte evincit, non poſſe iſtos arctiori quam iſtoc includi ſpatio. Verum cum haud parva occurrat difficultas in explicanda ratione, qua tot remorum ordines ſubſiſtere potuerint, adeoque non defuerint jam à ducentis pene annis, qui fabuloſum eſſe exiſtimarint, quidquid veteres de multiplici iſtoc remorum ſive obliquo, ſive erecto conſurgentium providere ordine; non inutilem, ut ſpero, præſtabimus operam, ſi curſus & recurſus remorum in ſingulis perſequamur ordinibus, ut perſpecto & ſublato eo, in quem multi impegere ſcopulo, commoda triremibus ſuccedat navigatio.

In eo itaque quod hic exhibemus diagrammate inferioris ordinis remex reclinatus sedens in $\varkappa$, promoveat remum à pectore α versus β. Moveatur deinceps à β versus γ, ubi mare subeat, cujus superficiem ponamus esse B C. Uno nempe cubito, aut si mavis duobus pedibus, depressius est mare scalmo inferioris remigis. A γ deinceps reducatur remus ad α. Planum est spatium hoc abunde sufficere ad pulsandum fortiter mare.

Secundi ordinis remex sedens in L promoveat remum à δ versus ϵ, & inde usque ad ς, ubi demum remus subibit mare. Et hic quoque in reducendo ad pectus remo, ictum potest infligere sufficientem.

At vero tertii ordinis remex sedens in M, & ducens remum à ζ versus η, & inde ad θ, ubi demum remus ad justam mensuram subibit mare, & ipse quoque validum satis in reducendo remo à θ versus ζ infliget ictum.

Quartus autem remex sedens in N; est fere inutilis, cum immersio remi, nisi simul subsequatur ictus, retardet potius quam promoveat navem, Planum quippe est, cum remus ducitur ab ι ad $\varkappa$, & inde adscendat ad λ, ubi demum subibit aquas, non posse, quando ab λ ad ι revertitur, ullam fieri percussionem commodam.

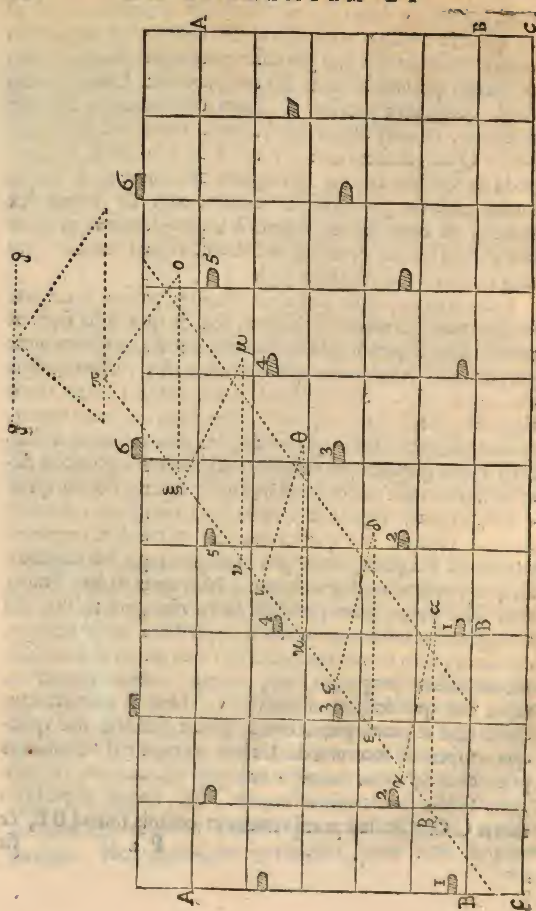
Quintus remex sedens in o, cum promovet remum ab μ ad ν, prorsus erit damnosus. Quippe si promoveat & attollat remum usque ad ξ, ubi demum occurret mari, ictum infliget aversum, & tam in promovendo, quam reducendo remo, retardabit navigium.

Si quis superiores persequatur remiges, tanto semper major occurret difficultas, & absurditas, quanto quis altius faciat ascendere summum remi manubrium. Itaque miror Palmerii & aliorum imprudentiam existimantium quadraginta ordinum, qua ipsi voluere ratione, posse subsistere remigium, cum à tertio remige omnes prorsus fiant inutiles & retardent potius quam promoveant cursum navigii. Nec quidquam proficiunt, cum non magnam

remi

remi portionem intra ſcalmos exſtitiſſe affirmant, nam ne ſic quidem tollitur difficultas, & creſcit abſurditas cum tantas trabes ab uno regi potuiſſe contendunt homine, cum ne minuti quidem, ſi cum his comparentur, Liburnicarum remi, quidquam proſint, ſi unum tantummodo habeant rectorem, etiamſi duodecim à ſcalmo remotus ſedeat pedibus. Quod ſi idem non niſi uno à ſcalmo abeſſe fingatur pede duodecima tantum ipſi ſupererit potentiæ pars, ac vix latum unguem promovebit remum, cum ſit æterna lex ſtaticæ, ut unus homo viginti à ſcalmo remotus pedibus tantundem habeat potentiæ ac habeant viginti homines, qui uno tantum à ſcalmo abſint pede.

Cum itaque tot & tanta in aliorum paſſim occurrant ſcriptis non incommoda tantum, ſed & quæ talia ſint, ut prorſus fieri nequeant ipſa reclamante natura, noſtram nunc porponamus ſententiam, qua omnibus iſtis difficultatibus ex equo ſatisfiat. Sic ergo ſentio. Inferioribus tantum remis ſingulos aſſidiſſe remiges, cæterorum vero ordinum remos, quanto altiores eſſent, quantoque longius diſtarent à ſcalmis, tanto quoque pro ratione longitudinis à pluribus administratos fuiſſe rectoribus. Gradus & ordines decem, quindecim, viginti, triginta & quadraginta remigum, quos memorant veteres, non quærendos eſſe in totidem remorum ordinibus, ſed præcipue in ipſis remigum jugis ſeu ſedilibus, ad quæ per gradus aſcendebatur. Non enim ut fere ſemper fieri ſolet vulgo, mari parallela fuere remigum ſedilia, ſed ad legem fere tabulatorum navis depreſſiora prope ſcalmos, elevatiora vero in media fuere navi, ita ut qui in eodem jugo, medio eſſent propinqui foro, integro cubito eminerent, ſupra eos qui ſcalmis eſſent vicini. Hæc ſi admittantur, quod ſane æquum puto, omnia fluent feliciter nec quidquam ſupererit incommodi. Ut hoc planum fiat reſumamus præcedens Schema, ſed ad hanc legem reformatum, ut remigum ſedilia paulatim aſſurgant. Sit itaque ſuperficies maris C C. Scalmi primi remorum ordinis ſint ad B B, &

A
B
C
1
2
3
4
5
6

ſic porro uſque ad A A ubi ſunt ſcalmi ſexti remorum ordinis diſtantes à ſuperficie maris pedibus novem, ſinguli quippe ſcalmorum ordines ſingulis diſtant cubitis. Sit itaque inferior ſcalmus ad B, à quo abſit ſedile inferioris remigis pedibus quatuor, totidemq; unciis ipſo ſcalmo altius, ſingulis quippe pedibus, ſingulæ addendæ ſunt unciæ. Si itaque ab hoc remige, ſive Thalamita, ducatur remus ab α ad β, & inde aſcendat ad γ; ſufficienter aquam ſubibit.

Secundi ordinis remex ſupremus remotus à ſcalmo pedibus ſeptem, totidemque unciis ſupra ſcalmum elevato inſidens ſedili, movebit remum per δ, ε, ζ.

Tertius remex decem unciis elevatior ſuo ſcalmo, & remotus ab eodem pedibus decem, cum ducit remum deſcribet triangulum quale eſt θ, $\varkappa$, ι.

Similiter quarti ordinis ſupremus remex uncia & integro pede altior ſedens ſuo ſcalmo, à quo remotus eſt pedibus tredecim, promovebit remum ab μ ad ν, & inde ad ξ, ubi ſufficienter mergitur.

Quinti ordinis, remex ſupremus, ſedecim pedibus remotus à ſcalmo, totidemque unciis altius habens ſedile, cum ducit remum ab o ad ξ, & inde ad π, & ipſe poteſt promovere navigium, reducendo fortiter remum à π ad o.

Sed & omnium quotquot ſub tranſtris agunt altiſſimi ſexti ordinis remiges, & ipſi quoque promovent navem. Horum ſupremus & proximus medio foro, remotus à ſcalmo pedibus novemdecim, totidemque unciis illo altius habens ſedile, commodius etiamnum quam quinti jugi remiges, quo velit poteſt ducere remum, cum nulla occurrant ſcabella & ſedilia, quæ curſum remi impediant, quem libere à quocunque quod contingere poſſit puncto, in altitudine ρ conſtituto, poteſt reducere.

Ex hoc porro & ex ſuperiori diagrammate manifeſte ſatis conficitur, remorum in continua ſerie ſurgentium ordines, vix poſſe ultra ſextum produci ordinem, non tantum quod

remigium

remigium ſit inutile, ſi à puncto quod vertici imminet, aut huic vicinum ſit, adducendi ſint remi; ſed & quod ipſa natura non permittat, ut remi ad majorem excreſcant longitudinem, & etiamſi permittat, regendo tamen non ſint futuri idonei.

Ut vero ſciamus quot juga, & quot in ſingulis jugis ſederint remiges, redeamus ad maximos remos, quorum longitudinem quinquaginta ſeptem pedum fuiſſe conſtat. Cum in omni remigio inter nauticæ peritos fere conveniat, ut tertia pars remi faciat interſcalmium, & nos hanc ſequamur legem & ponamus à ſcalmo uſque ad ſummum remi capulum interceſſiſſe ſpatium pedum novemdecim. Sed cum ſcalmi nomine vulgo cenſeatur tota coſtarum & tedæ latitudo, quæ in tanta navi minimum duorum eſſe debuit pedum, rectius integrum addemus cubitum, incipiendo ab epiſcalmio, puncto nempe ubi ſit decuſſatio.

Quæramus nunc quanta pars interſcalmii remigum fuerit vacua. Vulgo in Liburnicis ſeu Galeis, ſi interſcalmium fuerit ſeptemdecim ſpithamarum, decem cedunt ad capiendos quinque remiges, reliquum ſeptem ſynthamarum ſpatium vacat, cum experientia docuerit vanum eſſe remigum laborem, ſi nimium fuerint vicini ſcalmis. Olim in navigiis quæ uno tantum remorum eſſent inſtructæ ordine, eandem olim obſervatam fuiſſe legem ex Heſychio colligo. Ubi enim interpretatur Homericum iſtud Ἐφ' ἑπταπόδην, tranſtrum nempe, ſeu jugum ſeu ſcabellum ſeptem pedum, quod ſufficeret quinque remigibus, hoc quoque addit ἑπτὰ ἐπὶ δώδεκα, quia jugum ſeptem pedum requirit interſcalmium pedum duodecim. Septem vero ſpithamæ, ſeu ut vulgo loquuntur palmi majores, tribus tantum unciis excedunt pedes quinque.

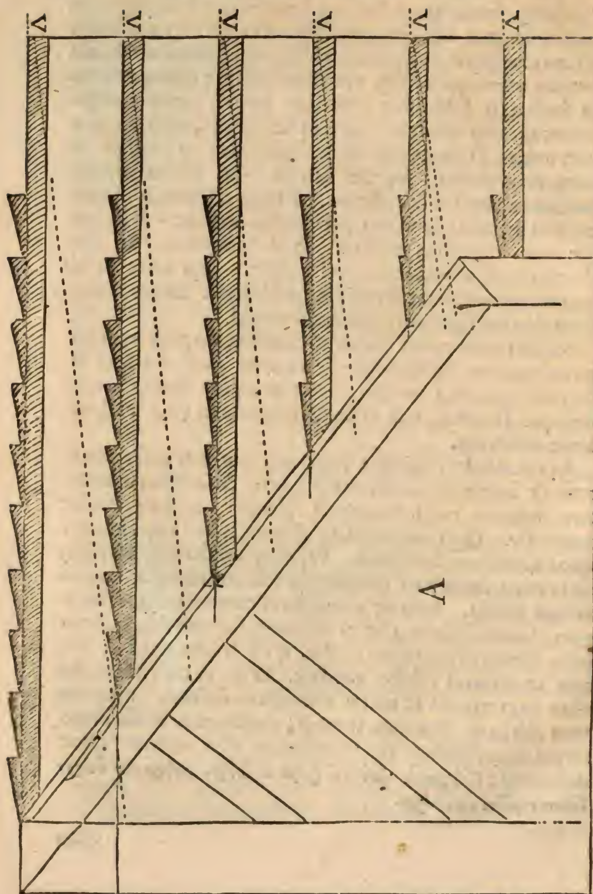
Cum vero in tam vaſtis remis ratio exigat majus intervallum, ponamus non quinque pedum, ſed quinque cubitorum fuiſſe ſpatium, quod infimos ejuſdem jugi remiges & epiſcalmia intercederet. Id ſi fiat ſupererunt pedes duodecim

duodecim ſemis, quod ſpatium decem continebit remiges, cum unicuique ſufficiant unciæ quindecim. Nimis longe à vero receſſit vir doctus cum ad explicanda & contrahenda brachia unicuique remigi vix duos ſufficere credit cubitos. In hodiernis Liburnicis cum laxe ſedent, unum quiſque remex occupat cubitum, ſed vero ſæpiſſime quindecim tantum uncias. Hanc nempe methodum obſervant remiges, ut dum unus ſublatis ſuperne cubitis, alius iiſdem dimiſſis brachia expandant & colligant. Multo etiamnum id commodius fit, quando ſedilia per gradus creſcunt. Seſquiunciæ enim diſcrimen multam confert facilitatem, ut alter alterius brachia vel ſubeat, vel ſuperet. Qui enim ſic jugati ſedent, attollunt brachium qua inferior aſſidet remex, dum alterum ſuperiori ſubmittunt remigi.

Siquis tamen majus aliquanto ſpatium ſingulis velit largiri remigibus, auferendum de vacante quod diximus intervallo, manente interim decem remigum numero, totidemque ſedilibus, ipſa mole & longitudine remi exigente hunc numerum.

In inferioribus quinque jugis non multum difficultatis, cum & remorum decreſcens proportio & ſedilium in unitatem deſinens ratio, numerum quoque remigum prodat manifeſte. Quo autem pacto diſpoſita fuere juga, ſchema quod addidimus declarabit. Priſmata adjecta ſingulis jugis, ne in tanta declivitate incommode ſedeant remiges, ſingula notant ſedilia. Inferior ordo unum tantum continet remigem, ſecundus duos, tertius quatuor, ſequens ſex, quintus octo, ſextus & ſupremus eorum, qui ſub tranſtris ſint, decem ut diximus exhibet remiges, ita ut in univerſum ſex iſtæc juga triginta & unum contineant ordines. Spatium vero ſub jugis, ſignatum litera A, deſtinatum fuiſſe diverſorum manſionibus & recondendo cibo nautico docet Athenæus; Καὶ χωρεῖς ὑπὸ τὰ ζυγὰ πλῆθος ἀνθρώπων ἕτερον ἐπισιτισμοῦ τε οὐκ ὀλίγον.

Cum

A

Cum vero non ad perpendiculum, ſed gradatim ſurgerent remigum juga, duplicemque hac ratione haberent obliquitatem, alteram ad longitudinem, alteram ad latitudinem navis porrectam; non obſcurum ſimilia quoque fuiſſe illa quæ juga ſuſtinerent tigna, decuſſata nempe, clathrata & introrſum vergentia.

Aliquid tamen inter juga & iſtæc tigna relictum fuiſſe exiſtimo ſpatii, per quod τοιχάρχαις, id eſt remigum in ſingulis lateribus ſedentium præfectis aditus ad juga pateret. Nec metuendum ne hac ratione medius navis forus nimis fiat anguſtus. Cum enim inter ſupremos remiges ſpatium pedum novemdecim ſuperſit, etiamſi duos cubitos tribuamus tignis utrinque ſuſtinentibus juga, & totidem obliquo τοιχάρχων adſignemus meatui, ſupererunt nihilominus pedes tredecim, quæ latitudo ſufficit, cum navis hæc tres foros habuerit, fueritque τριπάτητος, mediuſque forus viliorum tantum hominum uſibus fuerit deſtinatus.

Veniamus nunc ad ſeptimum remorum ordinem & ad illos qui ſupra tranſtra verſabantur remiges. Quamvis horum videri poſſit altior fuiſſe locus, quam illorum qui inferiores eſſent tranſtris, aliter tamen id ſeſe habet, cum ſexti & ſeptimi ordinis remi æqualiter à mari abſuerint, & utrorumque ſcalmi ejuſdem fuerint altitudinis. Ut hoc clarius intelligamus dicendum nonnihil de tranſtris & cataſtromate.

Tranſtra itaque ſunt tigna navium quæ à pariete in parietem porriguntur, ut interpretantur grammatici. Græcis θρᾶνος vel θρῆνυς, quod Heſychio eſt ἡ ἐν τῷ μέσῳ πλοίου σανὶς ἀπὸ τοίχου εἰς τοῖχον. In primitiva tamen ſignificatione tranſtra ſuperiorum remigum dicta fuere ſedilia, cum inferiorum quæ minus erant alta ζυγὰ vel juga dicerentur. Græci θρᾶνυς vocant ab inuſitato θρᾶν, ita ut θρᾶνος, θρῆνυς & θρόνος, ejuſdem videantur eſſe originis. Hinc θρανίζειν & θρανίσαι & ejecta more uſitato ſibilante litera, θρανῖται. Hinc quoque θρανιστήριον, unde tranſtrum pro

sede sublimiore. Quia vero ista navium tigna & scabelli vicem præstarent, & simul sedem remigum superstructam haberent, hinc factum ut ipsa quoque tigna *θρᾶνοι* & transtra fuerint appellata. Transiit dein ad cæteros quoque architectos vocabulum, nam & superiora tigna quæ ædificia continerent transtra à Latinis dicta fuisse & à Græcis *θράνυς*, docent Vitruvius & Pollux.

Servata itaque istac vocis acceptione transtra dicantur ea tigna, quæ non tantum à pariete ad parietem, sed & longe extra navem utrinque procurrunt, quæque non tantum remigibus usui sint, quo longius absint à scalmis, sed & omnino necessaria ad continendam & roborandam navium longarum infirmitatem. Cum enim triremes & longæ naves vix septimam & aliquando octavam tantum latæ fuerint longitudinis partem, qui fieri possit ut vel minimis pares fuerint tempestatibus, si eas hoc fulcro & munimento caruisse fingamus? Flumina & stagnantes semper aquæ istiusmodi aliquando patiuntur navigia; sed vero nemo prudens infirmis adeo lateribus præditas naves mari commiserit, frangendas & lacerandas ad primam pelagi seditionem. Quamvis autem in antiquis nummis & marmoribus propter aspectum adversum non semper compareant istæ prominentiæ, comparent tamen in pluribus, & siquis vel primam quam Baysius exhibuit consulat figuram, desinet dubitare, utpote in qua etiam cantherii seu mutuli projecturam istam sustinentes manifeste visantur. Idem quoque colligi potest ex navi quam Archimedes construxit, in qua struppos & remorum scalmos convenienti spatio extra navis latera remotos fuisse testatur Athenæus; *Ὑπῆρχον δὲ καὶ τῶν τοίχων ἑκατέρωθεν πρόπει περεσεωσμένοι διάστημα σύμμετρον ἔχοντες·* & clarius postea; *Ἄτλαντές τε περιέτρεχον τὴν ναῦν ἐκτὸς ἑξαπήχεις, οἱ τοὺς ὄγκους ὑπειλήφεισαν τοὺς ἀνωτάτω καὶ τὸ τρίγλυφον, πάντες ἐν διαστήματι βεβῶτες.* Ut autem nunc, ita quoque olim prominens istud tabulatum prout vel proræ vel puppi esset vicinum alias aliasque habuit appellationes. Vulgo quod puppi vicinum

vicinum eſt jugum puppis, quod proræ, jugum proræ ſeu rembatam vocant Itali, Olim vero prominentes ad proram partes dictas fuiſſe maxillas ſeu alas teſtatur Pollux; τὰ δὲ πρῴρας τὰ ἑκατέρωθεν καλοῦνται παρειαὶ καὶ πτερά. Quæ ad puppim vero περίτονα. Τὰ δὲ περὶ τὴν πρύμναν προύχοντα ξύλα περίτονα καλεῖται.. Hyginus in Aſtronomico ubi de Argo agit vocat rejectum, quod non erat mutandum. Architectis enim rejectus idem eſt quod projectus, projectura ſeu projectio, idemque omnino quod protectum, ſuggrunda, ἐκθέτης, ἐξώστης ſeu Menianum.

Extrema vero hujus projecturæ tigna velut aures prominentia dicebantur quoque ἐπωτίδες, quas ad puppim collocat Demetrius cubicularius, addens illis affixa fuiſſe gubernacula, quod nempe ipſa ſic jubente ratione, iſtic eſſent ſcalmi ſeu fulcimenta gubernaculorum. Thucydides tamen & vetuſtiores Græci longe illo certiores teſtes, epotidas ad proram collocant. Sed nihil obſtat quo minus utrumque verum ſit, & utraſque eas partes quæ vulgo dicuntur *giogo di proda* & *giogo di poppe*, dictas fuiſſe epotidas, ita tamen ut in potiori ſignificatu reſtrictum fuerit hoc vocabulum ad ſola ea tigna, quæ ad παρεξειρεσίαν prope ancoras prominerent. Ut enim nunc, ita quoque olim ex firmiſſimo & ſolidiſſimo tigna hæc conſtruebantur ligno. Itaque jubet Theophraſtus Hiſt. Plant. lib. V. cap. VIII. ut epotides & chelyſma, quod vulgo appellant *il ſperone*, fabricentur è fraxino, moro aut ulmo; τὸ δὲ χέλυσμα καὶ τὰς ἐπωτίδας μελίας καὶ συκαμίνου καὶ πτελέας· ἰσχυρὰ γὰρ δεῖ ταῦτ' εἶναι. Ea vero ratione firmas eſſe oportebat epotidas, ne remi detergerentur. In conflictibus enim, ut complura docent exempla, quatuor præcipue erant loca in quæ roſtra dirigebantur. Si enim naves eſſent ἀμφίπρῳροι & adverſis concurrerent frontibus, duæ præcipue ad proram impetebantur epotides, ut nempe iis confractis & deterſis ſcalmis ceſſaret remigium: vel ſi circumveniretur navis, impetus à tergo in illas fiebat epotidas, quibus affixa erant gubernacula, ut & hac ratione

detergerentur remi & inutile redderetur navigium. Si quis veterum consulat scriptorum loca, vix unquam alias triremium partes impetitas fuisse inveniet, nisi eas quas diximus, qua nempe ancoræ extarent, vel qua essent gubernacula. Itaque & apud Polybium lib. XVI, ubi vulgo legitur ὑπὸ τὰ βίαχα, omnino scribendum est ὑπὸ τοὺς οἴακας. Porro hoc detergendi remos artificio hodiernæ distituuntur actuariæ, utpote quæ rostris omnino careant.

Quod autem catastroma, σανίδωμα seu tabulatum attinet, id non una eademque semper accipitur ratione. Illud quidem constat transtris incubuisse tabulatum. Verum istud tabulatum non tota occupabat transtra, sed media pars patebat, quam propterea ἀσάνιδον vocatam fuisse testatur Pollux, licet inepte vulgo legatur ἀσάνδιον. Idem quoque docet Demetrius Cubicularius; τὸ δὲ μέσον τῆς πρύμνης καὶ νεὼς μέχρι τῆς πρώρας ἀσάνιδον· τὰ δὲ ἑκατέρωθεν τῶν τοίχων κατάστεγα, κατάστρωμα λέγεται καὶ θρᾶνος καὶ σανιδώματα. Minime itaque dubitandum, quin in omnibus triremibus & actuariis mediæ semper partes fuerint apertæ. Ipsa quinetiam hoc exigit necessitas, neque enim fieri possit ut inopia respirationis non suffocetur tanta remigum multitudo, si perpetuo tecta tabulato delituisset in tenebris. Non autem solum tecta erat ea transtrorum pars quæ navi continebatur, sed & longe extra navem usque ad thranitarum scalmos excurrebant utrinque tabulata, incumbentia mutulis in quæ desinebant transtra. Quod autem Thucydides plerasque naves longas ante bella Persica caruisse affirmat catastromate, id intelligendum de ea catastromatis parte quæ navi includebatur. Nam certe ne antiquissimas quidem Græcorum naves transtris & tabulato extra navem procurrente fuisse destitutas, vel ipse satis docet Homerus. Sed & Eratosthenes & alii recte Argo navi tribuunt catastroma. Nec sane absque eo constare possit longarum navium remigium. Itaque cum negat Thucydides catastromatis antiquas Græcorum naves fuisse tectas, id ita accipiendum, ac

si.

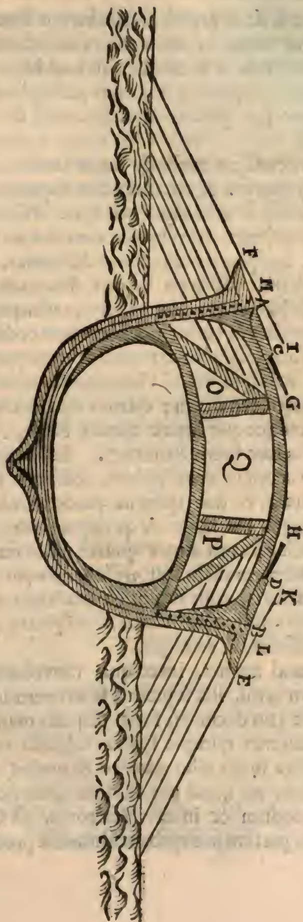
si dixisset, non constratas, sed apertas fuisse omnes, quemadmodum sunt hodiernæ Liburnicæ, seu galeæ, quæ licet & ipsæ sint apertæ, habent tamen exterius catastroma, in cujus extrema projectura consistunt milites, quemadmodum & olim. Ipsa hoc satis declarant Thucydidis verba, cum scribit ὄπω διὰ πάσης εἶχον καταςρώματα. Et sane ne piscatorii quidem lembi, si pluribus essent instructi remigibus, carebant catastromatis, uti ex Alciphronis constat epistolis.

Transtris & costis navium conserti erant mutili usque ad scalmos porrecti. Ipsos autem mutulos sustinebant atlantes seu telamones, quemadmodum in navi Hieronis affirmat Athenæus, addens eos fuisse sex cubitorum, à summis videlicet scalmis usque ad mare totum remigii spatium occupantes. Telamonum autem seu atlantum eadem est ratio, ac Cariatidum, erant enim statuæ virorum seu mulierum, columnarum loco sustinentium mutulos & coronas. Idem vero notat ἄτλας & τλάμων, pro quo telamonem dixere Latini, accipiunturque hæc vocabula pro quibusvis ἀχθοφόροις & qualibet re onus aliquod sustinente, sive sit homo, sive animal, seu quodcunque aliud. Telamonis seu atlantis figuram exhibet Polletus in antiquitatibus Nemausensibus, quamvis ipse perperam de mimo acceperit, quorum tamen non est munus onera gestare. Caryatidis statuam memini me olim vidisse inter marmora Arundelliana, mulieris nempe stolatæ, manibus post occiput reductis,& elevatis cubitis & submisso nonnihil capite sustinentis pondus. Architecti hodierni manibus brachiisque demissis effingunt Caryatidas, quod tamen minime est concinnum.

Istiusmodi tamen signis quo minus instructæ esse potuerint Philopatoris & Hieronis naves hæc obstat ratio, quod scalmi non nisi duorum pedum & trientis à se invicem abfuerint intervallo, à quo auferendum illud, quod motu suo remi describunt spatium, hoc vero licet prope scalmos sit exiguum,

exiguum, eſt tamen iſtiuſmodi, ut vix quindecim unciarum relinquat locum telamonibus, qui pro ratione altitudinis plus quam duos pedes latitudinis exigunt: unde manifeſte conficitur, non fuiſſe ſigna perfecta, ſed mixti generis, quemadmodum hermæ, & qualia in antiquis marmoribus ſæpe occurrunt, capite quidem humano & ſublatis cubitis ſuſtinentia mutulos, ſed in quadratam deſinentia columellam, ſuperne latiorem quam ad imum ſcapum & mari vicinum fulcimentum. Iſtiuſmodi porro telamones Thucydides vocat ἀντηρίδας cum lib. VII. dicit Syracuſanos naves ſuas ita fabricaſſe, ut breves quidem, ſed ideo firmiores haberent proras; epotidas vero conſtruiſſe craſſas & ſolidas, eoque fortiores quod & intra & extra coſtas navium ſuppactæ illis eſſent ſex cubitorum anterides, ejuſdem nempe menſuræ atque fuere telamones ſeu anterides in ea de qua diximus Hieronis navi; καὶ τὰς πρῴρας τῶν νεῶν ξυντεμόντες ἐς ἔλασσον, στεριφωτέρας ἐποιήσαντο, καὶ τὰς ἐπωτίδας ἐπέθεσαν ταῖς πρῴραις παχείας, καὶ ἀντηρίδας ἀπ' αὐτῶν ὑπέτειναν πρὸς τοὺς τοίχους ὡς ἐπὶ ἓξ πήχεις ἐντός τε καὶ ἔξωθεν. Imprimis vero notandus eſt hic locus, quod & ex eo clare ſatis confici poſſit, thraniticorum remorum ſcalmos nunquam plus novem pedibus abſuiſſe ab aquæ ſuperficie, & pleraſque plurium remorum ordinibus inſtructas naves in hac conveniſſe menſura.

Redeamus nunc ad thranitarum remos, quorum ut diximus ſcalmi non erant altiores, quam fuere ſupremorum zygitarum ſcalmi. Sedebant nempe thranitæ in cataſtromate, non ſupra, ſed ad latus potius ſuperiorum zygitarum. Si enim tranſtra A B in medio patentia, nempe à C uſque D. Cataſtroma ſeu pars tranſtrorum tabulis utrinque conſtrata à D uſque ad E & à C uſque ad F protendebatur. Scalmus ſuperioris zygitarum remi ad A & B. Scalmi thranitarum remi ad F & E, æquali à maris ſuperficie intervallo diſtantes ac ſuperiorum zygitarum ſcalmi. Sed & ſumma manubria remi zygitarum in G, H, & thrani-

F
M
A
I
C
G
O
Q
H
P
D
K
B
L
E

thranitarum in I, K, æquali à mari aberant ſpatio, pedibus nempe tredecim ſemis. Eadem eſt ratio ſedilium ſubjecto-rum remo thranitico à K ad L & ab I ad M. Sed & quæ uſque ad ſcalmos ſuperſunt vacantia remigibus ſpatia cubitorum quinque ſeu pedum ſeptem ſemis, & illa quoque fuere æqualia.

Cum itaque ejuſdem molis & magnitudinis fuerint remi ſuperiorum zygitarum & thranitarum, ſupereſt ut totidem quoque his aſſidiſſe credamus remiges. Monuimus vero ſex remorum ordines, triginta & unum continuiſſe remigum ordines, incipiendo ab infimo thalamita, uſque ad ſupremum zygitam. Si ergo parem thranitarum addamus numerum habebimus in ſeptem jugis quadraginta & unum remiges, per gradus in totidem aſſurgentes ordines.

Jam vero cum ex Athenæo conſtet quinquaginta remos in porrectum habuiſſe iſtam Philopatoris navem, altitudo vero ſeptem fuerit remorum; clarum eſt trecentos & quinquaginta in unoquoque latere remos fuiſſe, ita ut ſeptingentorum navis hæc fuerit remorum. Sed vero cum ſeptem remorum juga, continuerint gradus, ſedilia & remiges quadraginta & unum, & hoc quoque patet in unoquoque latere fuiſſe remiges bis mille & quinquaginta, ita ut totum remigium fuerit centum ſupra quater mille remigum. Rotundo tamen numero dicta fuit τεσσαρακοντήρης ſeu quadarginta ordinum navis, cum unum & quadraginta contineret ordines. Hoc confirmat Athenæus, cum plures quam quater mille in ea fuiſſe ſcribit remiges.

Tranſtra quod attinet, inter quæ movebantur ſuperiorum zygitarum remi, illa ſeptem à ſe invicem abſuiſſe pedibus, ex iis quæ jam diximus, ſatis, ut puto manifeſte poteſt colligi. Monuimus quoque ſpatia ſubjecta remigibus in O & P, deſtinata fuiſſe cibo nautico & multis aliis uſibus. Forum medium, ad quod per multos deſcendebatur gradus, quemadmodum & in navi Hieronis, eſt Q. Reliqui duo fori, cujus partem occupabant thranitæ protendebantur

à ſcal-

à ſcalmis thranitarum, uſque ad navis coſtas. Quia tamen propter occurſum thraniticorum remorum incommodus iſtic eſſet tranſitus, alii utrinque ſuperſtruebantur fori, quorum licet non meminerit Athenæus, meminit tamen Plutarchus in vita Demetrii, cum diſtinguit cataſtroma à foris, & dicit tria fere armatorum militum millia collocata fuiſſe ἐπὶ τε τῶν παρόδων ἐ τοῦ καταστρώματος. Superiores hos foros Græci antiquiores appellarunt ἐπιδικνίδας, recentiores καταπατητὸν, quod militum & tranſeuntium eſſent velut ſolum, pari ratione ac πέλμα vocabatur ea cataſtromatis pars, in qua inferiores conſiſtebant milites.

Quam autem alte navis hæc mare ſubierit licet certo affirmari non poſſit, minimum tamen ad viginti pedes infra maris ſuperficiem fuiſſe depreſſam ex eo confici poteſt, quod utique profundius aquam ſubierit, quam Hieronis navis, longe illa minor, quam tamen non capiebat portus Syracuſanorum, magnarum alias navium capax. Reliqua quæ ad hujus navis pertinent deſcriptionem, ex Athenæo per me licet ut unuſquiſpue pro ſuo colligat captu, nobis enim ea dixiſſe ſufficiat, quæ ad cognoſcendos remigum ordines præcipue faciunt, unde & quid de omninm triremium & plurium ordinum remigio ſentiendum ſit certius aliquid in poſterum ſtatuere poſſimus. Quia tamen non deſunt viri docti, qui non obſtante ea quæ conſequitur abſurditate, ſi tantæ molis remos ſingulis regendos permittamus remigibus; mordicus nihilominus ſuam tuentur ſententiam; operæ pretium fuerit eorum excutere argumenta & videre ecquid iis ſubſit ſolidi.

Quod itaque urgent thraniticos remos à ſingulis rectos fuiſſe thranitis, ideoque majus meruiſſe ſtipendium quam thalamitas, qui brevioribus utebantur remis, in eo omnino fallit illos ratio. Non enim ideo major thranitarum erat merces, quod graviores tractarent remos, hunc enim laborem plures inter ſeſe partiebantur; ſed quod in reducendo ſupra caput remo ſurgere cogerentur, & non ſedentes

tantum, ſed & ſtantes remigarent; quod non faciebant thalamitæ, qui ſedilibus ſuis ſemper erant affixi. Quamvis itaque plures eundem ducerent remum, quia tamen laborioſius erat eorum remigium, ideo ὀρθιοκῶποι dicti. Heſychius; Ὀρθιοκώπους, ἐξορθιωμένους ἐν τῷ ἐρέσσειν ἐπιπόνως. Pari ratione & νόμος ὄρθιος ἐπίπονος dicitur quod à ſtantibus ſublatiſſima caneretur voce.

Cum vero negant apud ullum veterem ſcriptorem occurrere mentionem remorum, qui à pluribus ducerentur remigibus; & tum quoque non recte ſentiunt. Fefellit nempe eos quod neſcierint vocem remi apud Græcos & Latinos, non tantum accipi pro inſtrumento, quod tractant remiges, ſed quemadmodum navigium & pro navi & pro ipſa ſumitur navigatione, ita quoque remos poni non tantum pro remigio, ſed & pro ipſis remigibus. Itaque apud Ciceronem V. in Verrem cum dicit Syracuſanos piratarum multitudinem conjeciſſe ex ipſo navigio, *quod erat factum ſex remorum numero,* vix aliter interpretari poſſis, quam de ſex remigum ad eundem remum ſedentium ordine. Cum enim myoparones & cætera navigia piratica fuerint humilia & prorſus ſimilia hodiernis galeis, abſurdum omnino fuerit de ſex remorum ordinibus in altum creſcentibus locum hunc exponere, neque enim ſolent ad pompam ſuas exſtruere naves piratæ. Quod ſi ſex tantum navem hanc inſtructam fuiſſe credamus remis, multo etiamnum hoc abſurdius, & inde paucitatem potius quam multitudinem piratarum collegiſſent Syracuſani. Supereſt itaque ut de ſex remigibus eundem regentibus remum locum hunc intelligamus. Quod ſiquis miretur ſex remorum à Cicerone dici navigium quod ſex remigum contineret ordines, idem & jam miretur licet, quod triremis & quadriremis & plurium ordinum naves, nomen à totidem acceperint remis.

Hujus porro vocabuli in hoc ſignificatu ignoratio, fecit quoque ut non intelligatur locus Manilii lib. V, cum dicit illum qui ſub Delphino naſcatur fore natatorem inſignem, futu-

futurumque ut sit *Portuno remus in ipso.* Quemadmodum vero hoc loco remum posuit pro remige, ita libro primo remigem posuit pro remigio, *& vagus in cæcum penetravit remige Pontum.* Sic enim habent optima exemplaria, quæ perperam mutata sunt à viris doctis. Recte itaque in optimis glossis legas; *Remix, κωπηλασία.* Eadem quoque ratione accipienda sunt alia quæ apud scriptores passim occurrunt loca, uti cum apud Livium lib. XXXIII memoratur navis Philippi regis, *quam sedecim versus remorum agebant.* Cum enim natura, ut jam ostendimus, non patiatur ut tot remorum versus, vel obliquo, vel erecto ordine invicem sibi superstruantur, clarum est & hic quoque remos poni pro remigibus, & proinde locum hunc ita accipiendum, ac si dixisset, remos sexdecim continuisse versus seu ordines, cum vocibus istis promiscue utantur scriptores. Quandoquidem in magnis navibus plures semper sunt remiges, quam remi credibile est navem hanc non nisi quatuor habuisse remorum ordines, ita ut inferiores remi unum, secundi tres, tertii quinque, supremi septem habuerint remiges. Verum hæc incerta.

Locus Flori ubi dicit Antonii naves à Senis ad novenos excrevisse remorum ordines, eadem accipiendus est ratione, ut nempe per ordines remorum notentur ordines remigum, remis vel singulis, vel pluribus assidentium. Ut enim novem remorum fiat superstructio, id fieri non potest, & licet fingamus fieri posse, inutilis tamen futurus est tantus apparatus. Non me fugit ita interpretatos esse viros doctos locum Pausaniæ in Atticis, cum scribit nullum se majus vidisse navigium eo quod esset in Delo, utpote quod à catastromate ad novem porrigeretur remiges, τὸ δὲ ἐν Δήλῳ πλοῖον ὐδένα πω νικήσοντα οἶδα καθῆκον εἰς ἐννέα ἐρέτας ἀπὸ τῶν καταστρωμάτων. Sed qui altitudines metiuntur, non à summo, sed ab imo incipiunt. Itaque reponendum censeo ἐπὶ τῶν καταστρωμάτων. Superiores nempe thranitarum remi novum continebant remiges. Hic est secundum Vitruvium

legitimus modus colligendi menſuram navium, ex numero enim remigum qui ſuperiores regerent remos, cognoſcitur quoque menſura interſcalmii. Ejuſdem itaque menſuræ Deliacum iſtud poſſit videri navigium, ac maximæ in claſſe Antonii fuere naves, ſi verum ſit ſuperiores remos novem fuiſſe ordinum. Plutarchus tamen & Dion etiam decem ordinum naves Antonium habuiſſe ſcribunt. Verum cum non conſtet quanta fuerit remorum longitudo in his navibus, unde ipſarum menſuram & numerum remigum poſſimus colligere, intempeſtivum quoque eſt velle divinare, quot in his navibus fuerint remorum ordines, & quot ſingulis remis aſſiderint remiges. Certius aliquid poſſimus affirmare de navibus Cæſaris Auguſti, quæ aut omnes, aut certe pars major fuere Liburnicæ, quarum minimi remi erant trium, maximi ſex ordinum. Ut vero hæc planiora fiant, non inutile erit, ſi de Liburnicarum ſtructura nonnihil dicamus.

Licet antiquiſſimis temporibus ejuſdem fere ac Liburnicæ conditionis conſtructæ fuerint naves, ſiquidem myoparones & cætera piratica navigia quoad remigium prorſus his fuere ſimilia, niſi quod bello minus eſſent idonea, utpote aperta & roſtris ut plurimum deſtituta; ignotum tamen fere fuit Liburnicarum nomen uſque ad Auguſtum Cæſarem, à cujus demum temporibus propter inſignem bello Actiaco navatam operam, tantam obtinuere claritatem, ut præter Liburnicas vix alias bellicis uſibus deſtinatas fuiſſe communi omnium fere ſcriptorum conſtet ſuffragio.

Fabricam earum multum à triremibus diſcrepaſſe docet Suidas. Nempe cum pluribus triremes aſſurgerent remis, quorum alii aliis eſſent altiores; & experientia nihilominus doceret iſtam remorum altitudinem haud parum officere celeritati navium, ſimulque obſervarent, quanto vicinius mari eſſet remigium, tanto velocius moveri navigia: illud jam olim commenti ſunt, ut miſſis pluribus iſtis thalamitarum, zygitarum & thranitarum ordinibus, ad unum eundemque remiges omnes redi-

gerentur

gerentur remum, illum quidem longe majorem, quam ſint remi inferiorum ordinum in triremibus, ſed longe minorem remo thranitarum, qui ut plurimum ſtantes remigabant. Verum hæc de illis Liburnicis accipi velim, quas Vegetius idoneæ vocat menſuræ, quarum remi à tribus, quatuor aut quinque agebantur remigibus, quales hoc quoque tempore juſtæ menſuræ vocantur Liburnicæ. Nam quod minutas attinet, quarum remi à ſingulis pulſabantur remigibus, aut etiam illas, quæ plures quam quinos in ſingulis remis haberent ordines; quantæ menſuræ remos habuerint, vel ipſe remigum ſatis poſſit docere numerus. Cum vero omnium Liburnicarum, quotquot unquam exſtructæ ſunt, aut etiam exſtrui poſſint, maxima fuerit illa Caligulæ, quam ideo δεκήρη vocat Suetonius, quod in ſingulis remis denos haberet remigum ordines, neceſſum eſt ut ejuſdem illi atque in navi Philopatoris fuerint magnitudinis. Pro ratione Liburnicarum, quæ multum deſcrepat ab illa triremium, inſtructa fuit hæc navis remis octoginta ab uno quoque latere, remigibus vero in univerſum mille ſexcentis. Illa tamen remorum & remigum paucitas, ſi cum Philopatoris nave comparetur; nihil obeſt quo minus etiam celerius moveri potuerit illa altera, neque enim quicquam magis obeſt navium progreſſui, quam altitudo remigii, cum non poſſit valida fieri percuſſio, quando alte ſupra caput elevantur remi.

Liburnica etiam fuit illa Caii principis quinqueremis quam memorat Plinius ubi de echeneide agit, quam quadringintos dicit habuiſſe remiges. Quadraginta nempe in unoquoque latere erant remi, & ſinguli à quinis regebantur remigibus.

Quod autem hæc Liburnica porrectius habuerit remigium, quam hoc tempore ſoleant habere Galeaſſæ, ſeu conſtratæ Liburnæ, quæ quamvis ſex aut etiam plures ad ſingulos remos habeant remigum ordines, non pluribus tamen quam triginta utrinque inſtructæ ſunt remis; inde apparet

vel.

vel multo latiorem in hac navi fuisse medium forum, vel juga remigum multo fuisse arctiori compressa spatio, quam nostra ætate fieri soleat. Ego utrumque verum esse existimo.

Quas vero Vegetius describit Liburnicas, illas fuisse uno remorum instructas ordine, sed tamen plures habuisse remigum gradus eundem ducentium remum, id vel exinde confici potest, quod jamdiu ante Vegetii ætatem usus & fabrica triremium cessarit. *Zozimus* enim fere æqualis Vegetio, cum hic sub Valentiano, alter vero sub Theodosio juniore floruerit, affirmat jam à longo tempore desiisse usum triremium, nesciriique earum fabricam, licet eam tradidisset Polybius. Verba ejus hæc sunt lib. V. Δοκῦσι δέ πως τὰ πλοῖα ταῦτα ταχυναυτεῖσθαι πεντηκοντόρων ἐχ ἧττον, κατὰ πολὺ τῆ τριηρικῶν ἐλαττέμενα, πλείστοις ἔτεσι τῆ τέτων ἐκλιπέσης δημιεργίας, εἰ καὶ Πολύβιος ὁ συγγραφεὺς ἐκτίθεσθαί πως ἔδοξε τῶν ἑξηρικῶν πλοίων τὰ μέτρα. Addit Vegetius Romanos artem texendi Liburnicas accepisse à Jadertinis Liburnis. Quod eo magis notandum, quod ab iisdem Jadertinis construendarum harum navium rationem dedicerint quoque Veneti. Quam crebra cum Jadertinis gesserint bella, notum est ex eorum historiis. Nec Adriatico tantum, sed & toto Mediterraneo mari quasi per continuam successionem mansit illa Liburnicarum fabrica qualis sub Cæsare & Augusto maxime commendata fuit. Florentibus vero Venetorum rebus quantæ fuerint horum Liburnicæ seu galeæ, ut vulgo vocantur, vel exinde conjicias, quod in illorum commentariis nauticis memorentur etiam naves quæ à mille aggerentur remigibus. Sed & constratæ & castellis erant munitæ. Harum vestigia in hodiernis etiamnum supersunt Galeassis, quæ & ipsæ constratæ sunt & castella sustinent lignea, ut minime dubitandum, quin ut Galea est Liburnica aperta, ita Galeassa tecta & constrata sit Liburnica. Itaque miror Photium Venetos appellasse κονδεράλες, acsi classes ipsorum constitissent ex gondolis, omnium fere navigi-

navigiorum minutiſſimis. Verba ejus in Lexico hæc ſunt; Βενεκηὸς ἄγρας γένος, ἀφυκτοπεραγόπους πευχηνόθριξ, κενδόσολος, ὀλιγάλυθος, ἀπλησίαστος χειριστανοῖς, οὐκ ἔχων βάσιν ἐν γῇ διάγειν, ἀλλ' οἰκῶν ἐν βορβόρῳ θαλάσσης· ἐκεῖσε κακῶς τὸν βίον ἔχει.

Quod autem Zozimus, in iis quæ paulo ante adduximus verbis, ſcribit Liburnicas celeritate ceſſiſſe triremibus, in eo omnino falli eum certo ſcimus. Fuere & in Antonii claſſe triremes, ſed omnium ſcriptorum conſenſu ſola Liburnicarum celeritate victoriam retulit Auguſtus. Itaque recte de iis Suidas τὸ τάχος αὐτῶν ἄπιστον. Nullum apud antiquos vel triremis vel cujuſcunque navigii habemus exemplum, quod velis remiſque & ſtridentibus ſimul à puppi impulſum ventis, plus quam mille ducenta uno die confecerit ſtadia. Et tamen cum hoc affirmat Ariſtides, de Liburnica poſſit videri locutus. Artemidorus ſummam navis celeritatem vocat, ſi diei ſpatio nongenta abſolvat ſtadia. Antiquiores Græci longe etiamnum minus dixere. At vero multo velocius noſtræ ætatis aguntur Liburnicæ, quæ ſpatio unius diei mille & quadringenta percurrunt ſtadia. Sæpe contingit ut Neapolitano portu ſolventes Liburnicæ octodecim vel etiam ſeptendecim horarum ſpatio Panormam adeant. Quin & unico die confeciſſe totum iſtud, quod Genuam & Maſſiliam interjacet, mare, à fide dignis accepi. Verum potuit adjumento eſſe qui à Genua in Galliam tendentibus favet plerunque æſtus, quem licet non magnum hoc loco, libens tamen excluſerim, cum ſciam æſtus beneficio etiam in hoc noſtro Thameſi duabus horis triginta paſſuum millia minutis confici actuariis, & plura etiamnum ſicubi æſtus ſit faventior. Ut itaque comparatio poſſit inſtitui inter ſummam Liburnicarum & triremium antiquarum celeritatem, inquirendum eſt, quantus ſit aut fuerit in mari tranquillo ad ſingulos remorum motus utrarumque progreſſus.

In

In hodiernis Liburnicis cum instante portisculo maxime fervet latum ut vocant remigium, ad singulos remorum ductus præterit Liburnica septem remigum juga, sive ut vulgo loquuntur *sette bancate*, id est septem remigum sedilia. Cum vero remigum juga distent spithamis quinque semis, sive pedibus quatuor & sesquiuncia, clarum est hodiernas Liburnicas ad singulos remorum missus progredi pedes viginti octo & uncias decem semis.

Triremium vero maximus erat progressus cum celeustes vel portisculus indiceret πίτυλον, seu remigium ἐφ' ἕνδεκα κώπαις. Hujus celeusmatis non uno loco apud Grammaticos fit mentio. Desumptum nempe ex illo Aristophanis in equitibus; Ἄιρεσθ' αὐτοῦ πολὺ τὸ ῥόθιον, παραπέμψατ' ἐφ' ἕνδεκα κώπαις. Cum pitylus ederetur naves dicebantur ῥοθιάζειν. Unde idem Aristophanes in Babyloniis apud Suidam; Ναῦς ὅταν ἐκ πιτύλων ῥοθιάζει σώφρονι κόσμῳ. Est vero pitylus sputum seu spuma maris quæ ex vehementi remorum percussione oritur, translate vero pro ipso sono, quem ista facit percussio. Inde est quod in Argo Navi apud Hyginum in Mythologicis Hercules & Idas ad pitylum sedisse dicuntur, qui velut robustiores, cæteros in edendo pitylo præirent. Porro ex hoc celeusmate cum portisculus imperaret remigium undecim remorum, apparet quantum in singulis remorum missibus profecerint triremes. Cum enim ex iis quæ jam diximus satis nisi fallor clare colligi possit, in triremium & plurium remorum oblique surgentium ordinibus spatium quod singulos intercederet remos fuerit pedum duorum & unciarum quatuor; hoc quoque conficitur, undecim remorum intervallum, addito etiam spatio quod undecimum & duodecimum remum interjacet, continere pedes viginti quinque & uncias octo. Atqui Liburnicæ, ut diximus, conficiunt pedes viginti octo & uncias decem semis. Tanto ergo Liburnicæ celerius moventur triremibus.

Multum

Multum ab hac celeritate absunt naves onerariæ seu rotundæ, quæ vento & solis promoventur velis, quarum maximam celeritatem, si exigas ad celeritatem actuariarum, quæ & velis & remis simul aguntur, invenies eas tertia fere parte tardius moveri. Quotidianis experimentis constat nullam onerariam vento quantumvis favente tantumdem proficere, quantum actuariæ vel solo remigio. Quin & cessante remigio, solo ventorum beneficio celerius moveri actuarias seu Liburnicas, quam quascunque rotundas seu onerarias naves, & hoc quoque constat. Causa non aliunde petenda, quam ex earum constructione & fabrica, cum certum sit naves longiores semper esse velociores minus longis, si nullum subsit vitium quod earum retardet cursum. Atqui naves, quæ remis aguntur, omisso catastromate & habita tantum longitudinis ratione ejus partis, quæ infra superficiem maris est depressa, tertia minimum parte longiores sunt onerariis, ita ut quam longitudinis ad longitudinem, eandem quoque celeritatis ad celeritatem habeant rationem.

Nec existimandum onerarias antiquorum pigriores fuisse hodiernis. Si enim exempla diurni earum progressus conferamus cum spatiis quæ nostri seculi conficiunt onerariæ, æqualia & similia prorsus fuisse invenìemus, dummodo æstum excipias, qui, ut diximus, ad partes vocandus non est, cum sæpe contingat ut in oceano naves vento & æstu fervente plus quam quinquaginta leucas seu ducenta passuum millia diei noctisque conficiant spatio, cum tamen in maribus ubi nullus sit æstus raro sex passuum millia singulis percurrant horis. Quandoquidem vero tam in onerariis quam actuariis experientia docuerit alias aliis velocius moveri, multique causas quamobrem id fiat sedulo admodum inquirere fuerint conati, & ipsi quoque naupegi, si ingenui sint, suam hac in parte palam agnoscant ignorantiam, non erit forsan inutile, nostros quoque hic interponere sensus, & pro captu breviter declarare, quid demum illud sit, quod

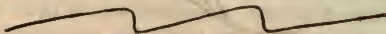
vel inhibeat, vel acceleret navium cursum. Licet vero plura sint quæ ad velocem navigiorum motum multum conferant, nam & velorum & mali, & antennarum & denique suburræ collocatio & dispositio, haud parum ad ταχυπλοΐαν faciunt; prætermissis tamen accessoriis omnibus, solum proræ, puppis, carinæ & inferioris alvei persequemur formam, quatenus hæc omnia efficiunt, ut vel tardius vel celerius moveantur naves.

Primo itaque observandum, quomodo fiat quod cum à quiete incipiat motus omnium corporum, eaque semel mota ex lege naturæ semper debeant accelerari, si nullum aliud occurrat corpus quod motum vel sistat vel retardet; in navibus tamen contrarium contingat, utpote quæ è portu aut statione solventes, brevi supremum celeritatis suæ gradum acquirant, ad quem cum pervenere, non amplius accelerantur, sed eodem vento & æstu urgente, eandem quoque motus mensuram observant. Hujus rei causam ut habeamus, notandum, naves quando sunt in statione, altius aquam subire, quam cum moventur, & quidem quanto velocius moventur, tanto altius supra aquas exstare. Necessario hoc ipsum contingere, dum obstantes fluctus eluctari conantur, quilibet facile intelligit. Sed vero quanto altius surgunt, tanto quoque vehementius relabi & profundius aquam subire, ac propterea retardari, & hoc quoque necessum est. Hæc retardatio quamvis in omnibus sit conspicua, crebrior tamen & manifestior in brevioribus quam longis apparet navigiis. Quanto enim brevior est navis, tanto sæpius mergitur & retardatur, quod secus se habet in longis navibus, quæ prolixiores tractus antequam deprimantur absolvunt. Vel solis id planum fiet oculis, siquis illam, quam cursu suo, quum subinde attollitur & deprimitur prora, persequatur lineam, ista quippe talis est in brevioribus navigiis.

At

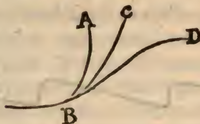
At vero in longioribus navigiis hujusmodi lineam describit prora;

Facile hinc conficias propter crebriores in longiori linea proræ depressiones, tardius multo procedere breviores quam longas naves, quæ plures uno eodemque tractu secant undas, cum aliæ ad singulas impingant, attollantur ac dein deprimantur.

Quod autem nonnunquam contingit ut brevioris carinæ naves prævertant longiores, id vel vitio longarum, vel convenienti aliarum tribuendum est fabricæ. Tum vero commodam navis habebit fabricam, si tacite & sine strepitu undas superlabitur. Nam si contingat ut prora vehementer ab undis verberetur, & multas excitet spumas, certum est vel ob hoc ipsum tardius moveri navem, eadem prorsus ratione qua videmus globos ferreos seu plumbeos è tormentis explosos, tanto longius ferri, quanto minori strepitu aërem permeant. Idem in sagittis aliisque projectitiis licet observare corporibus.

Ut vero naves molliter unde secent, id præcipue proræ efficit constructio. Si enim illa brevis sit & pene ad perpendiculum assurgat, ita ut recta & adversa fronte excipiat æquor, tarde omnino & pigre movebitur navis. Longa vero prora & oblique mari imminens, celeriorem faciet progressum, & quidem notandum quanto ea fuerit longior, tanto velocius ferri navigium. Si itaque navium proræ ita fuerint conformatæ ut in A B, segniter moventur. Si vero talis fuerit constructio ut in B C, celeriorem habebunt cursum. Celerrimum vero si qualem B D ostendit lineæ structuram habuerint.

Plurimum vero confert ad celeritatem ut linea B D non protuberet, sed introrsum vergat; hac enim ratione fiet, ut pauciores prora propellat aquas & ut obstantes & relabentes undæ non retardent nec valide percutiant navigium, sed placide & sine multa spuma subterlabantur.

Si qua itaque navis, licet brevior sit, istiusmodi habuerit structuram, fieri potest, ut longiores celeritate superet, præsertim si recentis fuerit fabricæ, & alteræ vetustiores. Plerunque enim fieri solet, ut vetustate labefactentur navium carinæ, & ut prora & puppis prius elevatæ, paulatim collabantur & subsidant, ita ut carina à prora ad puppem, in rectam propemodum extendantur lineam. Hoc autem si quando contingit, magnam celeritatis partem amittunt naves; si enim prora & puppis non sint elevatæ, nec inter superficiem aquæ & summitatem proræ justum satis jactationi & oscillationi navis relinquatur spatium, prora nimis alte deprimetur, & non tantum retardabit cursum, sed & ipsum sæpe submerget navigium, cum crebris experimentis constet, naves plurimas & præsertim longas in magnis tempestatibus, prora alte sublata eademque mox relabente aquis obrutas & absorptas periisse. Huic tamen incommodo puto posse succurri, si naves fiant ὀπισθοβαρεῖς, translata nempe ad puppem majori saburræ portione, ut prora levior facta altius adsurgat, & minus periclitetur navis.

Certum tamen est longas istiusmodi proras ut ad velocitatem navium plurimum conferunt, ita quoque firmitati eorum plurimum obesse. Experti id jam olim fuere Athenienses in fatali contra Syracusanos conflictu. Quippe

cum

cum celeritatis & agilitatis præcipuam haberent curam, plerasque suas triremes longis instruxerant proris. Breves vero erant Syracusanorum proræ, & ideo firmiores, & hac ratione confertim pugnando nec aperiendo latera elusisse agilitatem navium Atticarum fuse satis docet Thucydides. Sed cum alia celeritatis, alia vero roboris & ad bellicos usus aptitudinis sit ratio, hoc dixisse sufficiat, multorum seculorum experientia constare, quanto curviores sint carinæ & quanto longiori spatio supra aquæ superficiem promineant prora & puppis, majusque oscillationi navium relinquatur spatium; tanto velocius ferri navigia.

Nostra tamen tempestate non observatur hæc regula, siquidem ad commodam navigationem utile esse existimant, ut puppis profundius aliquanto quam prora deprimatur. Ideo nempe hoc fit, ut gubernaculum tanto fortius ab undis adfligatur, quanto profundius aquas subit. Verum sæpe contingit ut ne sic quidem gubernaculo obediant naves, & licet obediant, eo ipso tamen quod naves fiant ὀπισθοβαρεῖς, tardius moventur. Minus patiebantur id incommodi antiquorum navigia, utpote quorum gubernacula, vel ad epotidas, vel aliquanto propiora extremæ erant puppi, uti videre est in nummis & antiquis monumentis, & quemadmodum in tectis etiamnum fit Liburnicis, quas galeaceas appellant. Quod si quatuor essent gubernacula, non tamen simul iis utebantur, sed duobus puppi vicinis naves regebantur si mare esset tranquillum: quod si puppis tempestate sursum & deorsum jactaretur, omissis longioribus altioris puppis gubernaculis, iis solis utebantur, quæ ad epotidas essent, quemadmodum Chabriam fecisse docet Polyænus.

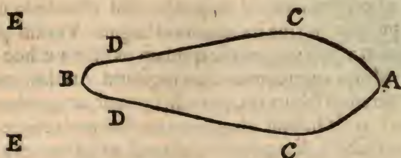
Quatuor gubernacula quæ in navibus διπρώροις & διπρύμνοις, seu ἀμφιπρώροις & ἀμφιπρύμνοις erant, illa huc non faciunt, cum unusquisque facile intelligat, si prora puppis fiat, & contra puppis vicem præstet proræ, necessario guber-

gubernaculorum loca permutari, prout vel ad proram vel puppem moveatur navigium.

Cæterum ſi commodiſſimus gubernaculis eligendus ſit locus, non dubitandum quin is futurus ſit ille, qui remotior aliquanto eſt ab extrema puppi, quam qui nimium huic ſit vicinus. Hodiernæ onerariæ in magnis tempeſtatibus non obſequuntur gubernaculis, ſæpe æſtuum ferventium violentia impingunt in ſcopulos & importuoſa littora, quod tamen rarius fiat, ſi aptiori loco appoſita habuerint gubernacula.

Ut vero cognoſcamus quiſnam collocandis gubernaculis ſit commodiſſimus locus, quærendum ad quam navis partem maximus ſit aquarum allapſus. Illum non fieri ad mediam puppem, ubi vulgo ponuntur gubernacula, id ſic confici poteſt. Cum moventur navigia propelluntur & ad proram coacervantur aquæ. Illæ vero cumulatæ procedente perpetuo navigio relabuntur in locum ſuum,id eſt in cavitatem quam navis alveus ſuo efficit tranſitu. Quamvis vero etiam pone & à lateribus ad replendam iſtam cavitatem aquæ accurrant, ut in ſcripto de motu marium olim monuimus, à nulla tamen parte majori defluant impetu, quam à prora, ubi eſt maximus aquarum cumulus. Cum vero omnia deſcendentia quamdiu deſcendunt accelerentur, clarum eſt aquas ad utrumque navigii latus à prora puppem verſus delabentes maximam habere celeritatem, non ad mediam puppem, quam aquæ pone effluentes præcipue replent, ſed potius iſtic, ubi incipit curvatura puppis. Sit enim ea parte, qua maris ſuperficie ambitur navis circumferentia, quam πλοιῶ ſeu πλέυστην Græci vocant, iſtiuſmodi ut in ſequenti figura.

A ſit

A ſit prora, B puppis. Aquæ itaque motu navis congeſtæ & coacervatæ ad proram A, primo quidem ſegnius defluunt ad utrunque navis latus C C, deſcenſu vero ipſo augent celeritatem, donec perveniant ad D D, ubi intenſiſſimus eſt aquarum lapſus. Inde repulſæ occurſu aquarum pone relabentium declinant ad E E, ubi demum ſiſtuntur & locum dant aquis à tergo & utroque latere venientibus. Sed vero conſtat gubernacula non ab inſequentibus, ſed ab affluentibus à prora regi undis, unde planum fit aptius collocari ad D D, quam ad B, quo vix attingunt ſubterlabentes undæ, cum ad D D maxima fiat percuſſio & ſufficiens ad regendam totam navem, quæ quanto longior eſt tanto facilius regitur, & quanto velocius procedit tanto magis obſequitur gubernaculis, & hinc eſt quod longæ naves facilius & citius convertantur & circumagantur, quam minus longæ, & quod minutæ etiam cymbæ, majori egeant gubernaculo, quam quævis maximæ naves, cum enim non alte aquam ſubeant, nec multas propellant undas, utique etiam imbecillis eſt aquarum relabentium affluxus, quapropter regi vix poſſunt, niſi enorme habeant gubernaculum.

Quod vero dixi etiam mali collocationem nonnihil conferre ad celeritatem navigii, id exinde fit, quod cum malus vectis habeat rationem, ſi is admodum fuerit altus, & ventus ſumma impleat vela, contingat ut nimia fiat oſcillatio, & prora profunde nimium aquas ſubeat. Huic incommo-

do

do nonnulli hoc ſeculo à Sinenſibus edocti occurrunt, malum non ad perpendiculum erigendo, ſed efficiendo ut ille nonnihil puppim verſus inclinatus aſſurgat. Verum præter deformitatem aſpectus, inutile quidam exiſtimant hoc commentum. Multo enim commodius inquiunt vitio hui coccurritur transferendo ſaburram, qua effici poteſt, ut quodcunque voluerimus navis habeat libramentum. Sed multa ſæpe id ipſum fieri prohibent, & ſæpe intercluſus eſt ad ſaburram aditus.

De triremibus, Liburnicis & cauſa celeritatis navium, hactenus dicta ſufficiant. De partibus & appellationibus antiquarum navium & præſertim Græcarum earumque ſtructura & ſymmetria multa dicenda ſuperſunt, ſed ea alteri loco reſervamus, quando & Sericarum ſeu Sinicarum navium rationes & fabricam perſequemur. Ut in cæteris artibus ita quoque in naupegicis gens iſta omnes quam longiſſime poſt ſe relinquit mortales. Si copiam & abundantiam ſpectes, plures apud Seras, quam in toto reliquo terrarum orbe invenias naves. Si molem & magnitudinem quæras, vel in uno flumine centena numeres navigiorum millia majora quibuſvis Gallorum & Venetorum Liburnicis. Elegantiam & pulchritudinem vel inde conjicias quod intus & foris auro picturata & ſplendidiſſimo Sinico incruſtata ſint glutine. Sive remis, ſive velis agantur, tanta eſt eorum velocitas, ut nulla cum iis noſtri orbis contendant navigia. Licet ut plurimum unico, eoque arundineo inſtructa ſint velo, majoris tamen illud utilitatis, longeque tutius, felicius & celerius eo navigant. ac fiat illis navibus, quæ tanto velorum inſtructæ ſunt impedimento potius quam apparatu. In erigendo ſeu dimittendo velo nullus labor, nulla oritur moleſtia, cum totum ſua ſponte compoſitum & complicatum momento deſcendat, ita ut à perplexis & ſibi mutuo implicitis rudentibus & nauticis funibus nullum unquam immineat periculum, cum malo tanquam cardini affixum velum quovis girgillo ſit verſatilius, & unico fune omnia peragantur. Robore & firmitate ſtructuræ

ſtructuræ quantum noſtri cœli præſtent navibus vel inde colligas, quod non tormentorum tantum ictibus, ſed & quibuſvis impune reſiſtant tempeſtatibus; & quidem quod magis mirere, quanto magis vetuſteſcunt, tanto plus acquirunt firmitatis. Ideo nempe hoc accidit, quod cum inſtaurantur naves, novo integumento noviſque tædis totas ſoleant præcingere, quas deinceps albo bitumine, galagalam ipſi vocant, perungunt. Adeo autem ſæpe hoc iteratur, ut reperiantur naves quæ ſex vel ſeptem habeant præcinctiones, & hac ratione ad aliquot etiam ſeculorum eas conſervant perennitatem. Ut tam annoſam attingant ætatem multum quoque id quod dixi confert bitumen, utpote quod admixto plumbo & ſcobe ærea eademque quam diutiſſime macerata & ſubacta efficiunt ut naves ſpeculi inſtar reluceant, & nullum fere vel cariem vel putrefactionem ſentiant. Ut plurimum tamen in bellicis præſertim navibus, bituminatio hæc ſola calce & arvina ſeu pinguedine perficitur balenarum, quæ compoſitio brevi areſcit & ferream ſub aquis induit duritiem & omnem prorſus arcet verminationem. Cum autem novæ præcinctiones ſeu nova fiunt operimenta, abraſo veteri novum inducunt bitumen, punctionibus prius crebres veteres perforantes tabulas, ut bitumen firmius hæreat, cui deinceps novam præcinctionem eadem ratione bituminatam è tenuibus aptant tabulis. Si enim non ſint tenues & plures quam quatuor vel quinque fiunt præcinctiones, nimio laborant pondere & ſegniores ad progreſſum redduntur naves. Verum & huic incommodo, non tantum ampliatione veli, ſed & multis etiam aliis occurrunt modis.

In tractandis quoque remis, longe aliis præſtantiores ſunt gentibus, cum continua & nunquam interrupta tot millium annorum experientia artes teneant penitus Europæis ignotas. Quædam apud illos naves quantumvis magnæ unico & ſemper ſub aquis latente aguntur remo, & quidem tanta

celeritate, ut plura quam centum paſſuum millia ſingulis abſolvant diebus. Illa vero navigia quæ pluribus inſtructa ſunt remigibus, octogenis puta vel centenis, raro ſiquidem, niſi in magnis admodum navibus plures numerantur, licet brevioribus longe, quam vulgo apud Europæos fieri ſoleat, utantur remis, & ſingulis remis ſinguli adſtent remiges, nihilo tamen ſegnius moventur, quam velociſſimæ maris Mediterranei curſoriæ & aliquando velocius. Et tamen nullam interioris alvei partem occupant remiges, cum fori ſint extra navem, in quibus & nautæ & qui remos tractant citra vectorum verſantur incommodum. Mediam navem occupant atrium, & varia circumcirca cœnacula, cubicula, popinæ, loca hiſtrionibus & ſymphoniacis deſtinata, omnia ſpecularibus inſtructa feneſtris, delibuta auro & pulcherrimis undique diſtincta coloribus, tanta denique & tam multiplici figurarum ornata varietate, ut nulla quantumvis diuturna contemplatio afferat faſtidium & fatigentur prius oculi, quam ſatientur. Verum non deſunt nonnulli, qui utut ingenium, induſtriam & ſcientiam Sinis concedant in parandis iis quæ ad voluptates & pacati regiminis utilitatem pertinent; neſcire tamen eos inquiunt idoneas bellicis uſibus fabricare naves. Sed qui ſic ſentiunt, committant ſe cum iis Sinis, qui inſulam Formoſam Batavis eripuere, aggrediantur ſi audeant eorum claſſes. De abſentibus & longe diſſitis, audacter & confidenter loqui pluribus ſolemne eſt: iidem vero ſi coram fuerint, vix jam quiſquam mutire audeat. Batavi quidem, qui apud Indos verſantur, quique hujus gentis in præliis navalibus virtutem magno ſuo cum damno ſunt experti, non dubitant licet inviti, navigandi & artium nauticarum peritia Sinas omnibus aliis præponere. Nec aliter ſentiunt Luſitani, qui florentibus etiam rebus ſuis, nunquam tamen claſſes ſuas auſi fuere cum Sinenſium ut vocant commitere Juncis. Illud quoque obſervandum in navibus Sinicis,

quod

quod quamvis rimosæ fiant & multas admiserint aquas, non tamen mergantur; cum ab uno homine sedente, & tympanum costis navium appositum calcante, spatio unius horæ plus aquæ extrudatur, quam in nostris navibus etiam complures integro exhauriant die. Verum hæc pluribus alibi persequemur, hæc in antecessum de Sericis seu Sinicis navibus dicta sufficiant.

DE EMENDATIONE LONGITUDINUM.

Quamvis ad cognitionem longitudinis terrarum & locorum in hoc noſtro orbe, certius utiliuſque nihil videatur iis obſervationibus, quæ ex ſiderum & præſertim lunæ derivantur defectibus; hactenus tamen adeo infeliciter res ea ſucceſſit, ut auſim dicere, in deſcribendo terrarum orbe à nullis majores tenebras & errores fuiſſe propagatos, atque ab iis, qui eclipſium variis in locis obſervatarum habita ſolum ratione, geographiam reformare fuere conati. In cœlo & ſideribus nulla eſt culpa, certum ordinem & ſtatos illa obſervant curſus: verum ipſi obſervatores non carent culpa cum nulla habita refractionis ratione & neglecta prima & dilutiore, mediam ſeu interiorem tantum perſequuntur umbram. Id enim ſi non ſit, unde quæſo iſta non diſcrepantia modo, ſed & præpoſterus ordo & confuſio, ut everſo ſitu, quæ ad ortum ſunt loca in occaſum ſolis ab illis promoveantur? Fruſtra vero ſunt cum iſtiuſmodi errores in vicinis tantum contingere exiſtimant locis, nam ſi magna intervalla ad eorum obſervationes expendantur, creſcente intervallo creſcunt quoque errores & adeo quidem ut extremæ Aſiæ partes minimum viginti gradibus, à nonnullis vero pluribus quam viginti quinque integris maximi circuli gradibus viciniores ſtatuantur, ac verus terrarum ſitus permittat.

Quod

Quod si per plura & breviora intervalla eclipseon differentiæ observentur, major etiamnum erit terrarum locorumque contractio. Hoc ut planum fiat incipiamus à mari Mediterraneo & videamus quanta sui parte diminuta sit hujus mensura solo fere eclipseon argumento. Hujus itaque ut cognoscamus longitudinem, exponemus prius rationem qua illam investigarit Strabo. Is itaque lib. 11. ut conficeret mare Mediterraneum ab intimo sinu Issico, usque ad columnas Herculis, addita ea Hispaniæ portione, quæ ab hoc freto, usque ad sacrum procurrit promontorium, continere tres fere stadiorum myriades, in subducendo hoc numero hunc tenuit modum.

A sinu Issico usque ad Rhodum stadiorum millia quinque.

A Rhodo ad Salmonium orientale Cretæ promontorium, stadia mille.

Ipsa Cretæ longitudo inter ortum & occasum duo stadiorum millia.

A Criu Metopo occiduo Cretæ promontorio ad Pachynum Siciliæ stadiorum millia quatuor & quingenta.

A Pachyno usque ad fretum Siculum minimum mille stadia.

A freto Siculo ad fretum Herculeum stadiorum millia tredecim.

Hinc ad Sacrum promontorium stadiorum millia tria.

A tribus itaque stadiorum myriadibus, ut vult Strabo, desunt tantum stadia quingenta. Quod si auferas spatium extra Columnas Herculis, supererunt vicies sex stadiorum millia & quingenta. Verum de hac quoque summa auferenda sunt stadia mille propter obliquitatem quæ est inter Pachynum promontorium & fretum Siculum, quæ nihil facit ad longitudinem maris Mediterranei, Sed & in mensura Cretæ, cum longitudinem ejus facit duorum minimum millium stadiorum, à vero aberrasse visus est iis Græcis, qui

qui post eum floruerunt, quique reliqua admittentes. Cretæ mensuram ad mille quingenta stadia unanimi consensu reducendam esse existimarunt. Hos itaque si sequamur, supererit maris Mediterranei longitudo maxima vicies quinque stadiorum millium.

Rectiore via procedit Ptolemæi supputatio. Is vero lib. I cap. ita singula subducit intervalla.

A Calpe ad Carilin Sardiniæ partes seu gradus XXV.
Hinc ad Lilybæum Siciliæ partes IV cum dimidia.
Hinc ad Pachynum promontorium partes III.
Inde ad Tænaron Laconicam partes X.
Hinc ad Rhodum partes VIII cum una quarta.
Unde ad Issum partes XI cum una quarta.

Habemus hic gradus seu partes LXII. Cum vero in parallelo Rhodi, id est in gradu latitudinis XXXV & XXXVI, unicuique gradui adsignet stadia quadringenta, clarum est inter Calpem seu fretum Herculeum, usque ad Issum intercedere stadiorum XXIV millia & octingentorum intervallum, quæ mensura ducentis tantum stadiis contactior est ea, quam prius subduximus.

Veniamus nunc ad eos Græcos qui proxime elapsis floruerunt temporibus, & ad Venetos, & ipsos jam à multis seculis diligentissimos maris Mediterranei scrutatores. Licet in utrorumque Portolanis, sic enim vocantur libri qui descriptionem hujus maris continent, aliqua etiam occurrat differentia; adeo tamen ea est levis, ut merito aliquis miretur, tanta cum cura & diligentia singulorum portuum situm, naturam, intervalla, per singula ventorum momenta acus magneticæ beneficio explorata fuisse, ut facile aliquis perspiciat, non nisi plurium seculorum experientia & infinitorum nautarum labore tantam rem perfici potuisse. Venetorum quidem ephemerides aliquot nauticæ, florente etiamnum republica scriptæ, in lucem jam olim prodiere. Prodiit quoque non ita pridem portolanus Græcobarbaro sermone conscriptus. Sed exactior & copiosior est alter

manu

manu exaratus, ante trecentos circiter annos compilatus. qui accuratissimam maris Mediterranei & Ponti Euxini continet descriptionem. Millibus passuum illi omnia expediunt intervalla, de quorum mensura mox dicemus. Prius ipsa subducamus intervalla, in quibus omnes fere isti conveniunt Portolani. Incipiamus itaque ab Alexandretta sive intimo sinus Issici recessu.

Ab Alexandretta ad promontorium Cypri orientale quod Sancti Andreæ dicitur millia CXXV

Longitudo Cypri à promontorio S. Andreæ, ad promontorium S. Epiphanii millia CCXX

A promontorio S. Epiphanii ad Samonium orientale Cretæ promontorium millia CCCCL

A Samonio promontorio ad insulam Gozo, olim Caudum vel Caudam dictam, non recte enim Κλαῦδος in Ptolemæo, aut Κλαύδη in Actis Apostolorum vocatur, millia CC

A Gozo ad Melitam millia DCC

A Melita ad fretum Herculis sive os maris Mediterranei millia MCCCCLXV

Habes hic summam centum & sexaginta millium supra ter mille. Superest ut videamus quænam milliarium in istis Portolanis sit mensura. Notum quidem secundum exactissimum Polybii calculum, quem & Strabo & Ptolemæus & plerique fere veteres sunt secuti, mille passus convenire cum octo stadiis & duobus plethris, id est triente stadii, ita ut unum circuli maximi gradum, quingenta stadia, sexaginta vero passuum conficiant millia. Sed vero medii ævi Græcis placuit mille passus componere cum septem stadiis & semisse. Quod vero mirum aucta hac ratione stadiorum mensura, diminuta tamen fuere milliaria, adeo ut quatuor passuum millibus antiquis, tribuantur hoc tempore quinque hodierna, aut etiam quinque semis, ita ut LXXV, aut etiam LXXXII½ milliaria uni à nautis Mediterranii maris adsignentur gradui. At vero siquis Portolanos, qua Græca,

eos diligentius perlegat, tanto manifestius perspiciet, unicuique gradui centum in illis convenire milliaria. Cum ubique id pateat, minime opus est exemplis. Siquis tamen petat, sufficiat uno & altero id declarasse. Dicunt Samonio Cretæ promontorio adsitam insulam Christianam vulgo vocatam, item promontorium occidentale Cypri, quod S. Epiphanii appellatur, & præterea Alexandriam Ægypti exactum constituere triangulum, cujus unumquodque crus sit 450 milliarium. Item Rhodum ab eadem Alexandria distare scribunt quadringentis & sexaginta millibus. Cum notæ sint latitudines & intervalla horum locorum, non opus est pluribus. Siquis tamen dubitet, excutiat omnes istos portolanos, & inveniet trecenta & plura occurrere loca, etiam in iisdem sita meridianis, ubi unicuique gradui centum adsignantur millia.

Omnes vero Portolani, licet ad unquem fere conveniant, aliquam tamen in illis olim observatam fuisse differentiam exinde colligo, quod in quibusdam post millium numerum annotatum inveniam alium locupletiorem aliquanto numerum ex aliis desumptum Portolanis. Tabulæ quoque nauticæ, quibus omnes hoc tempore utuntur gentes in mensura non conveniunt cum suis Portolanis, siquidem quingentas & quinquaginta ut minimum leucas Germanicas, quarum quindecim unum constituunt gradum, maximæ maris Mediterranei longitudini adscribunt. Peritiores quoque Venetorum & Massiliensium nautæ mensuræ huic subscribunt, cum ter mille quingenta vel sexcenta milliaria quarum centena unum conficiunt gradum, mare istud patere affirmant.

Si itaque hodiernam & à plerisque jam à quatuor seculis probatam sequamur mensuram erit mare Mediterraneum plusquam quarta parte contractius, quam Ptolemæus posuerit, utpote qui 744 leucas huic adsignarit, cum hoc tempore non ultra quingentas & quadraginta patere credatur.

Noſtra tamen ætate clariſſimus Gaſſendus eclipſium ratione motus trientem de hac quoque menſura libenter eliſiſſet, ſi nautæ permiſiſſent. Illi quippe à Peireſcio conſulti de intervallo quod Alexandriam & Maſſiliam interjacet, cum reſpondiſſent eſſe illud bis mille & ſeptingentorum millium, ille plurimum eos errare & tertiam partem auferendam eſſe contendebat. Illi tamen inſtabant dicentes, non poſſe niſi quingenta forſan abradi millia, quia nempe in omnibus Portolanis & mappis nauticis intervallum inter Alexandriam & Maſſiliam ponitur eſſe millium 2200. Notandum enim nautas, licet ſacra ipſis ſit Portolanorum auctoritas, in longitudine tamen exigenda ab illis diſcedere. Sic quod Cyprum & Venetias interjacet ſpatio ipſi tribuunt millia 2200, cum tamen in omnibus Portolanis & tabulis nauticis tantum numerentur 1800.

Ratio vero quam ſubjicit in metiendo Melitæ, Cretæ, & Cypri intervallo, non ſuccedit, cum apud omnes nautas in confeſſo ſit fieri id, non propter breviora intervalla, ut ipſe putat, ſed propter acus nauticæ à borea in occaſum declinationem, quæ cum omnino in hoc tractu ſit manifeſta navigantibus, negari non debuit.

Antequam vero quid de vera ſeu maxime probabili maris Mediterranei longitudine ſentiendum ſit exponamus, operæ pretium fuerit inquirere, quando, & à quibus, & qua de cauſa factum ſit, ut relictis omnibus Græcis & Latinis ſcriptoribus, & antiquis menſuris, vaſtus ille maris tractus mediocribus adeo includi cœperit terminis.

Tempus quod attinet ex quo communi quaſi omnium maris Medirerranei accolarum conſenſu, in eam, qua hodie depingitur, mare iſtud commutatum in pleriſque tabulis compareat figuram, annos excedit trecentos. Chriſtophorus de Bondelmontibus Florentinus in ſuis maris Mediterranei tabulis ante ducentos & ſexaginta delineatis annos, eandem quæ in hodiernis nauticis conſpicitur mappis, exhibuit formam & menſuram. Sed illo antiquiores ſunt

Portolani

Portolani Græcobarbari & Italici nonnulli, tribus seculis vetustiores. Verum & Chrysococcas, qui anti annos 336 illustrium urbium catalogum conscripsit, hanc secutus est mensuram, ut mox docebimus.

Primi vero qui Mediterraneum mare arctis adeo constrinxere terminis, utique isti fuere Arabes. Ut in cæteris artibus & scientiis, ita quoque in descriptione orbis terræ solos illa tempestate pleræque gentes sequebantur Arabas. Barbari quippe & indocti erant tunc fere omnes Christiani, vixque quisquam Latine, nedum Græce erat peritus. Arabum vero ubique florebant studia, non in Asia tantum & Ægypto, sed & in Mauritania, Hispaniaque. Nemo inter Latinos doctus habebatur, nisi qui medicinam secundum præcepta Arabum exerceret. Nulla vel philosophia, vel mathesis, vel astronomia, vel denique geographia admittebatur, præter eam quæ ex Arabum hauriretur placitis. Huc accedebat odium Græcorum, utpote qui nullum vel Papam, vel Imperatorem agnoscerent Romanum, præter Patriarcham & Imperatorem Constantinopolitanum. Auctum fuit istud odium belli præcipue sacri tempore, prætextu passagii, ut vulgo loquebantur, debilitato & fracto imperio Byzantino, & capta Constantinopoli primo quidem àLatinis, mox deinceps à Turcis. Maluerunt itaque ea tempestate Astronomica & Medica Græcorum scripta, male ab Arabibus versa, & pejus etiamnum Latine reddita, à Saracenis qnam ab ipsis accipere Græcis. Aristotelem non suo, sed Averrois ore loquentem audire, nullas denique Græcorum artes & scientias, non Mauris potius & Judæis, quam ipsis debere Græcis. Capta Constantinopoli & everso Orientali imperio, tum demum admissæ à Latinis Græcæ fuere literæ, multis Græcorum profugis fame & necessitate compulsis Latinæ se subjicientibus Ecclesiæ, & quos prius, jam à septem integris seculis, ne pro legitimis quidem Romæ agnoscere voluerant episcopis, iisdem illis tunc etiam primatum supra omnes deferentibus Patriarchas. Plerique tamen

illi Græci qui sub sub Turcarum vivunt tyrannide, si illos excipias qui Latinos sequuntur ritus, antiquum servant morem, & quantumvis miseri, honorifice tamen de Papa Romana sentire & loqui se existimant, si quando illum patriarcharum suorum appellant fratrem. Quamvis rebellandi potestas & occasio hoc præsertim non desint tempore, patienter tamen jugum ferunt, metuentes ut pejor quam nunc sit ipsorum fiat conditio. Nisi enim Pontificis Romani in omnes ecclesias auctoritatem admittant, Turcis potius quam sibi adjumento fore existimant omnes huic obnoxios Occidentis reges & principes, neccessaturos priusquam ad asperiorem etiam quam prius redeant servitutem. Verum hæc obiter, persequamur nunc institutum.

Istam quam diximus maris Mediterranei dimensionem, quam omnes nostri seculi sequuntur gentes, ab Arabibus promanasse, manifeste patet ex Geographo, qui Nubiensis vulgo dicitur, quique quinque est vetustior seculis. Is enim in principio operis longitudinem hujus maris, quod Damascenum ipse vocat, à freto Gaditano usque ad Syriam scribit esse leucarum Arabicarum MCXXXVI, id est leucarum Germanicarum 511$\frac{1}{3}$. Addito vero eo spatio, quod superest usque ad Alexandrettam vicinam Antiochiæ, jam dicit climatis quarti parte prima mare istud patere XXXVI cursus, cursui vero assignat centum milliaria, sive 33$\frac{1}{3}$ leucas Arabicas. Si summas componas habebis leucas Germanicas 540, in qua mensura scriptor iste convenit exactissime cum tabulis marinis, quibus omnes hoc tempore utuntur nautæ.

Quamvis vero Nubiensis iste alias quoque enumerat mensuras, ipse tamen toto hoc opere eorum sequitur sententiam, qui centum millia passuum, sive 33$\frac{1}{3}$ leucas Arabicas uni tribuunt gradui circuli maximi, quæ mensura cum nunquam vel Græcis vel Latinis fuerit usitata, patet & hac quoque in parte Portolanorum compilatores mensuram secutos esse Arabicam.

Quod

Quod autem alii Arabes quinquaginta sex tantum millia singulis adsignent gradibus, exinde nihil aliud confici potest nisi quod ut apud Europæos,ita quoque apud Asiaticos terra marique variasse mensurarum rationes. Sufficit ostendisse, istis, quibus in mari Mediterraneo navigantes etiamnum utuntur milliaribus, illa ipsa jam ante quinque secula usurpata fuisse Arabibus.

Ut vero clarius patescat in Mediterranei maris mensura cæteros fere Arabes conspirare cum Nubiensi, hoc dixisse sufficiat,præcipuos nisi fallor convenire in ea quam diximus longitudine. Itaque Alexandriam collocant in gradu longitudinis quinquagesimo primo, decem nempe integris gradibus cum semisse occidentaliorem quam Ptolemæus fecerit. Chrysococces qui Arabas est secutus quinquaginta addit scrupulos, ita ut hac quoque ratione maneat differentia novem graduum & 40 scrup.

Neque est ut quisquam existimet ab eo longius in Occidentem removeri primum meridianum, quippe & hic, quemadmodum & Ptolemæus, Os freti Gaditani, seu Calpen montem ponit in longitudine grad. $7\frac{1}{2}$. Cordubam vero in longitudine grad. 8. scrup. 40.

At vero cum idem Chrysococces Antiochiæ vicinæ sinui Issico tribuat longitudinem grad. 61—30, nimium posuit pro ratione intervalli ab Alexandria. Unde apparet si numerus iste recte se habeat, illum alios secutum fuisse Arabas, qui inter Ptolemæum, & istos qui contractiorem facerent Mediterranei maris longitudinem, mediam voluerunt insistere viam.

Veniamus nunc ad causam, qua præcipue impulsi Arabes, mare istud tam arctis constrinxere limitibus, & à Ptolemæo, cujus magna semper apud illos fuit existimatio & auctoritas, tam longe recesserint. Præclaram illos navasse operam in reducendis & dirigendis intervallis ad singula ventorum momenta, non est ut dubitemus, cum à sex plus minus seculis usum acus magneticæ à Sinensibus acceperint,

diuque

diuque ante Christianos nauticas pyxides in triginta duas diviserint partes. Quæ felicitas cum Græcis & Latinis non contigerit, mirum videri non debet, si hodierni ut cum vulgo loquar Portolani, Arabum mensuras & directiones continentes, aliquando sint exactiores antiquis. Neque enim Arabibus, præsertim antequam Turcis miscerentur, in explorandis terrarum mariumque intervallis defuit diligentia. Late dominabantur non in Asia modo & Ægypto, sed & in Hispania & universa quæ interjacet Africæ ora. Quamvis vero ut cæterarum terrarum, ita quoq; totum Africæ tractum qui à Syria & Ægypto, usque ad Atlanticum protenditur pelagus, permensi sint diligentissime, progressu tamen temporis factum est, ut non satis fidentes itineribus, cœlo petenda esse existimarint longitudinum momenta. Ut itaque & nunc complures, ita quoque & illi ex defectuum lunarium dissitis in locis apparitionibus & horarum exinde prodeuntium numero & momentis, longitudinum intervalla metienda esse censuerunt. Hac ratione factum est ut mare Mediterraneum plus quarta sui parte fuerit multatum. Verum quam fallaces ad longitudines determinandas sint eclipseon observationes, ex iis quæ postea dicentur satis fiet manifestum.

Ut itaque verum maris Mediterranei habeamus longitudinem, non acquiescendum iis quos diximus portolanis, aut quotquot illos sequuntur nautis: Licet laudanda sit illorum opera quod singulorum locorum intervalla & aspectus ad quascunque ventorum plagas tanta cum cura & diligentia annotarint, errorem tamen iis subesse, vel ipse terrarum, quibus hoc mare cingitur, situs & mensura possit evincere, præsertim in ea parte quæ est ultra fretum Siculum; Propter contractiores enim mensuras adeo mutilata in plerisque marinis tabulis terrarum adsitarum adparet facies, ut Cyprus, Creta, Peloponnesus, Asia minor, & oppositæ oræ Africanæ integra tertia & aliquando majori etiam longitudinis parte mulctatæ conspiciantut. Hinc factum ut in

plerisque

plerisque nauticis maris Mediterranei tabulis, longitudinis non apponantur gradus, quo nempe minus hæc terrarum adpareat deformatio, quæ alias nimis foret conspicua, præsertim in ea parte qua in Orientem excurrunt.

Ut autem vera huic mari reddatur facies, præcipuos aliquot hic annotabimus errores, qui in plerisque Portolanis & nauticis comparent tabulis.

Cypro cujus longitudini Portolani tribuunt CXXXIII pass. M, vera reddenda est mensura, quæ est ut Veneti plerique affirmant, ducentorum millium pass. sive ut ipsi incolæ, CCX.

Cretæ vera longitudo minimum est ducentorum & sedecim millium P. Ipsi Cretenses etiam hoc seculo plura aliquanto numerant millia. Et sane constat hanc Cypro esse longiorem. At vero in Portolanis non nisi CXXXII insulæ huic tribuuntur millia.

Aucta & emendata hac ratione insularum Cretæ & Cypri longitudine, jam quoq; subsistet nautarum sententia, affirmantium Cretæ orientale, Cypri occiduum promunctoria, & præterea Alexandriam Ægypti. parili inter se distare intervallo, & perfectum constituere triangulum. Quod autem in Ptolemæi positione id non usque adeo verum sit, ejus rei hæc est causa. Erravit nempe ille in eo, quod Byzantii meridianum nimis removerit à meridiano Alexandriæ, utpote quos quatuor gradibus cum semisse distare crediderit, cum tamen vel nihil vel parum admodum à se invicem absint isti meridiani. Ex portolanis enim constat Hellespontum & Bosporum Thracium directionem suam habere, non inter Aquilonem & Libonotum, ut Ptolemæus voluit, sed inter Africam & Cæciam, seu potius ut nautæ Itali loquuntur, inter Græco Levante, & ponente Libeccio: ita ut tota ea quæ intercedit Thraciæ portio Asiæ quasi incumbat, & Propontis vix dimidiam habeat latitudinem, quam Ptolemæus huic adsignet. Unde necessario sequitur meridianum Byzantii multo esse viciniorum Alexandrino,

quam

quam ipse posuerit. Nec defuisse inter veteres qui eidem hæc loca meridiano subesse crediderint, patet cum ex aliis tum ex Strabone, utpote qui Alexandriam, Rhodum, Byzantium & ostia Borysthenis sub eodem collocant meridiano.

Aucta hac ratione Cypri & Cretæ longitudine, satis quoque manifeste confici potest, quanto in errore versentur, qui maris Ægei & Asiæ minoris longitudinem, adeo in arctum contrahunt, ut inter Tænaron Laconicæ promontorium vulgo Matapan dictum, & Issum vulgo Ajasso nuncupatam, non plura qnam sexcenta & octoginta passuum numerent millia, cum tamen si non plura quam mille, ut Strabo, vel nongenta septuaginta quinque ut Ptolemæus, plura tamen quam nongenta intercedant pass. millia.

Obstant quoque mensuræ terrestres, quæ non permittunt ut totus ille Asiæ minoris tractus, qui à Cnido, usque ad intimum sinus Issici excurrit recessum, tam iniquo includatur spatio. Si portolanos & marinas sequamur mappas, non plura in illis huic intervallo adsignata inveniemus passuum millia quam CCCCXLVIII, quibus tuto possis addere, ducenta & quinquaginta millia. Nam ab Epheso quæ multo est vicinior quam Cnidus, ad Issum recto itinere numerantur ab Artemidoro sexcenta quinquaginta octo pass. millia, Itaque spatium quod interjacet Ephesum & Antiochiam, quæ bidui itinere abest ab Isso seu Alexandria κατ' Ἴσσον, confici scribit Euagrius diebus triginta, idque ab expedito viatore, siquidem illi quem diximus numero, plura quam centum passuum in itinerariis adduntur millia, nempe propter viarum difficultatem & obliquitatem. Nec longius ab Isso abest Byzantium quam Ephesus, si anfractus itineris auferas & verum Byzantio situm reddas, in quo ut diximus peccavit Ptolemæus. In itinerario Romano, quod Antonini esse creditur intervallo inter Byzantium & Antiochiam tribuuntur in melioribus libris millia pass. DCCLXXVI, stationes XXXVI sed propter montium obstacula

obstacula obliquato nonnihil itinere. Si auferas intervallum, quod Issum & Antiochiam interjacet, & obliquos tramites pari ratione in rectam redigas viam, habebis totidem fere stationes & passuum millia ac sint inter Ephesum & intimum sinus Issici recessum.

Persequamur nunc eam quam ingressi sumus viam & videamus quanto intervallo distet Byzantium seu Constantinopolis à Dyrrachio, seu huic vicina Apollonia, ab utraque enim per viam Egnatium iter est Constantinopolin. In itinerario Romano inter Dyrrachium & Byzantium numerantur stationes triginta sex, passuum vero millia DCCLIV. Alio vero itinere quo ab Aulona per Apolloniam aditur Byzantium continentur millia DCCLVI, stationes vero triginta. A Turcis qui laxioribus utuntur stationibus conficitur hoc spatium diebus XXIV. Si itaque itinerario Romano credendum, cujus omnes mensuræ probe satis conveniunt, tantundem fere itineris est à Byzantio seu Epheso ad Issum tendentibus, quantum sit intervallum inter Dyrrachium & Byzantium, cum ea quam retulimus Artemidori mensura non nisi duobus aut quatuor passuum millibus excedat alteram. Attamen via Egnatia licet non multum sinuosa & per passuum millia quam exactissime digesta, adeo tamen non fuit recta, quin aliqua sui parte multanda sit, si rectitudine in istam velimus ad normam exigeret. Itaque Strabo lib. VII. cum scribit viam hanc extendi ab Apollonia usque ad Hebrum & Cypselam oppidum, tribuit ei longitudinem millium pass. DXXXV, sive stadiorum quatuor millium & CCCLVIII, secundum Polybii calculum. Atqui in itinerario Romano digesto ad lapides milliarios ab Apollonia ad Cypselam numerantur millia DLXXXII, quæ mensura quadraginta septem pass. millibus longior est Straboniana. In ea vero mensura quæ à Cypsela ad Byzantium superest, numerantur in eodem itinerario millia CLXXIV, cum tamen via recta non plura quam centum viginti ab aliis numerentur millia. At

vero Ptolemæus, ac si mensura Strabonis nimia esset; adeo decurtavit hæc intervalla ut inter Apolloniam & Cypsellam non reliquerit majus spatium CCCLXXI pass. millibus. Cypsellam quippe octo gradibus & quatuordecim sexagesimis orientaliorem posuit Apollonia. Differentiam vero latitudinis facit gradus unius cum semisse: quæ mensura in istoc parallelo in millia pass. resoluta, non plura quam diximus dabunt millia.

Licet reprehensione dignus videatur Ptolemæus, quod contra omnium veterum sententiam viam Egnatiam tanta sui parte truncarit, quia tamen non defuere qui etiam Ptolemæum nimiam Macedoniæ Thraciæque existimarunt tribuere longitudinem, transeamus ad aliud argumentum unde clare cognoscamus utri rectius senserint.

Alexandriam Ægypti & Pataram Lyciæ sub eodem sitas esse meridiano constat non ex Ptolemæo modo, sed & plerisque portolanis, cum recta inter boream & austrum eas distare affirmant. Byzantium eidem subesse meridiano, multis jam olim persuasum ut ex Strabone patet. Et sane qui sic credidere, multo melius sensere quam Ptolemæus, qui Alexandriam quatuor gradibus cum semisse orientaliorem facit Byzantio. Sed vero de errore Ptolemæi in positione Byzantii, jam antea egimus. Chrysococcas, qui ex Arabum sententia contracto mari Mediterraneo tabulas Ptolemæi emendare conatus est, duorum graduum differentiam facit. Siquidem Constantinopoli longitudinem tribuit graduum 49. scr. 50. Alexandriæ vero 51. 50. Siquis mensuras Portolanorum diligenter persequatur & mappas consulat nauticas, tantundem inveniet.

Videamus nunc quem Libyæ locum secet meridianus Apolloniæ, à qua incipit via Egnatia. Si eundem sequamur Ptolemæum, inveniemus illum meridianum, qui transit urbem Apolloniam, transire quoque Syrtim majorem, & quidem inter vicum Oesporis dictum & Pontiam insulam, ita ut hæc quindecim scrupulis sit orientalior, ille vero quinque scrup. occidentalior.

Quia

Quia vero planum esse videatur, si quod duos istos interjacet meridianos spatium, mutilatum aut ampliatum fuerit à Ptolemæo in climate Apolloniæ & Byzantii, sequi etiam ut idem factum sit in omnibus aliis locis duos istos interjacentibus meridianos, idcirco persequemur intervalla quæ, à parallelo Alexandriæ occidentem versus usque ad meridianum Apolloniæ intercedunt, unde quid de hac re sentiendum sit colligere possimus.

Primo itaque explicemus intervallum ab Alexandria ad Cyrenam & Ptolemaida celebrem Cyrenarum urbem. Itenerarium Romanum vulgo Antonini dictum, à Cyrena ad Rhacotin Alexandriæ suburbium numerat millia pass. CCCCLXIV, à Ptolemaide vero ad Rhacotin millia passuum IↃXLIX. Ptolemæus inter Alexandriam & Ptolemaida ponit differentiam graduum undecim, & scrup. 24. Hoc intervallum si redigas ad mensuram graduum paralleli Alexandrini habebis millia pass. 586½. De hoc eodem intervallo loquitur Procopius lib. V de ædificiis, cum Pentapolin viginti dierum itinere abesse ab Alexandria scribit, totidem nempe stationibus ac numerantur in itinerario Romano. Cum vero iter diei Procopius stadiis ducentis & decem includat, habebimus & hic millia pass. quingenta & sexaginta.

Sed cum nulli diligentius singula Africæ spatia sint scrutati quam Arabes, illo præsertim tempore quo Hispania potiebantur, literæque inter eos florebant; videamus & horum quoque de hoc intervallo sententiam. Audiamus ergo Geographum Nubiensem, qui ut puto feliciter rem conficiet. Is igitur parte tertia climatis tertii describens iter à Syrtibus Alexandriam, dicit Barcam oppidum interjacere, à qua absit Alexandria stationibus XXI, pass. vero millibus quingentis & quinquaginta. Singulas deinceps stationes & intervalla singula enumerat, non per ambages, sed via recta per solitudines & arenas Marmaricæ. Sed observandum culpa librariorum vel interpretis unam

 excidisse

excidisse stationem, cujus intervallum fuerit XXVI mill. pass. Alias enim viginti tantum essent stationes & mill. pass. ICXXIV, contra mentem scriptoris.

Oppidi vero Barcæ situm ut cognoscamus hoc dixisse sufficiat, illam non esse eandem ac sit Ptolemais, ut Strabo & Plinius voluere, sed Mediterraneam, ut recte habet Ptolemæus.

Antiquissimam esse urbem patet non pluribus tantum apud Herodotum locis, sed & exinde, quod ab ea nomen Barcæi acceperint, qui primi artem aurigandi Cyrenæos docuerunt. Exhausta longo tempore vicinitate Ptolemaidis, translatis eo cum omnibus suis aquis cætero quoque urbis splendore. Verum everso aquæductu, desolata postmodum Ptolemais, & tunc iterum habitari cœpit Barca. Quamvis autem aquæductum hunc instaurarit Justinianus, fuit id ad breve tempus, cum jam à multis seculis magna ista olim Ptolemais in solitudinem abierit, & paucis solum nota nautis nomine Tolomettæ. Barca vero notissima Mauris & Ægyptiis, cum per hanc communis utrorumque pateat transitus. Ab hoc itaque oppido totus ille tractus qui Syrtim majorem & Ægyptum interjacet Barca appellatur. Sed revertamur ad istud quod instituimus iter.

Cum itaque notus sit ex Ptolemæo & Nubiensi geographo situs Barcæ, superest ut videamus, quam parva in tam vasto intervallo inter illos quos diximus scriptores occurrat differentia. Ptolemæo Barcæ meridianus distat orientem versus scrupulis novem à meridiano Ptolemaidis. Si redigas in passus, habebis millia septem cum duabus quintis, hoc est passus fere 7715.

Aufer hos numeros ab intervallo quod diximus secundum Ptolemæum intercedere inter Alexandriam & Ptolemaida nempe $586\frac{3}{7}$ & supererunt $578\frac{5}{7}$. Intervallum itaque inter Alexandriam & Barcam Ptolemæo est passuum 715 supra millia DLXXVIII.

Nubiensis

Nubienſis vero Geographus intervallum inter Barcam & Alexandriam facit mill. paſs. D L. At vero millia paſſuum Arabica decimaquinta ſui parte excedunt Romana, ſiquidem unicuique gradui adſignant non LX, ſed LVI. paſſ. mill. Secundum horum calculum habebis millia paſſ. $589\frac{4}{7}$.

Differentia itaque inter Arabes & Ptolemæum eſt millium paſſuum $10\frac{5}{7}$. Sed ſi iſtos ſequaris Arabes qui ſingulis gradibus adſcribunt millia paſſ. $56\frac{2}{3}$ invenies menſuram haud multo tribus paſſ. millibus majorem Ptolemaica.

Si jam eundem hunc perſequaris parallelum à Barca uſque ad littus Syrtis majoris & inde porro uſque ad locum ubi parallelus iſte ſecatur à meridiano Apolloniæ invenies paſſ. mill. $213\frac{3}{7}$ quæ ſi jungas cum $578\frac{4}{7}$ paſſ. millibus, quibus diſtat Barca ab Alexandria conficies ſummam DCCLXXXXII paſſ. millium. Et tantum quidem eſt intervallum quo in parrallelo Alexandrino diſtat meridianus Alexandrinus à meridiano Apolloniæ.

A Parallelo Alexandrino aſcendamus ad parallelum Apolloniæ. Si illum perſequamur in orientem tendentes, donec Alexandrino occurramus meridiano, ſecundum poſitionem Ptolemæi, non prius illum habebimus, quam Cromnam attingamus, utpote quam eidem, quo Alexandriam, ſubdat meridiano, quod tamen fieri omnino non poteſt, cum Cromna & tota illa ora Ponto adſita Euxino multo longius in Orientem ſit abducenda. Patet hoc exinde quod Strabo, cui in rebus patriis præcipue credendum eſt, non uno in loco affirmet & doceat Amiſum eidem ſubeſſe meridiano, ac ſit is qui per intimum ſinus Iſſici tranſeat receſſum, quod longe aliter ſe habet in tabulis Ptolemæi, in quibus meridianus Iſſi diſtat ab Amiſo gradibus quatuor & quinque ſexageſimis. Error iſte non aliunde promanavit, quam quod Macedoniam & Thraciam, qua-

tenus

tenus inter ortum & occasum jacent, arcto nimis incluserit spatio & Propontidis situm & directionem non bene expresserit, ut jam antea monuimus. Ipsa locorum in Thracia & opposito Asiæ littore constipatio & confusio manifeste vitium ostendunt.

At vero si Strabonis & illorum sequaris sententiam qui Byzantium & Alexandriam sub eodem collocant meridiano, omnia recte se habebunt. Ut totam rem conficiamus, colligamus intervallum quod in parallelis Apolloniæ & Byzantii intermeridianus Apolloniatem & Byzantinum intercipitur, pari ratione ac in Alexandrino parallelo spatium quod hos duos meridianos intercedit subduximus. Id si fecerimus habebimus DCLXXXXIII pass. millia. Cum enim gradus in parallelo Apolloniæ minus, in Byzantino vero plus una quarta decrescant, non multum aberrabimus si medium teneamus & unicuique gradui quadraginta quinque tribuamus sexagesimas, & sic illum quem diximus conficiemus numerum. Quod si magis geometrice per rationem triangulorum sphæricorum inquiramus excessum lateris majoris, non tamen integra septingenta habebimus pass. millia, cum ad conficiendam hanc summam tria fere passuum desiderentur millia.

Ex iis quæ hactenus diximus satis est manifectum Ptolemæi rationes & mensuras optime se habere in Ægyptio, Marmarico & Cyrenaico littore, sed vero plurimum peccasse in Macedoniæ, Thraciæ & Propontidis situ, rectiusque de intervallo quo distat Apollonia à Byzantio sensisse Strabonem, & cum alios tum quoque Plinium cum Dyrrachium à Byzantio septingentis & undecim pass. millibus abesse affirmat.

Fusius aliquanto & forte ad fastidium usque prosecuti hæc sumus; sed tamen cum terrarum mariumque longitudo & situs absque his cognosci non possit, necessario dicenda fuere. Revertamur nunc ad institutum & ut totius maris Mediterranei longitudinem habeamus persequamur litus

Libycum,

Libycum, unde præcipue maris hujus petenda est mensura. Quamvis ex iis quæ hactenus diximus clare satis confici possit plurimum peccasse eos qui maris Mediterranei longitudinem tam arctis incluserint terminis, quo tamen manifestius horum cognoscatur error hoc dixisse sufficiat, ut in præcedentibus quæ attulimus intervallis ita quoque in illis quæ Syrtin majorem & fretum Gaditanum interjacent spatiis, convenire fere Græcos, Romanos & Arabes, qui omnes cura & impensis principum, magistratuum & calipharum totum Africæ dimensi sunt litus, nec obliquorum tantum, sed & rectorum itinerum mensuras diligenter annotarunt. Itaq; & in Syrtis majoris ambitu & trajectu conveniunt inter se itineraria Romana, Geographus Nubiensis, Ptolemæus, Plinius & Procopius, nisi quod in Plinio justo amplior occurrat numerus, in Procopio vero mille stadiis contractior, utrunque culpa librariorum. Sed & in mensura totius tractus qui à Gadibus usque ad terminos Tripolitanæ provinciæ, cui Procopius nonaginta dierum iter adsignat, satis bene conveniunt omnes, ut nequeam satis mirari Geographum Nubiensem, quod tam arcto spatio mare incluserit Mediteraneum, cum tamen terrestres apud illum mensuræ tertia fere parte sint ampliores. Si mutilanda sit maris longitudo, mutilanda etiam fuerat terrarum adjacentium mensura.

Quod autem idem Nubiensis refert Marabutenses quosdam quadraginta & uno diebus à Cairo Segelmessam usque penetrasse; nullum exin argumentum duci possit. Qui camelis in Libya iter faciunt aliquando centum & plura pass. millia singulis absolvunt diebus, ut Leo Afer testis affirmat certissimus. Cum vero secundum istum Nubiensem inter Cairum seu Alexandriam & Segelmessam bis mille minimum intercedant milliaria; clarum est istos Marabutenses quinquaginta fere pass. millia singulis absolvisse diebus seu stationibus.

Licet multa supersint, quibus ea, quæ de maris Mediterranei longitudine hactenus à nobis dicta sunt confirmare possimus,

possimus, siquis tamen ea perpendat, plura ut existimo non desiderabit, cum undique terrarum circumjacentium mensuræ, non patiantur mare hoc ad istas redigi angustias, quas solo eclipseon argumento induxere Arabes, nec tamen omnes, cum etiam inter illos non defuerint, qui relictis observationibus lunaribus non recte institutis Ptolemaicas amplexi sint mensuras.

Ut vero cognoscamus non in Europa modo, sed & ubique fere & præcipue in Asiæ longe dissitæ partibus magno veritatis & geographiæ damno adeo mutilatum esse terrarum situm, ut Asiam in Asia frustra quæras; operæpretium fuerit in orientem excurrere, & videre quam longe in ortum se explicet Asia, & aperire causas quibus contigerit ut nobilissima pars orbis in plerisque hodiernis tabulis adeo truncata sit, ut amplissima etiam regna vix dimidiam magnitudinis suæ portionem obtineant, quædam vero omnino non compareant.

Admissis ergo iis quas Ptolemæus posuit mensuris, istinc unde desivimus incipiamus. Ab Issi itaque sinu & ab Alexandretta vulgo dicta per Aleppum sive Berœam tritissima est quæ Babylonem ducit via. Conficitur ea diebus novemdecim, vel ut plurimum viginti. In longitudine Babylonis, quæ est LXXIX graduum, conveniunt Græci & Arabes, cum eam decem fere gradibus Isso seu Alexandretta orientaliorem faciunt. Nam quod Arabum nonnulli Babyloni tribuunt longitudinem LXX vel paulo plus, id inde factum, quod de mensura maris Mediterranei decem fere gradus amputarunt, ut jam ante ostendimus.

A Babylone seu Bagdado in ortum tendentibus quindecim dierum iter est Spahanum usque. Persæ huic tribuunt longitudinem grad. 86. scr. 40. Ptolemæo est Aspadana adsignans ei longitudinem 86 graduum, latitudinem 33—10. Unde apparet errare eos, qui recens esse existimant hoc vocabulum. Nugantur quoque plurimum cum civitatem hanc cum Hecatompylo confundunt, quæ quam longissime

longiſſime hinc abeſt. Chryſococces Spahano, ſeu ut ipſe habet Ἰσφαὰν tribuit longitudinem grad. 77. 20. contractiorem de qua diximus Arabum ſecutus menſuram, quæ tamen manifeſte vitioſa eſt, & magnorum multis cauſa fuit errorum, ut cum Schiras ſeu Perſepolin in 78 longitudinis collocant gradu & ipſa occidentaliorem faciunt Babylone. Quapropter qui Ulugbegi, Abulfedæ & aliorum Arabum & Perſarum legunt libros, caveant ne à duplici iſtac menſura fallantur, quam non à propriore primi meridiani poſitione, ut vulgo exiſtimant; ſed à diminuta maris Mediterranei longitudine proveniſſe oſtendimus.

A Spahano pergamus ad Indos & primo ad Candahar, cui Abulfeda adſignat longitudinem Grad. 97. ſcr. 40. Latitudinem gr. 33. Sed rectius Perſæ, qui iſtam contractiorem maris Mediterranei non admittunt menſuram, eam collocant in longitudine grad. 106. Et hanc poſitionem eſſe veriorem exinde patet, quod inter Spahanum & Candahar interſint paraſangæ 292, quæ menſura cum 1095 paſſuum millibus convenit. Verum hujus urbis nomen eſt Scandar, quomodo Perſæ & Arabes Alexandrum vocant; ut videri poſſit eadem eſſe, ac ſit Alexandria in Ariis, quam Ptolemæus collocat in 110 longitudinis, 36 vero latitud. gradu, utrinque nimis excurrente menſura. Minus recte de ea accipias Alexandria quæ eſt in Arachoſiis, utpote quam à Candahar diſtinguat Alpherganus. De ſitu autem Candahar nequis dubitet facit Ulugbegi & aliorum auctoritas, cum affirmant eam diſtare ab Alexandria Ægypti gradibus 45, ſcr. 46. Hinc facile colligas, quam late Perſarum pateat ditio, utpote quæ à Babylone uſque ad Candahar ad mille trecenta & decem paſſuum millia in orientem excurrat. In iis tamen quæ vulgo proſtant chorographicis tabulis videre eſt Perſarum terras ad multo etiam majorem porrigi amplitudinem. Fateor ſed pudendo plane errore, cum complura etiam maxima Indorum regna Perſici regni terminis includant. Inde nempe hoc factum, quod Perſicæ

ditionis terminum Indum fluvium esse crediderint. Illum vero adeo longe in ortum promoverunt, ut in media demum compareat India, & in Cambajensi exeat sinu, cum in sinu Canthino, vulgo dicto Golfo di Jaquetta, ostia ejus collocanda sint, ita ut quadringentis minimum pass. millibus remotior sit Indus, quam situs ejus postulet; reliqua vero Indorum ditio ita contracta sit, ut in plerisque hodiernis mappis, vix tertiam amplitudinis suæ partem obtineat. Ut vero cognoscamus quantum sit magni Indorum regis imperium, & quam longe in ortum porrigatur persequamur iter & videamus quantum spatii intercedat inter Candahar & ostia Gangis.

A. Candahar itaque ad Cabul numerant Indi Cossos 110. A Cabul ad Lahor cossos 244. A Lahor ad Deli cossos 191. A Deli ad Agram cossos 68. Simul conficiunt cossos 613. Sed vero brevior & rectior est via, quæ per Multan civitatem ducit Agram, quæ continet cossos 525. Cum vero singuli cossi duo minimum conficiunt passuum millia, habemus via pene recta mille & quinquaginta pass. millia.

Ab Agra vero ad Dacam sitam ad maxime orientale Gangis ostium haud procul à mari, numerant Indi cossos 492. Si utramque summam componas habebis cossos 1017. seu millia passuum 2034. Ulterius tamen producendum hoc Gangis ostium nempe usque ad Bander oppidum & fluvium Caor vel aliquanto etiam longius: id si feceris habebis intervallum à Candahar, usque ad remotissimum Gangis ostium MMC circiter pass. millium.

Si emendata locorum Indiæ latitudine, in qua non fere quam veteres peccarunt hodierni etiam scriptores, solam longitudinem & intervalla spectemus, prorsus cum hac quam dedimus mensura convenit Ptolemæus. Si enim hac ratione summam colligas, habebis millia passuum MMCXXXI. Quod si relicta Ptolemaica latitudine spatium à Candahar, id est Alexandria in Ariis, usque ad remotissimum Gangis ostium

ostium per rationem triangulorum sphæricorum exactius subducas, invenies pass. millia MMCCLXXXVIII. Nec multum auferendum erit de hac mensura, si cum Barroso ultimum Gangis ostium continues usque ad Chatigam, ubi demum eluctatus omnes insulas apertum flumen hoc aspicit mare.

Verum alia quoque, & quidem multum rectiore via Indici imperii magnitudinem exploremus. Conveniunt omnes Indi inter ostia Gangis & Indi fluminis intercedere minimum cossos mille sive bis mille passuum millia. Indi occidentale ostium collocat Ptolemæus in gradu longitudinis 110. scr. 20. Persæ tamen & Arabes huic adsignant longitudinem grad. 102. aut non multo plus, persuasi nempe eclipseon argumento. Longius tamen ostium hoc Indi abesse tam terrestria quam marina convincunt intervalla. Promontorio Carpellæ, quod vulgo dicitur Cabo de Jasque Persæ adscribunt longitudinem 94 graduum, ita ut octo graduum inter hoc promontorium & Indi proximum ostium differentia relinquatur. At vero cum alii Lusitani, tum præcipue Barros, intervallum hoc faciunt leucarum Hispanicarum 200, quæ in hoc parallelo conficiunt gradus pene tredecim. In antecedentibus etiam nonnihil peccatum. Retenta itaque Ptolemaica mensura, de qua quid sentiendum sit postea dicemus, si calculum ineamus intervalli inter occidentale Indi ostium & orientale Gangis, cui tribuit longitudinem graduum 148. cum semisse, habebimus millia passuum 2118. Quod si ab orientali Indi fluminis ostio mensuram colligas, habebis pass. millia 1956, ita ut & sic quoque 2000 pass. conficias millia, si quidem constat cossum Indorum aliquantum excedere duo passuum millia.

Ex his facile aliquis conficiat, ut nunc, ita quoque olim terrarum suarum mensuras Indos collegisse, & Ptolemæum longe rectius partium Orientis longitudines posuisse, quam vulgo fiat. In latitudine locorum & præsertim litorum

 forma

forma plurimum peccasse, negare minime debet. Dum discrepantes sequitur sententias easdem urbes diversis posuit locis, longitudine quidem quam latitudine rectius observata, ut cum Caspiriorum civitatem vulgo Cachemire dictam, sub Caspiræ & paulo post sub Gagasmiræ nomine recenset. Agræ hoc tempore Indorum primariæ urbis, quam ipse Agaram nominat, longitudinem satis bene expressit, verum in latitudine tribus fere gradibus aberravit. Situm quoque Gangis fluvii rectius multo descripsit, quam vulgo fiat, cum ejus fontes tam longe ab Indi fontibus removent. Hinc factum ut in plerisque fere hodiernis Geographicis tabulis vix aliquid intervalli inter Seras & Gangem relinquatur, cum tamen amplissima intercedant regna, quibus in hodiernis mappis vix tantum superest spatii, ut vel sola notentur nomina. Quamvis enim Ganges innumeris & multum inter se dissitis oriatur fontibus, nulli tamen ejus fontes aut nulla flumina quæ huic miscentur adeo sunt orientalia, ut inter illa & terminos Serum, quos vulgo Sinas vocant, immensus non intercedat terrarum tractus. Flumen Peguanum quod & Martabanum appellant, licet propter infinitas insulas intimum sinus Gangetici obsidentes recessum, communia cum Gange ostia habere à nonnullis creditum fuerit; abest tamen ab eo quam plurimum, longissimeque dissitis oritur fontibus. Vulgo existimant oriri ex lacu Chiamay, quod æque verum est ac siquis dicat Rhodanum oriri ex lacu Lemanno. Illud constat, Martabanum fluvium non ut Ganges à Chauro in Eurum, sed à borea fere in austrum profluere. Inter Gangem & Martabanum flumen quod ad mare est spatium intercipitur fere à magna parte regni Bengalæ & regno Aracan. Ultra Martabanum flumen & regnum Aracan austrum versus est regnum Pachou, Ptolemæo Besynga vulgo Pegu dictum. Hoc quidem regnum non admodum late patet, siquidem à gradu latitudinis 14.20, non ultra gradum latitud. 18. porrigitur, ejus tamen rex superiore seculo adeo fuit potens,

ut

ut duodecim alia regna imperio ſuo adjecerit, & excepto regno Aracan ſibi ſubjecerit quidquid terrarum ultra Martabanum flumen ad boream jacet, ad plura quam quingenta paſſ. millia. Adempta quoque Sinis ea provincia quæ Junnan dicitur, per quam fluit Martabanus. In exercitu ejus numerata fuiſſe duodecies centena hominum millia prodidere Patres Societatis Jeſu, qui illo tempore in hoc regno verſabantur. Didacus Couto numerum iſtum auget ad vicies centena millia & inſuper decies mille elephantos, quæ tamen ſumma omnem ſuperat fidem. Interim frequentiam hominum in iſtoc terrarum tractu, vel inde facile conjicias, quod in ſolo regno Peguano, licet nuſquam ducentis & viginti paſſ. millibus latius pateat, ante famoſam tamen peſtem quæ circa finem ſuperioris ſeculi regnum hoc pene in ſolitudinem redegit, ſeptem ſupra ducentas numeratæ fuerint urbes, præter infinitos pagos & vicos. Cæterarum regionum opes & magnitudinem memorare non eſt hujus loci, hoc dixiſſe ſufficiat, in illarum menſura & longitudine explicanda, plus peccari quam uſquam fere alibi terrarum. Peninſula illa, cujus cervix à Martabano fluvio & regno Pegu, ad regnum Gannan & Couchinchinam excurrit, vulgo adeo iniquis includitur terminis, ut vix quartam magnitudinis ſuæ partem obtineat. Si vulgaribus credamus tabulis, non ſufficit illa ut vel ſolam Siamenſis regis ditionem contineat, qui non minus terrarum poſſidet, quam ſit tota Hiſpania. Sunt tamen in hac peninſula etiam alia regna & alii populi, qui ſi non tantundem potentiæ & ſplendoris, non multo anguſtioribus tamen ac Siamenſes continentur terminis, qualis eſt rex Cambodiæ & Champæ & magna pars populi qui Loos vel Laos dicuntur, ut de regno Gannan, Cochincinæ & aliis taceam. Verum cum omnium harum gentium adeo confuſi ſint termini, ut certas iis menſuras adſignare non poſſimus, rectius ad Sinas nos conferemus, ut per illos quantum à nobis abſint ultima Orientis cognoſcamus; cum ſi ulli

ullis mortalibus, certe Sinis in ſuis rebus credendum ſit quam maxime. Ut tamen illos attingamus, & priores menſuras cum Sinenſium conjungamus menſuris, haud parva occurrit difficultas, cum non ſatis exploratum ſit intervallum, quod Sinas, ſeu potius Seras ab Indis diſtinguit. Multi quidem è Patribus Societatis Jeſu ab Agra, aut à Caſmir Sinas petierunt, ſed via montoſa & per anfractus, ut neminem hactenus invenerim qui certi aliquid de hoc intervallo auſus fuerit affirmare. Incertiora etiamnum omnia fient, ſi Moſcovitarum ſequamur itineraria, & aliquid ex illis concludere velimus. Arabibus quidem in terrarum ſuarum deſcriptione multum tribuo, ſed in remotioribus ſi illis credamus, erit ut regnum Tebet occidentalius fiat omnibus Indorum terris. Tanta præterea diverſitas in illorum occurrit ſcriptis, ut aliquando totis viginti, nonnunquam vero pluribus inter ſe diſſideant gradibus, ut cum Cambalek, hoc tempore Pequinum dictam, alii in 124, quidam in 144, nonnulli ut Chryſococes in 148 demum collocant longitudinis gradu. Nempe quanto longius in Orientem recedunt terræ, tanto plus de longitudine auferunt. Mare Mediterraneum decem gradibus contractius feciſſe ſuperius oſtendimus. De mari Caſpio tertiam fere partem abſtulerunt. At vero ultimas Aſiæ partes pluribus quam viginti & aliquando etiam totis triginta multarunt gradibus. Non aliunde quam ex eclipſeon male inſtituta obſervatione iſta terrarum & marium contigit mutilatio. Verum quæ ex eclipſibus petuntur rationes, quam multis ſint obnoxiæ erroribus, ex iis quæ poſtea dicentur ſatis fiet manifeſtum. Nunc ad inſtitutum revertamur.

Ut itaque feliciter nobis ſuccedat iter, tutiſſimum fuerit tritam maxime inſiſtire viam, & hic quoque ducem ſequi Ptolemæum. Ex omnibus illis qui vel olim, vel hoc tempore ex India ad Sericam, vulgo Cathayam & pejus Sinam appellatam peregrinantur, illos conſtat ut plurimum ex regno Caſmiræ deflexo fere ad aquilonem itinere eatenus progredi,

progredi, donec transito regno minoris Tebet, perveniant ad regnum & civitatem Kasgar vel Kacheger dictam. Ad hanc civitatem omnes gentes & omnes Caravanæ ex Indis, ex Tartaris & aliunde venientes confluunt. Arabes tribuunt huic urbi latitudinem graduum 44, Chrysococes 40. 30 Ptolemæus 43. Neque enim dubitandum, quin hæc sit illa ipsa statio, ad quam dicit convenire omnes, qui ad Seras proficiscuntur; itaque portam seu ὁρμητήριον illuc euntium appellat. Cum vero Caspiræ seu Caimiræ longitudinem tribuat graduum 127, latitudo autem ejus vera sit grad. 36. 30. longitudo autem Cascaræ grad. 140, superest ut intervallum circiter sit 480 pass. millium. Hoc tamen spatium propter difficultatem itineris, non nisi integro mense conficitur. Sed propter arduos & vix superabiles montes, multo difficilius est, quod à Cascara ad Seras superest itineris, quod non nisi bimestri conficitur spatio, cum tamen ad proximos Serum terminos haud plura quam 720 secundum Ptolemæum intercedant pass. millia. Australes Sericæ gentes Ptolemæo fuere ignotæ, neque enim alia via, atque ea quam diximus, quæque etiam hoc tempore maxime frequentatur, nempe per regna Tebet, ad Seras patebat aditus. Attamen Australes Serum provinciæ, multo Indis sunt viciniores, multoque magis in occidentem excurrunt. Siquidem constat provinciam Junnan sub eodem esse meridiano, ac sit ille, qui transit per regna Tipora, Aracan & Pegu. Aliquanto tamen magis in ortum sunt promovenda hæc regna quam vulgo fiat, verum non tam longe quam Ptolemæus, qui Besyngam seu Pegu ponit in gradu longitudinis 162. Multo etiamnum magis péccavit in situ Siamensium, qui sunt veri Sinæ, quosque omnium ad Orientem populorum ultimos esse credidit, addens horum terras totum ambire Orientali Oceanum, donec Africæ conjungantur. Quam fabellam jam ab Alexandri magni temporibus à Judæis fuisse confictam alibi ostendimus.

Rejectis itaque cæteris quæ ultra Gangis ostia & proximos Serum terminos excurrunt spatiis, sufficiat orbis veteribus cogniti mensuras secundum Ptolemæum quosq; ille secutus est hactenus explicasse. Quod ejus numeri tam longe excedant illa quæ nostro hoc tempore singulis terris adscribuntur spatia, merito aliquis miretur: sed siquis consulat scripta Arabum, quibus tamen Asiaticarum terrarum mensuræ cognitissimæ esse debebant, minus forsan mirabitur, ubi viderit illos longe etiamnum productiores posuisse numeros. Cæterum cum paulo ante dixerimus magnam esse varietatem in horum scriptis, operæpretium fuerit monere quænam hujus diversitatis seu confusionis potius fuerit causa. Nempe cum multi illorum offenderentur varietate numerorum in mensura maris Mediterranei, placuit iis, omisso toto hoc mari aliunde longitudinum principium auspicari, à Mecca nempe & sepulchro Mahometi, ubi primum fixere Meridianum. Verum cum deliquiorum solis & lunæ eadem apud Asiaticos atque alibi sit ratio, successu temporum factum est ut observatione cœlestium siderum persuasi, & istic quoque terrarum spatia contraxerint, unde demum duplices isti numeri prodierunt. Si tamen utrasque longitudines, maris nempe Mediterranei, & quidquid ab ultimo ejus termino usque ad extrema Asiæ intercedit spatii conjunxeris, semper conficies summam, quæ vel æquet, vel etiam excedat mensuras Ptolemaicas.

Nunc videamus quando, à quibus & qua de causa factum sit, ut relictis Ptolemaicis longitudinum numeris, etiam Europæi Orientis ita contraxerint spatia, ut Indorum populorumque ultra Indos sitorum intervalla & longitudines, ne dimidiam quidem in geographicis tabulis suæ amplitudinis obtineant partem. Quamvis mensuræ ex deliquiis lunariis sumptæ ad roborandam hanc sententiam multum contulerint, alia tamen & prior & potior fuit ratio, quæ depravandis & mutilandis tabulis, quibus terrarum situs

continetur,

continetur, cauſam præbuerit. Ut paucis expediam, factum id ſeculo ſuperiore, anno Chriſti 1521. & poſtea. Gravi nempe hoc tempore orta controverſia inter Luſitanos & Hiſpanos de Moluccis inſulis, utriſque eas ſibi vindicantibus, delataque re ad geographiæ peritos utrinque delectos arbitros, non tamen convenere vel in principio vel in fine meridianorum, quibus utrorumque ditio terminaretur. Diviſerat quidem Alexander ſextus Pontifex orbem in duo hemiſphæria, quorum alterum orientale Luſitanis, alterum occidentale Hiſpanis cederet, ſed lis erat de loco meridiani, qui duo iſtæc dirimeret hemiſphæria; Luſitanis indidem unde Ptolomæus incœpit meridianorum initium ſumentibus, Hiſpanis vero Meridianum primum ad Maranionis fluminis oſtia removentibus. Sed acquiſcendum fuit utriſque in donatione Pontificis, qui primum meridianum affixerat inſulis quæ vulgo dicuntur de los Azores.

Sed neque ſic compoſita lis fuit Hiſpanis contendentibus Moluccas inſulas ab hoc innitio abeſſe pluribus quam centum & nonaginta gradibus, vel minimum centum octoginta quinque; quoque id facilius obtinerent, affirmabant vaſtum iſtud mare quod littus Peruvianum & Philippinas ac Moluccas inſulas interjacet, non extendi ultra mille ſexcentas leucas Hiſpanicas, quæ conficiant gradus $91\frac{3}{7}$ quibus ſi addatur ſpatium à Peruviano littore ad primum meridianum, quod aſſumebant graduum eſſe circiter ſeptuaginta; ſupereſſe fere ducentos gradus, antequam totus impleatur circulus. Inde conficiebant occidentale hemiſphærium non Moluccas tantum, ſed & totum illum tractum, qui à Moluccis ad Malaccam uſque porrigitur comprehendere.

At vero longe alium Luſitani poſuere calculum. Illi ut non tantum Moluccas, ſed & totam Japoniam orientali id eſt ſuo vindicarent hemiſphærio, incipiendo ab iiſdem inſulis de los Azores; terminos ditionis ſuæ non ſolum promoverunt ad Moluccas, quas in longitudine 160 graduum poſuere; ſed & pari prorſus ac Hiſpani ratione integros

viginti gradus longius fines ſuos produxerunt, ad inſulas uſque latronum & Japonenſis inſulæ remotiſſimam partem, iſtic ditionem ſuam terminantes in gradu longitudinis 180, ſecundum ipſorum calculum.

In figenda itaque Meridiani circuli, qui per Azoridas tranſit, parte oppoſita, totis quadraginta gradibus à ſe invicem diſceſſerunt Hiſpani & Luſitani, quæ differentia plane eſt enormis, utpote quæ nonam ambitus terreſtris globi abſorbeat partem. Attamen etiam publico edicto utræque gentes caverunt ne in quibuſvis tabulis aut Sphæris geographicis aliter gradus & meridiani ſignarentur. Longe tamen abſurdior eſt Luſitanorum ſententia, qua factum eſt ut extremæ Aſiæ partes ita contractæ in pleriſque geographicis compareant tabulis, ut ne dimidia quidem parte ſe videndas exhibeant. Notandum tamen in iis Luſitanorum tabulis, quæ diſſidium hoc præceſſerunt, iſtam non comparere deformitatem, utpote in quibus longitudines longe rectius ſe habeant, & fere cum Ptolemaicis conveniant numeris.

Contractiori tamen huic terrarum menſuræ, quam primo Arabes deinde Luſitani, & demum reliquæ ſecutæ ſunt gentes, favent intervalla quæ ex ſiderum defectibus vulgo deducuntur. Verum ut cognoſcamus quam parum fidendum ſit fallacibus umbris, quarum nec principium, nec medium, nec finem quiſquam hoc tempore adſecutus eſt, ſufficit hoc dixiſſe, ſi eclipſeon, prout vulgo ſubducuntur, habeamus rationem, fore ut terrarum ambitus trecentos tantum & viginti contineat gradus, & ut ſol ſpatio horarum $21\frac{2}{3}$ diem noctemque perficiat & mundum circumeat duabus horis & viginti ſexageſimis citius, quam omnium ætatum experientia docuerit. Nam ſi ex eclipſeon obſervationibus totum iſtud intervallum quod in occidentem pergendo à Philippinis ſeu Moluccis patet inſulis, uſque ad Limam & Peruviana littora horarum tantum ſit $13\frac{1}{3}$ ut vulgo exiſtimant, ſupereſt ut quod reliquum eſt ſpatii à Peruviano littore uſque ad Philippinas ſit horarum $10\frac{2}{3}$ ſive graduum

graduum 160. Atqui si planum fecero, totum istud maris Pacifici spatium non excedere mensuram graduum 116, tota eclipsium male observatarum corruit ratio, & manifestum fiet reliquas duas horas & quod præterea superest spatii, in altero quod diximus quærendas esse intervallo. Illas vero inveniemus si in supputandis telluris spatiis istam quam instituimus teneamus rationem, & integra relinquamus spatia quibus singulæ gentes in mensuranda terrarum suarum utuntur amplitudine.

Veniamus erga ad maria & illorum quoque vasta inquiramus spatia, ut exinde etiam terrarum adjacentium innotescant mensuræ. Sunt qui nihil certi ex navigationibus propter ventorum & æstuum inæqualitatem colligi posse existimant. Sed licet in pluribus locis hæc valeat ratio, in Oceanis tamen zonæ fervidæ subjectis, longe aliter id sese habet. Tanta ibi ventorum & æstuum est æqualitas, præsertim si qui longius à littore sint provecti, ut paribus temporum spatiis, paria semper absolvant intervalla. Una eademque semper flat aura, nullæ ibi tempestates, similis semper æstuum ab ortu in occasum tendentium motus. Si non nimis pigræ aliove naves laborent vitio, diei noctisque spatio centum & quindecim conficiunt passuum millia, ita ut in utranque aurem stertentibus nautis, neglecta omni velorum & gubernaculi cura duos fere percurrant gradus, recta per mediam zonam deferente eos æstu & aura æquabili. Itaque quæ à portu Limæ & littore Peruviano solvunt naves, si recta in Occidentem pergant & nusquam deflectant aut moram faciant, spatio quinquaginta dierum ad Latronum deferuntur insulas. Spatio vero sexaginta dierum ad Moluccas & Philippinas perveniunt. Idem quoque colligi potest ex cursu illarum navium, quæ ex Acapulco portu Mexicanorum ad Philippinas solvunt, quas plerunque attingunt die quinquagesimo. Cum vero meridianus Aquapulci tantundem distet à Philippinis, quam meridianus Limæ ab insulis Latronum, nonaginta sex nempe graduum intervallo,

ſupereſt ut totum intervallum, quod eſt à Peruviano littore ad Philippinas, non excedat gradus centum & ſedecim.

Quod ſiquis non contentus his argumentis, nondum admittat id quod diximus naves ſcilicet quæ ſub æquatore deferente æſtu Oceani in Occidentem tendunt ſpatio diei noctiſque abſolvere & conficere centum & quindecim paſſuum millia, deſinet is dubitare, ſi norit, non in Pacifico tantum Oceano, ſed & ubique marium, quæ intra tropicos ſita ſunt, idem obſervari. Frequens eſt commercium Luſitanorum deferentium mancipia ex Angola ad Hiſpanos Peruvianos, utilitatis ſuæ gratia illis ut plurimum licet clam iſtud permittentibus. Solvunt hæ naves ex civitate S. Pauli de Lovando & Carthagenam appellunt die quinquageſimo, vixque vel citius, vel ſerius portum hunc attingunt, cujus rei argumentum vel exinde ſumas, quod non niſi quinquaginta dierum commeatu inſtruantur. Jam vero inter Meridianum Angolæ & Carthagenam interſunt minimum gradus 96. Sunt qui majus faciant hoc intervallum, ſed illos peccaſſe alibi oſtendimus. Facile exinde poſſimus conficere, adeo certam & æqualem eſſe navigationem in media zona æſtum Oceani ſequentibus, ut duos fere maximi circuli gradus ſingulis ſemper abſolvant diebus.

Supereſt illa Oceani pars quæ à promontorio Bonæ Spei uſque ad Moluccas & Philippinas excurrit inſulas. In ejus menſura & longitudine non minus vulgo peccatur, quam in menſuris terrarum huic adjacientium. Longe majus eſt hoc intervallum, ac ſit illud quod Peruvianum littus & Philippinas interjacet. In Javæ inſulæ ſitu viginti minimum graduum error committitur. Licet faventiſſimo anni tempore & æſtu ſemper ſecundo à freto Bantamenſi aliquis diſcedat, quinquaginta minimum dierum navigatione opus eſt, priuſquam Bonæ Spei promontorium attingat. Ubi vulgo ponitur meridianus Molluccarum, ibi collocandum erat principium

cipium

cipium insulæ Javæ; Moluccæ vero totis viginti duobus gradibus promovendæ ad Orientem, & collocandæ quatuor gradibus ultra illum meridianum, cui Latronum insulæ subesse creduntur. Latronum vero insulæ & ipsæ ad viginti gradus promovendæ in ortum & referendæ ad centisimum & nonagesimum quartum longitudinis gradum. Proximæ vero partes Japonicarum insularum, ubi est urbs & insula Firando, referendæ ad gradum longitudinis 178 vel circiter. Licet non satis explorata sit insulæ hujus magnitudo, hoc tamen constat, illam triplo fere esse majorem, quam in hodiernis compareat geographicis tabulis. Quam nuper magnus ille peregrinator Tabernerius dedit tabulam, illa omnium est vitiosissima & ab imperitis compilata. Cum ex Jesuitarum observatione constet Osaccæ latitudinem esse graduum 35½, facile aliquis colligat, siquis illam examinet tabulam, totam fere Japoniam extra locum suum exulare, nec Osaccam tantum, sed & ipsum quoque Meacum & quidquid supra illam est, non esse in Japonia, sed in istoc mari, quod Japoniam à septentrione alluit. Quod eam, quam Pater Martinius dedit Japoniæ attinet tabulam, & illa quoque mutila est. Prodiit quidem ista ex officina patrum Societatis Jesu, qui soli Christianorum intima Japoniæ perlustrarunt, sed ab Hollandis interpolatam esse, patet ex Belgicis appellationibus, quæ in australi & orientali insulæ hujus littore passim occurrunt. Peccat quoque tam in longitudine quam latitudine hujus insulæ, ut ex iis quæ mox dicemus palam fiet.

Cæterum quod relicta & suppressa Sinensium de hac insula tabula istam admiserit, id nollem factum. Duas præterea alias Japoniæ tabulas libris de arcano maris inseruit Dudleus. Una antiquioris est operis & minimum ante sesquiseculum, partim à nautis Lusitanis, partim à patribus Societatis composita, altera recentior & aliquanto contractior, neutra tamen integram hujus insulæ exhibet mensuram, neque enim ut diximus vel Lusitani, vel Hispani permitte-

bant,

bant, ut ullæ prodirent tabulæ, quæ veras terrarum in hoc tractu exhiberent magnitudines. Siquis legat scripta patrum Societatis Jesu, facile deprehendet ex itineribus ultro citroque crebro institutis insulam istam multo majora continere intervalla, quam quæ in iis, quas diximus, signantur & continentur tabulis. Unanimiter fere illi affirmarunt insulam hanc majorem esse Hispania, Gallia, Italiaque simul junctis. Caronius qui longo tempore commercii Hollandici ea in insula præfecturam gessit, multo etiamnum ampliorem facit in ea quam scripto suo præfixit tabella, illa quidem muta & nominibus vacua, unde tamen conficias insulam vel peninsulam hanc porrigi ad plura quam mille & quingenta passuum millia. Latitudinem vero tribuit sexcentorum plus minus pass. millium. Verum hic numerus modum videtur excedere. Ut autem veram habeamus mensuram, tutissimum utique fuerit, si ut in aliis gentibus alibi, ita in situ & longitudine Japoniæ, ipsos audiamus & sequamur Japonenses. Illi itaque adfirmant insulam vel potius peninsulam suam porrigi ad quingenta milliaria Japonica. P. Martinius in descriptione hujus insulæ singulos gradus confert cum triginta leucis Japonicis. Id si verum est habebimus Japoniæ longitudinem mille pass. millium. Attamen in mensura milliaris seu leucæ Japonicæ non conveniunt alii ejusdem societatis patres, qui quinta fere parte porrectiora faciunt Japonica milliaria. Itaque quingenta Japonica milliaria cum trecentis sexaginta sex leucis Hispanicis componit Joannes Lucena in vita Xaverii. Horum sententiam cum alii, tum quoq; continuator Barrosi Didacus Couto lib. VIII decadis V secutus videtur. Hanc si sequamur rationem, quæ nisi fallor verior est, habebimus longitudinem imperii Japonici plurium quam mille ducentorum pass. millium. Satis hinc conficias nullam nos hactenus Japonicam habere tabulam, quæ legitimam hujus insulæ ostendat mensuram. Antiquior tamen illa quam diximus, si solam spectemus longitudinem à Libonoto in aquilonem

aquilonem porrectam, proxime accedit ad veritatem. Nam quod latitudinem attinet, omnes in ea quamplurimum peccant, cum constet insulæ hujus litus boreale, ad quod Christianis non conceditur aditus, tam longe in septentrionem excurrere, donec conjungatur terris Jessensibus, ita ut Japonia fiat peninsula. Quod si non sit peninsula, adeo tamen angusto & horrido rupibus & scopulis ab illis quas diximus terris dirimitur freto, ut illud omnino impervium esse affirment Japonenses. Quod si tam latum intercedat pelagus, ac in plerisque videre est tabulis, sola Caronii excepta; qui fieri potest, ut insulæne, an continentis sint incolæ dubitent Japonenses?

Veniamus nunc ad ingentes istos terrarum tractus, qui ab ultimis Sinarum & Tatarorum finibus in Orientem excurrunt, ut ex illis Japonicæ insulæ adeoque terrarum omnium veram cognoscamus mensuram. Vulgo appellantur terræ de Jesso. Adierunt & illas quoque patres nonnulli Societatis Jesu, & mira prorsus de vasta harum retulerunt magnitudine. Siquidem incipiendo ab insula Corea porrigi ad sexaginta duos gradus recta semper in ortum tendentibus prodiderunt, ita ut earum longitudo superet bis mille & sexcenta passuum millia. Verum numerus iste dimidia fere sui parte justam excedit mensuram. Hoc sic conficio. Ante quadraginta circiter annos naves duæ ab Hollandis missæ ad explorandum mare quod terras Jessenses & Americam interjacet, pertransito orientali littore Japonico, appulerunt ad terras Jessenses & in gradu latitudinis 44. deprehenderunt nautæ ultimum & maxime orientale harum terrarum promontorium, addentes illud ducentis circiter & viginti passuum millibus orientalius esse eo qui extremam Japoniam stringit meridiano. Habemus ergo finem harum terrarum, inquiramus nunc longitudinem. Illam exhibebunt Seres, qui teste P. Martinio affirmant, istam Tatariæ partem quæ continet terras Jessensium, quæque à provincia Leaotung, sive à fine muri Sinensis in orientem excurrit,

porrigi

porrigi ad ſex millia ſtadiorum Sinenſium, quæ conficiunt 1440 paſſ. millia. Auferantur ab hac ſumma minimum quinque gradus, quibus promontorium hoc Jeſſenſe orientalius eſt promontorio Japonico, quod Nabo appellant, & auferantur totidem gradus qui intercedunt ab extremo muri Sinici in mare exeuntis, uſque ad proxima Japoniæ, ſupererunt minimum gradus viginti duo, quos ſi pro ratione parallelorum & climatis Japonici in paſſ. millia reſolvas, habita etiam ratione obliquitatis inſulæ inter Libonotum & aquilonem porrectæ, invenies eandem menſuram, quam inſulis ſuis adſignant Japonenſes, aut etiam aliquanto majorem.

Nunc ut omnium terrarum abſolvamus menſuras, tranſeamus ad vicinam Americam, utpote quæ à terris Jeſſenſibus ne bidui quidem navigatione abſit. Adierunt hoc fretum Hollandi, eo, quo diximus anno, & in medio invenerunt inſulam duodecim circiter paſſ. millibus ab ultimo Jeſſenſis terræ promontorio remotam, & inde in euraquilonem ad centum viginti paſſ. millia porrectam, nuſquam XXVIII millibus latiorem, unde demum ad oppoſitam tellurem trajectus eſſet quinquaginta ſex paſſ. millium. Ignotas iſtas & à ſe primum detectas terras vocaverunt terras ſocietatis Indicæ. Sed vero cum totus ille quem adierunt tractus ſitus ſit in latitudine quadraginta ſex & quinque graduum, unde demum in eurum excurrunt littora, nullum eſt dubium quin terræ iſtæ pertineant ad Americam, ita ut extremis Californiæ & Quiviræ regionibus conjungantur quam proxime. Palam evincunt id ipſum non ea tantum quæ jam collegimus terrarum intervalla, ſed & navigationes, & præcipue itinera Hiſpanorum terreſtria ab urbe Mexicana eorum verſus inſtituta. Qui ante centum quadraginta tres annos ad explorandum Americæ finem ab Antonio Mendoza prorege miſſi fuere Hiſpani, progreſſi fuere ad quadrageſimum latitudinis borealis gradum, ubi eſt Quivira & aliquanto etiam ulterius, nempe ad promontorium Mendozinum, cui tribuerunt latitudinem graduum $42\frac{1}{2}$.

Plures

Plures quam nongentas Hiſpanicas leucas recta ſemper ad chaurum progrediendo emenſos eos fuiſſe affirmat Lopez de Gomara, licet Herrera & alii, utilitati gentis ſuæ ſtudentes, ab hac ſumma dimidium fere detraxerint. Cum itaque in hoc Americano litore ſolus iſte tractus, qui à promontorio Mendozino, uſque ad terras quas adiere Hollandi, nempe à 45, uſque ad 42½ latitudinis borealis gradum inveſtigandus ſuperſit; ne inexploratum hoc intervallum cæteras quoque menſuras incertas reddat, dicamus qua ratione & hujus quoque ſpatii colligere poſſimus quantitatem. A Coreæ inſulæ initio, ſive potius à fine muri Sinenſis, terra Jeſſenſis in ortum porrigitur ad gradus 33. Freti latitudo patet ad quatuor circiter longitudinis gradus. Cum vero quod a Mexico ad Mendozinum promontorium excurrit ſpatium ſit graduum 53, vel ut minimum 52½ ſecundum Hiſpanorum quem diximus calculum, jam habemus gradus 90. Atqui oſtendimus ſpatium quod Acapulcum portum Mexicanorum & Philippinas interjacet inſulas eſſe graduum 96. Phillippinæ vero ſub eodem, ac initium Coreæ ſubjacent meridiano: unde planum fit, ſpatium quod jacet inter terras, quas Hollandi detexerunt,& Mendozinum promontorium non eſſe majus gradibus ſex, vel ut plurimum ſex cum dimidio. Facile hinc colligas Japoniam non niſi novem graduum freto dirimi ab America, quod intervallum Dudleus facit graduum 48.

Supereſt ſpatium quod à primo meridiano ad Mexicum uſque protenditur. Creditur id quartam partem ambitus totius terreſtris ſphæræ conſtituere, ſiquidem nonaginta gradibus à primo meridiano abeſſe hanc civitatem affirmant Hiſpani. Nec obſtabo huic ſententiæ, dummodo primus meridianus per Tenariſſam tranſeat. Quo tamen de veritate hujus menſuræ certiores fiamus, brevi tabella proponemus aliarum quoque orbis partium longitudines, relictiſque fere menſuris, quibus terrarum ſuarum ſpatia ſingulæ metiuntur gentes, à quibus non tuto receditur. Quo vero

commodius res ea ſuccedat, & ne numerorum multitudo aliquam difficultatem aut confuſionem pariat, univerſum terrarum orbem in quatuor æquales diſtinguemus partes, quarum unaquæque nonaginta contineat gradus.

Incipiemus vero ab eo qui Tenariffam ſecat meridiano, utpote qui & totam includat Africam & ad menſuras Ptolemaicas propius accedat. Qui ad Azoridas & inſulam Corvi eum removerunt, illi futili omnino utuntur argumento propter rectum ſcilicet hoc in loco acus Magneticæ ſitum. Vera cauſa quamobrem id factum illa nempe fuit, ut duodecim, quindecim, aut etiam plures, quos apud Ptolemæum cum alibi, tum præcipue in menſura maris Mediterranei redundare putabant lucrarentur gradus. Quidam alibi hunc defectum compenſare fuere conati & decem vel duodecim gradibus productius fecere ſpatium, quod ab Antiochia ducit Babylonem. Cautiores aliquanto fuere, qui has & ſimiles ut putabant redundantias ad mare Pacificum tanquam ſatis capacem omnium errorum deportarent voraginem. Verum cum de mari Mediterraneo ſatis dixerimus, & niſi fallor ſufficienter oſtenderimus menſuras Ptolemæi convenire cum menſuris terreſtribus, opus non eſt plura attexere. Hoc tantum addimus, ſi in menſura maris Tyrrheni nonnihil modum exceſſerit, facile id compenſari, ſi primum meridianum, qui ſecundum ejus calculum ſecat propiorem Canariam, quam vulgo vocant Fortem Fortunam, promoveamus ad Tenariffam mediam Canariarum Verum nos retenta Ptolemæi menſura, quam & Arabes & Perſæ majori ex parte ſequuntur, pimum orbis quadrantem terminamus regia Perſarum urbe vulgo Spahan dicta, Ptolemæo Aſpadana, qui ei longitudinem adſignat graduum 86, Perſæ autem 86. 40. Si huic ſummæ addideris differentiam meridiani Tenariffenſis & Fortis Fortunæ habebis exacte gradus 90.

Secundum

Secundum quadrantem ſervatis menſuris quibus Perſæ, Indi & Seres terrarum ſuarum metiuntur ſpatia, ſic conſtituimus,

A meridiano Spahani ad meridianum qui occidentaliſſimum Indi fluminis tranſit oſtium gradus —— 18
Ab hoc Indi oſtio uſquam ad ultimos Indiæ mari adſitæ terminos, ad meridianum nempe qui tranſit urbem Chatigam gradus —— 36
Hinc ad illum meridianum ſub quo murus Sinenſis exit in mare, cui ſubſunt etiam Philippinæ & Moluccæ inſulæ gradus —— 30
Inde ad meridianum qui ſtringit initium magnæ Japonenſis inſulæ gradus —— 6

Simul conficiunt grad. 90

Tertius quadrans ſic ſeſe habet.

A meridiano qui tangit initium magnæ Japonenſis inſulæ, uſque ad meridianum qui tranſit ultimum hujus inſulæ promuntorium dictum Nabo, gradus —— 22
Hinc ad finem terræ Jeſſenſis gradus —— 5
Tranſitus freti inter terras Jeſſenſes & Americam eſt graduum —— 4
Hinc ad Mendozæ promuntorium gradus —— 6
Inde ad meridianum Mexicanæ urbis gradus —— 53

Simul conficiunt 90

Ut vero eo unde digressi sumus redeamus, ad meridianum nempe Tenarissæ, superest quartus idemque ultimus quadrans, qui continet quidquid ab hoc, quem diximus meridiano, usque ad Mexicanam metropolin terrarum mariumque interjacet. Sic vero illum constituimus.

A meridiano Mexici usque ad meridianum qui transit per maxime Occidentales regni Peruviani partes, gradus	20
Ab hoc meridiano, usque ad Orientalissimum Brasiliæ promontorium, quod S. Augustini dicitur gradus	55
A promontorio S. Augustini, usque ad meridianum Tenarissæ, gradus	15
Simul	90

De medio hoc intervallo graves inter Hispanos & Lusitanos fuere controversiæ. Vastum istum tractum qui à promontorio S. Augustini extenditur usque ad Limam aut Portum veterem, recto itinere nemo emensus est hactenus. E navigationibus per flumen ut vocant Amazonum institutis nihil certi ne nunc quidem possit confici. Maritimis tamen confici intervallis, contendebant Lusitani integros quinquaginta quinque gradus spatium hoc continere. Hispani tamen certis ut dicebant eclipsium rationibus suffulti, non nisi quinquaginta & unum longitudinis gradus intercedere affirmabant. Verum quantum lunaribus istis observationibus tribuendum sit, vel exinde conficias, quod non ita pridem Margravius, sola Eclipseon ratione permotus, quadraginta quinque tantum graduum longitudinem huic intervallo adsignarit. At vero Lusitanorum sententiam confirmant tam maritima quam terrestria, illa quidem obliqua, sed quæ facile ad normam reducuntur. Quin & ipsi Hispani

Hispani quando à portu debuenos Ayres sito ad ostium fluminis Argentei terrestri itinere petunt montem Potosi & oppidum Platam, cum quingentis Hispanicis leucis intervallum hoc taxant, satis nos docere possint, vastam istam Americæ peninsulam, ampliora multo continere spatia, quam ipsi in tabulis suis expresserint geographicis.

Ad emendandas terrarum mariumque longitudines & cognoscendam veram orbis universi faciem hæc dicta sufficiant. Qui non omnino hebes & ad tractandas istiusmodi res imperitus accesserit, facile ut puto intelliget quanto meliores nostræ sint mensuræ, ac sint istæ quæ vulgo in tabulis & sphæris passim obtinent geographicis, in quibus & Seres & Indi & pleræque fere orientis gentes, adeo longe extra fines suos exulant, ut ubivis potius quam in illis, quas Deus & Natura iis concessit, invenias sedibus. Ubi continens est ibi invenias insulas, ubi vasta occurrunt regna, ibi omnia sunt maria: denique tanta in illis terrarum, marium insularumque facta est confusio, mutilatio & distorsio, ut magna pars Asiæ mille & quingentis pass. millibus loco suo avulsa alio migrarit. Tantam nempe geographiæ labem intulit aromatarium istud Hispanos inter & Lusitanos dissidium & consecutæ exin deliquiorum solis & lunæ observationes, quibus utrique ad promovendos commercii & navigationis suæ utebantur terminos. Lis erat de Moluccis ut diximus. Peritiores nautæ & geographi affirmabant sitas esse eas in opposita parte meridiani qui per Azores transit. Sed qui pro Hispanis stabant contendebant illum oppositum meridiani semicirculum transire non per Moluccas, sed vero per insulam dictam Zuba, quæ gradibus duobus aut ut plurimum tribus occidentalior sit Moluccis. Lusitani vero multo nobis viciniores esse affirmabant Moluccas, sic tamen ut si hic substitisset controversia, de decem vel octo aut etiam paucioribus lis fuisset gradibus. Postquam vero ad astronomos res delata fuit, longæ aliæ prodiere mensuræ. Illi quippe habita ratione eclipsium diversis in occidentali

hemisphærio,

hemiſphærio locis obſervatarum, certum eſſe affirmabant Hemiſpærium Hiſpanicum producendum eſſe ad Malaccam uſque, quam viginti duobus minimum gradibus occidentaliorem eſſe dicebant Moluccis. Luſitani vero & ipſi diverſis in locis in ſuo hemiſphærio ſubducentes horas & momenta eclipſium, centeſimum & octogeſimum gradum referebant ad finem Japoniæ, viginti duobus gradibus, ut affirmabant, remotum à Moluccis. Sed vero non viginti duobus tantum, ſed integris viginti octo gradibus abſunt ultima Japoniæ à Moluccis, ita ut inter Malaccam & orientaliſſima Japoniæ intercedant gradus quinquaginta duo, licet non plures quam quadraginta quatuor ſpatio huic vulgo tribuantur. Facile hinc conjicias, quantum in metiendis ſingulis hemiſphæriis errarint Luſitani & Hiſpani. Quod ſiquis illos ſtudio putet abbreviaſſe menſuras eclipſium, ut contractiora faciendo ſingula ſpatia, id quod ſuo deeſſet hemiſphærio, id de altero auferrent, non quidem is male argumentabitur; errabit tamen ſi alia quam qua ſemper fieri ſolet ratione eclipſeon momenta eos ſubduxiſſe exiſtimet. Si quis totum terrarum metiatur orbem per ſpatia ex eclipſeon obſervatione emergentia, ſemper 44 & trium fere horarum invenietur defectus. Quod ſiquis dubitet, conſulat is eclipſes,quam cum alii,tum præcipue præſtantiſſimus & diligentiſſimus aſtronomus Jo.Bapt.Ricciolus collegerunt adeo contractas in illis deprehendet omnium fere terrarum menſuras, ut Oceano Pacifico à Peruviano litore uſque ad Philippinas inſulas relinquatur ſpatium centum & ſexaginta minimum graduum. Atqui certis documentis oſtendimus mare hoc non patere ultra centum & ſexdecim gradus. Si itaque reſidui iſti quadraginta quatuor gradus perperam cauſa eclipſium Pacifico attributi Oceano, ab eo auferantur, & ea qua diximus ratione terris reddantur, jam omnia recte ſe habebunt. Servet itaque Mediterraneum juſtam menſuram, genteſque mare hoc accolentes Græci inquam, Ægyptii, Cyrenæi & reliqui Afri, ne tam iniquis inclu-

dantur

dantur ſpatiis, ut terrarum ſuarum non agnoſcant formas & figuras; Perſis, Indis & Seribus reſtituantur quæ adempta ſunt; id ſi fiat, jam vera terris redibit facies, & partes partibus & totum cum ſuis conveniet membris. Nulla vero eſt cauſa ut iis moveamur argumentis, quæ ex eclipſeon petuntur apparitionibus, quamdiu earum umbræ, ea qua vulgo fit, ſubducuntur ratione.

Nec parva occurrit difficultas, ſi huic vitio mederi velimus. Cum enim neſciamus quantus ſit Sol & quantum à nobis abſit; neſcimus etiam ubi interior umbra, quæ in conum deſinit, terminetur. Neſcimus principium & finem dilutioris umbræ, quæ longe latius patet, quam oculorum ſenſus poſſit percipere, cum integra fere hora abeat, antequam diliquium appareat, nec minus intercedat ſpatii, antequam debilior umbra prætereat, quam tamen jam præteriſſe putamus. Neſcimus quantum ſit ſpatium, quo in orbe magno ſingulis horis terra promoveatur, interea dum obſervationes inſtituuntur. Scimus quidem quotam hujus orbis partem ſingulis horis ſeu momentis percurrimus, ſed quantum ſit iſtud quotum neſcimus. Ignoramus etiam qualem motu ſuo luna, dum circa terram noſtram fertur, deſcribat orbem. Defectus quidem hujus ſideris beneficio Chaldæorum exacto ſatis calculo prænóſcuntur, verum parum id prodeſt, cum non ex certa ſcientia, ſed ex eventuum obſervatione notæ ſint ejus anomaliæ & proſthaphæreſes, quæ tamen hactenus non ſuffecere ad demonſtrandam orbitæ ejus rationem. Ignoramus præterea leges refractionum, quæ ſemper efficiunt, ut quanto obliquiori angulo res quæq; à nobis conſpiciuntur, tanto omnia adpareant viciniora. Quis neſcit ex editioribus locis Solem videri etiam cum viginti duobus gradibus infra horizontem depreſſus latet? Eadem cæterorum quoque ſiderum foret ratio, ſi pari ac Sol ſplendore pollerent. Concedunt quidem multi etiam in eclipſibus refractionis eſſe habendam rationem, cum certum ſit ſole & Luna duobus gradibus ſupra horizontem

conſtitutis,

conſtitutis, Lunam tamen pati deliquium; negant tamen tantum in ſubducendis eclipſibus poſſe committi errorem, ut in metiendis ſingulis hemiſphæriis, totis viginti duobus peccetur gradibus. Verum quid opus eſt verbis, experiantur calculum, & videant, num quod Hiſpanis & Luſitanis, idem quoque ſemper contingat. Utrique eclipſium ſecuti rationes invenerunt in ſingulis hemiſphæriis gradus ut plurimum, 158, ſecundum quorum menſuram orbis univerſi ambitus non continebit plures quam trecentos & ſedecim gradus, manifeſto quadraginta quatuor graduum errore. Ut itaque tandem abſolvam, hoc dixiſſe ſufficiat, ex terreſtribus intervallis & ex ſingularum gentium de menſuris terrarum ſuarum ſententia, longe tutius & certius longitudines colligi, quam ex ſolis, lunæ, aliorumque ſiderum apparitionibus vel deliquiis, quam diu, ea qua vulgo fit ratione, cœleſtes ab aſtronomis obſervationes inſtituuntur. Ut autem illæ emendentur, neceſſe eſt ut refractionum damna pro intervallorum compenſentur magnitudine, utque ex terreſtribus intervallis, veluti certis magis & exploratis, corrigantur & ſuppleantur defectus umbrarum, qui in omnibus hactenus tam Solis quam Lunæ deliquiis geographiam & longitudinum turbant ſcientiam. Qua autem ratione in ſingulis vicinis aut remotis intervallis inſtituendæ ſint iſtiuſmodi æquationes, id ſatis clarum fiet ſi ipſa cognoſcantur intervalla in quibus obſervationes peraguntur. Quanto enim ſpatio radius verus, quem terreſtria oſtendunt intervalla, excedit radium apparentem, qui è ſiderum umbris & refractionibus colligitur, tantundem ſemper addendum eſt temporis, quo defectus iſte compenſetur. Terreſtria autem intervalla ſatis tuto ſubducentur, ſi eam quam diximus inſiſtamus viam, & ſingularum gentium in metiendis ſuis terris ſequamur fidem, id enim ſi fiat, habebimus ambitum terrarum nullo vel hiatu vel exceſſu laborantem, ſed per convenientes numeros & menſuras in ſua membra & legitimas partes quam exactiſſime diſpertitum.

Ad

Ad legem terreſtrium intervallorum, reducenda quoque ſunt marium ſpatia. Id enim ſi non fiat, perit omnis longitudinum ratio. Qui enim miſerorum nautarum ſubſiſtat calculus, ſi maria pluſquam mille paſſuum millibus ſint patentiora, quam in marinis ſuis quas ſequuntur inveniunt tabulis, cujus exemplum dedimus in eo mari, quod promuntorium Bonæ Spei & fretum Bantamenſe interjacet: aut ſi pluribus quam mille paſſuum millibus contractiora ſint marium ſpatia, uti in Pacifico contingit Oceano? Sed vero ſi ea qua diximus ratione terrarum mariumque menſuræ reformentur, probe cum terreſtribus intervallis navigationum convenient ſpatia ; bene quoque ſe habebunt triangula loxodromica, vixque erit ut in calculo peccent nautæ, niſi negligentes aut admodum fuerint imperiti.

DE PATEFACIENDA PER SEPTENTRIONEM AD JAPONENSES & INDOS NAVIGATIONE.

IIS qui aliquam hujus & superioris seculi navigationum habent scientiam, satis est notum quanto studio & desiderio quantisque propositis premiis federati Belgii proceres jam ab octoginta & pluribus annis conati sint excitare eos, qui primi aperirent viam, qua ad Sinas, Japoniam aliasque orientis insulas brevior & compendiosior per septentrionem patefieret aditus. Verum primos conatus non semper ex voto succedere satis experti sunt, qui sese huic itineri accinxerunt, quorum opus non est recensere calamitates, cum omnium manibus eorum versentur diaria. Qui proxime illos subsecuti sunt, nihilo fuere feliciores, eadem quippe prementes vestigia, iisdem quibus priores circumventi fuere difficultatibus. Nempe fefellit eos quod existimarint fretum quod Novam Zemblam & Tatariæ continentem interjacet esse pervium, ac per hoc patere navigationem ad Sinas, cum tamen Moscovitis hoc tempore notissimum sit, novam Zemblam non esse insulam, sed

partem Tatariæ, cui ab oriente longa cervice annexa est, ita ut fretum quod per angustias ostii Waygat aditur, vere non sit mare, sed Sinus maris, seu potius lacus aquarum dulcium. Copia fluminum è media Asia in hunc Sinum exeuntium hanc efficit dulcedinem, ut mirum non sit hiberno tempore aquas has adeo vehementi gelu constringi. Quod vero non successerit navigatio Wilhelmi Bernardi navarchæ alias peritissimi, qui latus Novæ Zemblæ septentrionale usque ad 77 emensus est gradum, neque hoc mirum videri debet, cum notum sit omnibus in septentrionem tendentibus terras plerasque ad multas sæpe leucas glacie cingi, quæ tamen in aperto mari non reperitur, ne sub polo quidem, nisi casu, quando nempe provecta æstate, soluto quodammodo gelu, illa ipsa glacies, quæ terras ambit, iis relictis, passim in maribus fluitat.

Hoc ipsum obfuit quominus neque successerint eorum tentamina qui aliquanto altius septentrionem versus cursum suum instituerunt, repressi quippe ab istac temere & quaquaversum fluitante glacie cursum suum inhibere & patriam suam repetere fuere coacti.

Ante octo demum vel decem annos Mercatores aliqui Amstelodamenses & Roterodamenses denuo hoc mare tentavere, & longe feliciori successu quam priores. Progressi quippe ad 78 & 80 latitudinis borealis gradum plusquam centum leucis prætervecti sunt novam Zemblam orientem versus, & quamvis diligenter caverint, ne cognoscerentur ea quæ vidissent, hoc tamen in vulgus promanavit, observasse eos mare ultra novam Zemblam purum ab omni glacie & perquam navigationi commodum. Regressi itaque ad suos proceribus Federati Belgii obtulerunt diversos libellos supplices, rogantes eos ut quandoquidem illi totius pene orbis commercium solis orientalis & occidentalis Indiæ concessissent præfectis, vixq; cæteris mercatoribus adeo bene de Rep. meritis præter Mediterranei & Baltici maris commercium aliud quidquam superesset, concederent saltem navigationem ad

oras

oras ſeptentrionales & nondum detectas orientis oras, quas utriuſque Indiæ non frequentaret ſocietas, idque tanto magis, quod jam ante tot annos ipſi proceres magno etiam propoſito præmio quoſvis ad aperiendam per ſeptentrionem ad Sinas & Japonenſes viam invitaſſent.

Præfecti ſocietatis Indicæ rem ſuam hic agi exiſtimantes & ipſi libellos obtulere ſupplices, rogantes ut iſtiuſmodi mercatorum poſtulata ad ſe remittantur. Multas enim turbas orituras ſi quid iis deferatur. Quod vero præmium attineret à proceribus propoſitum, ſeſe hoc in ſe recipere, & judicaturos prout ipſis bonum videretur. Mercatores ubi ſuppreſſos eſſe intellexere libellos ſuos ſupplices Regem Daniæ adierunt, qui illico poſtulatis ipſorum annuit. Sub ejus itaque auſpiciis paravere duas aut tres Galeotas itineri huic ſuſcipiendo maxime ut credebant idoneas. Hoc ubi cognovere ſocietatis Indicæ Præfecti annumerata aliqua pecunia ſumma facile perſuaſere nautis, ut omiſſo tam periculoſo itinere & ſibi conſulerent & ſimul mercatoribus cauſas querelarum præcluderent. Nautæ dicto audientes ubi ſe mari commiſere poſthabitis mercatorum mandatis rectà Spitsbergam ſe contulere, unde onuſti piſcibus domum reverſi ſunt.

Attamen neque ſocietati Indicæ defuit ſtudium & diligentia etiam ab altera parte tentandi itineris quod ab Indis & Sinis per mare ſeptentrionale navigantes in Europam reduceret. Rumor quidem erat de freto Anian per quod in mare Tartaricum pateret aditus & ex Japonenſibus & Luſitanis nonnulla intellexerant de terris Jezzo ſupra Japoniam ſitis, verum ſoli rumori non acquieſcentes, anno hujus ſeculi 52 & 53. aliquot è ſuis explorandi gratia ad has oras miſerunt. Provecti illi ſupra Japoniam uſque ad quinquageſimum borealis latitudinis gradum adierunt terras Jezzo dictas, & detexere fretum latum ſatis & commodum per quod borealis poſſit adiri Oceanus. Terras oppoſitas *het compagnie lant* appellarunt. Inſulam autem in medio ſitam

inſulam

insulam Ordinum. De harum terrarum conditione nonnulla in lucem prodiere longe tamen plura habentur in ipso nautarum diario, quæ studio supprimuntur.

An vero hæc terra Jezzo annexa sit Japoniæ, dubitant æque Japonenses ac Jezzenses propterea quod vasti & inaccessi intercedant montes qui transitum impediant.

Sed neque satis constat an hæc Jezzensis terra portio sit Tartariæ, an vero freto ab eadem dirempta & separata. Sinenses affirmant Tartariam supra murum usque ad trecentas leucas Sinicas orientem versus excurrere, adeo ut terra Jezzo ipsaque Japonia, si hos sequamur, possint videri Tatariæ esse annexæ. Sed vero ipsi Jezzenses affirmant inter suas terras & Tatariam fretum intercedere. Horum sententia ex eo confirmari videtur, quod Hollandi illi qui ante sex vel septem annos naufragium passi sunt ad Coream Sinæ peninsulam observarint balenam cujus tergo infixus esset hamus Vasconicus. Horum vero fides cum à nemine in dubium vocetur, utique verisimilius per vicinius fretum à Spitsberga balenam istam huc enatasse, quam per illud quod remotius est, de quo paulo ante diximus. Ut ut sit verisimile satis hinc colligi possit, indicium, id quod Japoniam & Spitsbergiam intercedat mare esse pervium. Attamen quo minus hoc argumentum urgeam, facit quod & Japonenses capturæ balenarum sint addicti, utpote à quibus trecentæ vel ducentæ minimum singulis annis capiantur balenæ, facileque fieri potuerit, ut similitudo hamorum imposuerit. Sed & à Jessensibus multæ capiuntur, licet ipsorum hami sint ex ossibus ferro acuminatis ut affirmant qui illorum lustrarunt terras.

Post inquisitionem factam anno ut diximus hujus seculi 52 & 53 ulterius inquirere destiterunt Præfecti societatis Indicæ, tum quod Japonensium imperator ut affirmant, non permittat navigationem in terras Jezzenses, utpote è quarum argenti fodinis haud exiguum singulis annis percipiat tributum, tum quoque quod præfecti societatis minime

è re

è re sua esse existiment, ut compendiaria hæc innotescat navigatio. Ut itaque de Australibus oris, simili quoque ratione de Jezzensibus & aliis adsitis terris edicto caverunt ne ulterius investigarentur.

Tractum vero quod attinet intermedium, spatium nempe quod Spitsbergam Novam Zemblam & Jezzensia interjacet freta; de eo non est ut dubitemus non tantum quod balena transitum invenerit, sed & quod Moscovitarum complura experimenta confirment, litus Tataricum à Nova Zembla non in Boream sed in Eurum potius declinare ita ut vertex novæ Zemblæ omnium Tatariæ locorum longe sit borealissimus.

Quin & ex tabulis chorographicis Sinensium & eorum historiis idem colligere est, affirmant quippe illi à muro Sinensium in boream tendentibus spatio quatuordecim dierum ad mare perveniri. Ipse quoque Tatariæ tractus qui est ultra Samoyedas viciniam maris satis testatur, quanto enim quis longius in orientem procedit tanto omnia mitiora & cultiora occurrunt. Flumina illic vasta & navigabilia civitates insuper magnas & multarum rerum copia affluentes observavere Moscovitæ, quod sane secus se haberet, si longe in boream tractu excurrerent terræ.

Superest ut inquiratur, qua via & quo potissimum anni tempore navigatio hæc sit instituenda. Siquis brevissimam velit carpere viam quæ ad fretum ducit Jessense, transeundus utique polus est borealis relicta ad dextram Spitsberga. Cum enim hoc fretum sit in longitudine graduum 211, ubi finiuntur terræ Jessenses, pateatque ad Americæ proxima litora sita in longitudine 215, satis colligi potest, siquis ex eo quod Britannos & Belgas interjacet mari eundem semper persequatur meridianum, illum necessario huic occursurum freto. Sed vero sub polo inutilis est acus magnetica & amittitur meridianus, & magnum ab occurrente plerunque glacie imminet periculum. Nescitur præterea num terræ ibi sitæ transitum permittant. Tutius

itaque

itaque huic se committere mari, quod Spitsbergam & Novam Zemblam interjacet, cujus jam magnam partem investigarunt Belgæ, constat enim pluribus quam centum leucis prætervectos fuisse Novam Zemblam Orientem versus, nec ullam observasse glaciem. Consultissimum itaque fuerit horum premere vestigia & relicta quamproxime ad levam Spitsberga ad octogesimum usque gradum navigationem dirigere, aut etiam ulterius aperta persequi maria, donec converso deinceps ad eurum & euronotum cursu Jessense tandem attingas fretum. Pertransita Nova Zembla scito te medium itineris confecisse. Quanto propius polum accesseris & minus discedas ab illo meridiano qui ab hoc nostro mari per polum transit, tanto brevior & rectior erit navigatio, cum polus iste fere sit medius inter nos & fretum Jessense.

Tempus quod huic navigatio ni fuerit commodissimum, bifariam considerandum est. Primo vere, mense nempe Martio, ventos & maria favere tendentibus ad Spitsbergam & oras polo adsitas, totumque illud spatium absolvi undecim duodecim aut tredecim dierum spatio in confesso est apud plerosque. Sed vero pertransito eo intervallo, siquis freta Jezzensia petere in animo habeat, omnino ad meridiem instituendus est cursus; unde fiet ut iidem illi ventorum & marium motus qui navigantibus boream versus erant propitii, fiant contrarii tendentibus in austrum. Diu vero expectandum erit, priusquam aquilones flare incipiant, qui ut plurimum provecta jam æstate & demum mense Augusto solent favere. Quapropter siquis brevissimo spatio iter istud conficere velit, is haud multum aberrabit, si illud eligat anni tempus, quo & aditus & reditus ad Spitsbergam brevissimo possit absolvi tempore, quod ut puto fiat æstate. Tutius tamen illam prævertere, & cursum navigationis quoad licet & fieri potest promovere.

Quod si contingat ut iter hoc feliciter succedat, opus non fuerit ut puto monere ea quæ in aditu, illa ipsa quoque in

reditu

reditu esse observanda. Prudentiæ itaque nautarum & ductorum hæc relinquenda sunt.

Monendi tamen nautæ, quandoquidem magna pars hujus navigationis per ignota instituenda sit maria ut quoad fieri potest occurrentes terras & insulas devitent, propter glaciei periculum, & ut patentiora semper eligant maria veluti que minus à glacie infestantur, & in quibus frigus sit moderatius. Experientia jam satis docuit nusquam reperiri integra maria concreta, sed oras tantum & litora terras ambientia, à liquatis in salso humore navibus gelu constringi. Docuit quoque eadem experientia non tantum esse periculi à fluitante passim glacie, quam vulgo jactatur, præsertim in tractu non magnis tempestatibus obnoxio & semestri seu potius octimestri die. Si tamen crebræ terræ & insulæ prætereundæ fuerint, tutius est latiora insistere freta, & non illa latera quæ boream spectant, sed ista quæ in meridiem vergunt legere, quæ vel nunquam vel certe multo minus à glacie obsidentur.

Ubi maris hujus & interjacentium fretorum natura penitius investigata fuerit, ne dubitandum quidem videtur, quin totus ille tractus qui ab hoc nostro mari Japoniam usque extenditur, quinque vel sex ut plurimum hebdomadibus possit absolvi.

Attamen si vel casu vel errore contigerit, ut nondum confecto itinere alicubi hibernandum sit, etiam hoc absque periculo fiet dummodo vitetur crassus ille Belgarum stupor, qui in ultimo pene septentrione hyemem transacturi habitaculum sibi in summa telluris superficie è modicis tabulis ligneis exstruxerunt, qua ratione ne apud Jappones quidem vita constare possit. Deprimendæ sunt ædes infra terram, eædemque copiosa humo consternendæ, neque enim in tanta cœli hyemalis inclementia servari homines possint, nisi in terræ visceribus delitescant.

Superest ut de altero quoque nonnihil dicamus freto, quo terræ Jessenses, ut complures scribunt, à magna Tata-

rorum dirimuntur continente. Seres tamen hoc negant, & Coream & terram Jeſſo, Tatariæ conjunctam eſſe affirmant, uti in ſuo Atlante Sinico teſtatur P. Martinius. Verum ab iſtis Seribus, quos ſecutus eſt P. Martinius, diſſentiunt Coreani, qui & ipſi ſunt Seres, & Coream inſulam eſſe contendunt. Addunt quoque ſupra Coream vaſte ſe explicare maria. Sic retulere Hollandi naufragi de quibus paulo ante diximus, qui viderunt ibi balenas, quorum tergis hami inſiderent Vaſconici, unde certum poſſimus capere indicium, illas à Spitsberga uſque ad Coream enataſſe, ſi verum ſit hamos iſtos fuiſſe Vaſconicos, & non Japonenſes aut Jeſſenſes, ut monuimus. Nonnulli ex patribus ſocietatis Jeſu qui & ipſi has adierunt oras, Coream & huic junctas terras Jeſſenſes freto à Tataria dirimi affirmarunt. Ipſi quinetiam Jeſſenſes terras ſuas inſulam eſſe teſtantur. Et ſane moribus, habitu corporis & cæteris in rebus tantum à Tataris diſcrepant, ut alterius orbis potius, quam ejuſdem continentis incolæ eſſe videantur.

Omnia hæc licet perſuadeant eſſe & ibi fretum quod pervium ſit, quia tamen illud non ſatis hactenus eſt exploratum, tutius niſi fallor fuerit per alterum orientalius, quod diximus, fretum curſum dirigere. Si tamen vel caſu, vel errore nautarum, illud prius ſe obtulerit, non inconſultum fuerit, & hujus quoque ſitum & naturam non ſcrutari tantum, ſed & adjuvante maris æſtu pertranſire, præſertim ſi finiente æſtate & potiſſimum autumno illuc appellant. Tum enim ut in toto boreali oceano, ita quoque illic ventus & æſtus in auſtrum tendentibus favebunt, qui plerunque hyeme & vere ſunt contrarii.

DE APPARENTIBUS IN LUNA CIRCULIS.

Uamvis videam plerosque, qui beneficio telescopiorum cœlum penitius contemplantur, in ea esse sententia, ut quæ in globo Lunæ adparent inæqualitates non montes esse existiment, sed vero cavitates seu valles potius profundas & alto circumdatas aggere: tantum tamen abest ut sic sentientium unquam me moverint argumenta, ut contra istis adparitionibus & istac opinione nihil esse fallacius certo mihi persuaserim. Nam quod ex umbrarum ratione id ipsum ita se habere pertendant, in eo quam longissime illos à veritate abesse arbitror. Si quis partem Lunæ à sole illustratam contempletur, utique cavitates se videre existimet: sed vero siquis easdem partes in hemisphærio Lunæ umbroso & tamen diu priusquam oriantur à sole illustratas aspiciat, utique montes esse cognoscet. Istas duas apparitiones sibi invicem contrarias conciliare conantur, dicentes esse quidem cavitates, sed undique præalto ambiri vallo, itaque & montes simul esse & cavernas. Verum hæc ratio neutiquam satisfacit & nequidem est probabilis. Profecto Lunæ corpus non discrepat à nostra tellure, eademque quæ hic, occurrunt quoque istic, maria, inquam, flumina, lacus, montes & valles, sed similes nostris. Et sane quem

non offendant valles & aggeres tam circinatæ rotunditatis, qualem vel unum frustra in tota hac nostra quæras tellure. Quomodo fieri possit, si tam profundæ istic passim inveniantur valles, aut antra, ut à pluviis aut allabentibus aquis non impleantur? Sed & hoc quoque qui fieri possit, ut præalti isti aggeres qui in umbroso Lunæ hemisphærio à vicesima lunaris diametri parte sunt conspicui, quando in lucem emergunt & in hemisphærio lunæ conspicuo versantur, non etiam umbras spargant quam latissime diffusas? Omitto reliqua quæ siquis perpendat, omnino etiam ut fateatur necesse est, falli nos ab oculis nostris, & quærendas esse alias causas, quæ omnibus istis apparentiis ex æquo satisfaciant. Sic itaque existimo, siquis in Luna versetur, & inde tellurem nostram prospectet, illic constitutis eodem modo appaitura pleraque quæ apud nos fiunt, ac nobis appareant illa quæ in Luna contingunt. Hoc quo facilius accipiatur, explicanda est primo causa & origo circulorum lucidorum, qui in parte Lunæ à sole illustratæ adeo frequentes adparent, ut præter rotundissimos exactissimæque circinationis orbes vix quidquam aliud in Luna videamus.

Dico itaque illos nihil aliud esse, quam montium à sole illustratorum eversam in aëre lunam ambiente imaginem, eodemque prorsus modo generari ac irides in aquis, in aëre, aliisque pellucidis corporibus.

In aquis quomodo fiant exemplo nobis esse possit nummus vel aliud quid majus eo, quod præcipue fulgeat & sub aquis conspici possit, quanto enim altius sub aquis deprimantur res istiusmodi, tanto semper majores apparebunt. Quod si illæ ad hastæ longitudinem depressæ fuerint, jam in medio incipiunt nigricare & dehiscere. Altius etiamnum si mergantur ad quadraginta nempe aut plures pedes, ut in quibusdam maribus observatum est, jam imagines non integræ, sed eversæ & in amplum apparent conformatæ circulum.

In

In aëre idem contingere patet è lucernis in aëre humido eminus conſpectis, quanto enim longiori intervallo illæ abſunt, tanto adparent majores, donec in medio deficiant & dehiſcant & tandem in ampliſſimos abeant circulos. Nec alia iridum & halonum eſt ratio, de qua multi multa quidem, nulli tamen quod ſciam ſatis bene ſcripſere. Neque enim aliud eſt iris quam imago Solis in ſpeculo aëris everſa & in circulum deformata. Interior & minor iris eadem ratione fit ac fiant iſtæ irides quæ in ſpeculis concavis aut vitris convexis formantur, cum imagines à medio ad oram ſeu circumferentiam priuſquam invertantur recedunt. Exterior & major ſeu potius propior iris eſt imago Solis jam inverſa, ideoque colores habet priori quoad ordinem contrarios & aliquanto imbecilliores, eadem prorſus ratione qua imagines quæ poſt decuſſationem radiorum à vitris redduntur convexis. Verum cum hæc alibi fuſius ſimus perſecuti, iis nunc non immorabimur.

Quod rationem umbrarum attinet, quæ vulgo perſuaſit ut qui revera montes ſunt, habeantur pro cavernis aut profundis vallibus, de illis ſic exiſtimo. Idem iſtic contingere quod ſphæræ vitreæ aqua plenæ quando Soli opponitur. Id enim ſi fiat, jam quoque videre eſt, eam ſphæræ vitreæ partem quæ ſoli vicinior eſt, ilico obſcurari: averſam vero partem & à Sole remotiorem clariori luci perfundi, utpote in quam radii ſolis convergant? cum altera pars, quæ imaginem ſolis excipit, opacetur. In pellucidis enim corporibus ſi imago generetur, jam quoque pelluciditatem tolli & opacitatem induci, optica docet ratio.

In aëre vero idem contingere argumento eſſe poſſint parelia, quæ a parte ſoli expoſita obſcuriora plerunque videntur, lucidiora vero in parte à Sole averſa.

Sed nequis ſuſpiciones vanus & conjecturas non ſatis valido nixas fundamento promere me exiſtimet, addam illuſtre teſtimonium unde ipſa hæc quæ diximus in montibus evenire manifeſto poſſit colligi exemplo. Picus mons Tenariſſæ

insulæ

insulæ excelsus, notus est omnibus. Illum ante annos aliquot curiositatis gratia conscendere complures mercatores Angli. Præter alia quæ in culmine ejus constituti observavere, hæc quoque quæ ex Anglico sermone conversa subjunxi vidisse se testantur: *Ab hoc monte Pico, Canaria magna quæ quatuordecim, Palma quæ octodecim, & Gomera quæ septem abest leucis adeo distincte cernuntur, ut universus ille qui intercedit maris tractus, non latior videatur quam sit Thamesis Londini. Quin & insula Ferro licet plurium quam viginti leucarum freto dirempta, & longè remotiora exinde spectantur maria. Simulac Sol ortus fuit montis hujus umbra visa nobis est, non universam solum operire Tenariffam insulam, sed & magnam quoque Canariam & totum insuper mare ad Horizontem usque, ubi vertex seu conus Pici montis manifeste inversus adparuit, & in ipsum aërem umbram suam projiciens, quod haud modicum nobis stuporem incussit. Antequam vero sol alte admodum esset provectus, nubium citato adventu interceptus fuit noster prospectus, ut nec mare nec insula compareret, paucis duntaxat exceptis verticibus quæ supra nubes extabant.*

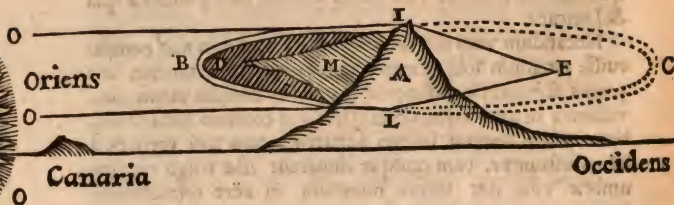
Libenter fateor cum primum horum mercatorum epistola ad manus meas pervenisset me haud parum gavisum esse cum viderem sententiam meam quam sola conjectura ductus ante complures annos multis proposui adeo, confirmari, ut nullus omnino dubitationi locus relinqueretur. Ecquod enim clarius testimonium possit excogitari, ad evincendum circulos illos qui in luna adparent formari in aëre à refractione montium lunarium supra nubes extantium quando à sole illustrantur, eadem prorsus ratione atque hic videmus etiam in nostra fieri tellure? Ecquid etiam manifestius id quod mercatores isti Angli vocant umbram montis, revera non fuisse umbram, quæ in occidentem & in partem à sole remotam projici debuisset, sed imaginem montis seu potius ipsum montem in aëre refractum ab ea parte qua Sol oritur, neque enim quisquam est qui ignoret Canariam magnam

spectantibus

ſpectantibus à monte Pico ſitam eſſe ad eam partem à qua Sol oritur?

Notandum vero mercatoribus iſtis integrum non comparuiſſe circulum ſole oriente, ſed dimidiatum tantum aut potius ſemicirculari minorem, quemadmodum etiam fieri videmus in partibus lunæ conſtitutis in confinio lucis & umbræ. Tum demum integri adparent, cum toti vertices à ſole illuſtrantur, tum quoque diſparent iſtæ vulgo creditæ umbræ, cum ſint formæ montium in aëre refractorum. Sole vero altius provecto & inducente nubes ſeu fumidos vapores, tum diſparet telluris ſuperficies, quod etiam experiuntur qui in Andibus id eſt Peruvianis & Chilenſibus verſantur montibus, qui cum matutino tempore imaginem montium in aëre refractam aſpiciant. medio die nihil omnino cernunt præter nubes, illas quidem pellucidas & tranſparentes ut plurimum nobis ſuſpicientibus, ſed deſpicientibus ita opacas, ut qui in iſtis culminibus verſantur, geminum ſe videre cœlum exiſtiment, unum ſupra ſe, alterum vero pedibus ſubjectum. Idem quoque in ea lunæ parte videre eſt quæ à ſole illuſtratur, ubi præter ipſos montium vertices, ſi ſint altiores nubibus, & circulos illos qui à verticibus illis formantur, aliud nihil comparet. Ut fruſtra laboraturi ſint, ſi qui ſperent ſe ope cujuſcunque teleſcopii id efficere poſſe, ut ea quoque cernamus, quæ in planitie lunæ contingunt, cum ne in noſtro quidem orbe, ſi qui ſupra nubes verſentur quidquam videant, præter æquabilem ſibique ſemper ſimilem nubium ſuperficiem, & montium ſublimium vertices tanquam inſulas mari extantes, tectis penitus & inconſpicuis iis omnibus, quæ vel in ipſis nubibus, vel infra eas à nobis conſpiciuntur.

A. Mons

A. Mons Tenariffæ Solis radios per refractionem excipiens.

B C. Circulus lucidus ab illustratis à Sole montis partibus in aëre roscido montem cingente refractus & perfectum constituens annulum.

D. Pars umbrosa quam minus penetrant radii Solis.

E. Pars lucida propter collectionem radiorum à sole O oblique incidentium in I & L & refractorum ad E.

M. Umbra Pici Tenariffensis, quam efficit pars lucidior in E. Si enim inter partes lucidas & minus lucidas corpus intercedat, necesse est ut à parte lucida umbræ jaciantur in minus lucidam.

O O O. Sol multis quidem gradibus infra Horizontem depressus, in horizonte tamen apparens iis qui versantur in montis vertice.

DIURNA

DIURNA TELLURIS CONVERSIONE OMNIA GRAVIA TENDERE AD MEDIUM.

Uamdiu literarum & aſtronomiæ aliqua inter mortales fuit cognitio, tam diu etiam non defuiſſe qui Solem in centro mundi tanquam animam univerſi quieſcere, terram vero æque ac reliquos planetas circumagi crediderint, ſi non certis, ſatis tamen probis confici poteſt documentis. Pythagoram non primum fuiſſe qui hanc opinionem invexerit, ſed illum à Chaldæis & Ægyptiis edoctum ita ſenſiſſe, & hoc quoque firmis ſatis adſtrui poteſt argumentis. Sed & antiquiſſimos Græcos &Romanos in eadem fuiſſe ſententia & per Veſtam, non tellurem, ſed Solem intellexiſſe eumque in medio collocaſſe, & hoc quoque conſtat. Quamvis vero pleraque cœli phœnomena, id ipſum manifeſte ſatis evincant, miror tamen eos qui magna cum diligentia cauſæ hujus patrocinium ſuſceperunt, vel præteriiſſe, vel leviter adeo attigiſſe argumentum, quod vel ſolum ad demonſtrandum telluris motum potuiſſet ſufficere. Si enim quieſcat & non moveatur hæc noſtra tellus, ecqua poſſit comminiſci ratio, qua oſtendi poſſit, quare omnia gravia ad centrum tendant? At vero ſi terram circumagi ſtatuamus, jam non certam tantum, ſed & neceſſariam quoque habemus cauſam quamobrem graviora pleraque ad medium ſeu centrum vergant, leviora vero ab eodem recedant. Quippe

cum ex lege naturæ graviora quælibet difficilius moveantur, fieri aliter non potest, si terra in orbem volvatur, quin quæ gravia sunt deorsum tendant, veluti ad locum tanto majoris quietis, quanto minores & propiores centro sunt circuli & orbes in quibus gravia moventur, unde necessum est ut leviora quæque corpora ad superficiem expellantur. Cùm omnes physici, etiam illi, qui non admittunt terræ vertiginem, in eo semper consenserint, ut credant in motu circulari omnia gravia tendere ad centrum, levia vero ab eodem recedere, haud parvam tamen injecit difficultatem, quod in rota, quæ in orbem movetur, contrarium contingat, utpote quæ res quaslibet impositas, non ad centrum deferat, sed excutiat. Solum hoc suffecit argumentum ut & olim & nunc quoque velut naturæ contraria explodatur telluris revolutio, fore enim existimant, si terra in orbem moveatur, ut omnia à centro quam velocissime recedant, & rota hæc machina momento dissiliat. Non satis feliciter huic objectioni occurrit sagacissimus Galilæus, quapropter non erimus intempestivi si hanc removeamus difficultatem. Manifestum est itaque quod simulac rota motum concipit, simul quoque imposita quævis moveantur corpora. At vero illa cum inferiore sui parte rotam contingant, & à parte contactus motum concipiant, non possunt per aliam, quam per rectam moveri lineam, cujuscunque demum formæ & figuræ fuerint istæc corpora. Si enim ejus sint generis ut circumagi nequeant, fiet ut simulac rota celerius currere incipiat, quam ut propter resistentiam aëris celeritatem rotæ adsequi valeant, cito excutiantur. Quod si corpora exactissimæ fuerint rotunditatis, multo etiamnum citius excutientur. Mota enim rota, simul quoque illa à puncto contactus, inferne nempe, moveri incipiunt: sed vero motu ut dixi recto, cum ex lege Naturæ necesse sit, ut quæcunque corpora super quodcunque planum ea ratione moveantur, ut axem habeant parallelum seu æquedistantem plano horizontis, motu semper ferantur recto.

Hæc

Hæc veriſſima eſt ratio, quamobrem, quæ rotæ ambulanti imponuntur corpora ſemper à centro recedant. Sed vero ſi velimus efficere ut corpora quæcunque ſive in aqua ſive in aëre collocata ad centrum ſe conferant, id demum conſequemur, ſi talem indicamus motum, quo corpora erecto axe in gyrum moveantur. Clariſſimum hujus rei exemplum memini exhibuiſſe me jam ante viginti & plures annos in vaſe latioris fundi cui aqua eſſet infuſa. Injectis quippe globis plumbeis, ferreis & lapideis & aqua in circulum commota, haud obſcure licuit obſervare pleroſque iſtos globos ad medium vaſis tendere præcipue plumbeos, aliquanto minus ferreos & dein lapideos. Lignei vero ſupernatantes in aquæ ſuperficie, quod aqua eſſent leviores, illico ad oram vaſis expellebantur. Quod ſi & illi aqua graviores fuiſſent, pari utique ratione ad medium confluxiſſent; nam ſane ſcobs ferrea ſupernatans, & ipſo quoque velociter medium occupabat.

In hoc vero experimento præcipue notandum, quod ſi qui globi ſcabritie vaſis offenſi motum inferne concipiunt, ita ut moveantur axe non erecto, ſed inclinato & parallelo ad horizontem, illi nonnihil à centro recedant, ſed ad breve tempus, donec nempe & ipſi erecto axe ad centrum confluant. Niſi enim axis rotationis ad horizontem ſeu fundum vaſis ſit perpendicularis, non vergunt ad centrum.

Globi & quæcunque alia aquis merſa corpora, cum ab aquæ vertigine & ipſa quoque in orbem moventur, principium motus ſui accipiunt ab ea parte quæ remotior eſt à centro vaſis. Cum enim quanto majores ſunt circuli, tanto celerius moveantur, neceſſe eſt etiam ut ubi globi iſti contingunt majores aquæ orbes, ibi rotari incipiant & velociori obſequantur motui.

Planum quoque eſt in iſtiuſmodi vertigine globos & pleraque alia aquis merſa cum motum concipiunt, per helicem ſeu ſpiralem lineam ad centrum vaſis tendere, ita ut gravia ſotas protrudant leviora & quanto graviora quæque ſunt

Dd 2 corpora,

corpora, tanto velocius ad centrum tendant, quanto leviora, tanto longius ab eo recedant.

Quod si aqua immota & quiescente globus aliquis vel ferreus vel lapideus ita moveatur ut axis circa quem movetur sit parallelus horozonti, per rectam movebitur lineam. Si axe erecto circumagatur, manebit suo loco: sed si & alterum progressivum acquirat motum, utique tunc & is quoque tendet ad centrum, non quidem vasis, sed ad centrum illius quem describit helicis.

Quia tamen experimenta non semper succedunt, & difficile sit globo sub aquis quiescenti motum addere violentum, quo erecto axe circumvolvatur, & multo difficilius efficere ut manente axis situ alium quoque progressivum habeat motum; idcirco non acquiescebat hu:c experimento Jll. D. Joannes de Witte, vir & ingenio & meritis erga rempublicam magnus, & scelere malorum civium iniquissima nuper morte extinctus; is inquam contendebat quibuscunque etiam corporibus posse duplicem hunc inesse motum & tamen recta progredi, idque patere in globis tormentorum, qui cum exploduntur rotationem concipiunt & tamen recta feruntur. Ego vero argumentum hoc sic retorquebam, globos istos cum è tormentis emittuntur, circumagi quidem, sed ea lege, ut axis rotationis semper ad horizontem sit parallelus. Istam vero rotationem si cum motu progressivo comparetur, admodum esse imbecillem, quia tum demum globi isti velociter rotari incipiunt, quando ad terram seu aliud corpus impingunt, ubi quidquid fere motui progressivo aufertur, accedit rotationi. Et tamen quantumvis imbecillis in initio ista sit rotatio, esse nihilominus verisimile, ut si non magnam, aliquam tamen mutationem inducat in directione lineæ, quam globi motu suo describunt, cum deorsum feruntur. Quod si fieri possit ut qui è tormentis exploduntur globi axem rotationis habeant erectum & tamen recta procedant linea, tum demum validum fore hoc argumentum.

Tutius

Tutius itaque proposui exemplum petitum à turbine projectitio quo pueri utuntur, qui statim à vinculis liberatus & supra planitiem emissus magna peracta helice ad centrum se confert, eluctatusque ambientis aëris resistentiam circa proprium movetur axem. Quamdiu ille erectus est, tamdiu tranquillus & sine murmure in centro motus sui subsistit. Idem vero peracto propemodum motu, primo vacillat, dein concidit, & mox inclinato & parallelo ad horizontem axis situ cum strepitu quam longissime à suo provolvitur centro.

Satis ex hoc colligere possimus exemplo, quod in stante & quiescente contingit aëre, idem quoque in quiescente futurum aqua, si contingat ut globus erecto axe circumactus, simul quoque progressivum habeat motum. Ut vero credam globis è tormento excussis idem accidere facit exemplum illius globi, qui in Brabantia circa hujus seculi initium contacto prius muro in arenam delatus, peracta brevi helice in centro silens & veluti quiescens supra erectum volvebatur axem. Vidit & accessit hunc præteriens & percussit pede, unde factum ut globus mutato axis situ & priori restitutus motui, alterum misero pedem demeteret. Simile fere & nos vidimus. Fiunt turbines pedali fere magnitudine, è buxo ut plurimum & forma cylindrica, qui siphoni ligneo utrinque perforato inseruntur, & restibus à duobus distinguntur hominibus. Cum laxatis habenis è siphone excidunt, ingentem edunt fragorem, magnosque describunt orbes, priusquam in centro quiescant. Verum contigit ut necdum peracta helice ad obicem impingens everso axe conciderit, rectaque quam longissime procurrens linea, senis obambulantis suffringeret tibiam.

Hæc dixisse sufficiat, ut cognoscamus, quælibet corpora quæ ab aqua, aëre, æthere aut alia ambiente materia circumaguntur, vel etiam illis immotis, quæ alia vi impellente ea lege moventur, ut axem habeant erectum; semper centrum petere, ab eodem vero recedere si jacente axe circumvolvantur.

volvantur. Clarum hujus rei exemplum exhibere etiam possint typhones seu turbines in mari, & venti qui in angiportis & ædium angulis omnia in gyrum contorquent, sed cum ex iis quæ diximus res plana sit, pluribus non opus est documentis.

Duplex porro hæc vertigo, cum non exemplum tantum, sed & causam tam diurni quam annui motus, quo circum Solem tellus nostra fertur manifeste ostendat, satis nisi fallor solidum præstat argumentum ad convincendos eos qui utrumque hunc negant motum. Sed & non claram tantum, verum & necessariam exhibet rationem, quamobrem omnia gravia ad centrum tendant. Hoc præterea docet, quare axis telluris semper sit erectus & sibi parallelus. Id enim si non esset, nunquam magnum suum tellus absolveret orbem, semperque à Sole & centro universi recederet. Quod autem non per helicem sed per eundem semper tellus moveatur orbem, hujus rei minime obscura est causa, cum ut reliqui planetæ, ita quoque tellus nostra pro ratione molis & gravitatis æquali semper virtute Solis in suo sustineatur orbe. Frustra sunt qui ad magneticam confugiunt virtutem, nihil illa ad motum seu directionem telluris confert. Magnes quippe non dirigit tellurem; sed à tellure, eundem semper in sua vertigine servante axis situm, ipsa illa virtus in magnetes transfertur.

ISAACI

ISAACI VOSSII
DE
SIBYLLINIS
Aliisque quæ Christi natalem præcessere
ORACULIS.
ACCEDIT
Ejusdem ad priores & posteriores
P. SIMONII OBJECTIONES
RESPONSIO.

Doctissimo & eximio viro,

THOMÆ BRUNONI

Capellæ Regiæ

WINSORIENSIS

Canonico S. P.

ISAACUS VOSSIUS.

Ni te plus oculis meis amarem

NOsti reliqua, & jam puto intelligis, quid de Saturnalitio tuo sentiam munere. In tam frigida anni tempestate, potuisse mihi iste tuus semirabbinus aliquam afferre gravedinem, sed jampridem inficeti hujus seculi adsuetus ineptiis, salvus evasi. Licet vero bonas aliquot in eo evolvendo horas perdiderim, temporisque jactura, ut Philosophi sentiunt, sit omnium gravissima; non uno tamen profuit commodo; nam non bonorum tantum librorum jucundiorem mihi fecit lectionem, sed & laborantem & prostratum jampridem ita restituit appetitum, ut etiam fastidita placeant, & quælibet quantumvis licet mediocria, optima tamen & præstantissima esse videantur. Cum Rabbinista

iste totus in eo sit ut antiquitatem Grammaticæ Rabbinicæ & punctorum adstruat vocalium, attamen ne unius quidem eruditi, & ne vel Rabbini alicujus antiquioris potuit adducere suffragium, cujus auctoritate sua confirmet deliria. Postquam omnium apicum genera, formas & figuras magno percurrit conatu, nec quidquam se proficere sentit, tandem ad divum se convertit Hieronymum, ejusque producit verba interpolata nequissime. Ubi enim ille mentionem facit accentuum, qui in Tetraplis & Hexaplis Origenis apponebantur Hebraico sermoni Græcis descripto literis, ille pro accentibus puncta supposuit. Quin & ejusdem Hieronymi locum adducet, qui occurrit in quæstionibus seu traditionibus Hebraicis, quique in plerisque editionibus sic concipitur; Denique Hebræi quod sequitur: & nescivit cum dormisset cum ea & cum surrexisset ab ea: appungunt desuper, quasi incredibile, & quod rerum natura non capiat, coire quempiam nescientem. *Quamvis sensus satis sit apertus, consului nihilominus complura exemplaria manu exarata, ut viderem ecqua lectionum occurreret varietas, sed in omnibus sic scriptum inveni, nisi quod pro* appungunt, *habeant* apponunt, *& quidem rectius. Remitto tibi librum, ut videas quo pacto homo iste hæc Hieronymi verba perverterit, & interpolarit. Sic enim illa producit*, appungunt hanc vocem בקומה desuper puncto irregulari. Si *pro solito tuo agas candore, non effugiet opinor, ut si in cæteris fatuus iste tibi videatur semirabbinus, in citandis saltem scriptorum locis pro insigni*

ſigni à te non habeatur nebulone. Mitto etiam duos aut tres alios libellos muſteos, ut rideas & ſimul deplores miſerum hoc tempore Academiarum in Germania ſtatum, in quibus ſtriges iſtæ Rabbinicæ tam late dominantur, ut qui iſtic vivunt eruditi ſine ſuſpicione hæreſeos vix hiſcere audeant. Mirum principes Germaniæ tantæ peſti non occurrere, & permittere ut Judaiſmus ita impune graſſetur, & ut à Lutheranis ipſe quoque Lutherus hæreſeos damnetur, quod puncta Hebraica floccifecerit & pro commento habuerit Rabbinico. Fierine poteſt ut humaniores literæ feliciter tractentur, ubi Rabbiniſmus regnat, & ubi nulla excolitur theologia quæ non ſit Rabbinica? Quid demum ſperandum eſt ab illis, qui cum nec Græce, nec Latine, ac minus etiamnum Hebraice ſciunt, ex omnibus nihilominus unam faciunt linguam, à nemine intelligendam, ne ab illis quidem qui eam procudunt, quam ipſam tamen velut ſanctam & cæleſtem, & Dei vernaculam, in ſcriptis, in pulpitis, doctis pariter & indoctis impudentiſſime obtrudunt? An non merito rideant nugivendi Judæi, cum tam multos inter Chriſtianos inveniunt fatuos, qui futiles quovis pretio redimant merces, & Judæos libenter agnoſcant magiſtros, dummodo permittatur ipſis eſſe ſemirabbinis? Hæc ſola gratia & hic ſolus ſufficit titulus. ut magna pars Theologorum noſtræ ætatis pleraque Rabbinorum admittant commenta, omneſque verſiones & quælibet ſacrorum librorum interpretamenta ad Judæorum conforment placita, adeoque quidem ut Chriſto & Apoſtolis, quam punctis

 malint

malint non credere Rabbinicis. Et tamen vel paulo sagaciores norunt, ne sex quidem effluxisse secula, ex quo primum usurpari cœperint puncta ista vocalia, quibus hodierni Hebræi onerantur codices. Sciunt illi per integra tria vel quatuor secula acerrime inter se conflixisse Judæos, dum alii sic, alii aliter inducendas esse contendunt vocales, & ne nunc quidem controversiam hanc fore sopitam, nisi Daniel Bombergus litem istam immenso diremisset pretio, conductis aliquot Judæorum centuriis, in quibus alendis totum suum dilapidavit patrimonium. Istæ tamen vocales seu puncta, quæ primum Venetiis ex Bombergi officina in lucem prodierunt, illa ipsa sunt, quæ Christiani Rabbinistæ tanquam cœlitus delapsa suspiciunt. At vero non desunt complures Judæi, qui istis minime acquiescant, quique infinitis mendis scatere affirment editiones Bombergianas, cum in aliis, tum quoque in eo, quod pluribus in locis eadem vocabula & iidem sensus non tamen iisdem signentur punctis vocalibus. Sed ex istis libellis, quos tibi mitto, præclaram sane hujus difficultatis cognosces solutionem. Nempe Deum, Cum Moysem & Prophetas alloqueretur, adeo raptim & præcipitanter fuisse locutum, ut non intelligeretur. Cum vero illi de velocitate ejus linguæ conquererentur, tum demum Deum moderasse sermonis impetum, & singula verba guttatim iis annumerasse & hinc processisse duplicem istum punctorum ordinem. Scribis te mirari qui fiat, quod cum olim, præsertim in primitiva Ecclesia tot Judæorum millia ad Christianorum transierint partes, hodie tam pauci &

pene

pene nulli reperiantur, qui se persuaderi patiuntur. Verum si istiusmodi Judaicis credamus fabellis, & si in interpretandis sacris libris duces sequamur Rabbinos; an fieri aliter potest, ut non plures Christiani ad Judæos, quam Judæi ad Christianos se conferant? Profecto pro Judæis strenue magis Christiani, quam ipsi militant Judæi. Quod vero addis, siquis hodiernos Judæos iisdem aggrediatur argumentis quibus veteres usi sunt Christiani, libris videlicet Sibyllinis & similibus, omnem omnino defore successum, præsertim cum ne Christiani quidem ullis diutius credant Sibyllinis: id quidem verum est, sed hæc Christianorum est culpa, impune permittentium ut quælibet scripta & quælibet testimonia, quibus præcipue nostra nititur religio, veluti spuria & nullius fidei, non contemnantur modo, sed & palam explodantur & conculcentur. Quandoquidem vero causam à me postulas quæ me præcipue movet, ut Sibyllinis plurimum tribuam Oraculis, longeque de iis aliter sentiam, ac faciant nostri seculi homines, ut in cæteris, ita quoque in hoc morem tibi geram quam libentissime.

Londini CIƆDCLXXII.
medio Decembri.

ISAACI

ISAACI VOSSII
DE
SIBYLLINIS
Aliisque quæ Christi natalem præcessere
ORACULIS.

INter præcipua Christianæ religionis argumenta habita olim fuisse ea quæ Sibyllis adscribuntur oracula, licet plerique etiam hoc tempore libenter agnoscant, sed ea demum lege & conditione, ut piis illa & officiosis accenseantur fraudibus: operæ pretium fuerit & vanam sic sentientium diluere opinionem, & simul ostendere fieri non posse ut ea à Christianis sint conficta, cum non tantum piusquam Christianorum in seculum exiret nomen, sed & diu quoque antequam nasceretur Christus & lecta & celebrata pene fuerint ab omnibus. De plerisque, qui hoc nostro tempore supersunt Sibyllinis libris, quid sentiendum sit postea videbimus; prius dicemus de illis, qui Christi nativitatem præcessere fatidicis versibus, inquique si non præcipua, at certe magna fuere causa, ut innumeri, non ex Judæis modo, sed & ex gentibus, relictis prioribus sacris, ad Christianorum se receperint castra. Ut vero clarius innotescant omnia, indagandum est tempus, quo in lucem prodiere isthæc oracula, quærendumque præterea à quibus, & qua de causa fuere conscripta. Singula hæc ut cognoscantur, altius paulo repetenda est rerum summa.

CAP.

Cap. I.

De Danielis Hebdomadibus.

QUamvis itaque jam ex eo tempore, ex quo Græcorum jugum ſubiere Judæi, videri poſſit cœpiſſe ſpes & expectatio quam de futuro rege Chriſto gens ea habuerit; tamen cum nulla, aut exigua, ut id affirmemus ſuperſint indicia; & à Daniele hoc ſpatium ſeptuaginta hebdomadibus fuerit definitum; rectius utique rei hujus initium referemus ad finem hebdomadum, & annos qui proxime adventum Chriſti preceſſere. De iſtis autem hebdomadibus alibi nonnulla ſcripſimus, incipiendaſque eſſe monuimus anno Xerxis vigeſimo quinto, quando nempe Hieroſolyma venit Nehemias, ſecuti in eo Joſephum teſtem omni exceptione majorem.

Quod ſi tamen Judæi, & illis faventes Chriſtiani quidam pergant & hic cavillari, & dicant Artaſaſthum iſtum ſecundum, ſub quo Nehemias Hieroſolyma venit, non Xerxem, ſed Artaxerxem eſſe, eo nimirum, quod vox iſta propius ad hunc, quam ad illum videatur accedere; ſciant illi & hæc quoque fruſtra dici, cum Xerxis & Artaxerxis idem apud Perſas fuerit vocabulum. Arta enim regem vel principem ſignificare, crebra Satraparum Artabazi, Artaphernis, Artapatis, Artabani, & complura ſimilia ſatis declarant nomina. Hinc eſt quod Ἄρταν & Ἀρταῖον dominum ſeu principem Græci interpretentur Grammatici. Ex horum nominum confuſione orta quoque eſt diſcrepantia inter Græcos ſcriptores de regum Perſicorum annis, quod cum cognomines eſſent, non ſatis ſingulorum diſtinxerint tempora. Sed & hoc quoque errori cauſam præbuit, quod duo pluribus ſimul regnarint annis, ut Cyrus cum

Cambyſe, & Darius cum Xerxe. Utrumque negant quidam; ſed convellant, ſi poſſint, ea quæ ſcripſimus. Si Cyrus ſeptuageſimo ætatis obierit anno, aut etiam prius, quomodo ſenectus ejus optabilis potuit videri Aſiaticis populis, ut ſcribit Themiſtius oratione quinquennali? Cur non potius in voto illis fuit Artaxerxis Memoris ætas? De Xerxe vero quomodo verum eſſe poteſt, id quod Julianus Apoſtata ſcribit oratione prima, illum, non ut alii produnt, per triennium aut quinquennium tantum, ſed per integros decem annos bellum contra Græciam inſtruxiſſe, niſi pluribus annis ſimul cum patre regnarit? De duratione regni Perſici quæ ſcripſi, libenter doctorum judicum permittam arbitrio. Interim non à Joſepho & Strabone ſolum tribui huic ſpatio annos plus minus ducentos & quinquaginta, ſed & communem Judæorum hanc fuiſſe ſententam colligo ex Sibyllinis, in quibus regnum Perſarum decima terminatur ætate. Decem autem ætates totidem quot dixi, ducentos nempe & quinquaginta conficiunt annos, illo ſiquidem ſeculo viginti quinque anni ætatem conſtituebant. Abſurdum autem in Perſicis & Babylonicis uni credere Herodoto, ignaro linguæ Perſicæ & nullis orientis gentium inſtructo monumentis, quam Joſepho cui hæc fuere cognitiſſima, non tantum ex Beroſo & aliis Syrorum & Chaldæorum ſcriptoribus, ſed & ex multis ſacris libris, qui ipſius etiamnum ſupererant ætate. Mirum præterea Herodotum, quem ab omnibus antiquis reprehenſum fuiſſe teſtatur Joſephus primo contra Appionem, hoc demum tempore obtinuiſſe, ut ab omnibus probetur. Atque hæc dicta ſufficiant ad adſtruendam fidem Joſephi, recte referentis initium hebdomadum ad annum Xerxis vigeſimum quintum. Malè vero factum à viris doctis, quod relicto teſte certiſſimo, Artaxerxis demum ætate hæc contigiſſe adfirment. Peſſime vero illi, qui à Daniele ipſo & Cyri temporibus hebdomadum repetunt initium, edictum de inſtaurando templo, cum edicto de inſtauranda urbe & mœnibus confundentes, Manifeſte illi contradicunt

prophetæ, clarissimis verbis exordium hebdomadum referentis ad urbis & mœnium instaurationem. Certe opus non fuisset templum arcis in modum munire, si urbs ante Nehemiæ adventum muris fuisset instructa, quod nugator aliquis pertendit, ac si mentitus ipse esset Nehemias, cum Hierosolyma sine mœnibus esse apud Xerxem conqueritur.

Ex iis quoque quæ olim scripsimus clare satis colligi potest, quamobrem Propheta tempus politiæ Judaicæ definierit septuaginta hebdomadibus, prætermisso & neglecto toto eo intervallo, quod à suo tempore, usque ad tempus de instaurandis Hierosolymis effluxerit. Eo nempe hoc factum, quod anni captivitatis in Sacris literis ubique omittantur, nec alia recenseantur tempora nisi ea, quibus libertas constaret ac sui juris esset Respublica. Morem hunc, ut aliis gentibus, ita quoque Judæis usitatum fuisse adeo certis ostendimus exemplis & documentis, ut nemo nisi veritatis inimicus possit obstrepere. Græcis quidem & Romanis, quam solenne fuerit tyrannorum eradere titulos, omnemque eorum abolere memoriam, omnibus est notissimum. In Persarum Chronicis nulli fere comparent reges nisi qui à Cyro genus ducere creduntur. Idem observare est in multis orientalium populorum monumentis, in quibus mali principes, & mala passim expunguntur tempora. Judæis vero quam hoc usitatum fuerit, non tantum patet è multis captivitatibus, anarchiis & servitutibus, quarum spatia non memorantur in sacris literis, ideoque ignorantur; sed & ex compluribus Moysis & prophetarum locis, jubentium ut malorum temporum & hominum extirpentur memoriæ, & deleantur è libro vitæ, utque piorum tantum habeatur ratio. Huc referenda verba Jobi cap. 3. cum diem noctemque qua natus est execratur, petitque ut posthac *non sit in diebus anni, neque numeretur in diebus mensium.* Hinc quoque est quod in sacris literis quadraginta tantum annis regnasse dicitur Solomon, cum tamen totis octoginta regnarit

regnarit annis, suppresso nempe illo quo peccator fuit intervallo. Eadem quoque est ratio quod in Genealogia Christi apud Matthæum quatuor reges peccatores Ochosias, Joazus, Amasias, & præterea Joacimus omittantur. At verò non omittuntur Achazus, quem filii Ezechiæ, ne de regum expungeretur catalogo, conservavit pietas; non Manasses qui pœnituit; non Ammon ejus filius, qui post breve regnum à suis occisus, à populo vindicatus, & meritis filii Osiæ nomen in genealogiis conservavit. Sed & Jechonias memoratur, qui licet & ipse in trimestri regno malus, longa tamen captivitate, &, ut verisimile, subsecuta pœnitentia, abunde suis videri potest satisfecisse peccatis. Ut autem improborum eradebantur nomina, ita familiare Hebræis olim fuisse, quacunque etiam occasione celebrare memoriam eorum, qui de gente sua bene essent meriti, vel tria mulierum nulla necessitate in hac Christi genealogia incerta satis declarant nomina, Ruthæ inquam quæ relictis Moabitarum sacris ad Judaicam transiit religionem; Thamaris, cujus factum ipse quoque Judas justum fuisse censuit; & præterea Raab meretricis, optime, si quæ alia, de Israelitico meritæ populo. Bersabeæ vero nomen propter scelus supprimitur, Uriasque, cujus ea conjunx fuit, tantum istic memoratur. Nec alia de causa in eadem apud Matthæum genealogia omittuntur complures alii post Zorobabelem, utpote à quo ad Josephum maritum B. Virginis, novem tantum occurrant generationes, cum octodecim habeantur apud Lucam. Hæc cum ita sint, clarum satis quamobrem Daniel omittat totum quod suam ætatem & instaurationem Hierosolymorum intercessit spatium, cum captivitates non constituant partem temporis politici. Omisso itaque hoc intervallo, ostendit captivitatem non semper duraturam, sed fore ut edicto regio permittatur Judæis in suam reverti patriam, & non templum tantum perficere, sed & urbem & diruta instaurare mœnia, & suis vivere legibus. Et merito, vel ob hoc ipsum

nobilior censenda est hæc de hebdomadibus prophetia, utpote quæ utrumque remotum habeat terminum, cujusque non finem tantum, sed & initium divino instinctus spiritu prædixerit propheta.

Cap. II.

Explicatio prophetiæ Jacobi de Christo Genes. 49.

HÆc in antecessum de initio Danielis hebdomadum dicta sufficiant. Nunc, cum ex divinis oraculis constet, Christum non ante venturum, quam auferatur sceptrum à Juda, videamus quo sensu & qua ratione id intelligendum sit. Communis & maxime recepta est opinio, non veterum tantum Christianorum, sed & eorum qui Christum præcessere, factum id esse anno Herodis Magni tertio, utpote qui tum, occiso ultimo Hasmonæorum stirpis principe, primus à Romanis declaratus fuerit rex alienigena. Obstrepunt tamen nonnulli, dicentes Herodem non fuisse alienigenam, sed purum putum Judæum. Verum hac in re ipsis mihi iniquiores videntur Judæis, qui unanimi consensu Herodem semper vocant proselytum. Quis non rideat frivolum argumentum, cum dicunt Herodem ideo non fuisse proselytum, quod proselyti fuerit filius? Scio quidem Nicolaum Damascenum in gratiam Herodis, cujus erat magnus assentator, non dubitasse olim fingere, Antipatrum patrem Herodis ducere genus à principibus Judæorum qui à captivitate Babylonica in Judæam essent reversi: sed hoc commentum ipse explodit Josephus, qui non uno loco novum fuisse hominem significat. Circa finem lib. 14. manifeste plebeum fuisse ostendit: & iterum lib. 17. cap. 10. Sed & alterum expendamus argumentum, quod mire video placere viris doctis cum scribunt, etiamsi concedatur

Herodem

Herodem fuiſſe alienigenam, prophetiam tamen Jacobi morientis de illo non poſſe intelligi, eo quod è ſtirpe ſeu tribu Judæ, nullus prodierit rex ante Davidem; nullus item poſt captivitatem Babylonicam, cum in Sedecia & Jechonia defecerit ſtirps Davidica. Sed ſi verum eſt hoc Patriarchæ oraculum, utique etiam verum eſt, ſceptrum ſeu principatum nunquam ablatum fuiſſe à tribu Judæ, uſque ad Herodem. Ante Davidem quidem, principatum cæterarum tribuum fuiſſe penes tribum Judæ, è pluribus S.Scripturæ conſtat locis, & ex ipſo ore Dei, cum poſt mortem Joſuæ ducatus belli huic confertur tribui. Itaque Judam fratrum ſuorum regem vocat David moriens apud Joſephum. Poſt Babylonicam vero captivitatem, &. tum quoque principatum permanſiſſe in tribu Judæ, & quidem magis quam antea, id ſic conficitur. Conſtat duas tantum ultimæ deportationis tribus cum Zorobabele & Eſdras Hieroſolyma eſſe reverſas, tribum nempe Judæ & Benjaminis. Fuere quidem aliqui etiam primæ deportationis per Salmanaſſarem qui Eſdram ſecuti ſunt, ſed illi, etiamſi cum iſtis componantur, qui à Salmanaſſare in Judea relicti fuere, admodum pauci fuere numero, cum pleræque decem Iſraelis tribus trans Euphratem diſperſæ ab aſſuetis jam longo tempore ſedibus in antiquam noluerint reverti patriam, ut ſatis clare docet Joſephus. Attamen ſi veritatis habenda ſit ratio, prætextus hic potius fuit quam cauſa, utique enim veriſimile, etiam decem tribus migraturas fuiſſe, ſi ad ſuas redeundi terras integra iis fuiſſet poteſtas. Sed vero terræ, quas decem inſederant tribus, ille, jam à temporibus Salmanaſſaris, adſignatæ & poſſeſſæ erant à Cutheis aliiſque gentibus dictis poſtmodum Samaritis, nec reſtitui poterant, niſi prius pellerentur Cuthæi, irritaque fierent dona & beneficia facta à Perſarum regibus, qui non facile acta & decreta ſua reſcindere & deſtruere ſolebant. At vero reliquis duabus tribubus, facile fuit jus poſtliminii impetrare. Non tantum quod reges & principes non libenter ſoleant immu-

nitates

nitates & libertatem nimium multis concedere, quodque à paucioribus minus metuenda sit rębellio; sed etiam quod terræ, quas duæ istæ tribus tenuerant, nemini donatæ aut adsignatæ essent, temere quippe & sine ullo juris titulo vicinæ illas invaserant gentes. Satis hinc clarum fit, quamobrem duæ tantum tribus ex captivitate Babylonica ad suas reversæ sint terras. Jam vero omnium tribuum nomina, in solam Judæ transiisse tribum patet exinde, quod qui prius Hebræi seu Israelitæ dicti fuere, statim post solutam captivitatem, uti docet Josephus, Judæorum assumserunt appellationem, ac si omnes è Juda traxissent originem, quod utique factum non fuisset, nisi omnium tribuum ut nomina, ita quoque jura ad solam transiissent Judæ tribum, ita ut reliquas omnes una hæc contineret. Hinc est quod qui ab Eleazaro Alexandriam missi fuere LXX interpretes, cum ex sola Judæ & Benjaminis eligi potuerint, à duodecim tamen missi dicantur tribubus. Hinc quoque in Actis Apostolorum 26. 7. τὸ δωδεκάφυλον de sola Judæ accipitur tribu. Mordochæus quoque hac de causa de tribu Judæ dicitur, cum tamen esset è tribu Benjaminis. Sed & Israelis nomen post captivitatem Babylonicam ad Judæ tribum transiisse constat, cum aliunde, tum quoque ex initio Malachiæ. Quamvis autem multis de causis id factum possit videri, præcipue tamen propter Samaritas id contigisse existimo. Cum enim illi reliquarum decem tribuum urbes & agros possiderent, & quamvis aliàs Judæorum infensissimi essent hostes, fratres tamen, & ejusdem atque ipsi generis vellent videri, si quando splendida esset illorum fortuna, ut nempe iisdem atque ipsi privilegiis & immunitatibus fruerentur; hinc proculdubio factum ut Samaritis exclusis omnia captivarum tribuum jura & nomina sola sibi vindicaret Judæ tribus. Cæterum, ut multa alia loca, ita non incommode ex iis, quæ hactenus diximus, solvas difficultatem in genealogia Christi, quæ tam multos exercuit eruditos, de tribu, è qua orta fuerit beata virgo. Sed & hoc quoque patet, frustra

pertendere

pertendere Judæos, antequam adveniat Messias, debere compleri vaticinium Esaiæ cap. XI, ut nempe residui de populo Israelis restituantur in libertatem eadem ratione ac factum sit post captivitatem Ægyptiam. Cum enim post Babylonicam captivitatem duæ tantum tribus redierint, illam liberationem nequaquam esse similem Ægyptiacæ; itaque expectandum tempus, quo omnes tribus restituantur. Sed vero ex iis, quæ diximus, manifestum fit totum residuum Israelitici populi rediisse in patriam, cum tribus Judæ & Benjaminis successerint omnibus aliis tribubus & totum continuerint Israelem. Currunt tamen miseri per universum terrarum orbem ut fratres suos deperditos & nusquam reperiendos inveniant, & modo in inaccessa Arabiæ aut Tatariæ parte illos latere affirmant, & quod neque illinc aliquis hactenus venerit nuncius, eo complures redacti fuere amentiæ, ut alicubi in America eos delitescere existimarint. Sed neque illinc aliquis hactenus venit nuntius, nec venturus, ut opinor, antequam veniat ipsorum Messias.

CAP. III.

Quomodo vaticinia de Christo fuerint attributa Herodi: deque Herodianorum secta.

AD finem vergentibus Danielis hebdomadis, occiso Antigono, translatoque ad Herodem alienigenam sceptro; nemo erat Judæorum, cui non esset persuasissimum, tempus Christi aut adesse, aut brevi adfuturum. Circumferebantur illa tempestate complura carmina à Judæis sub Sibyllarum conscripta nominibus, quibus denuntiabatur adventus magni regis, qui totum sibi subjiceret terrarum orbem, multosque etiam è gentibus vana inductos ambitione sibi

ſibi conatos fuiſſe adaptare iſtud vaticinium, pluribus exemplis poſtea videbimus; ſed ne gentium res rebus miſceamus Judaicis, prius de Herode dicemus. Hunc primum fuiſſe qui inter Judæos pro Chriſto fuerit habitus, vel Herodianorum ſatis declarat ſecta. Nempe verba illa; *Non deficiet princeps è Juda, neque dux de femoribus ejus, donec venerit ille cui repoſitum eſt,* ita accepere, ac ſi ceſſante principe è ſtirpe Judæ, neceſſe foret, ut venturus Meſſias proſelytus aut alienigena eſſe debeat. Forſan etiam non defuere adulatores, qui negarent eſſe alienigenam, ipſumque hoc, quod Damaſcenus, pertenderent. Quod vero nullus unquam Judæorum rex tam gratus & acceptus fuerit Romanis & Græcis, ideo merito gentium exſpectationem vocari exiſtimabant. Secta vero hæc quòd magis increbuerit mortuo quam vivo etiamnum Herode, id ipſius factum videtur prudentia, ne Romanorum incurreret invidiam. Aluiſſe tamen inter Judæos iſtam de ſe opinionem valde eſt veriſimile, & videri poteſt non alia de cauſa magnificum illud exſtruxiſſe templum, quam quod de ſuo Meſſia opus tale exſpectarent Judæi. Sed & ex pluribus quas adhibuit cautelis, nequis alius prodiret aut haberetur Meſſias, ipſum hoc ſatis confici poſſit. In illis autem merito primum ſibi vendicat locum infanticidium Bethlemiticum. Hujus vero, licet in ſolis mentio fiat Evangeliis, non eſt tamen ut hoc cuiquam mirum aut incredibile videatur, præſertim ſi quis noverit, etiam Romæ, cum editum eſſet oraculum, Naturam regem mundo parturire, edicto Senatus cautum fuerit, nequis illo anno genitus infans educaretur, ut ex Suetonio conſtat. Altera cautela, fuit genealogiarum, quæ in templo conſervabantur, combuſtio. Sed & prohibitio librorum Sibyllinorum, & cædes tot regii ſanguinis principum, eodem referenda videntur. Sub Nerone vero floruiſſe hanc Herodianorum ſectam, & dies quibus regnum adierit feſtos fuiſſe Judæis, diſcas ex Perſio: *Herodis venere dies.* Quamvis autem etiam ante everſa Ieroſolyma multi ceſſaſſe exiſtiment

existiment hanc sectam, nunquam tamen defecisse, vel saltem revixisse apud Judæos, præsertim in Hispania, vel ipsum barbarum Aeræ satis indicat vocabulum. Cum ad institutum faciat causam & originem vocis hujus exponere, libens quod sentio proferam; neque enim placent quæ viri docti de eo scripsere. Sed neque probo sententiam Petri Alfonsi, qui in scripto continente disputationem inter Moysem Judæum & Petrum quendam, putabat vocem hanc detruncatam ex nomine Heraclii. Sic enim scribit in Præfatione; *Hoc autem factum est anno à nativitate Domini* 1106. *Heraclii* 1144, *mense Junii die natali Apostolorum Petri & Pauli.* Constat sane ab Heraclio imperatore Judæos omnes ad Christianismum vi compulsos fuisse, non in Oriente solum, sed & in Hispania Galliaque, literis seu legatis ad Sisebutum & Dagobertum missis, & ad idem faciendum instigatis. Itaque Judæi quod nollent Christianorum fidem & computandi rationem admittere, alium calculum & alium commenti sunt Christum, Herodem videlicet, cujus regnum anticipat computum Christianum annis triginta octo. Sed vero Aëræ appellatio multo est antiquior, cum & in Chronico Idatii ad annum 409, & insuper in multis marmoreis Heraclio vetustioribus compareat monumentis. Libenter itaque cum illis sentio, qui Aëræ & Hegiræ seu Heiræ, nam & sic scribunt Arabes, idem existimant esse vocabulum, extrita litera G, ut solent Hispani, Arabes & Hebræi. Causa appellationis exinde petenda, quod Herodes à Judæis semper & ubique vocatus fuerit הגר id est proselytus seu peregrinus. Anni itaque *hager*, sunt anni Herodis, qui, ut diximus, triginta octo annis anticipant Christi natalem. Hegiræ seu Heiræ Arabicæ eadem omnino ac Aëræ Hispaniæ est ratio. Illo ipso enim Heraclii tempore, quo Judæi, non in Hispania modo, sed & toto Romano imperio ad Christianismum compellerentur, orta quoque est in Arabia secta Mahometi. Secuti sunt hunc complures Judæi, qui relicto altero isto Messia,

Herode videlicet & ipso Idumeo Arabe, Mahometum illico pro vero agnovere Messia. Theophanes & complures alii istius temporis scriptores pravam secuti lectionem, illos adhæsisse scribunt Mahometo *usque ad cædem illius*; μέχρι τῆς σφαγῆς αὐτοῦ. Sed rectius φυγῆς leges, non σφαγῆς. Iidem scribunt recessisse Judæos à Mahometo, cum eum cameli carnibus vescentem conspexissent. Vt ut sit, cum Judæi Messiam peregrinum seu proselytum fore crederent, patet recte ab illis הגר dictum fuisse Mahometum, ipsum tamen Mahometum, non nisi postquam è patria sua Mecca expulsus fuit talem se nominasse, scribunt plerique Arabes, & ab hoc tempore Hegiram seu Heiram suam incipit Mahometus, cujus sectatores Hagerinos dictos volunt, velut religionis causa profugos & peregrinos, non autem ab Agare Abrahæ ancilla, ut Christiani scribunt. Constat sane Mahometum, ut nempe magis ad partes suas pertraheret Judæos, quorum plena semper fuit Arabia: de se interpretatum, & in se completa esse dixisse pleraque veteris testamenti loca ad Christum spectantia, ut jam olim observatum Petro Cluniacensi. Hæc de voce Aeræ dicta sufficiant, unde satis, nisi fallor, clare conficitur appellationem hanc multo apud Judæos antiquiorem esse, quam fuerit apud Arabes. Quod si cui minus probabile videatur, ita inter omnes convenisse Judæos, ut Herodem pro Messia agnoscerent, per me licet, ut quemadmodum Arabes, ita quoque Judæi vocem hanc de suo acceperint exilio, incipiendo hoc ab eo tempore, quo sublatis sui generis principibus, regem habuere Herodem. Ego utrumque verum esse existimo, cum ne nunc quidem inter Judæos desint, qui Herodem pro Messia admittant. Quod si id palam minus profiteri audeant, satis tamen se declarant, cum dicunt, si Messias jam advenerit, utique ejus tempus pluribus annis anticipare Christianorum calculum. Et sane qui sic sentiunt Judæi, longe illi sunt prudentiores istis, qui Messiam needum advenisse contendunt, præterquam enim quod vaticinio Jacobi morientis

entis aliqua ratione satisfaciant, etiam Danielem admittunt, quem alii ex prophetarum expungunt albo. Jam vero quod in Hispania nomen Aeræ primum fuerit auditum, id inde factum, quod infinita propemodum Judæorum illic fuerit frequentia, florente etiamnum imperio Romano. Ab Adriano Cæsare post cladem Hierosolymorum eos deportatos memorant scriptores Hispani, quo auctore nescio. Ego libentius credo cum Arrianis, quorum magna semper in Hispania fuit copia, simul quoque crevisse Judæorum numerum. Sed & fugientem in Hispaniam Herodem tetrarcham, fieri potest ut multi secuti sint. Fieri quoque potest ut post ejectos Alexandria Judæos, magna pars illuc migrarit. Crebra cum Christianis gessere bella, præsertim post seculum instauratæ salutis quartum. Ideo prævalebant quod Romanis legibus pateret Judæis aditus ad honores, & concessum iis esset jus gladii. Christiani autem in provinciis nullos gerebant magistratus, non tantum quod, ut Julianus Imperator dicebat, lex Christianis non permittat usum gladii, ideoque ad regendum non sint idonei; sed quod in Hispania qui magistratum gererent, ab Ecclesia prohiberentur, ut docet Concilii Illiberitani Canon LVI; *Magistratum vero, anno quo agit duumviratum, prohibere placet, ut se ab Ecclesia cohibeat.* In Hispania vero magistratus munere functos fuisse Judæos, cum alibi, tum quoque in Balearibus insulis, patet ex Severo Sulpitio in Epistolis. Non autem in Hispania modo, sed & in Galliis, licet non tanto numero & auctoritate essent ibi Judæi, atque apud Hispanos; & illic tamen ad honores & officia fuisse eos promotos, satis colligitur, & ex historiis, & ex Conciliis Gallicanis prævalente Christianismo habitis, quibus æque atque in Conciliis Toletanis Judæi à magistratu & honoribus publicis arcentur. Jam vero cum tot indiciis & monumentis antiquis constet Aeram istam non ab uno, aut paucis, sed vero palam ab omnibus fuisse receptam & approbatam Hispanis, istud vero fieri non potuerit sine

communi magiſtratus ſuffragio, non eſt ut dubitemus, quia Aera iſta pſeudomeſſiæ Judaici, Herodis nempe, pro vero Chriſti anno à Judæis magiſtratum gerentibus fuerit obtruſa. Et quidem tuto hoc illis licuit inter Alanos, Suevos & Vandalos; nam certe illo ipſo anno, quo ab his barbaris occupata fuit Hiſpania, per Aeras primum numerari cœptum fuiſſe, aut ſaltem vocem hanc Judaicam tunc primum innotuiſſe Chriſtianis ex eo conficitur, quod ab Idatio ad annum prædictum anni Conſulares Aera permutentur, nec quiſpiam Idatio antiquior vocis hujus meminerit. Non eſt autem ut quiſquam miretur ſub Imperatoribus paganis Judæos in Hiſpania magiſtratus munere eſſe functos, & in Chriſtianos & quoſcunque alios, qui non eſſent cives Romani, jus vitæ & necis exercuiſſe, cum & in Syria, & apud Arabes & alias Aſiaticas gentes, idem illis licuiſſe crebra doceant exempla. In Syria plures fuiſſe urbes quæ Judæis tantum uterentur rectoribus, patet ex Epiphanio, ubi agit de Joſepho, qui ex Judæo factus Chriſtianus, cujuſque eſſe videtur Ὑπομνηστικὸν, quod in multis reperitur Bibliothecis. In iſtis Syriæ urbibus Chriſtiani pro magiſtratibus Judæis publice etiam preces fundere jubebantur, obſervatuſque is mos ſub Imperatoribus quoque Chriſtianis. Sed & in Babylonica captivitate idem juris olim fuiſſe Judæis, docet hiſtoria Suſannæ. Nec quemquam id mirari debere monet Origenes in Epiſtola ad Africanum, cum Ethnarchæ Judæorum ſuo quoque tempore parem exercerent autoritatem.

CAP.

CAP. IV.

De Oraculis Sibyllinis, quando & à quibus fuere conſcripta.

DE Herode & Herodianorum ſecta fuſius aliquanto diximus, ut liquidius conſtaret, tantam de futuro rege fuiſſe Judæorum expectationem, etiam pluribus antequam ille adveniret annis, ut impium tyrannum pro vero maluerint agnoſcere Meſſia, potius quam de veritate ſacrarum dubitare prædictionum. Attamen licet ille rumor ſub Herode multum increbuerit, altius tamen aliquanto eſt repetendus, ab eo nempe tempore quo Hieroſolyma occupavit Pompeius, quinquaginta novem annis ante natum Chriſtum, completa exacte ſexageſima ſecunda Danielis hebdomade. Argumentum clariſſimum quo id confici poſſit, exinde habemus, quod jam tum in vulgus ſpargi cœperint carmina ſub Sibyllarum nomine à diverſis toto orbe diſperſis conſcripta Judæis, quibus adventus magni regis contineretur; cui, licet ſine pompa & militibus eſſet adfuturus, totus nihilominus eſſet ſubjiciendus terrarum orbis. Illo ipſo enim anno quo capta à Pompeio fuere Hieroſolyma, prodiit Sibyllinum iſtud oraculum, *Regem populo Romano naturam parturire.* Quanti momenti viſum ſit gentibus hoc oraculum, vel inde colligas, quod Suetonius in Auguſto ſcribat; *Senatum exterritum cenſuiſſe, nequis illo anno genitus educaretur; eos qui gravidas uxores haberent, quod ad ſe quiſque ſpem traheret, curaſſe ne Senatus conſultum ad ærarium deferretur.*

Eodem anno idem hoc oraculum excitavit P. Cornelium Lentulum, qui illud ad ſe pertrahere conatus eſt, ut teſtantur non Appianus modo & Plutarchus, ſed & Saluſtius.

ſtius & Cicero III Catilinaria, cum alibi, tum quoque his verbis; *Lentulum autem ſibi confirmaſſe ex fatis Sibyllinis aruſpicumque reſponſis, ſe eſſe tertium illum Cornelium, ad quem regnum hujus urbis atque imperium pervenire eſſet neceſſe. Cinnam ante ſe & Sullam fuiſſe, eundemque dixiſſe fatalem hunc eſſe annum ad interitum hujus urbis atque imperii, qui eſſet decimus annus poſt virginum abſolutionem, poſt Capitolii autem incenſionem viceſimus.* Recte addit *aruſpicumque reſponſis:* in fatalibus quippe Sibyllinis ſcripti id tantum continebatur, ſi quando Ægyptus Romanis pareret, tum adventurum magnum regem, tumque tres futuros qui Romanam affligerent & perderent Rempublicam. Iſtos vero tres fore Cornelios,, id ex aruſpicum veriſimile eſt acceſſiſſe interpretamento. Verſus vero Sibyllini, quibus hæc continebantur, ſunt illi ipſi, qui etiamnum hodie occurrunt, circa finem libri ſecundi,

Αὐτὰρ ἐπὶ Ῥώμης τε καὶ Αἰγύπτου βασιλεία
Εἰς ἓν δὴ ϑύνουσα, τότε δὴ βασιλεία μεγίστη
Ἀθανάτου βασιλῆος ἐπ' ἀνθρώποισι φανεῖται
Ἥξει δ' ἁγνὸς ἄναξ πάσης γῆς σκῆπτρα κρατήσων
Εἰς αἰῶνας πάντας ἐπερχομένοιο χρόνοιο.
Καὶ τότε Λατίνων ἀπαραίτητος χόλος ἀνδρῶν,
Τρεῖς Ῥώμην οἰκτρῇ μοίρῃ καταδηλήσονται.

Vide quoque ſequentia. Aptius vero hæc intelligas de triumviratu Auguſti, Lepidi, & Antonii. Sed vero cum ex iis quæ diximus, manifeſte pateat verſus iſtos fatidicos jam exſtitiſſe totis viginti annis ante triumviratum, ſi quis credere nolit hæc futura potuiſſe præſciri à ſcriptoribus Sibyllinorum, per me licet ut credat, quemadmodum ante Cornelius Lentulus, ita quoque hujus exemplo iſtos triumviros ad invadendam Rempublicam inſtigatos fuiſſe verſibus illis Sibyllinis, quorum tanta apud Romanos eſſet auctoritas. Nec ſucceſſu caruit tam ſpecioſus prætextus,

textus, cum & tres ſimul oppreſſerint Rempublicam, idque tempore magis opportuno, capta jam quodammodo à Cæſare Ægypto. Quid autem moverit Ægyptios & Alexandrinos Judæos, ut regis magni adventum minentur, ſi quando faſces Romani Ægyptum & Alexandriam intrent; ejus rei cauſam infra explicabimus. Per virginum abſolutionem intellige Fabiam Veſtalem, de qua vide Aſconium Pedianum. Quare vero decimum & viceſimum annos vocet fatales mox dicemus.

Aptatum deinceps hoc oraculum Ptolemæo Auletæ, quem cum Romani regno vellent reſtituere, repoſuerunt Alexandrini ſacerdotes, reducendum regem eſſe ex voluntate Sibyllæ ſine pompa & multitudine, ut eſt apud Ciceronem lib. 1. Epiſt. ad Lentulum. Vide quoque Dionem.

De Cæſare intelligendum eſſe hoc vaticinium multi poſtea credidere, uti docet Cicero, cum alibi, tum quoque libris de Divinatione editis ſtatim poſt mortem Cæſaris: *Sibyllæ verſus obſervamus, quos illa furens fudiſſe dicitur, quorum interpres nuper falſa quadam hominum fama dicturus in Senatu putabatur, cum quem revera regem habebamus appellandum quoque eſſe regem, ſi ſalvi eſſe velimus.* Vide quoque ſequentia, ubi ex eo, quod verſus illi crebras continerent acroſtichidas, evincere conatur, eos non inſpiratione divina, ſed vero adhibita cura fuiſſe compoſitos: quod ipſum eodem tempore Ciceronis æqualis ſcripſerat quoque Varro in libris rerum divinarum, negans acroſtichidas iſtas eſſe Sibyllinas, uti conſtat ex Dionyſio Halicarnaſſeo lib. 4. Pergit dein Cicero & concludit; *Cum antiſtitibus agamus, & quidvis potius ex illis libris, quam regem proferant: quem Romæ poſthac nec dii, nec homines eſſe patientur.* Huc quoque facit L. Cottæ xv viri ſententia apud Suetonium; *Quoniam libris fatalibus contineretur, Parthos niſi à rege non poſſe vinci. Cæſar rex appellaretur.*

Ad

Ad Auguſtum deinceps relatum idem oraculum. Cum enim eodem anno quo à Pompeio capta fuere Hieroſolyma editum, ut diximus, fuerit oraculum, Naturam orbi regem parturire, paucíſque poſtea menſibus natus fuerit Auguſtus Cæſar; ecquis dubitet aut neget, aſtrologos juſtam ſatis habuiſſe cauſam, ut quod de Chriſto intelligendum eſſet, poſtmodum Auguſto rerum potienti attribueretur vaticinium?

Satis itaque clarum, id quod toto orbe ſparſum erat oraculum de naſcituro è Judæis rege, qui univerſi orbis frueretur imperio, admodum fuiſſe vetuſtum, utpote è ſacris ſacerdotum literis depromtum, ut Suetonius & Tacitus teſtantur. Fruſtra aliquis in illis, quæ Sullanis temporibus una cum Capitolio conſumta fuere Sibyllinis ſcriptis, iſtiuſmodi quærat oracula. Si quis ea quæ ſuperſunt priorum Sibyllarum excutiat loca, longe alterius inveniet ea fuiſſe generis, & quidvis potius quam regis alicujus prænuntiaſſe adventum: ut manifeſtum ſit non potuiſſe hæc ab aliis, quam à Judæis vulgari, qui ſub nomine fatidicarum mulierum, & quarum apud gentes magna eſſet auctoritas, ea in lucem edidere, quæ ipſi è prophetarum ſuorum hauſiſſent oraculis. Nec ſucceſſus horum defuit vaticiniis, & quidem tantus, ut cæterarum gentium protinus ceſſarint oracula. Quippe cum alia plurimum inter ſe diſcreparent, & qui illa dictarent, non fallarent tantum, ſed & fallerentur; ſoli Judæi unum omnes clamabant, prædicentes adventum regis ſervatoris orbis, & cujus imperium in omnes eſſet futurum gentes. Etiam illi qui vaticinia ridebant, cum viderent tot millium hominum in illis quæ edocti eſſent à ſuis prophetis unanimem conſenſum; non poterant non exiſtimare aliquid ſubeſſe arcani & tamen divini, quo mentes ad tantam compellerentur concordiam, ac ſi uno ſpiritu, eodem numine, & iiſdem ſenſibus omnes inſpirarentur.

Quod

Quod ſiquis ſcire deſideret, qualia præcipue ea fuerint, quæ in iſtius temporis Sibyllinis vulgarentur; adeat is ſacros libros, & ſciat quæcunque ibi de Servatore noſtro occurrunt oracula, ſimilia quoque illis contenta fuiſſe carminibus, finem regni Judaici, deſolationem templi, everſionem religionis gentilium, inſtaurationem templi ſed ſpiritalis, conſummationem & conflagrationem mundi, partum inſuper viginis, novam progeniem cœlo delapſam, abolitionem peccatorum primi parentis, aliaque qualia in quarta Ecloga canit Virgilius, ſecutus oracula quæ ſub nomine Cumææ vatis iſto paſſim legebantur tempore.

Satis vero mirari nequeo, quid impulerit noſtri & ſuperioris ſeculi eruditos, ut verſus iſtos Virgilianos alieniſſimis ſenſibus interpolare, & tam præclara religionis Chriſtianæ argumenta eludere fuerint conati. Quid quæſo Sari Babylonici ad rem faciunt, aut quis veterum dixit, aut ſomniavit annum magnum Ægyptiacum impletum fuiſſe, cum iſta ſcriberet Virgilius, qui ne nunc quidem impletus eſt? Percurrantur omnia aſtrologorum & chronologorum monumenta, nihil uſquam occurret, quo tam futile poſſit adſtrui commentum. Profecto ſi vel temporum colligamus momenta, manifeſte cognoſcemus, non potuiſſe aliunde illa haurire Virgilium, quam ex Judæorum oraculis, quæ illo ipſo, ut diximus, tempore ſub nomine Sibyllæ Cumææ præcipue vulgabantur. Scripſit quippe Virgilius iſtam Eclogam circa initia Herodis magni, Olympiadis CLXXXV anno ſecundo, quo nempe Aſinio Pollioni natus fuit filius Saloninus, cui iſtos Sibyllæ verſus aptare fuit conatus. Sed operæ pretium fuerit ipſam Sibyllam per os Virgilii loquentem audire.

Cap. V.

Interpretatio IV *Ecclogæ Virgilii.*

CUm itaque hac Sibylla inſpirante ſcribat Virgilius, adeſſe ultimam ætatem, renovationem priſci ſeculi, & quæ ſequuntur; quis in his verbis conſtantem veterum Judæorum non agnoſcat ſententiam, unanimiter è Sacris libris credentium, poſtrema mundi ætate adventurum Chriſtum, & inſtauraturum omnia, proditurum è virgine, redempturum ſanguine ſuo peccata mortalium, & virtute patris ſui recturum orbem univerſum? Licet autem hæc ipſa quoque occurrant in iis quæ hoc tempore ſuperſunt Sibyllinis; quia tamen illa admodum confuſa, & paſſim interpolata vulgo leguntur, ut poſtea palam fiet; nec in iis ætates per metalla diſtinguantur, nec item eadem ratione & ordine, atque in verſibus olim Cumææ attributis Sibyllæ, ſecula procedant; neceſſum eſt & pauca nonnulla quæ de vatis Cumææ libris explorata habemus, & quibus cognitis clareſcat mens Virgilii, in medium proferamus.

In verſibus itaque quæ Cumææ olim adſcribebantur Sibyllæ, tota mundi ætas non in quatuor, ut apud Heſiodum & Ovidium, ſed in decem diſtribuebatur partes, quæ & ipſæ ætates appellabantur. Iſtæ autem ætates per metalla fuere diſtinctæ. Cum vero vulgo placuerit ſeptem eſſe planetas, unicuique ſuam attribuentes metallum, ſeptem quoque finxere metalla. Nec eſt hoc recens Chemicorum commentum: veteribus quippe Judæis & Ægyptiis idem placuiſſe, non tantum ex hoc Sibyllæ, ſed & multorum aliorum conſtat teſtimoniis, quibus addi poſſit locus iſte ex antiquo Pindari Scholiaſte ad Od.V. Iſthm, 'Εκάστῳ δὲ

τῶν ἀστέρων ὕλη τὶς ἀνάγεται. Ἡλίῳ μὲν ὁ χρυσός. Σελήνῃ δὲ, ὁ ἄργυρος. Ἄρει, σίδηρος. Κρόνῳ, μόλυβδος. Διῒ, ἤλεκτρος. Ἑρμῇ, κασσίτερος. Ἀφροδίτῃ, χαλκός.

Prima itaque mundi ætas apud Sibyllam, dicta aurea, Soli fuit attributa. Secunda argentea, quæ Lunæ. Tertia ab electro, quatenus pro metallo accipitur, denominata Jovi sacra; & sic porro, ita ut Marti ferrum, Veneri æs Mercurio stannum, Saturno vero plumbum adsignaretur.

Sed cum non septem, sed decem ætates descripserit Sibylla, quæri potest quo nomine octava & nona ætas fuerint signatæ. Quamvis ergo, ut nunc, ita quoque olim multis placuerit plura quam septem esse metalla, & propterea aliquis existimare possit, etiam octavæ & nonæ ætati aliquod fuisse attributum metallum, ego tamen, ut aliter sentiam, inducor his præcipue Juvenalis versibus Sat.13.

Nona ætas agitur, pejoraque secula ferri
Temporibus, quorum sceleri non invenit ipsa
Nomen, & à nullo posuit Natura metallo.

Vulgo hæc non recte exponuntur, cum nullum dubium sit quin poeta hoc loco Cumæam secutus sit vatem, quæ nonam ætatem, nullo signatam metallo, descripserat velut omnium ætatum teterrimam: ut contra decimam ætatem veluti omnium optimam, utpote qua futura esset ἀποκατάστασις per Christum. Sed Juvenalis, cum istam ἀποκατάστασιν non admitteret, scribit nonam etiamnum fluere ætatem. Patet itaque in libris Cumææ Sibyllæ ἀνεπίγραφον & sine titulo fuisse octavam & nonam ætatem, aut si id non sit, verisimile est ab octava sphæra octavæ ætati, à tellure vero cognomen additum fuisse nonæ, cum constet aliquot Pythagoreos, eosque secutum Philonem Judæum, istoc ordine cœli digessisse regiones.

Absoluta hac periodo denuo fit aureum seculum, & denuo regnat Apollo seu Sol. Hinc est quod denarium nu-

merum Pythogarici & complures ex veteribus Apollinem ſeu Solem, & item Αἰῶνα ſeu integrum appellarint ævum, utpote quo fiat reſtitutio prioris ſeculi. Clarum eſt itaque quare Virgilius dixerit; *Ultima Cumæi venit jam carminis ætas*, & ſubjciat; *Magnus ab integro ſeclorum naſcitur ordo.* Recte itaque Servius *Cumæi* interpretatur *Sibyllini, à Sibylla quæ Cumana fuit, & ſecula per metalla diviſit. Dixit etiam quis quo ſeculo imperaret: & Solem ultimum, id eſt decimum voluit. Novimus autem eundem eſſe Apollinem*; *unde dicit* tuus jam regnat Apollo. *Dixit etiam, finitis omnibus ſeculis rurſus eadem renovari: quam rem etiam Philoſophi hac diſputatione colligunt, dicentes completo magno anno omnia ſidera in ortus ſuos redire, & referri rurſus eodem motu. Quod ſi idem ſiderum motus, neceſſe eſt ut omnia quæ fuerunt, habeant iterationem.*

Patet itaque quare Sibylla Chriſtianos futuros vocarit gentem auream, utpote qui decima ætate aurea, veluti Solis, ſint prodituri. Nonnulli tamen verbis Sibyllæ inhærentes, quæ & Virgilius expreſſit, cum dicit, *Jam nova progenies cælo demittitur alto*, ita hæc ſunt interpretati, ac ſi è throno Dei, id eſt ex Sole proditurus eſſet Chriſtus. Hæc nempe vetus Judæorum opinio profluxit ex eo quod in Pſalmis legitur; *In Sole poſuit tabernaculum ſuum.* Verſus autem Sibyllini, quibus hoc adſtruitur, exſtant apud Lactantium, & occurrunt quoque in illis quæ ſuperſunt Sibyllinis. Sunt vero iſti;

Καὶ τότ' ἀπ' ἠελίοιο Θεὸς πέμψει βασιλῆα
Ὃς πᾶσαν γαῖαν παύσει πολέμοιο κακοῖο.

Sic quoque complures olim ſenſiſſe Gnoſticos, colligo ex Theodoti excerptis apud Clementem Alexandrinum; Ἐν τῷ Ἡλίῳ ἔθετο τὸ σκήνωμα αὐτοῦ ἔνιοι μὲν οὖν φασὶ τὸ σῶμα τοῦ κυρίου ἐν τῷ ἡλίῳ αὐτὸν ἀποτίθεσθαι, ὡς Ἑρμογένης· σῶμα δὲ λέγουσιν,

οἱ

οἱ μὲν τὸ σκῆνος αὐτοῦ· οἱ δὲ τὴν τῶν πιστῶν ἐκκλησίαν. Nec dubitandum quin Hermogenes & Gnoſtici opinionem iſtam de ſtatione Chriſti & Chriſtianorum in ſole è Sibyllinis oraculis ad ſuam tranſtulerint ſectam. Non ſolos autem Gnoſticos, ſed & complures olim Judæos, & præcipue Eſſenos, eorumque progeniem Sampſæos, ſolem tanquam Dei ſtationem coluiſſe, ſatis docet mos Eſſenorum antiquus ſcrobem effodientium & eundem poſtea replentium, ſi quando alvum, eſſent egeſturi, ne lucem & radios Dei è ſole progredientes inquinarent, ὡς μὴ τὰς αὐγὰς ὑβρείζοιεν τοῦ Θεοῦ. Nugas agunt qui verba Joſephi, vel corrigere, vel aliter interpretari conantur. Ipſe Joſephus Lib. v. Cap. xx. de Bello Jud. cum deſcribit crudelitatem eorum, qui ſepeliendorum cadaverum facultatem impedirent, ſimiliter loquitur; καθάπερ συνθήκας πεποιημένοι τοῖς τῆς πατρίδος συγκαταλῦσαι καὶ τοὺς τῆς φύσεως νόμους, ἅμα τε τοῖς εἰς ἀνθρώπους ἀδικήμασι, συμμιᾶναι καὶ τὸ θεῖον, ὑφ' ἡλίῳ τοὺς νεκροὺς μυδῶντας ἀπέλειπον. Eadem prorſus habet vetuſtiſſimus ſcriptor Judæus, cujus gnomæ ſub Phocylidis deguntur nomine.

Sequitur deinceps apud Virgilium, *Jam redit & virgo*, quod de Aſtrea interpretantur. Demus ſic intellexiſſe Virgilium; at certe non ſic ſenſit Cumæa vates, ſeu potius Judeus ille qui ſub hujus nomine carmina iſtæc edidit. Ecquis dubitet illum locutum de futuro ſigno, quod Deus apud Eſaiam Cap. VII. promittit, cum dicit parituram virginem? Eſto itaque ut de Aſtrea, ſeu Pudicitia Dea, hæc acceperint Ethnici, & ipſe quoque Virgilius, qui tamen ſuam hoc loco non expreſſit ſententiam; hæſitaſſe tamen eos in vocabuli hujus acceptione, vel ex eo manifeſtum, quod P. Cornelius Lentulus, ut ex ſupra memorato Ciceronis apparet loco, per Virginem in Sibyllinis expreſſam, intellexerit Fabiam Veſtalem, quæ inſimulata inceſtus, innocens fuit declarata, honori reſtituta, & pro virgine habita decennio antequam cum Catalina conſpiraret Lentulus. Decennium

cennium vero ideo dixit, quod in Sibyllinis omnia tam bona, quam mala facta, denario continerentur numero, utpote fatali, quamobrem & Pythagoricos constat τὰν δεκάδα seu denarium appellasse fatum seu εἱμαρμένην. Eadem ratione dicebatur quoque fatalis annus vicesimus, velut ex duobus compositus denariis. Certum est autem combustionem Capitolii, quæ contingit anno urbis DCLXXI, præcessisse annis viginti conspirationem Catilinariam.

Jam vero cum dicit Virgilius, *Et incipient magni procedere menses*, & hæc quoque vulgo male interpretantur, nec melius Asconius qui de Quintili & Sextili mensibus hæc accipit. Ut cætera, ita quoq; & hoc ex Cumæa desumptum est Sibylla. Ejus enim liber decem continebat ætates, quæ à prima creatione, usque ad tempus Christi numerabantur. Per decem vero ætates intellige decem annos magnos, sed non ea ratione qua apud Astronomos & gentiles, sed quemadmodum apud Judæos, quibus annus magnus continebat spatium annorum sexcentorum. Docet hoc Josephus libro primo ubi de longa primorum hominum agit ætate. Causa hujus anni ex Jubileis petenda, quorum duodecim unum magnum constituebant annum. Singuli itaque Jubilei, singulos repræsentabant anni magni menses, utpote qui singuli Jubileum, seu quinquaginta continerent annos. Explodendi enim sunt qui invito Moyse & omnibus antiquis Judæis XLIX tantum Jubileis assignant annos. Unitas enim, ut sæpe, complementi & perfectionis numeri gratia addebatur, ut infra quoque dicemus. Nec officit quod hac ratione duo Sabbatici anni continenter sibi succedant. Ut enim in aliis Sabbaticis annis ad tertium, ita in Jubileis ad quartum annum sufficiebant fructus. Decem itaque ætates, seu anni magni, sex conficiunt annorum millia. Omnes vero antiquos Judæos adventum Christi retulisse vel ad medium, vel ad finem sexti millenarii, abunde, nisi fallor, alibi ostendimus.

Ægyptiis porro & Judæis ſymbolum hujus magni anni erat Phœnix avis, cujus propterea vita ad annos debeat patere ſexcentos. Sed tamen plerique fere non niſi quingentorum annorum vitam huic adſignarunt. Ideo id credo factum, quod in menſura anni magni, qui ex Jubileis conſtaret, non eadem omnes ſenſerint, aliis tribuentibus huic Jubileos duodecim, qui eſſent inſtar duodecim menſium; aliis terminantibus hunc annum Jubileis decem, velut perfectiori numero, nulla habita mentium ratione. Sed nec defuere qui annos mille vitam hujus alitis patere dixerunt. Nempe qui ſpatium à creatione ad Chriſtum, non in decem, ut Sibylla Cumæa, ſed in ſex diviſere ætates, illi mille annos unicuique tribuebant ætati. Hoc maxime Chriſtianis placuit, qui quod Chriſtum ſexta ætate adveniſſe ſtatuerent, ideo etiam per ſenarium numerum ſolebant Chriſtum exprimere. Porro quamvis quingentos annos Phœnici tribuat Ælianus Lib. VI. Cap. LVIII, tamen de hoc ſpatio non conveniſſe inter ſacerdotes Heliopolitanos, qui omnibus fere ſeculis majori ex parte fuere Judæi, & à quibus omnem ſuam religionem hauſerunt Ægyptii, ſatis manifeſtum fiet ſiquis perpendat ejus verba, utpote qui ſcribat, graves de adventus tempore interceſſiſſe rixas, aliis jam adeſſe, aliis exſpectandum etiamnum eſſe contendentibus, donec avis illa adventu ſuo finem magno imponat anno. Chæremon Ægyptius, qui de antiquis Ægyptiorum Hieroglyphicis ſcripſit, ſex vel ſeptem annorum millibus vivere Phœnicem putabat, totam videlicet cupiens intelligi mundi ætatem. Ex his ſatis fit clarum Phœnicis fabellam excogitatam & admiſſam fuiſſe ad deſignandum αἰῶνος ſeu ævi durationem. Quandoquidem vero vox ævi varie accipitur; nam ſi referatur ad vitam hominum qui diluvio fuere priores, mille contineat annos; ſi ad illos qui ſtatim poſt diluvium vixere, quingentos vel ſextentos; ſi vero non hominum, ſed ætatis mundi habeatur ratio, complura comprehendat annorum millia; hinc

hinc omnino factum existimo, ut tam diverse de voce αἰῶνος, de vita Phœnicis, & de duratione magni anni apud Ægyptios & Judæos prodierint sententiæ. Sed & hoc quoque palam fit, annum magnum Judaicum, qui ex Jubileis conficitur, nihilo magis è revolutionibus aut compositis siderum periodis, quam ipsosmet pendere Jubileos. A Sabbathi cultu profluxit annus Sabbaticus, ab illo Jubileus, à Jubileo minore Jubileus major sive annus magnus. Annorum Sabbathicorum & Jubileorum qui à Moyse usque ad Christum & eversa Hierosolyma computant numerum, & suis inserunt Chronologiis, illi & se, & alios decipiunt. Jubilei in sacris libris nusquam mentio, nisi in lege Moysis. Tempore pacis & cum sui juris essent Israelitæ, celebratos ab iis fuisse Jubileos libenter credo. Sed vero credere servitutis & captivitatis temporibus id ipsum quoque fuisse factum, illud omnino absurdissimum. Tantum abest ut certus Jubileorum numerus hoc tempore possit haberi, ut ne olim quidem ullus exstiterit Judæus, cui id notum fuerit. Si enim continua & non interrupta Festi hujus permansisset observatio, plana esset tota Chronologia, & cessarent omnes controversiæ, nec hæsitasset Philo de tempore quod Moysis & suam intercessit ætatem. Quapropter miror virum magnum in libro de Emendatione temporum, cum prius rectam institisset viam, postea mutasse sententiam, & tot aliis errandi dedisse occasionem.

CAP.

CAP. VI.

De prohibitione librorum Sibyllinorum.

EX iis quæ hactenus diximus ſatis eſt manifeſtum, quam late toto orbe ſparſa fuerit fama de adventu magni regis, etiam antequam Chriſtus naſceretur; quamque varie exceptus fuerit hic rumor, faventibus quidem multis, tantique ſucceſſionem regni ad ſe pertinere ſperantibus: ſecus vero affectis pluribus, quibus nempe, ut ex iis quæ adduximus Ciceronis patet verbis, nihil æque in Sibyllinis ac regis diſplicebat nomen. Hoc ſolum poterat ſufficere ut privatis quibuſvis hominibus lectio Sibyllinorum interdiceretur. Nam certe inſtinctu malorum dæmonum, Herodis, ut opinor, cujus maxima apud Romanos erat auctoritas, pœnam capitis fuiſſe conſtitutam, ſiquis legeret libros Hyſtaſpis, Sibyllæ & Prophetarum, clariſſimis verbis teſtatur Juſtinus in Apologia ſecunda. Scio quidem virum doctum in exercitationibus Eccleſiaſticis conatum fuiſſe hæc eludere: ſed multum fallitur, cum iſta de iis accipienda eſſe putat Sibyllinis, quibus jam à Tarquinii regis temporibus utebantur Romani. Illa enim combuſta fuere ducentis & triginta plus minus annis antequam hæc ſcriberet Juſtinus. Sed vero quæ ſucceſſere Erythris allata Sibyllina, illa eſſe de quibus Juſtinus loquitur, manifeſtum ex eo, quod & Hyſtaſpis & Prophetarum ſimul memorentur vaticinia, quæ quod ſimiliter regem Judæum Romanis minarentur, multo etiam magis quam priora prohibita fuere Sibyllina.

Sed neque idem, neque alii complures poſt illum viri docti recte interpretati ſunt verba Aureliani Cæſaris apud Vopiſcum, quibus hortatur patres conſcriptos ut inſpici-

ant libros Sibyllinos, & cunctantes ita alloquitur; *Miror vos Patres sancti tamdiu de aperiendis Sibyllinis dubitasse libris, perinde quasi in Christianorum ecclesia, non in templo deorum omnium, tractaretis.* Ita hæc accipiunt, tanquam si Christianis execrationi fuissent libri Sibyllini, quod nemo unquam Christianorum vel dixit vel cogitavit: quin potius cum gentilibus disputantes, semper provocabant ad Sibyllas, & ad earum remittebant libros, ut ex Justino, Clemente, Tertulliano, Lactantio, imo omnibus patet. Est quidem verum Aureliani tempore fuisse quoque Sibyllinos aliquos libros, qui gentilium ritibus & ceremoniis faverent, uti postea dicemus: verum illi nullo omnino in pretio erant Christianis. Quod si de illis solis Aureliani verba accipienda esse existimemus, jam dubia & frigida fiet sententia, quæ alias, si recte verba interpretemur, sensum exhibet clarissimum. Exprobrat patribus quod cum ipsis licitum sit consulere libros Sibyllinos, adeo tamen cunctanter id faciant, ac si non in templo deorum omnium, sed vero in aliqua Christianorum versarentur ecclesia, ubi capitale esset libros legere Sibyllinos. Legebant quidem illos Christiani, sed clam & in occulto, non autem palam & in ecclesiis.

Sed neque recte ab iisdem Alexandrinus Clemens reprehenditur, cum scribit Apostolum Paulum remisisse ad Sibyllas & Hystaspis vaticinia, & commendasse eorum lectionem. Frustra quærunt ubinam hoc dixerit Paulus, ac si nihil dixisset aut scripsisset Apostolus, nisi qnod indoctis placeat. Sufficiat nobis affirmasse hoc Clementem, virum sanctum, & cum multis Apostolicis viris conversatum, ut non uno loco ipse de se testatur. Instant tamen, & credulitatem Patrum ad simplicitatem usque traducunt; ipsi potius traducendi, quod suam incredulitatem ex inscitia ortam prudentiæ & judicii loco obtrudere conentur. Sed neque quidquam proficiunt exinde, quod libri isti Apocryphis fuere annumerati. Ut

vero

vero quanti hoc argumentum faciendum ſit cognoſcamus, operæ pretium fuerit de hoc vocabulo & ſcriptoribus apocryphis nonnulla ſubjungere.

CAP. VII.

De libris apocryphis.

ANtequam in Græcum ſermonem à LXX interpretibus converterentur libri ſacri, omnes erant apocryphi, utpote ad quos ſolis Levitis & ſacerdotibus pateret aditus. Et ipſum vocabulum & frequens ejus uſus, apud quoſcunque etiam Græcos, ſatis manifeſte oſtendit, non de aliis id acceptum fuiſſe libris, quam vel de raris & non paſſim obviis, vel de iis, qui in archivis & ſacris recondebantur armariis, & ad quos ſolis, ut diximus, daretur acceſſus ſacerdotibus. Tales ſemper fuere Sibyllini, quorum cuſtodia XV viris erat commiſſa, tales Tuſcorum haruſpicum libri reconditi, quorum tam crebra paſſim fit mentio: tales Tyriorum & Ægyptiorum annales ſacri, qui ἀνακεχωρηκότες βίβλοι & ἀπόκρυφοι paſſim appellantur. Suidas cum dicit Epaphroditum Grammaticum triginta millia ἀνακεχωρηκότων βίβλων poſſediſſe, interpretatur ἀποκρύφων. Atque hæc vera hujus vocis ſignificatio, neque ullum vetuſtum invenias ſcriptorem, cui ἀπόκρυφος non fuerit idem quod κρύφιος, ita ut libri apocryphi idem fuerint qui arcani, inacceſſi, ſacri, & quibus merito credatur. Videmus nunc qua ratione factum ſit ut vocabulum hoc apud Chriſtianos aliam & priori quodammodo contrariam acceperit ſignificationem, cum ſcilicet apocryphi pro ſpuriis, aut ſaltem dubiæ fidei, accipiuntur libris. Ego ne dubitandum quidem exiſtimo, quin ſiniſtra vocis hujus acceptio à Judæis propagata ſit

ad Christianos. Antequam enim essent Christiani, in recta significatione vox hæc ab ipsis quoque usurpata fuit Judæis. Quomodo autem immutata fuerit significatio, jam dicam. Totis quinquaginta & pluribus annis antequam nasceretur Messias, suis de Messia Vaticiniis universum Judæi terrarum compleverant orbem. Personabat ubique versus ille;

Ἥξει δ' ἁγνὸς ἄναξ πάσης γῆς σκῆπτρα κρατήσων.

Perstitere in hac spe & exspectatione quamdiu rex Messias non advenisset. Postquam autem ille venit, & non agnoverunt eum, aversisque tandem Hierosolymis spes alius Messiæ paulatim cœpit evanescere, numerusque in verum credentium Messiam indies augeri; fieri aliter non potuit, quin pudore & pœnitentia prioris à se sparsi rumoris affecti fuerint maxima, adeoque quidem ut & ipsi quoque, quod eos frustratus esset, maledixerint Messiæ. Tum itaque cœperunt odiosi illis esse Sibyllini, Hystaspis, aliique à majoribus suis paulo ante conscripti libri, utpote adventum Christi clarius significantes quam à veteribus factum esset prophetis. Tum quoque execrationi esse cœpit versio LXX interpretum, è qua tanquam è seminario omnes isti novi prophetæ quasi totidem Messiæ prodiissent precursores. In hujus itaque versionis perniciem cœperunt δάμπρύειν & novas condere versiones, eo nempe consilio, ut quem jampridem ex suis animis, eundem quoque è sacris exterminarent regem literis. Quamvis autem non successerit hic conatus, fecere tamen quod potuerunt, & adeo quidem, ut sive Hebræa exemplaria, sive Græcam spectes versionem, nulla gravior libros sacros adflixerit labes, quam quæ à Judæis istis sit illata temporibus. Denique nequid impietati in Christum deesset, cum publico cautum esset edicto, nequis legeret Sibyllinos aliosque fatidicos libros continentes adventum regis, jam sibi magis quam Romanis odiosi, libenter

libenter decreto Senatus paruere, anathemate etiam proſcribentes, ſiqui inter Judæos iſtos aut haberent aut conſulerent libros; & hac ratione qui antea palam & religioſe ab illis legebantur libri, facti ſunt apocryphi, veluti interdicti, & à nemine legendi. Tum quoque factum ut arctiori quam antea ſepe libri ſacri conſtringerentur, omneſque qui Hebraice non exſtarent, à reliquis ſeparati & pro apocryphis fuerint habiti, detorta à vero ſignificatu vocis natura. Quippe cum antea libri ſacri, aut etiam quilibet ad quos non pateret omnibus aditus, apocryphi dicerentur, illi in ſequiorem ſenſum accepere hoc vocabulum, tanquam ſi ideo non eſſent adeundi, quod ſpurii & dubiæ eſſent fidei. Satis ex his patet quam alieno ſenſu & è veteribus Chriſtianis complures, & noſtræ ætatis fere plerique vocem apocryphorum accipiant, cum adulterinos & exigui momenti libros iſtoc ſignant titulo. Haud ſane parum utilitatis Chriſtianæ accederet religioni, ſi etiamnum ſupereſſent ſcripta illa apocrypha, quæ veteris Teſtamenti olim conjungebantur libris, cum & approbata fuerint à Judæis antequam eſſent Chriſtiani, & lecta in primitiva Eccleſia, & commendata à Paulo & Apoſtolis, qui & teſtimonia ex illis petita ſcriptis ſuis inſeruere. Apud Paulum quidem complura occurrunt loca ex illis deprompta, liber vero Enochi, citatur in Epiſtola Judæ. Scio quidem à multis rejici hoc nomine illam Judæ epiſtolam, ſed ſi hoc valeat argumentum, rejicienda quoque erit ſecunda S. Petri epiſtola, utpote in qua Cap. II. v. IV. legitur Deum in priſco qui ante diluvium fuit mundo non pepercisse angelis peccantibus, ſed illos catenis tenebrarum coercitos in tartarum detruſiſſe, extremo reſervandos judicio, quod manifeſte ex eodem depromptum eſt Enochi libro. Integrum Enochi locum vide in Chronico Syncelli. Eadem hiſtoria, paribus fere ac Apoſtolus verbis, memoratur in Oraculis Sibyllinis Lib. I. ubi ſecundæ ante diluvium ætatis hominum lapſus deſcribitur.

Nec

Nec tamen propterea ſequitur librum hunc ipſo antiquiorem diluvio, ab Enocho ſuiſſe conſcriptum. Abſit ut ſic ſentiamus; ſed vero ita omnino credimus, omnes iſtos quos diximus libros, vergentibus ad finem Danielis hebdomadis, à Judæis toto orbe diſperſis fuiſſe compoſitos, Deo impellente ipſorum mentes ad ſignificandum gentibus Chriſti adventum. Infinita itaque illi edidere volumina partim ſub Patriarcharum & Prophetarum ſuorum nominibus, quales fuere libri qui olim lecti fuere ſub nominibus Adami, Enochi, Abrahami, Moyſis, Eliæ, Eſaiæ & Jeremiæ; partim vero ſub nominibus illorum, quorum magna apud gentiles eſſet exiſtimatio, veluti Hyſtaſpis, Mercurii Triſmegiſti, Zoroaſtris, Sibyllarum, Orphei, Phocylidæ & complurium aliorum. Nec eſt quod quiſquam objiciat in iſtis libris multa quoque fuiſſe ſuperſtitioſa & magica, uti ex iſtis quæ paſſim ſuperſunt fragmentis facile poteſt colligi, ideoque minime eſſe veriſimile iſtiuſmodi homines clarius de adventu Chriſti fuiſſe locutos, quam veteres locuti ſint Prophetæ; nam id argumentum non eſſe ſatis ſolidum ex eo conſtat, quod & Balaamus magus & incantator toto oriente fuerit celeberrimus, qui tamen futura Chriſti myſteria adeo manifeſte prædixit, ut nullus propemodum Prophetarum tam aperte de iis ſit vaticinatus, uti recte monet Hieronymus in epiſtola ad Oceanum, Sed & illi Magi, qui Chriſtum puerum adoratum venerunt, cum ut ejuſdem regionis, ita quoque ejuſdem artis & profeſſionis fuerint ac Balaamus, Chaldæi nempe harioli, & Balaami, ut veriſimiliter Origenes prodit, ſucceſſores, cum conſtet ſucceſſionem Magorum diligentiſſime obſervatam fuiſſe; ecquis inquam neget eos clarius & manifeſtius quam quiſquam Prophetarum à Deo inſpiratos prævidiſſe diem, horam & locum nativitatis Domini noſtri, & beneficio ſtellæ à Balaamo prædictæ deductos Betlehemum primos fuiſſe qui Chriſtum regem Judæorum ſalutarint? Verum eſt itaque, id quod

quod viri docti in sacris observarunt literis, ut nempe quanto propiores Christi temporibus fuere prophetæ, tanto clarius de eo sint locuti; id ipsum præcipue locum habere in illis, qui vel attigerunt, vel proxime præcessere tempus nativitatis Christi.

CAP. VIII.

De Hodiernis quæ supersunt Sibyllinis.

QUæ sub nomine Erythrææ seu Babylonicæ Sibyllæ olim à patribus Christianis lecta fuere, & etiamnum supersunt & leguntur oracula, longe à me abest ut omnia ea ejusdem generis & auctoritatis esse existimem, ac fuere ea de quibus hactenus sumus locuti. In his quippe quæ Christi nativitatem præcessere Sibyllinis, ea solum continebantur, quæ ex Prophetarum scriptis deprompta essent vaticinia. At vero in illis, quæ vulgo leguntur, eo quoque occurrunt, quæ non ab aliis, quam ab iis potuerunt conscribi, qui centum & viginti demum annis Christo fuere posteriores. Satis hoc inde colligitur, quod in iis nominatim memorentur Cæsares ad Adrianum usque. Attamen cum in iis, ea quoque compareant, quæ manifeste constat scripta fuisse etiam ante adventum Christi, uti in antedictis ostendimus, libenter assentior Celso affirmanti, compluribus in locis interpolatos esse à Christianis Sibyllinos libros, quantumvis contradicat Origenes. Ipsum quoque hoc, etiam antequam Christiani essent, credidit Varro in libris rerum divinarum, cum teste Dionysio Halicarnasseo versibus Sibyllæ Erythrææ assutos esse scripsit versus nonnullos, qui tamen facile noscantur ex acrostichidibus. Hujus sententiam probasse videtur Cicero, cum acrostichidas ex humano potius studio, quam inspiratione divina provenire.

venire contendit, ut supra monuimus. Verum cum non à Sibyllis, sed à Judæis Sibyllistis ista prodierint oracula, cessat ista difficultas. Interim hoc habemus, ut Cumææ, ita quoque Erythrææ Sibyllæ carmina diu ante natum Christum lecta & usurpata fuisse à Græcis & Romanis. Sed operæ pretium fuerit ostendere, quo pacto combustis Sibyllinis veteribus, quibus prisci utebantur Romani, Erythrææ & aliarum Sibyllarum carmina successerint.

Bello Marsico anno urbis DCLXXI, seu Olympiadis CLXXIV anno secundo, Capitolium Romæ conflagrasse constat è multis. Istoc incendio pleraque Sibyllina scripta, quibus jam à Tarquinii regis temporibus usi essent Romani, absumpta fuisse, testis certissimus est Varro apud Dionysium Lib. IV. Post septennium deinceps restituto Capitolio, anno nempe urbis DCLXXVIII Cn. Octavio & Scribonio Curione Coss. cum fama esset crebra de Sibyllinis qui apud Erythræos in Asia exstarent, ex decreto Senatus missi sunt ad illos inquirendos legati P. Gabinius, M. Otacilius, & L. Valerius Flaccus. Illos autem ex Erythris & ex aliis Asiæ urbibus versus circa mille collectos Romam deportasse ex Fenestella docet Lactantius, addens descriptos fuisse à privatis, seu potius idiotis, ut habet ex Varrone Dionysius, Judæis videlicet indoctis & parum Græce gnaris. Judæos autem magno istoc tempore numero habitasse in plerisque fere Asiæ urbibus, patet ex beneficiis in Judæos à Populo Romano collatis, quorum exempla ex Josepho alias dabimus. Nescio enim qua ratione factum sit, ut pleraque illa decreta absint ab editis Josephi exemplaribus, cum & in scriptis libris & in versione extent antiqua, licet admodum mutila.

Illa autem Sibyllina longe alia fuisse, ab istis quæ combusta fuere, docet Varro ibidem. Et certe si quis conferat prisca Sibyllina, quæ prophanos tantum continebant ritus, cum istis quæ Erythris Romam fuere deportata, longe alius inveniet ea fuisse generis, utpote in quibus veri Dei

cultus

cultus & nihil non sanctum præcipiebatur. Quapropter plurimum errant qui Sibyllinos libros eosdem semper fuisse putant, & permansisse usque ad tempora Theodosii, & demum combustos à Stilicone.

Ex iis, quæ jam diximus, satis quoque fit clarum, carmina quæ sub Erythrææ Sibyllæ nomine Romam allata fuere, aliquot annis esse vetustiora quam fuerint carmina Cumææ Sibyllæ, quorum auctor, ut serius scripsit, ita quoque clarius de Christo vaticinatus est. Sed & hoc quoque patet, quare cum Babyloniam sese esse dixerit, fore nihilominus adfirmarit ut à gentibus Erythræa appelletur. Quia nempe Erythris reperta & Romam deportata ejus fuere oracula. Nec tamen opus est, ut propterea prophetidem vel prophetam fuisse existimemus, quicunque istorum fuerit auctor carminum. Cum enim duas fuisse Erythræas Sibyllas scribat Strabo, alteram priscam, alteram vero quæ Alexandri magni vixerit temporibus; facile Judæis fuit imponere legatis Romanorum, missis ad Erythrææ Sibyllæ colligenda carmina, obtrudendo mercem quæ ex sua prodiisset officina pro antiquæ & priscæ Sibyllæ carminibus, assuendo illos versus, quibus hæc Sibylla declarat, se licet Babylonia sit à gentibus tamen Erythræam vocatum iri. Cæterum post adventum Christi multa assuta esse istis Sibyllinis, partim ex Evangeliis, partim ex rebus quæ postea contigerunt, de eo ne dubitandum quidem videtur, omninoque hac in parte probo sententiam Celsi. Sed & recte Lactantius, cum scribit non esse unius Erythrææ, sed plurium Sibyllarum, seu potius Sibyllistarum farraginem. Certe cum ex Fenestella constet, circa mille tantum Erythrææ Sibyllæ versus legatos Romam deportasse, satis apparet, quantæ factæ sint additiones, cum supra ter mille versus sub hujus Sibyllæ nomine hoc legantur tempore.

Quæ porro à nonnullis viris doctis afferuntur argumenta ad infringendam horum oraculorum auctoritatem, nullius

ea mihi vel pretii vel momenti videntur. Quid enim ad rem facit si homo Judæus scribens Græcis luserit in vocabulo Adami, & in nomine ejus quatuor mundi invenere cardines? Nec tamen verum est quod dicunt, tribus tantum apud Hebræos hanc vocem constare literis, quia nempe compendii gratia unica vocalis in scribendo omittitur, secus enim id sese habet in pronuntiatione. Sed neque recte carpunt, quod nomen Dei in iis oraculis continere dicatur numerum MDCXCVII; cum non satis constet quodnam vocabulum debeat intelligi. Fingunt quidam vocem Hebraicam, quæ tamen putida est. Ego libenter eorum sequor sententiam, qui de voce ἀνέκφωνος, idem quod ἀνεκφώνητος, accipiunt; ut nempe septenarius fiat, more Pythagoricorum & Platonicorum additur unitas. Μόνας enim, ut illi loquuntur, est περιεκτικὸς, ἀποκαταστατικὸς καὶ περιλαμβανόμενος ἀριθμός. Vel potius unitas additur ad declarandam Dei unitatem, ita ut numero illo signetur ineffabilis unitas, ἀνέκφωνος μόνας. Sic Mercurius Trismegistus, & ipse Judæus, cujus verba apud Lactantium Lib. I. sic concipiuntur; Ὁ μὲν Θεὸς εἷς, ὁ δὲ εἷς ὀνόματος οὐ προσδέεται, ἔστι γὰρ ὁ ὢν ἀνώνυμος. Hoc posterius verissimum esse existimo.

Jam vero quod Chiliastarum seu millenariorum errores secutum esse scribunt hunc Sibyllistam, nec hoc quidquam ad rem facit; neque enim quæritur quid verum sit, sed quid veteres senserint Judæi. Quin ex loco Psalmi LXXXIX promanarit hæc opinio, non dubitandum. Falluntur qui Papiam primum sic sensisse existimant. Apostolicis temporibus ita multos credidisse, colligas ex epistola Barnabæ. Judæis vero vetustioribus placuisse hanc opinionem, ex eo conficias quod in Sibyllinis extiterit, nec aliter sensere plerique antiquiores Patres, inter quos etiam Origenes. Sic nempe putabant, Deum sex annorum millibus mundum creasse, ita ut primo millenario creata luce visibilis factus sit mundus. Secundo millenario subsidentibus aquis purus

remanserit

remanſerit aër, firmamenti ſeu nubium beneficio ſeparatis ſuperioribus aquis ab inferioribus. Tertio millenario incubante & ſovente calore partes telluris ad concipiendum tumorem magis idoneas ſupra aquam ſe extuliſſe, formatoſque montes, ſiccatamque hac ratione tellurem produxiſſe herbas, & ſic porro. Durationem mundi ſimiliter ſex annorum millibus definiverunt, demptis tamen iis annis, qui ab Adamo ad Noam effluxere, priori tempori & alteri mundo illos tribuentes. Horum ſententiam ſecutus eſt Petrus Apoſtolus, cum alium mundum appellat eum qui diluvium præceſſit. Sex itaque annorum millia diſtribuerant in tempus ante legem, tempus poſt legem, & tempus Meſſiæ. Quod autem Judæi id vaticinium è Schola Eliæ promanaſſe dicunt, id fortaſſe ex eo factum, quod deſumptum fuerit è libro prophetiarum Eliæ, quem olim veteris Teſtamenti ſcriptis annumeratum fuiſſe conſtat, licet poſtea apocryphis, ut appellantur, acceſſerit. Qui vero ex Judæis materiam ingenitam & alios ex aliis mundos generari credidere, illi quindecim annorum millia à creatione ad creationem computabant. Sex quippe annorum millia in producendo hoc mundo Deum ſeu Naturam laboraſſe ſtatuebant antequam primus naſceretur homo. A primo vero homine uſque ad Chriſtum alia ſex numerabant annorum millia. Regno autem Chriſti duo tribuebant millia. Ultima denique millenarium extremo judicio & conflagrationi adſignabant, ita ut intervallum, quod hujus & præcedentis mundi conflagrationem intercedat, quindecim annorum fiat millium. Alii quatuordecim numerabant millia. Origenes huic ſpatio tredecim adſcribebat annorum millia, ut videre eſt in excerptis Methodii apud Photium, quibus ſi addas tempus conflagrationis, fient quatuordecim millia, quo peracto ſpatio univerſalem ἀποκατάστασιν futuram putabant. Tuſci veteres huic intervallo duodecim tantum adſignabant annorum millia, ſi credendum Suidæ in voce τυῤῥηνοί.

De Saturno & Titanibus quæ ſcribuntur in Sibyllinis, non eſt ut quemquam offendant. Cum per Saturnum Noe, & per Titanas intelligantur poſteri ejus, qui turrim ſunt moliti Babyloniam; clarum eſt eo hæc referri, ut oſtendatur Græcorum fabellas non ex nihilo eſſe fictas, ſed veritatem earum contineri ſacris literis, è quibus Saturnum, Janum, & alios, non deos, ſed homines fuiſſe, manifeſte ſatis poſſit colligi.

Sed neque hoc recte in Sibyllinis carpitur, quod diluvio quadraginta tantum aſſignentur dies. Complures quippe ex antiquis ſic ſunt locuti, reliquum tempus, quo pluviæ ceſſarunt, non attribuentes diluvio.

Quod mons Ararat, in quo arca Noæ quievit, Phrygiæ adſcribatur in Sibyllinis, & hoc quoque complures viri eruditi falſum eſſe contendunt. Sed quod pace ipſorum dixerim, non ſuccedunt eorum rationes. Non jam quæram rectene mons Ararat Phrygiæ fuerit attributus: ſufficiet oſtendiſſe, complures olim ſic crediſiſſe. Luculentum hujus rei teſtimonium poſſit exhibere nummus Apamenus ante paucos annos Romæ vulgatus à Falconerio, in quo expimitur arca Noæ. Iſta autem Apamea præcipua poſt Epheſum majoris Phrygiæ fuit civitas. Sita erat ad fontes Marſyæ fluminis. Mons urbi huic vicinus, quod in eo arca ſeu Noæ, ſeu Deucalionis, quieviſſe crederetur ab Apamenis vel potius Judæis Apameæ habitantibus, dictus fuit κιβωτὸς, & inde ad ipſam quoque urbem tranſiit appellatio. Eadem ratione idem hic mons vocatus fuit Βάρις, quia nempe hæc vox magnam domum, vel magnum ſignificet navigium. Hæbræis eſt בירה. Conſtat autem hanc vocem non Perſis minus & Medis & Egyptiis uſitatam fuiſſe, quam Hebræis. Heſychius; Βάρεις, πύργος, πορθμεῖον, περιάμφοδον. Sed & antiquum illud Noæ navigium Σωβῆρειν dictum fuiſſe, veluti qua conſervatum ſit genus humanum, colligo ex eodem Heſychio; Σωβήρεις, ναῦς, πορθμίς· ἔνιοι τὴν παλαίαν. Sed tamen objiciunt

Ararat

Ararat esse Armeniæ montem, non Phrygiæ. Audio quidem, sed sciendum eam Phrygiæ majoris partem in qua Apamea, olim Armeniæ attributum fuisse, & sic sensisse Nicolaum Damascenum: Docent ejus verba Lib. I. Cap IV. apud Josephum; Ἔστιν ὑπὲρ τὴν Μιλυάδα μέγα ὄρος κατὰ τὴν Ἀρμενίαν Βάρις λεγόμενος, εἰς ὃ πολλοὺς συμφυγόντας ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ λόγος ἔχει περισωθῆναι, καί τινα ἐπὶ λάρνακος ὀχούμενον ἐπὶ τὴν ἀκώρειαν ὀκεῖλαι, καὶ τὰ λείψανα τῶν ξύλων ἐπὶ πολὺ σωθῆναι, γένοιτο δ' ἂν οὗτος ὅντινα καὶ Μωυσῆς ἀνέγραψεν ὁ τῶν Ἰουδαίων νομοθέτης. Vulgo legitur Μινυάδα quod multum torsit virum doctum. Est autem Milyas Pamphyliæ Pisidiæque superior tractus Apameæ huic vicinus & pene contiguus. Baris oppidum memoratur à Ptolomæo in hoc ipso tractu. Vides autem quam hæc Damasceni verba confirment ea quæ diximus, quamque idem ne monte Ararat senserit quod Sibyllinorum scriptor. Porro Armenos olim Phrygibus fuisse permixtos, cognoscas quoque ex Stephano, qui plus etiam dicit, cum sic scribit; Ἀρμένιοι τὸ μὲν γένος ἐκ φρυγίας, καὶ τῇ φωνῇ τὰ πολλὰ φρυγίζουσι.

Plurimum quoque errant, cum reprehendunt quod Eurotam prope Dodonam oriri & cum Peneo conjungi dixerit scriptor iste Sibyllinorum. Eurotas enim non tantum est apud Laconas, sed & apud Thessalos, quem Homerus Titareson appellat, ut Strabo & alii testantur. Illum vero cum Peneo conjungi, notum ex omnibus. Dodonæ vero vicinum facit etiam Homerus. Ex Stygia palude profluere canit quoque Lucanus, Lib. VI. Orcum ea de causa vocari, testatur Vibius Sequester.

Quod attinet acrostichidem, quæ occurrit Libro VIII, si quis illam assutam esse existimet, non adversabor; neque enim de ea intelligenda sunt Varronis & Ciceronis verba.

Quod passim Deus appelletur Σαβαώθ, ne hoc quidem recte reprehenditur, cum constet adjectiva & epitheta in

omnibus,

omnibus linguis sæpissime transire in appellativa. Verum hoc esse adparet ex gemmis & amuletis Ægyptiorum & Judæorum antiquis, in quibus vox hæc eadem usurpata ratione passim conspicitur.

Illa quæ de Cæsaribus referuntur, cum manifeste constet non esse ejusdem auctoris, sed sero demum à Christianis Gnosticis addita esse videantur; opus non est ut ad examen revocentur. Sufficiat hæc de iis dixisse Sibyllinis, quæ non ab aliis quam à Judæis, & quidem ante adventum Servatoris nostri, potuere conscribi. Additamenta enim quæ majorem horum librorum partem constituunt, ea à Christianis esse conficta, libenter cum Celso agnoscimus. Clarum est itaque quantum fallantur ii, qui omnes istos Sibyllinos libros Adriani Cæsaris ætate, aut etiam postea, conscriptos fuisse, ausi sunt adfirmare. Erroris eos convincere possint, non complura tantum quæ attulimus loca, sed & Josephus, qui ex Sibyllinis citat locum de ædificatione turris Babylonicæ, quem siquis cum Sibyllæ conferat verbis, quæ extant haud longe ab initio libri tertii, facile agnoscet, non aliunde, quam ex his ipsis esse depromptum Sibyllinis,

Cap. IX.

De altera Sibylla Erythræa, cujus carmina non à Judæis, sed ab Ethnicis fuere conficta.

CUM supra monuerimus, fuisse & alteram Erythræam Sibyllam, quam sub Alexandro magno floruisse Strabo testatur; jure aliquis existimet, hujus esse versus qui apud Phlegontem extant Trallianum Scripto de longævis. Scribit is Sibyllam hanc vixisse annis pene mille: id si sit, stultum fuerit uni ætati adscribere eam quæ tam multis vixerit ætatibus. Ipsa de se sic scribit;

Ἐννέα μὲν γενεαῖς χαλεπὸν κατὰ γῆρας ἔχουσα,
Μαινομένη μὲν ἐνὶ θνητοῖς, καὶ ἄπιστα λέγουσα.

Verſus hos ſic eſſe concipiendos patet ex eo, quod Phlegon ſubjiciat Sibyllam hanc unicuique γενεᾷ attribuiſſe annos centum & decem. Palam itaq; vixiſſe annos pene mille, cum novem γενεαὶ conficiant annos nongentos & nonaginta. Infeliciter admodum hæc accepit & corrigere conatur vir magnus in Solinianis. Subjungit poſtea hæc Sibylla ſeſe σαρκοτυπῆ γεγαυῖαν, id eſt carnibus afflictis & ſenio pene defluentibus propter peritiam in arte vaticinandi incurſuram Apollinis invidiam, & ab eodem ſagittis confoſſum iri. Antiqua enim lectio fuit, σαρκοτυπῆ διοϊστεύσαις γεγαυῖαν, non σαρκολύτῃ, quod inepte de ſagitta accipias. Pergit dein eadem Sibylla, & dicit, animam ſuam per aera dilapſam pervaſuram alites, & ſic futurum ut ſint aptæ auguriis. Inſepultum vero corpus permixtum terræ producturum herbas, quas cum depaſcantur pecora, fore ut extiſpiciis apta habeant viſcera. Similia his de Delphica Sibylla ex Serapione vel Sarapione prodiderunt Plutarchus & Clemens Alexandrinus, Strom. lib. 1.

In ſequentibus dein verſibus eadem Sibylla monet Romanos ut ludi inſtituantur ſeculares, & ut Jovi, Junoni & aliis diis ſacra fiant in Campo Martio, qua Tibris eſt anguſtiſſimus, ſic enim fore ut totius potiantur Italiæ. Sed vero cum tempore Alexandri Magni, non tanta Romanorum apud Græcos fuerit fama, nec ipſi Romani ſcriptores hujus vaticinii faciant mentionem, ſatis veriſimiliter conficitur, verſus hos non poſſe iſtius eſſe Sibyllæ, quæ Alexandri floruerit tempore. Imo ne illo quidem extitiſſe tempore exiſtimo, quo Erythras miſſi à Romanis fuere legati. Si enim extitiſſent, utique & illos Romam deportaſſent. Sed vero mille iſti verſus qui Romam

allati

allati fuerunt, illi ab idiotis erant conſcripti, à Judæis nempe ut jam ante diximus. Siquis autem Græcos qui ſuperſunt Judæorum conſulat verſus, prorſus illos ſimiles fuiſſe inveniet, ac fuere veterum Chriſtianorum carmina, quæ ſi unum & alterum excipias, iſtiuſmodi ſunt, ut Scaliger ſibi in ſterquilinio verſari videretur quotieſcunque ad ea legenda ſe conferret. At vero illi verſus qui apud Phlegontem ſub Erythrææ nomine reperiuntur Sibyllæ, nihil minus quam idiotas habuere auctores cum & puri & elegantes ſint ſatis, ita ut non potuerint ab aliis quam à linguæ Græcæ peritis & ab ipſis, quorum continent ritus, conſcribi gentilibus. Non puto me male divinare, ſi ipſum Phlegontem horum auctorem fuiſſe dixero. Complura carmina & oracula ſuis ille inſeruit ſcriptis: ea ſiquis legat & eum his conferat, adeo gemella inveniet, ut vel ex ipſa ſimilitudine unum eundemque omnium ſtatim agnoſcat parentem. Nec immerito quod de Diogene Laertio, idem quoque de Phlegonte dixeris, illum oſtentandorum carminum gratia ſuos edidiſſe libros. Attamen quo minus elegantes iſti Phlegontis videantur verſus, non debent offendere maculæ aliquot quæ in illis occurrunt, quas commode abſterges ex Zoſimi hiſtor. Lib. II. Nam quo loco legitur παντογόνοις μοίραις, reducendum ποντογόνοις. Parcæ enim à nonnullis, ut à Lycophrone, maris dictæ ſunt filiæ. Qui paulo poſt ſequitur inquinatiſſimus verſus ſic reformandus; αὖθι δὲ γαίῃ Πλουθεμβὼν χοῖρός τε καὶ ὗς ἱερεῖτο μέλαινα. Ambarvale enim intelligit Sacrificium, quod porca fecunda & gravida fieri conſueverat. Pro ἄρσια δέχθω, melius apud Zoſimum ἶσα δεδέχθω. Denique poſtea ſcribe;

Οὐρανίδαις τάδε πάντα τεθησαυρισμένα κείσθω
Ὄφρα τε θηλυτέρῃσι καὶ ἀνδράσιν ἰδρόωσιν.

CAP. X.

CAP. X.

Judæorum Alexandrinorum de rege venturo sententia.

QUamvis in nonnullis non satis conveniat inter au-ctorem Sibyllinorum, qui sub Cumææ, & alte-rum qui sub Erythrææ nomine Sibyllæ sua edidere oracula; in pluribus tamen eos conspirasse satis ex iis quæ hactenus diximus, clare potest intelligi. Cum in multis aliis, tum quoque in tempore adventus magni regis unum sensisse videntur, cum illum affuturum dixerunt, si quando Ægypto potirentur Romani. Versus Erythrææ Sibyllæ, quibus hoc continetur, supra adduximus. Similiter sensisse Cumæam colligo ex Lucano lib. 8.

Haud equidem immerito Cumææ carmine vatis
Cautum, ne Nili Pelusia tangeret ora
Hesperius miles.

Idem quoque habet Cicero in epistola ad Lentulum, nec non Dio & alii, cum scribunt magno futurum malo Reip. si cum imperio Romani Ægyptum adirent. Magnum istud malum ex iisdem Sibyllinis Cicero interpretatur magnum regem, cujus vel ipsum nomen quam formidabile visum fuerit Reip. amantibus satis declarat, cum jubet ut sacerdotes isti, qui ex præscripto Sibyllæ regem Romanis minantur, *quidvis potius ex illis libris, quam regem proferant; quem Romæ posthæc nec dii, nec homines esse patientur.* Licet vero veritatem hujus vaticinii exitus docuerit, mirum tamen poterat videri Romanis, quod cum Alexandrini & Ægyptii, alios salvos esse posse negarent, nisi regem admitterent; ipsa tamen regium impe-

rium & fasces consulares & omnem pompam nollent admittere, regem videlicet expectantes pacificum & sine pompa; & sane causa suberat politica. Non Ciceronis tantum ætate, sed & sub Cæsaribus, quam libertatis fuerint amantes Alexandrini, vel Gallieni docet factum, qui cum Theodoto vellet imperium proconsulare decernere, à sacerdotibus est prohibitus, dicentibus, *fasces consulares ingredi Alexandriam non licere*, ut testatur Trebellius Pollio in Æmiliano. Quin & ad minas usque progressi vetus addebant oraculum, tum demum liberam fore Ægyptum, si quando in eam venirent fasces & prætexta Romanorum. Sane constat Ægyptios excussisse jugum Romanum postquam Christianismus invaluit, & Ægyptus cessit in prædam monachis. Quod passim alibi fieri solet, ut ubicunque hoc hominum genus pedem figit, ibi protinus cessent principum & magistratuum jura, id ipsum in profunda, id est, superiori præcipue contigit Ægypto. Tanta ibi fuit monachorum copia, ut præter eos qui in eremo habitarent, ipsæ quoque urbes adeo iis fuerint repletæ, ut plures in illis monachi quam laici numerarentur. In sola Oxyrynchi civitate præter decem monachorum millia, viginti sacratarum virginum memorantur habitasse millia. Ipsam vero quod attinet Alexandriam, quandocunque ea propriis uti legibus permittebatur, & linguæ constaret libertas, in immensum semper crescebat; & adeo quidem ut temporibus Augusti ipsam quoque Romam incolarum numero superare crederetur. Displicebat quidem principibus Romanis pati in suo regno Rempublicam, displicebat Alexandrina ne ipsis quidem parcens principibus dicacitas; sed compensabant emolumenta, cum sola Alexandria in tributis & vectigalibus tantundem conferret quam tota Gallia, præter annonam quæ singulis annis ad quadrimestre urbi sufficeret Romanæ. Quam ægre istam linguæ impunitatem tulerit Trajanus, princeps alias optimus, satis colligas ex Panegyrico Plinii; *Percrebuerat*

anti-

antiquitus urbem nisi opibus Ægyptiali sustentarique non posse. Superbiebat ventosa & insolens natio, quod victorem quidem populum, pasceret tamen: quodque in suo flumine, in suis navibus, vel abundantia nostra, vel fames esset. Cum vero sterilitas intercessisset & Ægyptii penuria laborarent, remisit Trajanus annonam suam Ægyptiis. Ideo mox subjungit; *Refudimus Nilo suas copias, recepit frumenta quæ miserat, deportatasque messes revexit. Discat igitur Ægyptus, credatque experimento, non alimenta se nobis, sed tributa præstare: sciat se non esse populo Romano necessariam, & tamen serviat.* Libenter itaque credo Trajanum irritatum evertisse Alexandrinorum Remp. eripiendo huic jura & immunitates quibus fruebatur, neque enim sine causa est, quod in Hieronymi legitur Chronico, Adrianum Alexandriam à Romanis subversam publicis instaurasse impensis. Hic tamen, non minus quam Trajanus, ingeniosam istam Alexandrinorum oderat dicacitatem, ut ipse in epistola ad Servianum satis declarat. Sed intelligebat vir prudens, perire respublicas, si sermonis auferatur licentia, & pro nihilo haberi quæcunque in populos suos conferunt beneficia principes, si simul quoque in linguas velint exercere tyrannidem. Quamvis itaque iniquo animo, patiebatur tamen, & utilitate suadente concoquebat quæcunque & in ipsum & in Antinoum ab Alexandrinis spargerentur dicteria. Quam diversa fuerit Antonini Caracallæ ratio, & quam immani cæde bellua ista Ausonia, ut vere de eo pronunciarat oraculum, multarit Alexandrinos, ex historiis notum.

CAP. XI.

Tertulliani & Josephi de Christo testimonia vindicantur.

MUlta quidem de Sibyllis earumque scriptis dicenda superessent, si animus esset ea quoque excutere, quæ passim de his memorantur: sed cum nobis propositum fuerit non de iis agere Sibyllis aut Sibyllinis, quibus ritus & ceremoniæ continebantur gentilium, sed illa solum pertexere, quæ propagandæ fidei Christianæ plurimum profuere: sufficiat ostendisse, longe alius generis illa fuisse oracula, quæ Christi præcessere natales, quæque Erythris & Cumis Asiaticis Romam fuere allata; ac fuerint priora illa quæ una cum Capitolio conflagrarunt, aut item ista quæ postmodum à gnosticis conficta, aliisque fuere assuta. Desinant itaque hodierni Christiani veteribus illudere Christianis, eorumque sugillare credulitatem. Si illos rideamus, merito quoque ipsos rideamus prophetas, è quorum libris pleraque hæc deprompta fuere oracula. Sed profecto nullos religio Christiana infensiores habet hostes, quam ipsos Christianos, cum vix ullum apud antiquos de Christo aut vaticinium, aut testimonium invenias, quod non complures etiam doctissimi viri labefactare aut etiam penitus evertere fuerint conati. Argumento sint non ea tantum quæ de Sibyllis & Sibyllinis ex Cicerone, Virgilio, Suetonio aliisque attulimus loca, sed & quotquot alibi de Christo occurrunt loca, adeo illa eludere & falsis interpretamentis enervare conati sunt, ac si illa ipsa, quam profitentur, odio iis fuisset religio. Exemplo sit locus Tertulliani in Apologetico cap. 5. *Tiberius ergo, cujus tempore nomen Christianum in seculum introivit, adnuntiata sibi ex Syria Palestina quæ illic veritatem*

tatem ipsius divinitatis revelaverat, detulit ad Senatum cum prærogativa suffragii sui. Senatus, quia non ipse probaverat, respuit. Cæsar in sententia mansit, comminatus periculum accusatoribus Christianorum. Tertullianei hujus loci mentio fit apud Eusebium in historia Ecclesiastica, ubi tamen non satis bene Græce redditur. Sed neque Georgius Syncellus, aut alii è Græcis, recte hæc intellexere. Ut autem hæc verba absurditatis convincent, quid non comminiscuntur, quid non moliuntur viri docti? Sensus attamen est manifestissimus. Dicit enim Tertullianus, cum miracula, quæ in Syria Palæstina edidisset Christus, nuntiata essent Tiberio, eum persuasum de hujus divinitate, voluisse Christum divorum adscribere numero, hancque voluntatem suam ad senatum detulisse cum prærogativa suffragii sui. Senatum vero servili adulatione, eo quod ipse Tiberius recusasset Divus appellari, noluisse Christum, exoticum numen, inter divos admittere. Tiberium nihilominus in sententia, ut Christus diis accenseretur, perstitisse; & comminatum esse periculum accusatoribus Christianorum.

Ecquid vero illustrius Josephi Hebræi de Christo testimonio? Vix tamen aliquem inter nostri seculi invenias Christianos, cui id non spurium & adulterinum videatur. Diximus de eo nonnulla alibi: ut vero omnis prorsus tollatur dubitatio, aliud quoque afferam firmissimum argumentum, unde liquido cognoscatur, etiamsi verba illa de Christo apud Josephum non exstarent, illum tamen de servatore nostro ita sensisse, ut eum verum Messiam esse crediderit. Hoc sic conficio. Josephus, ubi de Daniele agit Propheta, non ita de illo sentit, quemadmodum vulgo Judæi, qui negant illum fuisse prophetam, adeoque vel nullo vel certe ultimo inter prophetas collocandum sentiunt loco: sed vero ille disertis verbis affirmat, Danielem fuisse prophetam summum, & cæteris majorem, utpote qui non modo res futuras, sed & tempus quando

futuræ essent, prædixerit. Ut autem cognoscamus quam bene sibi Josephus constet, colligamus tempus ab anno Xerxis XXIV, quo Nehemiam Hierosolyma venisse scribit, & à quo fluere incipiunt Danielis hebdomades, & porro ipsius Josephi sequamur calculum. Id si fiat, inveniemus hebdomadas illas, sive annos CCCGXC, exacte terminari illo ipso tempore & anno, quo secundum supputationem ejus natus fuit servator noster. Eant nunc veritatis & Christianæ religionis hostes, & si possint ostendant, qua fieri ratione potuerit, ut ita de Daniele & hebdomadis ejus locutus fuerit Josephus, si non ut scripsit, ita quoque de Servatore nostro senserit. Et profecto si aliter sensisset, an non omnium Judæorum fuisset imprudentissimus, ita de Daniele & ejus hebdomadis scribendo? Callidi itaque fuere qui post eversa Hierosolyma floruere Judæi, qui cum viderent, fieri non posse ut Messiæ non transierit tempus, si vera sint Danielis oracula, non dubitarunt ex albo illum expungere prophetarum. Hoc vero ut aliqua cum ratione facere viderentur, quid non in suum & S. literarum damnum commenti sunt miseri? Primo quidem diversos Prophetiæ excogitarunt gradus, illos quidem omnes futiles, & inter se plurimum discrepantes, ut videre est in directore dubitantium Maimonidæ & in præfatione Davidis Kimchii ad Psalmos; in hoc tamen convenientes, Danielem non ab ipso Deo suas accepisse prophetias, sed tantum per vocem traducem & echonem quandam, seu ut ipsi volunt, filiam vocis fuisse locutum. Alterum quo Danielem non fuisse prophetam obtineant, argumentum exinde petunt, quod cum fuerit è tribu Juda & stirpe regia Davidica, nec sacerdos, nec propheta esse potuerit. Sed cum hac ratione viderent & ipsum quoque Davidem è prophetarum excludi numero, vide quanta ipsos incesserit cæcitas & amentia, ut odio hebdomadarum jam à temporibus Aquilæ, non Danielem modo, sed & Davidem è prophetarum expunxerint choro, simulque & sensus & ordinem sacrorum inverterint librorum. CAP.

CAP. XII.

De ordine & divisione Sacrorum librorum quem Judæi perverterunt.

OMnes Veteris instrumenti libros, vel absolute Legis, vel Legis & prophetarum, vel etiam latiori appellatione Legis, Prophetarum & Psalmorum comprehensos fuisse nominibus, Servatoris nostri constat testimonio. Posterior divisio exstat quoque apud Josephum primo contra Appionem libro, cum certioris fidei, qui tempore Artaxerxis desierunt scribi, enumerans libros, omnes eos partitur in Legem, Propheticos, & Hymnos vitæ continentes præcepta. Idem plerosque in viginti duo volumina, pro literarum numero Hebraicarum, divisos fuisse affirmat; quinque nempe Moysis, tredecim propheticos, & quatuor hymnorum seu monitorum. Sed vero si sigillatim omnes enumeremus, cum non viginti duo tantum, sed triginta octo in codice Hebræo inveniantur libri, quærendum qua ratione à veteribus Hebræis in viginti duo illi divisi fuerint volumina. Si librum Ruth, Canticum canticorum, & singulos minores examinemus prophetas, nunquam efficias ut illi justum constituant volumen. Contra vero si Psalmi uno describantur volumine, mole sua laborabunt & difficulter evolventur. Constat autem vel ex ipsis sacris literis, ut alias gentes, ita quoque veteres Hebræos, non in codicibus, quod sero demum factum, sed in voluminibus & continuatis pellibus libros suos descripsisse. Hanc itaque si teneas rationem, commode nisi fallor sacræ scripturæ libri sic dividentur. Libri Moysis quinque constituunt volumina. Tredecim propheticos seu historicos libros, si quidem & historici propheticis accensendi,

censendi, utpote à prophetis conscripti, sic habebis. Josua, Judices & Ruth, unum constituunt volumen. Quatuor regum & duo Paralipomenon sex constituunt volumina. Esdras, Nehemias & Esther, unum faciunt volumen. Esaias, Jeremias, Ezechiel & Daniel singuli singula conficiunt volumina: quibus si addas duodecim prophetas minores, qui omnes unum constituunt volumen, habetis tredecim volumina propheticorum librorum, quibus omnia continentur quæ à populo Judaico gesta sunt à morte Moysis usque ad tempora Artaxerxis, ut docet Josephus. Supersunt hymni & libri qui vitæ continent præcepta, veluti Job, Psalmi, Proverbia, Ecclesiastes & Canticum canticorum, qui sic distinguendi ut Job unum, Psalmi duo, reliqua vera Solomonis scripta quartum faciant volumen. Hac itaque ratione, ut maxime verisimile, in viginti duo volumina divisa fuere omnia receptioris scripturæ monumenta, quibus merito creditur. Nam quamvis & alii qui in sacris literis sequuntur libri, qui post tempore Artaxerxis scripti sunt, quosque inepte apocryphos vocant, magni faciendi sint; illos tamen non paris cum prioribus esse autoritatis, propter minus certam & legitimam prophetarum successionem, scribit Josephus. Et hæc quidem partitio obtinuit usque ad tempora Aquilæ futilissimi interpretis. Hujus demum ætate innotuit Christianis nequissima & ineptissima sacrorum librorum divisio, quam odio ut diximus hebdomadarum Danielis commenti sunt Judæi vel ipse Aquila, pervertendo sensus & ordinem scripturæ, inducendo novam distributionem, Legis videlicet, prophetarum, & hagiographorum, & rejiciendo Danielem extremo pene inter hagiographos loco. Miror hanc fraudem non suboluisse Christianis, sed profecto à nullis illi libentius, quam à Judæis decipi se patiuntur. Si quæras quid sint ἁγιόγραφα, nemo facile dixerit, cum sit ineptum vocabulum, & contra naturam linguæ Grecæ formatum, æque ac ἱερόγραφα Plena futilibus istiusmodi vocabulis

cabulis fuit Aquilæ versio. Judæi chetubim seu libellos simpliciter vocant. Et tamen reperiuntur qui Judaicam hanc Sacrorum librorum partitionem sequuntur & probant; dicentes etiam Rabbinos fateri spiritus sancti afflatu hos esse conscriptos. Sed si Rabbinos consulas, ridebunt, utpote gnaros quid per spiritum sanctum intelligant.

CAP. XIII.

Vindicantur nonnulla LXX *interpretum loca, malè à quibusdam reprehensa.*

SEd profecto nostri seculi hominum in eludendis argumentis & testimoniis, quæ ad roborandam Christianæ religionis veritatem præcipue faciunt, non hic subsistunt conatus: siquis sacra evolvant volumina vix in toto veteri Testamento aliquod de Christo inveniet vaticinium, quod in hodiernis versionibus, non ita perversum & depravatum legatur, ut sincera & manifesta aliqua prophetia nusquam adpareat, imo sæpe ne sensus quidem ullus, aut certe tam multiplex, ut vel ipsa expositionum varietas, cuicunque bonæ menti non scrupulum tantum, sed & indignationem incutere, meritoque vel ipsam quoque suspectam possit reddere veritatem. Ne nobilissimum quidem Jacobi morientis oraculum intactum & immaculatum reliquerunt, nec illud Biliami prorsus huic geminum, quod extat Numer. Cap. XXIV, quodque tam putidis & ineptis inquinarunt interpretamentis, ut vel quantumvis morosus lector vix risum contineat. Et tamen hic ipse est locus quem signat Evangelista, cum dicit; *Ex Ægypto vocavi filium meum*, ne quis somniet ex Oseæ Cap. XI. v. I. verba ea esse depromta: Quod si sublatis apicibus & incrustatura Rabbinica, excutiamus vocabula Hebræa, apparebit ilico veritas, & inveniemus illum ipsum quem LXX interpretes expressere sensum.

Quin & eo nonnulli progressi sunt audaciæ, seu impudentiæ potius, ut ipsum quoque Christum & Apostolos accusarint, quod verba sacrorum librorum, non eo sensu quo accipiuntur in Hebræo fonte, sed quemadmodum in corrupta, ut loquuntur, LXX interpretum legebantur versione, in usus suos converterint. Quis ferat theologos affirmantes Apostolum quod in depravato aliquo codice Psalmo XXXIX reperisset σῶμα δὲ κατηρτίσω μοι, bellissimam inde prophetiam concinnasse? Qaid demum est impostura si hæc non sit? Non desunt qui istiusmodi fraudes pias & officiosas vocent, simulque altum clament vocem Hebræam non corpus, sed aures notare. Quis vero ipsis revelavit, idem vocabulum si aliis animetur vocalibus, plures non habuisse significationes, & non etiam hoc notasse, quod LXX posuere interpretes? Opus non est ut אזנים aures interpreteris, si statuamus primam literam non esse radicalem, sed servilem, ut vulgo loquuntur: id si feceris, jam commode ea vox derivari possit à radice זן. Aut si id non sit, quis vadem se sistat, non immutatum à Judæis fuisse hunc locum, vel ob hoc ipsum, quod nobilissimum de Christo contineat vaticinium? Iterum instant, fieri non posse, cum Judæi religiosissimi sacrorum librorum semper fuerint custodes, & mori malint, quam vel unam violare literam. Audio quidem Christianos sic affirmantes, sed vero si quis ipsos consulas Judæos, longe illi aliter loquuntur. Fatentur illi se multa sacrarum literarum loca expunxisse, fatentur antiquos Rabbinos, utilitate suadente, & verba & sensus immutasse, dicentes, *Pereat litera, & sanctificetur nomen Dei benedicti.* Nihil à me hic fingi cognoscet si quis Thalmudicos adeat libros, in quibus pluribus locis hæc legas; *Bonum est ut evellatur litera de lege, & ut sanctificetur nomen Domini.* Quamvis infinita propemodum sint loca, quæ aut immutata, aut etiam omnino erasa olim ab istis Judæorum fuere magistris, unum adduxisse sufficiat, quem manife-

manifestum sit illos expunxisse, vel quod eum non intelligerent, vel quod verbis Christi lucem afferret, vel potius ne in persolvendo gentibus tributo legis suæ prævaricatores esse viderentur. Locus is occurrit Deut. Cap. XXIII, ubi postquam jussit legislator, ne qua inter filias Israelis meretrix, aut inter filios Israelis inveniatur exoletus, addit, οὐκ ἔσαι τελεσφόρος ἀπὸ θυγατέρων Ἰσραήλ. οὐδὲ τελισκόμενος ἀπὸ υἱῶν Ἰσραήλ. *Ne sit quæ vectigal solvat inter filias Israelis, aut exoletus qui tributum pendat inter filios Israelis.* Olim aliter sumus interpretati, nunc ampliato judicio veram damus expositionem. Non prohibet simpliciter scorta & meritorios pueros, sed ne quidem illos permittit, etiamsi publicum fornicationis solvant vectigal. Causam mox subjungit, quod merces meretricis & dominum catulastri, non debeat inferri in domum Domini, cum utrumque abominetur Deus. Οὐ προσοίσεις μίσθωμα πόρνης, οὐδὲ ἄλλαγμα κυνὸς εἰς τὸν οἶκον κυρίου τοῦ Θεοῦ σου πρὸς πᾶσαν εὐχήν, ὅτι βδέλυγμα κυρίῳ τῷ Θεῷ σου ἐστὶ καὶ ἀμφότερα. Τελισκόμενον vero hic accipi pro puero qui pudorem suum prostituit, quamvis vel ipse doceat sensus, docent quoque Hesychius & alii grammatici, cum τεπλεσμένον & τελισκόμενον pro eodem accipiunt, & ἀνδρόγυνον vel μεμιασμένον interpretantur. Idem itaque jubet hic Moyses, quod jussisse Alexandrum Severum testis est Lampridius in ejus vita; *Lenonum vectigal & meretricum & exoletorum in sacrum ærarium inferri vetuit: sed sumtibus publicis ad instaurationem theatri, circi, amphitheatri, stadii deputavit.* Et hic quidem est verus sensus, & vera interpretatio loci, qui merito visus est difficilis, non antiquis tantum Patribus, sed & illis quoque, qui eos præcessere Judæis, utpote quorum complures ita eum acceperint, ut quod Moyses scripsit de utriusque sexus scortis vectigal templo è turpi corporis quæstu conferentibus, ipsi de omnibus Judæis intelligendum esse crediderint, ac si legislator voluisset, nullum omnino inter Judæos publicanum esse debere, nec ullum gentibus

persolvendum esse tributum. Avide hunc locum arripuere Theudas, Judas Gaulonites, Simon Galilæus & complures alii, qui non hellenistæ, sed γνήσιοι volebant videri Judæi in suscitanda contra Græcos & Romanos plebe, ac si Deus vetuisset gentem suam aliis esse vectigalem gentibus. Recte itaque in veteri versione Latina, æquali aut etiam antiquiore temporibus Apostolicis, locus hic ita redditus fuit; *Non erit vectigal pendens ex filiis Israel*, ut non dubitandum sit, quin locus hic jam olim è Deuteronomio sublatus fuerit à Judæis. Quod siquis dubitet, illum vel ipsius Christi possit convincere testimonium. Si enim id non fit, frustra quæsivissent Pharisæi præsentibus Herodianis, *an licitum sit Cæsari censum persolvere*. Ut nempe vel apud plebem, vel apud Romanos causam eum accusandi haberent, hanc ipsi quæstionem proposuere. Si negasset vectigal solvendum esse, veluti reum & morte multandum tradidissent Romanis. Si vero annuisset censui esse satisfaciendum, jam veluti contradicentem legi, ab ipsis Judæis lapidibus obruendum censuissent. Caute itaque & prudenter viso numismate respondet, *Da Cæsari quod est Cæsaris, & Deo quod est Dei*.

Verum non hic tantum, sed & quotquot fere alii in sacris literis à Christo citati occurrunt loci, vel absunt omnino, vel ita depravati & mutili leguntur, ut vel nullum omnino, vel certe admodum à veritate alienum ex iis elicias sensum. Matthæi XV, & Marci VII ut ostendat Christus Pharisæos pluris facere traditiones & mandata hominum, quam præcepta Dei, hæc adducit Esaiæ verba ex Cap. XXIX, Μάτην δὲ σέβονταί με διδάσκοντες διδασκαλίας ἐντάλματα ἀνθρώπων, Sic quoque habent LXX interpretes. Si Hæbræum consulas codicem, non invenias ibi frustra vocem, qui tamen sensum constituit, sed ותהי, cum vera lectio sit ותהו, quod pluribus in locis iidem interpretes reddidere μάτην vel εἰς κενόν. Quamvis non opus sit quidquam mutare, cum notum sit joth sæpe poni pro vau. Si hodiernas quotquot sunt consulas versiones,

versiones, nihil quod ad rem faciat, nihil nisi scopas invenies dissolutas, meritoque Christus ludibrio fuisset Pharisæis si ex illis Esaiæ verbis, prout hodie leguntur, istum quem intendit, conatus fuisset exsculpere sensum.

Resipiscant igitur nostri seculi homines, & si LXX. interpretibus, si denique Apostolis & Christo non credunt, credant saltem illis quibus blandiuntur Judæis, cæcis quidem ductoribus, in hoc tamen recte sentientibus, quod unanimiter agnoscant periisse linguam Hebræam, nihilque præter mutas superesse literas, nescirique vim & potestatem vocabulorum. Si quid Hebraicæ linguæ superest, totum hoc LXX interpretibus acceptum feramus necesse est. Tollantur illi, simul quoque tollitur qualiscunque linguæ Hebraicæ superest scientia. Absque illis ne unum quidem verbum recte interpretari possimus, & quod sacris veteris testamenti libris fruamur, totum hoc illorum est beneficium. Si quis dubitet, adeat ille quæcunque hodierna lexica & versiones ab ipsis Judæis, seu ad mentem Judæorum factas, nullas omnino bonas inveniet expositiones, quæ non sint à LXX desumtæ interpretibus. Ubicunque vero in his sensus aut vocabulum aliquod occurrat, quod non intelligant, hærent miseri, frustraque se torquent & mirifica ipsi sibi fingunt somnia, idque in minimis sæpe facillimisque. Proverbiorum Cap. XXV. V. 20. legitur in versione LXX interpretum, Ὥσπὲρ ὄξος ἕλκει ἀσύμφορον καὶ καπνὸς ὄμμασιν, οὕτως προσπεσὸν πάθος ἐν σώματι καρδίαν λυπεῖ. Quod locum hunc nullo sensu sic redditum legissent, *quemadmodum acetum trahit inutile* &c. Mirum in modum in LXX debacchantur interpretes, & נתר non id quod habent isti interpretes, sed quod iidem alio posuere loco, nitrum nempe, reducendum esse contendunt. Sed quid quæso sibi vult *quemadmodum acetum nitro inutile?* Quis ænigma hoc expediat? Quis puer non videat ἕλκει esse dativum ab ἕλκος. ulcus? sic nempe vertendum fuerat; *Quemadmodum acetum,*

tum ulceri inutile & fumus oculis, sic incidens in corpus noxa, cor contristat. Ut enim Græcis φλύκταινα, ita quoque Hebræis & Chaldæis נהר à fluore & ebullitione nominatur. Ne hoc tantum loco, sed & ubicunque non intellexere LXX interpretes, ibi videre est hodiernos interpretes meras promere ineptias, & quod mirere, quanto minus illos intelligunt, tanto magis illis irascuntur. Integra possim adducere capita, præsertim ex obscurioribus sacræ scripturæ libris, qualis est Ecclesiastes, Jobus, Oseas, & alii, in quibus ne unicus quidem occurrat versiculus, qui à nostri seculi interpretibus recte acceptus & redditus fuerit. Ubicunque deseruntur LXX interpretes, ipsa quoque ibi deseritur veritas. Magni facio Bochartum, cum propter insignem viri eruditionem, tum quoque eo præcipue nomine, quod multum his tribuat interpretibus, & sicubi in scriptis ab iis dissentiat, pudenter & modeste id faciat. Attamen siquis omnia ejus evolvat opera, ne unum quidem inveniet locum ubi recte ab eo antiqui illi reprehensi fuerint interpretes. Nusquam eos acrius sugillat, quam in istis locis ubi יענה בנות reddiderunt Sirenes, ac si hoc de fabulosis istis, quas memorant poetæ, accipiendum sit tribus sororibus. Sed sane, ut semper & ubique, ita quoque hoc loco optime verterunt interpretes. Σειρῆνες enim non sunt id quod vulgo putant, sed est genus vesparum seu crabronum vivens in eremo, cujus etiam meminit Aristoteles cum inter novem genera animalium mellificantium recenset tria μοναδικὰ quæ non faciant examina; σειρῆνας nempe minores, qui sunt fusci coloris, alios σειρῆνας majores & nigri coloris, & tertios præterea βομβυλίους, qui sunt omnium maximi. Si quis loca Sacræ conferat scripturæ, videbit omnia quam exactissime convenire cum hac expositione. Sævum enim & infestum esse hoc animal, utpote quod ipsas quoque animas in vulnere ponat, notum est omnibus. Cantum vero lugubrem, seu θρῆνον & κοπετὸν, ut loquitur

quitur propheta, & is quoque notus. Itaque Eustathius ad τὴν Ὀδύσς, istos Sirenas Dicit ἀμυδρόν τι κλαυθμυρίζειν.

Cap. XIV.

Quomodo disputandum cum Judæis, & qua præcipue ratione sint convincendi.

INfinitum suscipiamus laborem, nec brevi hoc scripto absolvendum, si singula persequi velimus: hoc solum dixisse sufficiet, si in expositione sacrarum literarum Judæis hostibus Christianæ fidei adhærere velimus, perire & in nihilum recidere pleraque ea quæ adventum Servatoris nostri præcessere vaticinia, adeoque ipsum Christianismum. Quamdiu una versio & unus tantum sacrorum librorum fuit sensus, non infinita tantum gentium multitudo, sed & maxima Judæorum pars ad fidem compellebantur Christianam: at vero nostro hoc tempore, ubi Judæis permixti vivunt Christiani, vel nullos vel paucissimos Judæos invenias, qui ad Christianorum transeunt castra, cum plurimi passim Christiani, vel clam, vel etiam palam Judæorum fiant Proselyti. Commentitia Rabbinorum grammatica istud jamdudum effecit, ut cum tam multiplex factus sit sacrorum literarum sensus, ut alia expositio aliam destruat; soli tamen exulent sensus quos LXX posuere interpretes, quosque & Christi & Apostolorum confirmavit & sanxit auctoritas. De Judæis minus mirandum, rem suam faciunt cum suis adhærent commentis & incautos circumveniunt Christianos, eosque sub disciplina habent sibi vectigales. Sed vero quis non obstupescat tam multos Christianos, quorum erat officium Judaica ista evertere commenta, obstinatius tamen illa tueri, quam ipsi faciant Rabbini? Solo hoc Judæi telo imprudentes conficiunt.

ciunt Christianos, & sola Rabbinorum sufficit Grammatica ut de Evangelio & cruce Christi triumphare sibi videantur. Haud semel interfui nostrorum cum Judæis de religione conflictibus, qui tamen parum prospere Christianis cessere. In altercationibus nempe cum Christianis eo semper utuntur artificio Judæi, ut unum tantum disputationi poni postulent fundamentum, quod utrique admittant, vetus scilicet testamentum. Hoc si concesserit Christianus, væ illi. Cum enim in tota vita unum hoc agant Judæorum magistri, ut sese exerceant in præceptis & legibus Grammaticæ à Rabbinis stabilitæ, totamque Hebraicæ linguæ cognitionem in ea collocent, admittentibus id ipsum Christianis; fieri aliter non potest, quin totus controversiæ status ad Grammaticam devolvatur, quæstioque fiat utri in lingua Hebraica sint doctiores, Rabbini videlicet, an Christiani eorum discipuli. At vero si quis cum Judæis congredi velit, longe aliam necesse est insistat viam, nec permittendum ut vetus testamentum separetur à Novo, utpote sine quo ne vetus quidem possit subsistere. Ostendendum iniquum & stultum esse aliquod adstruere & stabilire fundamentum, cui ne ipsi quidem credant, utpote qui Christum prædicto multis Prophetis tempore advenisse negent. Christianos vero recte vetus admittere testamentum, utpote credentes Novum testamentum esse demonstrationem & complementum veteris. Hanc disputandi rationem tenuere primi Christiani, qui nunquam perpessi sunt Novum à Vetere avelli Testamentum. Ecclesiastica regula & fundamentum fidei semper fuit veteris & novi Testamenti concentus, & utriusque scriptorum consonantia. Quicunque hac conditione cum Judæis se committit, certa illum manet victoria, efficietque ut aut discedant aut obmutescant Judæi, cum sublato Novo tollatur quoq; Veteris testamenti auctoritas, & nulla sit causa ut huic credamus, si nec dum advenerit Messias, & necdum impleta sint Prophetarum Vaticinia.

Quod

Quod si negent Judæi illum veteris & novi Testamenti concentum & nihilominus fiat quæstio de intellectu linguæ Hebrææ & expositione S. Scripturæ, imprimis cavendum à spuria ista & commentitia quam diximus hodierna Grammatica, qua multos credulos circumveniunt Christianos, cavendum quoque ab omnibus versionibus & explicationibus factis ad placitum Rabbinorum, & firmiter adhærendum versioni LXX. interpretum & iis expositionibus quæ receptæ fuerunt ab omnibus Judæis qui Christi & Apostolorum tempora præcessere: hoc si fiat, & tum succumbent Judæi.

Ut autem veritas LXX. interpretum, & Rabbinicarum intelligatur futilitas versionum, commode ipsi subveniunt Rabbini. Cum enim quotquot sunt inter eos prudentiores & majoris auctoritatis, fateantur periisse Hebraicam linguam, & laceras tantum superesse reliquias, nesciri significationem vocabulorum, codicemque Hebræum factum esse mutum & nemini intelligendum, eo quod una cum lingua perierint quoque vocales, ideoque eo redacti sint miseri Judæi, ut ne legere quidem sciant Hebraice: agnoscentibus inquam hæc omnia omnibus fere antiquis & melioris notæ Rabbinis; quis non ipsis merito credat cum palam profitentur, vere in se completum esse, id quod fore prædixerat Esaias, ut omnis scientia & intellectus Oraculorum Dei ab ipsis tollatur & transeat ad gentes, nec cessaturam hanc linguæ Hebrææ inscitiam, ut ipsi addunt, donec veniat doctor Messias, qui obsignatum reserat librum, & pristinum linguæ restituat intellectum. An Messias instauraturus sit usum linguæ Hebrææ ad salutem non admodum necessariæ, per me licet ut credant Judæi; interim catenus taceant & contineant se ab interpretandis sacris libris, quod propria confessione non intelligunt, donec iste adveniat Messias.

Sed Judæis hac in parte quidam obloquuntur Christiani, dicentes nec periisse, nec perituram linguam Hebræam, sed

vel invitis ipsis Judæis semper & fuisse & futuram ipsis vernaculam. Verum, nequid gravius dicam, sic sentientes ipsis Judæis & Rabbinis deridendos propino.

Iterum, instant, si non à Judæis, unde & à quibus Hebræi codicis petenda sit interpretatio? Sæpius jam respondi: sed cum eadem toties moveatur quæstio, opportet quoque, ut sæpius eadem repetam. Libens itaque concedo à Judæis petendam esse veram sacrarum literarum interpretationem; sed non ab istis Judæis qui Christianæ fidei sunt hostes, quique sponte sua fatentur se nescire Hebraice; sed ab illis, qui florente & superstite etiamnum Hebraica lingua sacros verterunt libros, quique pro veris & sinceris habiti fuere interpretibus ab omnibus qui Christi tempora præcessere Judæis, ab ipso denique Christo & Apostolis, & ab omnibus Christianis Ecclesiis. Sed inquiunt non superesse LXX interpretum versionem, & illam quæ vulgo exstat, ineptam esse & futilem. Ita quidem Christiani nonnulli, ipsi hac in parte futiles & inepti, sed non sic Christus & Apostoli, non denique Judæi quantumvis huic versioni & Christianis inimici; quapropter ad illos me converto.

Omnes itaque Judæos, qui Christi præcessere tempora, agnovisse hanc solam versionem velut legitimam, & non tantum fideliter redditam, sed & divinitus inspiratam, testantur quotquot fuere vetustiores Judæi. Usque ad tempora Aquilæ nulla alia lecta fuit Scriptura in omnibus Judæorum Synagogis, præter illam LXX. interpretum; perierat quippe intellectus linguæ Hebrææ, utpote quam ne ipsi quidem callerent Judæorum Rabbini. Diu demum, post eversa Hierosolyma, cum viderent se hujus versionis veritate premi à Christianis, ausi sunt dicere, interpretes illos aliqua non satis bene vertisse. Nullus tamen repertus fuit Judæus, qui negaret illam esse veram & genuinam LXX. interpretum versionem. Non Origenis, non denique Heronymi ætate quisquam fuit qui hos non agnosceret

interpretes;

interpretes; & ſane ridiculi fuiſſent, & mille teſtibus convincendi, ſi tam manifeſtæ veritati contradixiſſent. Sed & poſtquam Aquilæ prodiit verſio, remanſit nihilominus apud Judæos uſus antiquæ tranſlationis; cum enim obſcuriſſima & diſtortiſſima eſſet Aquilæ verſio, merito multis diſplicebat, utpote qui verborum quidem aliquam, nullam autem ſenſus habuiſſe rationem videretur. Magis itaque placuit quæ poſtmodum prodiit Theodotionis tranſlatio, quæ quod proxime ad LXX. interpretum accideret verſionem, ideo & clarior & commodior multis viſa fuit Judæis. Attamen & illum æque ac Aquilam peccaſſe ubicunque à vetere receſſit verſione, licet in promtu ſit oſtendere, conſulto præteribimus; nunc enim ut argumentum perſequamur, iſtud monuiſſe ſufficit, verſionem, quæ ab omnibus ſemper agnita fuit Chriſtianis pro vera & genuina LXX. interpretum verſione; illam ipſam quoque lectam in Synagogis & approbatam ab omnibus antiquis fuiſſe Judæis.

Supereſt itaque quæſtio, rectiuſne S. Scripturas interpretati ſint illi Judæi, qui florente & ſuperſtite etiamnum Hebræa vixerunt lingua, an vero iſti, qui vel olim, vel hoc noſtro ſeculo novas excuderunt verſiones, poſtquam nempe vel ipſis fatentibus Judæis periit lingua Hebræa. Veritatis inquiunt nonnulli habendam eſſe rationem. Sed vero ecqua certior Chriſtianis habenda ſit veritas, atque illa, quam & Chriſti & Apoſtolorum ſanxit auctoritas? Judæos vero quod attinet, an non etiam illi tutius credant veteribus Judæis linguæ Hebraicæ gnaris, quam Rabbinis recentioribus ſponte ſua agnoſcentibus ſe non intelligere linguam Hebræam? Inſtant tamen, non reperiri in Hebræis codicibus id quod LXX. poſuere interpretes. Recte quidem, ſi apices & novitia Rabbinorum ſequamur puncta. Sed vero puncta iſta vocalia tollantur, tollantur quoque immutationes quæ Chriſtianæ religionis factæ ſunt odio, & illico veritas & convenientia verſionis LXX. interpretum

cum Hebræis apparebit codicibus. Quod si ne sic quidem in quibusdam locis illa compareat convenientia, non LXX. interpretum errori, sed suæ tribuant imperitiæ, & alterutrum agnoscant, vel Hebræos codices, vel Græcam à se non intelligi versionem.

Denuo hic obstrepunt Christiani quidam, sed revera ipsis Rabbiniores Rabbinis, & negant puncta vocalia tollenda, nec esse novitium Massoretharum commentum, sed vel ab Esdra vel à Moyse tradita, vel etiam ipsi Deo coæterna esse contendunt. Eo nempe stuporis vel insaniæ quidam progressi sunt, ut Deum ritu humano Hebraice loqui existiment. Cum vero lingua Hebræa absque punctis vocalibus muta ipsis videatur, esse putant necesse, ut puncta ista fuerint ab æterno, alias enim fore ut Deus aliquando fuerit mutus. Nec tamen de nihilo conficta est hæc insania, habet enim & illa quo se tuatur. Isti quippe punctorum patroni cum videant, si Esdras aut Moyses statuantur punctorum auctores, fore nihilominus ut ante eos lingua Hebræa fuerit muta; ut hanc absurditatem effugiant, aliam longe absurdiorem sunt commenti, linguam Hebræam æternam & Deo vernaculam statuentes; quandoquidem vero, ut ipsi sentiunt, lingua hæc sine punctis subsistere nequeat, rem se confecisse existimant, si & punctis quoque vocalibus æternitatem adscribant.

Hæc est merces, hic denique fructus quem ex viridariis, & ut ipsi loquuntur, ex Judæorum paradisis imprudentes referunt Christiani. Miseros eos merito dixeris, ipsi tamen se beatos prædicant, & infelices vocant, si qui non iisdem pascantur bellariis. Tum demum pinguescere eos videas, cum veterum Christianorum deridunt simplicitatem, utpote qui absque ulla Hebræi sermonis cognitione, ausi sunt nihilominus sacras interpretari Scripturas. Sciant nihilominus inter omnes antiquos Christianos neminem fuisse, cui non majus Hebraicæ veritatis affulserit lumen, quam omnibus simul nostri seculi Rabbinis & semirabbinis Christianis.

Christianis. Illi quippe si non verborum Hebraicorum, attamen sensuum, qui beneficio LXX. interpretum ex Hebræis abunde redundant verbis, fuere intelligentissimi. At vero Rabbinos, cum non admittant LXX. interpretes, illos ne verba nec sensus Scripturæ percipere, nec percepturos antequam veniat iste frustra expectandus Rabbinicus Messias, vel propria illorum constat confessione. Sed quid veteres commemoro Christianos, cur non & in Christum & Apostolos despuunt, velut linguæ Hebrææ & sensuum S. Scripturæ ignaros, utpote qui eadem verba & eosdem quos LXX. interpretes ubique expressere sensus? Si Christi & Apostolorum eos teneat reverentia, unde tanta intemperies in illos qui illorum insistunt vestigiis? Sed inquiunt Judæi secessere ab hac versione. Recte quidem sed ideo recessere quod viderent Christianos beneficio hujus versionis prævalere: antiquiores enim Judæi totis quadringentis & pluribus annis pertinacissime huic versioni adhæserunt, nec quisquam repertus est qui vel mutire contra LXX. ausus fuerit interpretationem. Quod si perstitissent in hac sententia, vel nulli, vel certe quam paucissimi in mundo superessent Judæi. Adeo enim Evangeliis & Apostolicis scriptis concinit hæc versio, ut quisquis hanc admittat, idem etiam necesse sit admittat Evangelia. Si qui itaque versionem hanc respuunt Christiani, superest ut ad Judæos transeant; aut si nolint, æquum est, ut quod Christus & Apostoli, idem quoque ipsi de hac sentiant versione.

Iterum tamen, qui Judæis favent, instant & dicunt; posteriores curas semper esse meliores prioribus, ideoque versiones hodiernas antiquæ versioni esse præferendas. Sic nempe & olim Judæi faventes versioni Aquilæ & traditionibus Rabbinorum, dicere solebant οἱ σοφοὶ δευτερῦσιν, ut habet Hieronymus quæstione decima ad. Algasiam, quamvis ille locus vulgo non recte concipiatur. Sed vero an secundæ expositiones & δευτερώσεις semper sint præ-

ferendæ prioribus, opus non est nostrum interponere judicium, cum ipse Christus satis sentientibus responderit, cujus testimonio si non Judæi, qui Talmudicas & Rabbinicas expositiones & traditiones verbis & sensibus Scripturæ præferunt, at certe acquiescere debent Christiani. Aquilam vero non vertisse sed pervertisse potius Scripturas, nec amore veritatis, sed odio Christianorum impiam istam condidisse versionem, vel ipsa quæ etiamnum supersunt satis testantur fragmenta. Recentiores vero Judæos, quibus ignota est, non Aquilæ tantum, & aliorum veterum, sed & ipsa quoque LXX. interpretum versio, cum nullas certas sequantur expositiones, utpote qui ex iisdem verbis septuaginta & sæpe plures discrepantes eliciunt sensus; quamvis vel ipsa expositionum diversitas erroris possit convincere; attamen cum omnes istæ interpretationes uno Grammaticæ à Rabbinis stabilitæ fulciantur fundamento, ut & hujus quoque cognoscatur futilitas, velim legantur ea, quæ cum alii viri docti, tum præcipue Morinus, de hoc scripsere argumento, quæ siquis non iniquo evolvat animo, facile reprehendet, ne ipsos quidem Judæos tam magnifice de sua sentire Grammatica, quam multi hoc tempore faciant Christiani. Si quis vel ipsa excutiat principia, statim intelliget, quam etiam in his turpiter se dederint. Cum enim potestas singularum literarum ex antiquo Græcorum satis adpareat alphabeto, quod ex Phœnicio desumtum esse plerique fatentur, & res ipsa clamat; quam stultum & ridiculum est credere, si auferantur puncta, jam quoque necesse esse, ut vocalibus veteres caruerint Hebræi? An ergo mentitus est Josephus, cum nomen Dei tetragrammaton ex vocalibus constare scripsit? Sed & an Samaritæ, quod punctis careant, carent quoque vocalibus? Persuadeant hoc si possint Samaritis.

Licet progressu temporum, ut apud alias gentes, ita quoque apud Hebræos immutata sit literarum potestas,

in

in principio tamen quinque vocalium loco fuiſſe apud eos literas אהוע clarius eſt quam ut quiſquam dubitare poſſit. Exceptis Vau & Joth, quæ aliquando vocales, alias vero ſunt conſonæ, reliquæ ſemper ſunt vocales. Quod autem אהע quæ olim erant A, E, O, & ipſæ quoque in hodiernis Rabbinorum Grammaticis accenſeantur conſonantibus, id omnem ſuperat barbariem. Quomodocunq; enim literæ iſtæ pronuncientur, ecquis unquam efficere poſſit, ut non ſint vocales?

Quod vero poteſtatem ſingularum attinet literarum, minime dubitandum, quin ut forma & ordine, ita quoque poteſtate in prima ſui origine convenerint cum veteribus literis Atticis, ſeu Jonicis, ita ut ט cum Θ, ת cum T, כ cum K, ק cum Q Latino, ס cum Ξ exacte convenirent. Abſurdum enim maxime fuerit olim in Syriaco ſeu Hebræo Alphabeto, tres iſtas literas ס, צ & ש unum eundemque expreſſiſſe ſibilum, ut jam olim quoque perſuaſus à Judæis magiſtris arbitrabatur Hieronymus. Sed neque de eo dubitandum, cum alphabetum Hebræum, æque ac Græcum vel Latinum, omnibus tam vocalibus quam conſonis fuerit inſtructiſſimum, quin non tantum à pueris recens diſcentibus, ſed & ab omnibus integræ voces cum omnibus ſuis primitus fuerint expreſſæ vocalibus, ac diu demum poſtea compendiariam iſtam placuiſſe & introductam fuiſſe ſcripturam, qualis nunc apud Hebræos, Samaritas, Syros, Arabes, & pleraſque orientis uſurpatur gentes.

Iſtum vero ſcribendi morem, quando nempe compendii gratia complures omittuntur vocales, non eſt ut quiſquam miretur, cum etiam inter Europæos, barbaris præſertim temporibus, fuerit uſitatiſſimus, & etiamnum, ut diximus, apud pleroſque fere Aſiaticos obtineat populos, qui hoc nomine rident Europæos, quod legere neſciant, niſi omnes exprimantur literæ. Utri rectius faciant, non jam quæritur: illud conſtat, ut hæc Orientalium ſcribendi

ratio,

ratio compendiosior est altera, ita ad conservationem linguarum obesse quam plurimum. Clarum hujus rei exemplum in Græco & Romano habemus sermone, qui per tot secula integri propemodum supersunt, cum nullam in Oriente invenias gentem, quæ antiqui sermonis conservarit sibi peritiam, ut vel hinc cognoscas, quam damnosum sit rerum sectari compendia, veluti quæ omnium artium & scientiarum oblivionem inducant. Nec linguæ Hebrææ, quantumvis sancta habeatur, melior fuit conditio, utpote quam plerique doctiores Rabbini periisse unanimiter fateantur. Non autem recens est hæc jactura; diu etiam antequam Christus nasceretur in desuetudinem abierat. Josephi vero ætate, quam rari essent qui eam linguam callerent, vel exinde cognoscitur, quod ipse adfirmet, vix duos aut tres inter omnes fuisse Judæos, qui Hebraicas Scripturas possent interpretari. Quod jam illo tempore plurimum recessisset ea lingua à statu suo pristino, non in verborum tantum & phrasium intellectu difficultas occurrebat maxima, sed & propter vocalium defectum, eo miseri Judæi redacti erant inscitiæ, ut ne legere quidem scirent, nisi Hebraica verba Græcis expressa literis adscriberentur, quibus nempe vocalium resarciretur defectus. Hunc scribendi morem à Judæis acceptum, in tetraplis & hexaplis secutus est Origenes. Hebraicis & Samariticis literis opponens eadem Hebraica & Samaritica, Græcis expressa literis, additis tantum vocalibus ut commode legi possent. Viguit autem hæc ratio per annos fere mille, nempe usque ad tempus Masoretharum, qui ante sexcentos fere annos neglecta hac duplici scriptura, secuti Syros & Arabes, apices & puncta invexere, quibus vocalium loco uterentur. Adeo autem recentia esse puncta & apices istos, vel ex eo satis est manifestum, quod nullus liber, nullumve appareat monumentum, quod quidem quingentis annis sit vetustius, in quo isti compareant. Non Origenes, non Hieronymus, sed neque antiquiores

Thalmu-

Thalmudistæ, usquam eorum faciunt mentionem. Et sane quam stultus fuisset Origenis & Judæorum, quos secutus est labor, in describendo codice Hebræo Græcis literis, si istis temporibus puncta exstitissent vocalia.

Arabes autem primos fuisse qui commenti sint apices & puncta vocalia, quæ imitati sint postmodum Syri, à quibus demum accepere Judæi in Syria & Ægypto viventes, licet sagaciores fateantur Judæi, clarius tamen id ipsum evincunt punctorum & accentuum nomina, quæ pura puta sunt Arabica. Sed ut omnis tollatur dubitatio, & ut sciamus, quisnam punctorum vocalium primus fuerit inventor, adscribam locum Leonis Africani ex libro de doctis Arabibus, quem ex Bibliotheca Florentina descriptum penes me habeo. Sic itaque ille in vita Elchalil, prosodiæ & Grammaticæ apud Arabes inventoris; *Similiter etiam Elchalil fuit, qui vocales & literarum puncta invenit. Nam antiquitus Arabes non utebantur tam punctis quam vocalibus: At quia tempore hujus Elchalil Arabes Coranum corrumpere & depravare cœperunt, ideo vocales & puncta maximæ quidem utilitatis & commodi invenit & apposuit.*

CAP. XV.

De Literis Samariticis.

JAM vero quod vetustos Hebraicos attinet characteres, quibus ante tempora Esdræ & captivitatem Babylonicam sacri fuere descripti libri, qui illos similes Samariticis fuisse negant, illis præter bonam mentem aliud quod precer non habeo. Præter testimonia & à nobis & crebro ab aliis allata, addantur quoque testes omni exceptione majores Josephus & Aristæus. Ubi enim de interpretan-

dis sacris in Græcum sermonem agunt libris, scribunt, difficultatem non levem in hoc occurrere negotio; quamvis enim Judæi vulgo credantur iisdem literis & eadem qua alii Syri uti dialecto, istud tamen aliter se habere, cum & literas & dialectum habeant peculiarem; utpote cum literis utantur Chaldaicis, & dialectus propter vetustatem scriptorum, plurimum à Syriaca illius temporis discreparet. Verba Aristæi & Josephi si quis perpendat, idem etiam agnoscet, ut puto aliter illa exponi & accipi non posse. Quod autem existimant Judæi Esdram post captivitatem odio Samaritarum Syriacas Assyriis permutasse literas, non est admodum verisimile; nimium enim multis rebus bonis & ipsa quoque luce carendum fuisset miseris Hebræis, si nihil cum Samaritis commune habere voluissent. Quin potius suadente utilitate & communi omnium Judæorum consensu facta fuit hæc literarum immutatio, non tantum facilioris gratia commercii cum Assyriis, sub quorum vivebant imperio, sed & quod Abrahamum antequam in Syriam migraret, iisdem usum fuisse literis, haberent sibi persuasissimum. Quis non miretur hoc demum seculo, contra tot testes, contra tam manifestam veritatem, miseros quosdam insurgere homines, & duplex comminisci alphabetum, alterum sacris, alterum profanis tantum destinatum usibus. Hoc tamen ut efficiant, producunt nescio quos nummos Rabbinicis inscriptos literis, sed quos adulterinos esse quivis vel paulo peritior facile deprehendat. Præcipue ostentantur ab illis Sicli quidam, quorum unus Moysis, alter Salomonis continent effigiem. Sed an non vident miseri se ineptire, cum istiusmodi nummos genuinos esse pertendunt? Adeone præcepti divini obliti fuere veteres Judæi, ut humana facie nummos suos inscripserint? Quod si quis quærat quales fuerint sicli vel nummi, qui post captivitatem Babylonicam in usu fuere, habeat is hoc sibi responsum; vel nullos omnino novos fuisse signatos,

quod

quod Chaldaicam primo, deinceps vero Græcam & Romanam coacti fuerint admittere monetam, siquidem jus monetæ cudendæ transit semper ad gentes victrices; vel si etiam post captivitatem Babylonicam signandæ pecuniæ Judæis remanserit potestas, libens quoque & siclos Chaldaicis inscriptos admittam literis. Nullos tamen hactenus vidi quos genuinos esse audeant spondere antiquarii: Ponamus tamen reperiri, quomodo quæso conficient, illos ante captivitatem Babylonicam esse conflatos, quemadmodum isti alii Samariticis seu potius Syriacis inscripti literis, qui passim occurrunt, quique soli certissimam ostendunt antiquitatem? Hoc tamen illis erat ostendendum, si inficetum istud suum de sacro & profano alphabeto commentum aliqua velint ratione stabilire. Sed & quomodo evincent istos solos sacris esse signatos literis, alios autem profanis? Cum in Chaldea viventes Chaldaicis, inter Syros vero Syriacis seu Cananæis usi sint literis veteres Hebræi: dicant causam si possint, quare alter character sanctior sit altero? Sed video quid sibi velint miseri, libenter nempe obtineant ut libri sacri, nec Chaldaicis, nec Syriacis sint descripti literis, neque enim deum uti characteribus gentium, sed peculiares & solis usitatas cœlitibus Moysi tradidisse literas. Verum à talibus libens memet ipse abstineo. Restat ut & Evangelia Græcis esse negent conscripta literis.

CAP. XVI.

De Judæorum Grammatica, & de Judæis Hellenistis.

HÆC de literis, punctis & apicibus dicta sufficiant. Superest ut de tota Grammatica nonnihil dicamus. Quamvis in ea excolenda jam per tot secula Rabbinorum præcipui omnem suam posuerint & pene exhauserint diligentiam: ut tamen cognoscamus, quam futilis & nullius pene pretii totus iste sit labor, sufficit mutas & laceras linguæ Hebraicæ expendisse reliquias. Si Græcæ & Latinæ linguæ eadem quæ Hebraicæ esset conditio, nec quidquam præter Homeri & Virgilii scripta vocalibus destituta ad manus nostras pervenissent, cogitemus quæso quam bella sit futura, ea, quæ ex illorum operibus construi possit Grammatica. Aliquanto melius successisset iste labor, si quo tempore suam isti magistri condidere Grammaticam, consulere potuissent tetrapla & hexapla Origenis; unde, si non veram, at saltem meliorem & genuinam magis haurire potuissent Hebraicæ linguæ pronunciationem: nunc vero quam pravas & perversas plerisque vocabulis aptarint vocales, vel è propriis satis colligitur nominibus, quæ in Evangeliis, & in veterum Judæorum passim occurrunt monumentis, ut necesse sit, aut ineptissime & nullo judicio hodierna esse apposita puncta, aut Christum & Apostolos, omnesque adeo veteres Judæos prophetarum & proavorum ignorasse nomina. Nec in propriis tantum nominibus, sed & in cæteris vocibus, quantum à veteri scribendi ratione recentiores recesserint Judæi, manifestum satis fiet, si quis in patrum scriptis reliquias consulat Hebraismi. Minime itaque probo factum Erasmi & aliorum qui opera Hieronymi ediderunt, quod invitis antiquis libris

veterem

veterem expunxerint lectionem, depromtam ex tetraplis & hexaplis Origenis, Hebraicaſque repoſuerint voces, animatas vocalibus Maſorethicis, plurimumque ab antiquis diſcrepantes.

Hæc cum ita ſeſe habeant, quis non libenter vel ipſis credat Judæis, agnoſcentibus aut nullam, aut certe minimam Hebraicæ linguæ ſeſe habere cognitionem, cum perierint vocales, & temere ſuſceptus ſit totus ille qui circa commentitia puncta verſatur labor. Et ſane qui fieri aliter poſſit cum vetuſtiores Judæi nullas ſibi conſtruxerint Grammaticas, aut ullam inſtaurandæ vel conſervandæ linguæ curam habuerint, ac ne Hieronymi quidem ætate ullus, præter ſacros, liber Hebraicus exſtiterit? Græce omnes ſcripſere, adeoque ipſæ quoque δευτερώσεις ſeu traditiones, Græco ab illis concinnatæ fuere ſermone. Primus liber Hebraice conſcriptus fuit Miſna, idque tempore Juſtiniani, aut non multum poſtea, cujus rei cauſam fuiſſe exiſtimo, quod cum hujus Imperatoris edicto cautum eſſet ne Judæi in ſynagogis legerent δευτερώσεις, ſeu librum traditionum, illi ut edictum eluderent, ſcriptum hoc in Hebræum converterint ſermonem. Miſnam ſubſecutum eſt Thalmud Babylonicum, quod incœptum anno Chriſti DCLV, abſolutum vero anno DCCXXVI. Sed & Hieroſolymitanum Thalmud eodem tempore ſcriptum fuiſſe videtur, ſecutaque eſt mox ingens Rabbinorum turba, qui non ceſſavere exinde uſque ad hoc noſtrum ſeculum, Rabbinico, id eſt ſpurio Hebræo ſermone infinita condere volumina. Cum itaque ab eo tempore, ex quo Judæi Græcorum & Romanorum ſubiere jugum, uſque ad tempora Juſtiniani nullus liber Hebraice fuerit ſcriptus, aut ſiqui ſcripti fuerint, illi omnino perierint, quod tantundem eſt ac ſi non ſcripti fuiſſent, clarum ſatis ſit, quid de hodiernis ſentiendum ſit Grammaticis, utpote quæ nullo alio, niſi oralium, ut loquuntur, traditionum, nitantur fundamento. Nam certe puncta ſeu vocales non fuiſſe adſcriptas, ſed per oralem tan-

tum

tum traditionem propagatas, fatentur antiquiores Rabbini, & ipse quoque maximæ inter Judæos auctoritatis liber, qui dicitur Cozri. At vero iidem Rabbini fatentur quoque omnes fere orales periisse traditiones, periisse vocales, & codicem Hebræum factum esse mutum. Istæc vero quis componat? Sed vero sic sentientes Judæos increpant Christiani nonnulli, & vel ipsis invitis, veram linguæ Hebraicæ pronuntiationem Rabbinorum linguis & faucibus deum alligasse contendunt. Verum sic sentientes ipsorum Rabbinorum curæ & custodiæ libens committo.

Quod autem putant demum post inventionem punctorum primas prodiisse Grammaticas, id omnino aliter se habere existimo. Est enim verisimile Grammaticæ constructionem præcessisse tempus quo Judæi Hebraice scribere cœperunt. Quamvis autem ante Misna nullus liber alicujus autoritatis in lucem prodierit, apud Alexandrinos tamen & Tiberienses erant scholæ linguæ Hebraicæ, & multi Judæi Hebraice loquebantur. Quod utique illo tempore, postquam nempe perierat lingua Hebræa, sine aliqua Grammaticæ scientia fieri vix potuit. Nulla quidem tum erant puncta, non tamen deerant vocales, illæ quippe seorsim notabantur, in iis paginis, ubi Hebræa Græcis exprimebantur literis. Vetustioribus vero Judæis nullas fuisse Grammaticas, omnino probabile est. Si quæ enim exstitissent, felicius proculdubio versati fuissent in explicandis & eruendis etymis nominum propriorum, nec conati fuissent exponere ipsas quoque vocabulorum terminationes, quod factum fuisse passim videre est in libellis Hieronymi de explicatione nominum Hebraicorum. A Judæis concinnatos fuisse istos libellos extra dubium est. In multis etiamnum Bibliothecis Græce supersunt, & constat Origenem eos suis inseruisse operibus. In Lexico needum edito, quod Cyrillo tribuitur, ad calcem subjunguntur istæ Hebraicæ expositiones. Attamen Lexicon istud non est Cyrilli, sed Origenis, seu potius Judæorum, à quibus Origenes

genes accepit. In veteri meo libro, eraso Origenis nomine, Cyrillo adscribitur, quod ipsum quoque in aliis factum fuisse observavimus exemplaribus. Et sane nescio quo fato contigerit ut tam multa Origenis opera, præpostero tanti viri odio, attributa sint Cyrillo, homini neque doctrina, neque probitate, alteri comparando. Porro Hieronymus scriptum hoc de nominibus Hebraicis Philoni adsignat. Id si verum sit, non tamen exinde sequitur, illum Hebraice nescivisse, nisi existimemus Varronem & Platonem, quod & ipsi non feliciter etyma explicuerint, ideo etiam Latine & Græce ignorasse. Quamdiu linguæ florent, non solent Grammaticæ fieri. Licet vero Philonis seculo cessaret linguæ Hebrææ usus, major tamen illius, quam nostra ætate linguæ hujus supererat cognitio. Sed nescio, qua ratione fiat, ut complures viri docti Philonem & Josephum & plerosque Judæos, qui Græce loquerentur aut scriberent, Hellenistas vocent; vocem eam accipientes de iis qui Græce quidem, minus autem Hebraice scirent. Plurimum certe falluntur qui sic existimant. Ἑλληνίζειν non tantum est Græcorum linguam imitari, sed & partes Græcorum sequi, ut Ῥωμαΐζειν, Περσίζειν, Μηδίζειν, Ἀντιγονίζειν imitari mores & ritus, aut stare à partibus Romanorum, Persarum, Medorum, & Antigoni, & illis quomodocunque favere. Constat enim Judæos bifariam fuisse divisos. Qui institutis & ritibus favebant patriis, illi inique ferebant jugum Græcorum & Romanorum, & inviti vectigal pendebant, parati etiam arma pro publica sumere libertate, neminemque alienigenam dominum agnoscere. Tales fuere Judas Gaulonita, Theudas, & illi qui zelotæ dicebantur, compluresque alii, qui veri & γνήσιοι volebant videri Judæi, nec volebant Cæsarem vocare dominum, soli deo hanc appellationem reservantes. At vero illi qui pacatiore essent animo, & sine cunctatione vectigal pendebant, monerentque jugum à deo impositum æquo esse ferendum animo, isti dicebantur Græcorum partes sequi, ac propterea Hellenistæ

ac φιλέλληνες vocabantur. Tales quoque erant præcipue publicani & quicunque alii Græcis aut Romanis quocunque loco aut officio inservirent magistratibus. Peccant itaque Hieronymus & qui illum sequuntur viri docti, cum reprehendunt Tertullianum, quod in libro de Pudicitia scripserit, nullos inter Judæos fuisse publicanos, persuasus loco Deuteronomii de quo ante egimus; *Non erit vectigal pendens in filiis Israel.* quamvis enim & Matthæus Apostolus, & Zacchæus, & alii publicani fuerint, id tamen nihil ad rem facit: cum enim Judæi Romanis essent obnoxii, utique à Romanis constituebantur publicani; & pro illis non autem pro Judæis colligebant vectigal, ut mirum non sit exosos aliis Judæis fuisse publicanos, ac gentilibus & peccatoribus annumeratos. Licet autem magna illorum pars Græci aut Romani esse potuerint, verum tamen est id quod Tertullianus subjungit, aliquos quoque è Judæis potuisse esse publicanos, uti nempe illi quos diximus. Ut Alexandriæ, ita quoque Hierosolymis potestas exigendi tributa & vectigalia, redimebatur à plus offerentibus: nec semper erant Græci aut Romani qui colligebant vectigal, sed ut nunc quoque fieri solet, ex illis ipsis quæ vectigal pendebant, eligebantur gentibus. Plurimum itaque peccant, qui putant Hellenistas dictos, qui Græce loquerentur, & Hebraice nescirent. Nam certe hac ratione sequeretur Christum Hebraicæ linguæ fuisse imperitum, utpote qui fuerit Hellenista cum jubet, ut Cæsari detur id quod est Cæsaris. In Actibus Apostolorum ubi fit mentio de viduis Hellenistarum, id intelligendum de illis, quarum mariti in officio seu stipendio fuissent Romanorum. Ut vero non eadem erat ratio eorum qui sinceri volebant videri Hebræi, ita quoque diversi erant gradus Hellenismi & Hellenistarum. Qui pro veris habebantur Hebræis, illi abstinebant ab omni gentilium sodalitio, & militiam detrectabant, quod sibi licitum non esse crederent Sabbato iter facere, arma gestare, & iisdem quibus gentiles cibis uti.

Horum

Horum aliquot exempla habemus in decretis apud Josephum, Lib. XIV. in quibus immunitas à militia Judæis conceditur. Alii militabant quidem cum Græcis & Romanis, sed tamen quoad fieri poterat, mores & ritus patrios observabant, quorum aliquot exempla habemus apud eundem Josephum & alios. Supremus vero & præcipuus gradus Hellenismi erat, quando neglectis patriis ritibus, toti in mores & religionem gentilium concederent. Tales erant illi, qui apud Josephum, lib. II. cap. VI. Antiochum accedunt, paratos se esse dicentes relictis patriis institutis & legibus, religionem regis & Græcanicos sequi mores, adducentes sibi præputia, ut Græcis viderentur similes. Istiusmodi in lib. XII. Machab. cap. IV. dicuntur sub petasum cogi, ὑπὸ πέτασον ἄγεσθαι, quia petasus Macedonicus imponebatur iis qui militiæ nomen darent. Talis vero habitus summus erat gradus Hellenismi, unde ibidem dicitur ἀκμὴ Ἑλληνισμοῦ. Fusius aliquando hæc sumus prosecuti, nequis imposterum Hellenistis Judæis peculiarem linguam aut dialectum affingat. Recte itaque vir magnus in duobus quos de lingua Hellenistica conscripsit libris, linguam eam explodit, peccat tamem in eo, quod Hellenismum ad solum referat sermonem.

Licet infinita sint ea quæ de futilitate hodiernæ Grammaticæ Hebrææ & commentitiis Judæorum punctis dici possint, hæc ipsa tamen, quantumvis pauca, sufficere possint, ut tandem aliquando resipiscant Christiani, & suam agnoscant imprudentiam, cum acrius & animosius in adstruenda utriusque commenti veritate, quam ipsimet depugnent Judæi. Ad probandam punctorum antiquitatem, ne ipso quidem dubitant abuti Christi testimonio, cum dicit unum jota aut unum apicem non periturum. Ostendant viri boni κεραίαν notare punctum. Credant Galeno, credant omnibus Græcis Grammaticis, cum affirmant vocem hanc significare virgulam rectam aut partem literæ, ut cum dicunt A duas habere κεραίας, N tres, M vero

 quatuor,

quatuor, & ſic in cæteris. Itaque cum Servator noſter unum jota vel unum nominat apicem, id non de Jotlr Hebræo, quod minimum duas, aut Samaritico, quod complures continet apices, ſed de Græcorum intelligendum eſt jota. Verum neſcio qua ratione factum ſit, ut hoc noſtro ſeculo plerique fere docti Chriſtum & Apoſtolos Hebraice ſemper locutos fuiſſe exiſtiment, non autem Græce, quia nempe ſanctior Hebræa ipſis videatur lingua, ac ſi in ſono & criſpatione linguæ ſita ſit ſermonis ſanctimonia, ſanctiuſque locuti ſint olim Cananæi, quorum linguam amplexi ſunt veteres Hebræi, quam vel Paulus vel Evangeliſtæ. Nullis profecto vel argumentis vel teſtimoniis nititur hæc opinio. Ubicunque jam ab Alexandri Magni temporibus Græci fuere domini, ibi etiam Græca prævaluit lingua, & abſurdum eſt unam excipere Judæam, cum & Joſephus & Machabæorum libri ſatis teſtentur, quam prompti ſub Græcis regibus fuerint Judæi, in aſſciſcendis Græcorum moribus, adeo ut major pars Græci quam Judæi videri maluerint. Linguam Græcam, id eſt, linguam dominantium, etiam illi qui Græcos oderant, ſi intelligi & rebus ſuis vellent conſulere, addiſcere cogebantur. Ut in Ægypto, Aſia, & reliqua Syria; ita quoque in Judæa, nulla præter Græcam audiebatur lingua, in urbibus præſertim oppidiſque. Soli illi qui rure & in pagis verſabantur, aut denique vilis popellus dialecto utebantur vernacula, id eſt, Syriaca, & illa quoque ſeculorum lapſu plurimum immutata & facta ſemigræca. Ne in Hieroſolymitanis quidem Synagogis alia præter Græcam perſonabat lingua. Quod ſi Hebræa prælegeretur Scriptura, accedebat interpretatio Græca, à ſolis quippe doctis intelligebatur vetus Hebraica lingua. Quamobrem ſi tuto cum Judæis congredi velimus, abroganda ſunt puncta, quæ & Elias Levita & ſagaciores Judæi novitia eſſe fatentur, & explodenda ſpuria iſta & ab antiqua plurimum diſcrepans Grammatica, quod eo facilius licebit, quod & ipſi

quoque

quoque Judæorum magiſtri admittant, nullam aut admodum exiguam ante Rabbi Jehudam habuiſſe ſe Grammaticæ ſcientiam. Relinquendæ denique omnes novæ verſiones, & firmiter adhærendum verſioni LXX. virorum, quam & Chriſtus & Apoſtoli & omnes antiqui agnovere Judæi, illi nobis exemplo ſint, ut & nos quoque illam amplectamur. Quod ſi verſionem hanc non admittant Judæi, oſtendendum eos nullum habere fidei & religionis ſuæ fundamentum, ſi necdum advenerit Meſſias: & ſi quis ſub hoc nomine comparuerit, illum non poſſe eſſe verum Meſſiam, utpote cujus tempus jam præterierit: at vero Chriſtianos, qui huic verſioni acquieſcunt, & non hodiernis, ſed antiquis credunt Judæis, & Chriſtum prædicto à Daniele & omnibus Prophetis tempore adveniſſe ſtatuunt, illos optimum & firmiſſimum religionis ſuæ habere argumentum. Auferantur modo Judæis novitia puncta & novitia Grammatica, inermes erunt, & nulli homines ad veritatem facilius poterunt compelli. Solis his futilibus armis confiſi, incautos eludunt Chriſtianos, quorum eſt culpa ut hoc tempore aliqui in mundo reperiantur Judæi. Qua enim ratione Jacobi morientis vaticinium & Danielis hebdomades conſtare poſſint, ſi necdum advenerit Chriſtus? Quid demum de tota fiet ſacra Scriptura, ſi permittamus, ut hoc demum tempore, ex novitiis punctis, & ſpuria Rabbinorum Grammatica, novæ interpretationes, & novi & inauditi producantur ſenſus ad placitum Judæorum, religionis noſtræ hoſtium, & vel propria confeſſione ignarorum linguæ Hebrææ? Eſto ut in his expoſitionibus aliqua occurrant, quæ, permittentibus & ſimul ridentibus Judæis, Chriſtiani ſibi favere exiſtiment; ſed quis gentilis aut denique Chriſtianus acquieſcat interpretationibus factis poſtquam impletæ ſunt prophetiæ, & quando verba aptantur eventibus? Si rectam inſiſtere viam & adverſarios obruere velimus, relinquendæ ſunt prophetiæ eo ſenſu, quo acceptæ fuerunt antequam res im-

 plerentur.

plerentur. Hoc si fiat, ne quidem quod hiscant supererit Judæis. Desinant itaque tandem aliquando incauti & imprudentes Christiani futilibus istis Rabbinorum commentis majorem quam ipsi Judæi fidem tribuere, & sciant totum istum laborem, qui punctis & accentibus Hebraicis impenditur, æque vanum esse, ac sit studium eorum, qui circa hodiernos Græcæ linguæ versantur accentus, imo etiam vanius; licet enim utrique hac ratione corrumpunt & pervertant veterem pronuntiationem, minor tamen est culpa eorum, qui in lingua Græca id sibi licitum esse existimant. Cum enim omnes in hac supersint vocales, error tantum fit in syllabarum quantitate. At vero cum in lingua Hebræa perierint etam vocales, non tantum in Prosodia, sed & in literis, & in sensibus peccatur.

AD
JUDÆOS.

AD vos nunc me converto, O Judæi, gens olim Deo dilecta supra omnes gentes; nunc non Deo tantum, sed & omnibus pene invisa hominibus. Iniquas vestras fortunas & calamitates, non vos tantum, sed & illi ipsi qui vos oderunt, deplorant. Sexdecim jam effluxere secula, ex quo in perpetuo exilio & captivitate dispersi vivitis, nec finis aut requies vestræ erit futura miseriæ, antequam veniat ille, quem frustra hactenus expectatis, Messias. Obstare vestra dicitis peccata, quo minus ille palam se vobis videndum exhibeat; & natum quidem prædicto à Prophetis tempore ante complura secula, sed clam se tenere, & inter leprosos ad portas urbis Romæ, aut etiam alibi, ignotum delitescere: verum tantane oculos vestros incessit cæcitas, ut quem omnes gentes & totus pene agnovit mundus, vos soli non videatis? Reducite velum quo vestri obnubilantur oculi, & nolite Messiam alibi quam in Evangeliis quærere. Iis si credideritis, jam statim rex & dux vester aderit, jam reædificabitur Urbs Sancta, & totus mundus fiet Hierosolyma; jam quoque omnia quæ prædixere Prophetæ contingent: denique qui nunc estis hominum contemtissimi, iidem forsan primi & præcipui eritis mortalium. Sed expectatis adventum Messiæ gloriosum; atqui regnum ejus gloriosum non videbitis, nisi prius credideritis in istud quod præcessit regnum, quando nempe in statu humilitatis mortalibus adparuit. Nolite ergo vestram & simul nostram morari felicitatem, & efficere ut vestra diutius culpa differatur regnum Dei & Christi, idemque

pacis

pacis & justitiæ regnum, quod ut adveniat precibus nostris utrique quotidie flagitamus. Quapropter incubantem jamdudum pectoribus vestris excutite veternum, & si velitis tam gloriosi regni esse participes, neglectis aliis à quibus jam toties frustrati & decepti estis, verum agnoscite Messiam, regem pacificum, regem servatorem gentium, utinam & vestrum. Si Prophetis creditis vestris, æquum est ut huic quoque credatis. Quod si eum nolit is admittere, necessum est ut falsa esse statuatis pleraque Prophetarum de Messia vaticinia & testimonia, utpote qui prædicto & definito non advenerit tempore. Vos itaque rogo & obtestor, ut vestras consulatis Scripturas, sed ea lege & conditione, ut neglectis versionibus & expositionibus, quas magistri vestri sero induxerunt, eos tantum admittatis sensus, quos superstite etiamnum lingua Hebræa LXX. tradiderunt interpretes, quosque solos omnes approbarunt vestri majores, quique soli in omnibus admissi fuerunt synagogis, non tantum quamdiu fuere Hierosolyma, sed & toto quoque seculo postea. Hæc si concesseritis, quæ sane æqua sunt ut concedatis, jam libens vestro permittam judicio, ut judicetis num fieri possit, ut sacrorum librorum constet veritas, si nec dum advenerit Messias. Nolite itaque istis quæ existimatis imputare peccatis, quod rex vester necdum vobis adsit; illis enim quibus omnes obnoxii sumus peccatis, abunde vestris videri possitis satisfecisse calamitatibus: uno hoc non satisfacitis, quod regem, quem universus pene agnoscit orbis, necdum advenisse credatis; & secundum expectetis adventum, antequam agnoscatis priorem. Recognoscite ergo regem vestrum, & putate illum amore & caritate gentis vestræ, alterum suum differre adventum, ut longius resipiscendi vobis indulgeat spatium; cum sit necesse ut gloriosum ejus adventum vestra pœnitentia & vestra præcedat conversio. Faxit Deus ut quæ vos excæcat, tandem aliquando recedat, vel auferatur nebula: & ut eodem Sacrarum Scripturarum imbuti intellectu, eademque fide conjuncti, eadem quoque Evangelia & eundem recognoscamus Messiam.

FINIS.

ISAACI VOSSII

AD

OBJECTIONES

Nuperæ Criticæ Sacræ

RESPONSIO.

ISAACI VOSSII

RESPONSIO

AD

OBJECTA

Nuperæ Criticæ Sacræ.

Rodiit non ita pridem liber P. Simonii ordinis congregationis Oratorii, continens criticas in vetus Teſtamentum diſceptationes. Avide totum hoc percurri ſcriptum, placuitque mihi inprimis, quod cum non multum hodiernis, plurimum tamen primis tribuat interpretibus. Sed & quod Capelli laudet obſervationes, & Hieronymum ſæpe adfirmet non recte à priſcis Latinis receſſiſſe verſionibus, & hoc quoque placet: plus etiamnum placiturus, ſi nuſquam eum recte ab antiquis dixiſſet receſſiſſe interpretibus. Diligentiam quoque ejus, ſeu patientiam potius, in evolvendis Rabbinorum ſcriptis laudo & admiror. Verum quod recentium Rabbinorum expoſitionibus, & eorundem traditionibus ſolo auditu propagatis, aliquid ſolidi ſubeſſe exiſtimat, & quidem tantum, ut eorum commenta ſæpe non dubitet LXX. interpretum præponere verſioni; in eo nec me, nec quemquam, ut opinor, cordatum conſentientem habebit. Quæ ſolo auditu propagantur traditiones, raro ſolent ad duo vel tria perſtare ſecula. Si quis omnium gentium percurrat annales, ne unum quidem

inveniet exemplum quo probari possit, rei alicujus memoriam inter mortales per plura secula integram fuisse conservatam absque literarum beneficio. Sine illis nec Alexandri nec Cæsaris superesset nomen, & ne quidem quod mentiantur habituri sint homines. Quapropter omnes istæ orales, ut vocantur, traditiones merito à prudentioribus exploduntur. Et tamen, si quis totius scopum spectet operis, facile deprehendet, solis istis Judaicis P. Simonium permotum fuisse traditionibus, ut novam instituendam existimet esse versionem, quæ sensus Scripturæ Hebraicæ ad unguem referat; ac si illa quam plerique antiquiores Hebræi, quamque & Christus & Apostoli & omnes antiquæ Christianæ approbarunt Ecclesiæ, erronea & spuria sit versio: & nunc demum post elapsos pene bis mille annos, sensus Scripturæ sit eruendus ex codice muto, quem nec legere, nedum intelligere quisquam sciat; utpote trunco media sui parte, nec aliis quam quas Christianæ fidei inimici apposuere, instructo vocalibus. Sed vero in me sic sentientem, acriter in præfatione operis, & alibi, insurgit vir doctus; & cum mediam dicat viam veritatis, me ad extrema discedere pertendit, utpote nimis addictum LXX. interpretibus, & in Hebræos injuriosum codices. Ego vero sic hoc telum retorqueo, neminem hoc tempore de codicibus Hebræis recte sentire, nisi qui de versione LXX. interpretum recte sentiat, cum ex utriusque scripti consonantia emergat veritas. Tollantur vocales & traditiones Rabbinicæ, & admittantur LXX, interpretes, sine mora manifesta fiet hæc convenientia. Quod si tamen illa in quibusdam locis ne sic quidem appareat, vel vitio exemplarium, vel nostræ id ipsum tribuamus inscitiæ. Necesse est vero ut hæc admittat vir doctus, utpote qui plurimos agnoscat errores tam in Hebræis, quam Græcis exemplaribus commissos & propagatos culpa fuisse librariorum. Idem præterea non diffitetur incertam vocum Hebraicarum expositionem, propter defectum vocalium

indeque

indeque factum ut Rabbini codices Hebræos LXXII. facies habere affirment. Viderit itaque & ipse,& quicunque sic sentiunt,quibus potius sit fidendum interpretibus; an LXXII. qui unum & simplicem reddidere sensum; an vero Rabbinis qui verbis Scripturæ LXXII. tribuunt sensus, ac si constare possit veritas, ubi adeo est multiplex sensus.

Sed vero quandoquidem totus controversiæ status versatur circa LXX.interpretes,& planum sit, si illi admittantur, cessare omnem disputationem,non erit ab instituto alienum, si argumenta,quibus ad elevandam horum interpretum versionem utitur vir doctus, breviter perpendamus.

Cum itaque Hieronymum adducit, ut interpretes hos, non Prophetas, sed tantum interpretes fuisse ostendat, frustra est omnino. Si enim Scripturas recte sunt interpretati, utique fuere Prophetæ, teste non Apostolo tantum, 1 Cor. XIV. ubi omnem S. literarum interpretationem vocat prophetiam, sed & ipso Christo postremo Lucæ, ubi discipulis donum confert intelligendi Scripturas. Sic Philo, sic omnes antiquiores senserunt Judæi, cum Propheta idem illis sit, quod interpres; & προφητεύειν, interpretari. Nec aliter locuti sunt Græci & Latini, cum μάντιν, quodque exinde factum est *vatem*, similiter accipiunt. Nugantur enim grammatici quando à furore id vocabulum arcessunt, cum manifeste factum sit à μαντύειν id est μηνύειν. Recte itaque Festus Prophetas dicit vocatos fuisse ab antiquis interpretes Oraculorum; ut non audiendus sit Hieronymus, cum scribit aliud esse Prophetam, aliud interpretem, in quo manifeste contradicit Apostolo, qui pluribus in locis προφητεύειν sumsit pro interpretari. Sed & Plato in Timæo, & alibi, Prophetas dici quoscunque Oraculorum judices, & cujuscunque veritatis testes, manifeste declarat. Nec apud Græcos tantum, sed & Ægyptios, somniorum, furtorum & similium, vel interpretes, vel indices, appellatos fuisse Prophetas, infinitis constat testimoniis. Quod si quis Ethnicorum non admit-

tat suffragia, saltem is veterum Judæorum, Evangelistarum. & Apostolorum acquiescat auctoritate, cum passim in S. literis vocabulum hoc sacerdotibus & sacrorum tribuatur antistitibus. Non illi tantum qui futura prædicerent, sed & qui præterita & præsentia explicarent aut docerent, Prophetæ dicebantur. Itaque & Adamus, quod conjugem suam ex suis formatam esse divinaret ossibus, accensetur Prophetis, & Christus in Evengeliis jubetur προφητεύειν à quo vapularit. Quin & Epimenidem Cretensium Prophetam vocat Apostolus, & Caiaphas quod illius anni, quo passus est Christus, pontificatum gesserit, Propheta fuisse dicitur. Cum itaque tam late Prophetarum & Prophetiæ etiam apud Hebræos patuerit appellatio, non admittendi sunt illi, qui LXX. interpretes Prophetas fuisse negant, utpote præcipuos populi Judaici sacerdotes, & non præteritarum tantum, sed & futurarum rerum interpretes. Frustra est Hieronymus, cum Epimenidem ironice ab Apostolo Prophetam vocari scribit. Sed & nugivendi & figmentorum prodigi Rabbini, & qui illos sequuntur Christiani, ridiculi sunt, cum Prophetarum & prophetiarum nescio quos comminiscuntur gradus, ac si illis concessum & revelatum esset S. spiritus collatam unicuique Prophetæ gratiam funiculo metiri, & tanquam ad stateram expendere. Etiam impiis idolorum cultoribus donum prophetiæ sæpe contulit Deus, & si Rabbinorum & Rabbinistarum velimus sequi ineptias, major erit censenda Balaami, & Magorum qui primi Christum natum agnoverunt & adorarunt, quam vel Moysis, vel cujuscunque alterius Prophetarum sanctimonia.

Jam vero cum scribit Christum non ideo esse secutum versionem Græcam quod ea veritati esset consentanea, sed quod vulgo esset recepta, de eo cum sæpius dixerimus, opus non est ut plura addamus. Mirum quoque si cuiquam Christiano persuaserit id quod mox subjungit, Stephanum protomartyrem non Græco aut plebeo Syriaco, sed Hebraico

sermo-

sermone ultimam suam absolvisse concionem, aliosque quam quos Evangelista posuerit, expressisse sensus. An ergo plebs tempore Apostolorum gnara veteris linguæ Hebrææ? An mentitus Evangelista? Quid demum integrum in Evangeliis supererit, si istiusmodi admittamus commenta?

Cum vero Aristæi de LXX. interpretibus historiam fabellam vocat Judaicam, per me licet ut suo fruatur judicio, aliisque errantibus comitem se aggreget. Si quæ adducit argumenta, ad evertendam Philonis, Josephi, omniumque veterum Judæorum autoritatem sufficere existimet; nihil est quod ipsi non feliciter succedat, nunquam gravem habituro adversarium, si secum tantùm litiget, & fabulosum dixerit, quidquid suis non convenit rationibus. Quis non miretur argumentum quo adstruere conatur Aristæi scriptum ideo esse commentitium, quod Judæis semper solemne fuerit fingere & scribere incredibilia, ac si non longe magis sint incredibilia, quæ Moysis & Prophetarum continentur scriptis? Sed & quis concoquere possit, id quod confidenter non uno affirmat loco, Aristobulum laudatum Origeni, & cujus tam præclara & prolixa apud Eusebium supersunt fragmenta, ideo inter spurios & supposititios esse referendum scriptores, quod idem quod Aristæus prodiderit, libros nempe Moysis Græce fuisse conversos, antequam à LXX. verterentur interpretibus? Argumentum hoc si valeat, jam quoque & Philo & Josephus spurii erunt scriptores, utpote qui & ipsi Aristæum sequuntur. Dicit Aristæum hac in parte sibi contradicere. Hoc vero ut quis intelligat, pulchram addit rationem, nempe quod versio ista quæ fuerit antiquior LXX. virali, sibi sit incognita, ideoque fabulosa. Sed hac ratione pro fabulosis etiam habendi sunt plerique illi libri quorum in S. Scripturis fit mentio, siquidem nec istos vidit P. Simonius. Verum ut aliquanto fortius premamus P. Simonium, velim significet unde suam de regibus Judæorum hauserit historiam Demetrius Phalereus, si hujus ætate neutra S. literarum extiterit versio, neque illa LXX. interpre-

terpretum, nec altera ista antiquior? Cum scriptum hoc Demetrii viderint non tantum Clemens & Eusebius, sed & ipse quoque Josephus, qui id laudat, proximeque eum veritatem attigisse testatur; alterutrum admittamus necesse est, aut plerosque S. Scripturæ libros versos à LXX fuisse interpretibus, aut aliam antiquiorem extitisse versionem, quam Phalereus iste secutus sit Demetrius. Cum neutrum admittat Simonius, necesse est, ut & hoc quoque Demetrii scriptum pro spurio habeatur, aut ut mentitus sit Josephus. Cum utrumque perquam sit absurdum, superest ut vera esse credamus, quæ & Aristæas & Aristobulus & Josephus de antiquiori istac S. librorum scripserunt interpretatione, quæ tamen minus exacte fuit expressa, ac fuerit ea quæ jussu & impensis facta sit Ptolemæi, Ἀμελέστερον δὲ, καὶ οὐχ ὡς ὑπάρχει, σεσήμανται, καθὼς ὑπὸ τῶν εἰδότων προσαναφέρεται, προνοίας γὰρ βασιλικῆς οὐ τέτυχε· sic Aristæas, sic quoque Josephus, nisi quod pro ὑπάρχει habeat ἔχει, quod idem notat. Quis non miretur hoc demum seculo reperiri homines, qui falsa esse pertendant, quæ tot & tantis fulciantur testibus, quique vel interfuere, vel saltem proximi iis, quibus hæc facta sunt, vixere temporibus? Siquis quærat utram versionem Demetrius iste expresserit Phalereus, sine hæsitatione respondeo, proculdubio illum secutum fuisse LXX. interpretum versionem, utpote magis accuratam. Nam & historicos & propheticos libros à LXX interpretibus Græce fuisse redditos, nunc non dubitamus, licet olim dubitaverimus. Ecquid enim clarius testimonio Aristobuli, cum dicit τὰ διὰ τοῦ νόμου πάντα accurante Phalereo Græce fuisse reddita? Ipsum hoc patet ex præfatione Syracidæ. Quod autem attinet locum Josephi in præfatione Antiquitatum, qui & olim Hieronymum, & nunc quamplurimos fefellit, longe is aliter, ac vulgo fiat, est accipiendus. Ut enim Aristobulus & cæteri cum Josepho conveniant, & ut Josephus ipse sibi constet, omnino necesse est, Josephum, cum dicit LXX interpretes non universam Judaicæ gentis historiam

historiam Græce reddidisse, sed solum τὰ τοῦ νόμου, ita accipi debere, ut τὰ τοῦ νόμου, vel, ut habet Aristobulus, τὰ διὰ τοῦ νόμου πάντα, de omnibus propheticis intelligatur scriptis, cum & in Evangeliis νόμου vocabulo omnes veteris testamenti comprehendantur libri. Hanc expositionem si sequamur, jam omnia erunt plana, & facile intelligemus Josephum οὐ πᾶσαν τὴν ἀναγραφὴν, ut ipse loquitur, ex iis sacris libris quos LXX. verterunt interpretes, haurire potuisse; sed solum ea, quæ undecim prioribus tradidit libris; reliqua vero quæ posterioribus novem antiquitatum memorat libris, partim hausisse ex scriptoribus exoticis, partim vero ex iis libris, qui in templo adservarentur, & ipsis quoque sacris, sed tamen minoris, ut ipse in scripto contra Appionem loquitur, auctoritatis, ac sint illi, qui ante Artaxerxem fuere conscripti, propter incertam prophetarum successionem. Hunc vero legitimum esse verborum Josephi sensum, non tantum ex eo quod dixi potest confici, sed ex ipsius Demetrii Phalerei verbis quæ refert Josephus lib. XII. cap. II. ubi affirmat multos apud Judæos extare libros dignos qui Græce reddantur, & bibliothecæ addantur Regiæ, πολλὰ εἶναι καὶ παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις τῶν παρ' αὐτοῖς νομίμων συγγράμματα σπουδῆς ἄξια καὶ τῆς βασιλέως βιβλιοθήκης, neque enim solum Moysis πεντάβιβλον, multos quisquam dixerit libros. Si quis nihilominus adeo sit refractarius ut verba Josephi de solo Moysis Pentateucho intelligenda esse pertendat, unum tantum huic relinquetur subterfugium, illud nempe si dicamus, LXX. interpretes non vertisse reliquos veteris Testamenti libros, quod acquieverint vetustiori, de qua diximus, versioni. Verum istud ut scriptorum concordiæ, ita quoque rationi non convenit. Neque enim verisimile LXX. interpretes vitiosam approbasse versionem, aut totidem consumsisse dies in solis quinque Mosis vertendis libris: id enim si verum fuerit, jam quoque & hoc sequetur, illos singulis diebus ne quidem singulos absolvisse versiculos. Hæc absurditas cum suboluerit

Rabbinis,

Rabbinis, ut ſunt ſecundi in procudendis fabellis, iſtud commenti ſunt, non LXXII. ſed quinque tantum fuiſſe interpretes, qui quinq; tantum Moyſis verterint aut deſcripſerint libros. Quapropter ſi miſſis nugis & Joſepho & cæterorum ſcriptorum teſtimoniis ſatisfacere velimus, omnino ſtatuendum eſt LXX. interpretes omnes veteris Teſtamenti vertiſſe libros, aut ſaltem emendaſſe antiquiorem verſionem, quod perinde eſt ac ſi ipſi vertiſſent.

De Sibyllinis ſatis jam diximus, ut & de loco Ariſtæi, cujus mentem me aſſecutum eſſe negat. Verum uter noſtrum melius verba ejus ſit interpretatus, judicent illi qui Græce ſciunt. Nec minus eſt mirificum quod deinceps ſequitur, ubi cauſam reddere conatur, quare Græca verſio LXX. fuerit attributa interpretibus. Ideo nimirum hoc factum putat, quod approbata fuerit à LXX. judicibus, qui Synedrium conſtituerent Hieroſolymitanum, non autem quod à totidem ſit conſcripta interpretibus. Atqui ſi ab univerſo approbata fuerit Synedrio, qui fieri poteſt ut mendoſa minimeque fuerit exacta? Quid obſtat, ut qui fuere approbatores, iidem quoque fuerint interpretes? Profecto dum impugnat vir doctiſſimus verſionis hujus veritatem, argumento eam adſtruit quam ſolidiſſimo. Sequenti deinceps capite, & paſſim alibi, dicit Origenem plurima loca immutaſſe & corrupiſſe in verſione LXX. interpretum, quam Hexaplis & Tetraplis ſuis inſeruerit. Atqui negat hoc ipſe Origenes, qui pluribus in locis integram & fideliter deſcriptam hanc verſionem ſe exhibuiſſe adfirmat, & verum hoc eſſe teſtantur complura quæ ſuperſunt vetuſta exemplaria aſteriſcis & obeliſcis Origenis notata, in quibus integra ſemper LXX. interpretum exhibetur verſio, addito obelo, ſi quid in hac verſione occurrat, quod non ſit in Hebræo codice; aut aſteriſco, ſiquæ verba ex aliis interpretibus, & præcipuæ ex Theodotione ſint appoſita, quæ in Hebræis inveniantur codicibus, & abſint à Græcis. Ne una quidem poſſit oſtendi litera, quam vel omiſerit aut immutarit Origenes.

Errat

Errat dein & in nomine & in diſpoſitione Tetraplorum & Hexaplorum Origenis, neque enim illa dicta ſunt à quatuor aut ſex columellis, ſed Tetrapla dicta ſunt quod quadruplicem verſionem, Hexapla vero quod ſex continerent verſiones. Errat quoque de Octaplis, dum errantem & ſibi ipſi contradicentem ſequitur Epiphanium. Nulla enim Octapla unquam ſcripſit Origenes. Hebræus ſiquidem codex, ſive Judaicis, ſive Samariticis, ſive etiam Græcis expreſſus literis, in ſenſum non venit verſionum. Itaque priores columnas Origenis vocat τὸ Ἑβραϊκὸν ἔδαφος, velut ſundamentum omnium verſionum. In Tetraplis itaque ſex erant columellæ, in Pentateucho etiam ſeptem, utpote cui Samariticus adderetur codex, prototypis Hebræorum expreſſus literis, ut ab Euſebio & Africano appellantur. Quia tamen in ſolo id factum Pentateucho, ideo Tetrapla ſex tantum columellas vulgo continere dicebantur; pari ratione atque in Hexaplis, quamvis in Pſalmis ſeptima quoque accederet verſio, Hexaplorum tamen remanſit appellatio, quia ſeptima illa verſio in aliis deficeret libris. Interim ſi quis malit credere Origenem non integrum codicem Samariticum Hexaplis & Tetraplis ſuis inſeruiſſe, ſed tantum variantes annotaſſe lectiones, non multum adverſabor. Cum enim nulla ſuperſint, aut ſaltem nulla Hexaplorum aut Tetraplorum hactenus reperta ſint exemplaria, velle de his nimium copioſe contendere, id demum fuerit hominis nimium intemperanter otio ſuo abutentis. Priorem tamen ſententiam libentius ſequor. Nam certe Origenem habuiſſe codicem Samariticum, non tantum ex Euſebio, ſed & ex ipſo Origene, & præſertim à Græcis conſtat catenis, in quibus ſæpe variantes Pentateuchi Samaritici notantur lectiones, quæ utique non aliunde quam ex Tetraplis & Hexaplis fuere depromptæ. Prototypas vero Hebræorum literas apud Euſebium de aliis quam de Samaraticis interpretari, ab omni prorſus ratione alienum, cum & Afri-

 canus

canus & ex illo Syncellus Samariticum codicem vocent τὸ Ἑβραϊκὸν πρῶτον καὶ παλαιότατον καὶ ἀληθὲς, alterum vero quo Judæi utantur τὸ Ἑβραϊκὸν κατ' Ἰουδαίους. Quod autem variantes istas Pentateuchi Samaritici lectiones, non ex Origenis Tetraplis aut Hexaplis excerptas fuisse arbitratur P. Simonius, sed ex peculiari aliqua Græca versione qua usi fuerint Samaritæ, quamque non viderit Origenes, id nulla vel ratione vel auctoritate fulcitur: & etiamsi talem videre codicem contingat, ne tum quidem credam. Samaritas, ut nunc, ita quoque olim æque ac alios Judæos certum est habuisse non versiones tantum, sed & libellos seu tabulas continentes Hebræas dictiones cum suis vocalibus; absque his enim nec legere, nec intelligere suos potuissent codices; sed vero si quisquam Christianorum, certe Origenes omnia ista & vidit & habuit, impensas liberaliter faciente Ambrosio. Absurdum omnino est credere Africanum habuisse exemplar Samariticum, non autem amicum ejus Origenem. Frustra itaque dicitur variantes Samaritici codicis lectiones aliunde fuisse desumtas quam ex Tetraplis aut Hexaplis Origenis. Sed & tum quoque frustra est vir doctus, cum scribit me non percepisse sensum verborum Eusebii & Syncelli, nunquam enim efficiet, ut apud Eusebium prototypi characteres non sint Samaritici, & manifeste ipse sibi adversaretur Eusebius, si de vulgaribus Judæorum intellexisset elementis, cum contrarium in suo scripserit Chronico. Quid multis opus? ecquid clarius verbis Eusebii, cum dicit Origenem comparasse sibi etiam illas Scripturas, quæ ipsis prototypis Hebræorum literis essent exaratæ? τάς τε παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις ἐμφερομένας πρωτοτύποις αὐτοῖς Ἑβραίων στοιχείοις γραφὰς, κτῆμα ἴδιον ποιήσασθαι. Sic enim rectius legi, quam quod vulgo obtinet πρωτοτύπους, quilibet facile viderit. Qui putant φερομένας pro ἐμφερομένας dicendum fuisse, falluntur; est enim idem. Si quis mihi non credat, credat is saltem Grammaticis Græcis Hesychio & aliis, unde con-

stabit

ſtabit ἐμφερομένας idem eſſe, quod φερομένας ſeu περιφερομένας. Errat quoque vir doctus cum ubique affirmat verſionem LXX. interpretum à ſolis fuiſſe receptum Helleniſtis, cum ab omnibus & Hieroſolymitanis, & aliis toto orbe diſperſis lecta & approbata fuerit Judæis. Ne unum quidem poſſit producere teſtem, uſque ad tempora Aquilæ, qui contra hanc verſionem vel hiſcere fuerit auſus. Neſcit præterea quinam fuerint Helleniſtæ. Verum cum de his ſuperiori egerimus ſcripto, opus minime fuerit ea hic repetere. Unum tantum hoc addo, non recte ab eo reduci à viris doctis exploſam merito Helleniſticam linguam, recoctam ſub nomine linguæ quæ in ſynagogis obtinuerit, ac ſi in illis peculiaris aliqua exſtiterit lingua, quæ nec Græca fuerit, nec Hebraica. Ideo nimirum hoc illi placuit commentum, ut hac ratione efficiat LXX. interpretes & Græce & Hebraice neſciviſſe, quod non uno aſtruere conatur loco. Atqui supereſt iſte LXX. interpretum labor, & qui Græce norunt, etiam hoc potuerant teſtari, verſionem iſtam non ſpuria aliqua eſſe conſcriptam lingua, ſed prorſus eſſe Græcam, ita ut melior eſſe non poſſit. Dicunt nonnulli interpretes hos Alexandrina potius quam Græca ſcripſiſſe lingua. Sed qui ſic loquuntur neſciunt quænam fuerit Alexandrinorum lingua. Illos Atticæ linguæ fuiſſe ſtudioſiſſimos, vel ex eo conſtat, quod Irenæus, ſive Pacatus Grammaticus ſcripſerit olim librum quo Alexandrinum ſermonem eundem cum Attico eſſe oſtenderit; ὅτι ἡ τῶν Ἀλεξανδρέων διάλεκτός ἐστιν ἐκ τῆς Ἀτθίδος, ut habet Suidas in Εἰρηναῖος. Eſto ut phraſes & figuræ aliquot loquendi æque in hac atque in Evangeliis minus aliis uſitatæ occurrant ſcriptoribus, nihil exinde confici poteſt, niſi id tantum, interpretes hos non ſua edidiſſe, ſed fideliter Hebræa reddidiſſe, utpote qui ipſas quoque Hebræas expreſſerint phraſes. Aliter ſi quis ſentiat, idem etiam exiſtimet licet, verſiones quaſcunque Latinas aut Gallicas, eſſe nec Latinas, nec Gallicas, ſed

peculiari & ut ipse loquitur, lingua Synagogæ conscriptas. Sed neque istud probo quod cum Hebræum codicem & Græcam tralationem in multis deficere affirmet, majori tamen Græcam versionem laborare scribat defectu. Hoc autem qui fieri potest, cum demtis librariorum peccatis, integra supersit versio Græca, omnibus suis instructa literis; ab Hebræo autem codice longe maxima vocalium absit pars, ita ut liber dimidiatus & media sui parte truncus possit videri? Verum illud quod sequitur recte se habet, cum dicit non separanda Hebræa exemplaria à versione Græca. Ex collatione enim & consonantia Græcæ versionis cum codice Hebræo certior emergit veritas. Ut enim mutus & pæne mortuus & nemini intelligendus codex Hebræus, & vitam & vocem & intellectum accipit à versione Græca; ita vicissim codex Hebræus licet elinguis & exanimis, à versione tamen Græca animatus, certissimum quoque de hujus veritate exhibet testimonium. Nulla unquam filia tam fideliter matrem suam expressit, nec ullo unquam in fœdere tanta fuit concordia, quanta sit inter Hebræa exemplaria & versionem quam LXX. nobis reliquerunt interpretes, si Rabbinos & qui illos sequuntur excluseris. Sed valeant qui dissidium quærunt.

Transit dein ad examen Chronologiæ nostræ vir doctus: sed quod pace ipsius dixerim, nihilo felicior hac in parte ejus est Critica, quam in cæteris. Negat Judæos studio suos corrupisse codices. Atqui cum manifesta sit depravatio in annis Patriarcharum, qui & ante, & post diluvium vixere, nec mutatio illa facta sit casu aut incuria librariorum, sed consulto & data opera, alterutrum necesse est, aut LXX. interpretes, aut alios Judæos crimen hoc commisisse. Ipse mavult fraudem hanc LXX. imputare interpretibus, & causam addit, ideo hoc ab illis factum, quod cum crederent mundi natales antiquiores esse quam Moyses tradiderit, corruperint codices sacros, & addiderint ea spacia quibus illorum versio numeros excedit Hebraicos.

braicos. Scio & nonnullos alios fuiſſe qui ſimilia fere ſcripſerunt, & quidem clarius, affirmantes ideo pluribus ſeculis ſuam hos interpretes amplificaſſe verſionem, ut ad Chaldæorum & Ægyptiorum antiquitates propius accederent. Verum ſi hæc valeat ratio, non quatuordecim ſeculis, ſed pluribus quam triginta annorum myriadibus locupletanda fuiſſet Chronologia Moſaica. Juſtam & legitimam hujus depravationis cauſam reddere debuerant, ſed putant ſufficere, ſi pro cauſa, ſcelus LXX. imputetur interpretibus. Quod ſi cum P. Simonio ſtatuamus verſionem LXX. attributam interpretibus, non ſic dictam, quod totidem habuerit interpretes, ſed quod ab Hieroſolymitano Synedrio fuerit approbata; non diluitur, ſed in Synedrium transfertur crimen, qui tam perfidæ conſentientes fuere verſioni. Rurſus, cum negat Judæos ſacras corrupiſſe literas, quomodo jam dicit vel LXX. interpretes, vel Synedrium, illos depravaſſe, aut ſaltem huic conſenſiſſe depravationi? Cum utrique populi Judaici fuerint ſacerdotes, an non & illi fuere Judæi? Forſan exiſtimat minus ſcelus eſſe Græcas quam Hebræas Scripturas contaminare. Atqui apud Deum non eſt linguarum major quam perſonarum reſpectus.

Jam vero cum multis & certiſſimis conſtet teſtibus illam ipſam, quam LXX. poſuere, productiorem Chronologiam admiſſam & approbatam fuiſſe ab omnibus tam Hieroſolymitanis, quam aliis Judæis qui Apoſtolica præceſſere tempora, nullumque adeo fuiſſe, qui ante ætatem Aquilæ contractioris hujus ſupputationis ullam fecerit mentionem: quis non ſtatim ſentiat & agnoſcat, non potuiſſe ab aliis, quam ab illis, qui poſt Apoſtolica tempora vixere Judæis, flagitium hoc committi? Quippe cum à Chriſtianis de tempore adventus Chriſti premerentur, nec ullum pateret effugium, ſi temporum ſacris voluminibus ſubductorum ſibi conſtaret ratio; non dubitarunt odio veritatis codices Hebræos depravare, tali nempe fraude obtenturos

ſe-

se sperantes, ut cum Christianis tuto congredi possent, si necdum sextum desinere millenarium, & necdum advenisse tempus Messiæ ex suis evincerent exemplaribus.

Et sane nullum æque atque istud Judæis profuisse commentum cum alibi, tum præcipue in Hispania, memorabili potest ostendi exemplo. Triumphavere istic de Christianis per complura secula solo hoc argumento, quod cum ex Sibyllinis aliisque antiquis Oraculis sexto demum vel currente vel peracto millenario adventurum esse constaret Messiam, è suis vero scripturis usque ad Servatoris nostri ætatem quatuor tantum depromerent annorum millia, superesse etiamnum annos bismille priusquam verus adventurus esset Messias constanter adseverarent. Nec defuit huic commento successus & quidem tantus, ut annis plus minus mille Judæi in Hispania prævaluerint Christianis, iisque imprudentibus pro anno Christi natali eram obtruserint Judaicam, incipientem ab Herode; vel quod illum Messiam fuisse crederent, vel quod annos exilii sui ab illo tempore, quo ablatum esset à Juda sceptrum, incipiendos esse existimarent. Ut vero communi omnium Judæorum magistratum in Hispania gerentium suffragio, introductam fuisse eram seu heiram hanc anno Christi CCCCIX. alibi diximus, ita quoque communibus omnium Hispaniæ regnorum decretis abolitam & antiquatam fuisse constat, primum quidem Valentiæ, deinde ubique anno Christi MCCCLXXXIII. Puduit rerum Hispanicarum scriptoribus causam memorare, unum hoc annotasse contentis, communi omnium Christianorum consensu eram istam fuisse sublatam, & tum demum numerari cœptum per annos Christi. Nec tamen defuere etiam antea quibus iste Judaicus displicuerit calculus. Eorum qui ad nostras pervenere manus primus fuit Julianus Pomerius, seu alter potius Julianus præsul Toletanus, in iis quos anno Christi DCLXXXVI. contra Judæos scripsit libris, in quibus Chronologiam LXX interpretum præferendam esse Chronolo-

nologiæ Rabbinicæ pluribus contendit. Nec dubium quin felicius huic iste successisset labor, si causam & tempus fraudis istius Judaicæ penitius aliquanto vel perspexisset, vel explicasset. Nam sane cum illa quæ Christianos inter & Judæos est quæstio de solo sit tempore, ut recte monuit Hieronymus, illud omnino urgendum, tempore Aquilæ vel paulo antea, Judæos depravasse Hebræa exemplaria & bis mille annorum expunxisse tempus, ut tempus Messiæ necdum advenisse obtinerent.

Quod siquis exactius etiamnum scire desideret tempus quo Judæi depravarint, aut saltem depravare Hebræa cœperint exemplaria, puto id spatium ut plurimum viginti duobus posse determinari annis. Nam cum Egnatius in ea quam ad Philadelphenses scripsit epistola, affirmet, sese audisse nonnullos dicentes, si ea quæ in Evangeliis continentur, non etiam in antiquis inveniantur monumentis aut archivis, nolle sese iis credere, ipseque responderit inveniri, illi vero negarint, manifestum Judæos jam tum aut depravasse sua exemplaria, aut recessisse à sensu, quem LXX tradidere interpretes. Cum vero Josephus, qui ex Hebræis exemplaribus eundem Chronologicum calculum & eosdem quos LXX interpretes semper expressit sensus, antiquitatum libros absolverit anno Christi nonagesimonono; Egnatius vero martyrium passus sit anno CXXI. satis convenienter efficitur intermedio hoc tempore & verba & sensus S. literarum depravasse Judæos. Recte vero Egnatius respondet, sibi pro sinceris, incorruptis & illibatis archivis esse Jesum Christum, illique velut summo sacerdoti credendum potius, quam aliis sacerdotibus. Atque hæc eo libentius monemus, quod solus hic perversus effecerit calculum, ut jam per tot secula Judæorum in mundo subsistat religio. Ille si destruatur, quod sane facillimum, non Josepho tantum, sed & omnibus qui illum præcessere Judæis consentientibus cum illo quem LXX interpretes exhibuere calculo, jam nulli amplius in orbe supererunt Judæi.

Hæc

Hæc licet certiſſima ſint, excipit tamen vir doctus; ſi Judæi corruperunt libros Moyſis, multo magis ab iis corrumpi debuiſſe prophetias Danielis. Ecquis dubitat? Quis neſcit illos totum Danielem ex Prophetarum numero expunxiſſe? Ipſum tamen hoc negat vir doctus, & pluribus in locis contendit Judæos de Daniele idem ſentire quod Chriſtianos, & de nomine tantum litem intendi. Sed profecto ſi de nomine tantum ſit quæſtio, quando quæritur utrum Daniel fuerit Propheta, necne; jam & illa controverſia, utrum Servator noſter fuerit verus Meſſias, erit de nomine, nec ulla in rebus humanis aut divinis ſupererit quæſtio, quam non jure meritoque de ſolo fieri contendas nomine. Cæterum cum quo loco apud Judæos Danielis habeantur vaticinia alibi ſatis oſtenderimus, opus non eſt ut ea hic retexamus. Interim quantum illorum erga hunc Prophetam ſit odium, ſatis ex eo conſtat, quod cum olim medium inter Prophetas locum tenuerit Daniel, odio tamen veritatis ad calcem codicis Hebræi inter ſemiſacros rejectus ſit libros, undique etiam & in perpetuum illum extirpaturi ſi per ipſos ſtetiſſet. Denique quod in hoc Propheta, non, ut in cæteris ſacræ Scripturæ libris, integra LXX-virali fruamur tralatione, ſed eadem interpolata verſione Theodotionis, & hoc quoque illorum factum eſt ſcelere.

Provocat dein P. Simonius ad Samariticum exemplar, & ut eludat ea quæ ſcripſimus, dicit codicem Hebræum in annis Patriarcharum computandis confirmari à codice Samaritico. Cum tanta ſit utriuſque codicis diſcrepantia, ut major eſſe vix poſſit, miror ſane hæc ab eo ſcribi. Si argumentum ex eo petat, quod contractiorem calculum uterque contineat codex, quam exhibeat verſio LXX interpretum; jam noſtras confirmat rationes, planumque fiet utramque gentem, Judæos videlicet & Samaritas, quod Chriſtum admittere noluerint, adbreviaſſe tempora: ſed tamen cum non Chriſtianos tantum, ſed ſe mutuo quoque oderint,

oderint, diverſam in depravandis codicibus ſuis inſtitiſſe rationem: & quamvis quam longiſſime à ſeinvicem receſſerint, illam ipſam nihilominus Hebræorum codicum varietatem plurimum conferre ad confirmandam quam LXX. interpretes exhibuere veritatem. Dicit dein Africanum, Euſebium & Syncellum, annotaſſe quidem iſtam lectionum varietatem, ſed illos longiſſime à mea remotos fuiſſe ſententia, utpote qui nullum propterea Judæis aut Samaritis impegerint crimen. At quid verbis opus, cum ipſa varietas flagitium oſtendat, & non fortuitam, ſed manifeſtam contineat depravationem? Quomodocunque calculus ponatur, ſemper aut in LXX. interpretes, aut in Judæos crimen id redundabit.

Sed vero cum quod LXX. poſuere interpretes, id ipſum quoque multis & certis teſtibus, & inſuper antiquioris Synagogæ nitatur conſenſu; contractior vero computus ne unum quidem habeat teſtem, qui ſit Aquila vetuſtior, infelicis fuerit judicii, tam manifeſtis non credere argumentis. Errat tamen cum ad memoratos provocat ſcriptores ac ſi illi Judaicam iſtam non agnoviſſent depravationem. Africanus & ex eo Syncellus manifeſte adfirmat codices Hebræos non convenire, & multa continere abſurda, quæ poſtquam enumeravit, addit, merito omnes Chronologos ſequi LXX. interpretum verſionem, utpote quæ facta ſit antequam pervertcrentur & depravarentur Hebræa exemplaria; *πανταχόθεν τοιγαροῦν τῆς τῶν ἑρμηνείας ἐκ παλαιᾶς ὡς ἔοικεν καὶ ἀδιαστρόφου Ἑβραίων γραφῆς μεταβεβλῆσθαι συνισταμένης, εἰκότως ταύτῃ ἡμεῖς κεχρήμεθα κατὰ τὴν παροῦσαν χρονογραφίαν· ὅτι μάλιστα καὶ ἡ καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἡπλωμένη Χριστοῦ ἐκκλησία ταύτῃ μόνῃ προσέχει, τῶν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἀποστόλων τε καὶ μαθητῶν ἀρχῆθεν αὐτῇ χρῆσθαι παραδεδωκότων.* Nec hoc tantum loco, ſed & alibi corruptos eſſe dicit in Hebræis codicibus annorum numeros. Sic quoque ſenſit Origenes, qui pluribus in locis S. Scripturas à Judæis depravatas eſſe affirmat.

De vaticinio ſex mille annorum, deque Thalmudica quam ſubjungit expoſitione, ſatis cum alibi, tum quoque præcedenti diximus ſcripto. Perpendant ea quibus otium eſt, & judicent an verum ſit, id quod P. Simonius adſtruit, me cauſam hujus vaticinii ignoraſſe. Cum celeberrima fuerit hæc prophetia etiam antequam Chriſtus naſceretur, opus non eſt ad Thalmudiſtas recentiores divertere, cum ex iis quæ ſcripſimus opinionis hujus antiquitas ſatis ſit manifeſta, & ipſe quoque Hieronymus millenariorum ſententiam ex Judæorum traditionibus Papiam hauſiſſe affirmet.

Sequentibus capitibus P. Simonius examen inſtituit in LXX. interpretum verſionem. Quamvis autem pluribus in locis eam laudet, quia tamen aliquando eos impegiſſe aut ſaltem minus commode quædam reddidiſſe exiſtimat, operæ pretium fuerit ea excutere, & cognoſcere ipſene, an vero LXX. errarint interpretes. Miſſis itaque iis, in quibus horum non adverſatur verſioni, ea ſolum perſequemur, quæ ab illo reprehenduntur.

Primum quod carpit occurrit Geneſ. cap. I. v. 17. εἰς ἀρχὰς τῆς ἡμέρας. Dicit dubiam eſſe expoſitionem, quia vox ἀρχῆς & principatum & principium ſignificet. Miror non reprehendiſſe vocem Hebræam quæ & ipſa duplicem habet poteſtatem. Pari jure & primam Geneſios reprehendat vocem *breſith*, quæ & caput & initium notat, unde Aquila verterat ἐν κεφαλίδι. Cum in his & ſimilibus locis ſatis pateat, qua ratione dictiones iſtæ ſint accipiendæ, fruſtra male intelligentium culpa in ipſos transfertur ſcriptores. Quibuſcunque demum verbis interpretes hæc reddidiſſent, nunquam cavillandi defuiſſet materia, præſertim cum omnibus fere linguis prædictæ voces duplicem habeant ſignificatum, ipſa quodammodo ſic jubente natura. Fruſtra itaque ſunt illi qui Græcæ tralationis carpunt ambiguitatem, cum Hebræi codicis interpretatio hoc noſtro ſeculo longe magis ſit ambigua, utpote

quæ

quæ quosvis etiam admittat sensus, si Rabbinos & Rabbinistas sequamur.

Cap. III. v. 9. Genes. ἐπικατάρατος σὺ ἀπὸ πάντων τῶν κτηνῶν. *Maledictus tu ex omnibus animalibus.* Dicit præpositionem ἀπὸ non convenire huic loco, & nullum constituere sensum. Certe non potuisset locus hic melius & exactius reddi. Qui aliquid Græce sciunt, hoc quoque sciunt, nullum esse Græcum scriptorem qui non sic loquatur, omninoque frustra simus si exempla congeramus.

Eodem capite versu sequenti occurrit αὐτό σου τηρήσει κεφαλήν. Putat legendum esse τειρήσει, & mox τειρήσεις. Atqui hoc non est Græcum, neque enim τειρέω dicitur, sed τείρω, unde futurum τερῶ, non τειρήσω. Rectior itaque nostra lectio τρήσει & τρήσεις, quam & rei & sensui convenire olim ostendimus.

Gen. cap. IV. v. 16. *Et habitavit in terra Naid è regione Edem.* Qui cum Hieronymo negant terram Naid, & malunt fluctuantem aut instabilem interpretari, illi malunt cum Hieronymo errare, quam cum LXX. veritatem agnoscere. Cur non & Josephum reprehendunt, qui horum interpretum sententiam confirmat? Quis præterea ferat istam balbutiem, *& habitavit in terra instabilis & vagus.* Nusquam profecto habitat, qui ubique vagatur.

Gen. IV. v. 26. οὗτος ἤλπισεν ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα κυρίου τοῦ θεοῦ. Hoc in loco ἐπικαλεῖσθαι ponitur more Græcis tralativo pro ἐπικαλῶν vel τῷ ἐπικαλεῖσθαι. *Hic speravit invocans* (vel *invocando*) *nomen Dei.* Eundem hunc sensum expressit quoque Philo in Scripto de Abrahamo. Quod vero dicunt in Hebræis exemplaribus legi אז non זה id aliter olim fuisse patet non tantum è LXX. interpretibus, sed & ex Eusebio Emeseno, cujus verba in catenis, Ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ οὐχ' οὕτως ἔχει, ἀλλ' οὗτος ἤλπισεν ἐπικαλεῖσθαι ἐν τῷ ὀνόματι κυρίου τοῦ θεοῦ. Plura de hoc loco diximus in Appendice scripti de LXX. interpretibus.

bus. Si quis Rabbinorum consulat commentarios, meras inveniet contradictiones. At vero in Græca versione omnia sunt clara. Quis enim nescit in sacris literis passim spem poni pro fide, & sperare pro confidere? Sed & Græci sæpe sic loquuntur, & hinc est quod χρησαὶ & πονηραὶ ἐλπίδες pro bona & mala usurpantur conscientia.

Genes. cap. VI. v. 14. ποίησον σεαυτῷ κιβωτὸν ἐκ ξύλων τετραγώνων: *Fac tibi arcam ex arboribus quadratis*, ita vertendum esse olim monuimus. In Hebraico est; *Fac tibi arcam ex arboribus resinæ*, quod omnino idem est; omnes enim quadratæ arbores sunt resiniferæ. Satis mihi videor clare locum hunc exposuisse in iis quæ olim scripsi: tamen quia P. Simonius nimis longe ea petita esse existimat, & aliter hæc reddenda censet, sic nempe ut ξύλα τετράγωνα accipiantur de asseribus seu plancis quadratis; non erit ab instituto alienum, si pauca etiamnum ad clariorem loci hujus intellectum addamus. Primo itaque observandum vocem Hebræam *gopher*, si seorsim spectetur, non posse accipi de quadrato. Deinde quis naupegus non rideat, si quis huic jubeat, ex asseribus aut tabulis quadratis construere qualecunque navigium? At vero siquis jusserit navem ædificare ex arboribus quadratis, statim recte loquentem agnoscet, & intelliget arbores resiniferas, quales sunt cedrus, abies, picea, pinus, pinaster & sapinus, omnes quadratæ, omnes aptissimæ fabricæ navali, utpote quæ materiem & simul resinam seu picem ad unguendas exhibeant naves. Cum in frigidis præcipue proveniant tractibus velut in summo septentrione, & alibi fere in montibus; semper virentem tamen alunt comam, locoque sanguinis copiosa iis data est resina. Siquis boreales peragret regiones, vix alias quam quadratas inveniet arbores, omnes paribus intervallis & angulis in quaternos simul se explicantes ramos, ita ut vel ipso aspectu figuram exhibeant pyramidis. Æqualis iste ramorum ordo cedit Lapponicis gentibus in beneficium, utpote

pote super quaternos istos in crucis formam simul exeuntes ramos, velùt super planum fundamentum, domos suas ligneas exstruere solitis, ut testantur, cum alii, tum quoque Olaus magnus lib. IV. cap. 11. Patet itaque, ut semper, ita quoque hoc loco LXX. illo senes optimos fuisse interpretes. Scio quidem doctissimum Bochartum vocem *gopher* de cypressis accepisse, verum cum ea non quadrata sit arbor, sed rotunda, utpote quæ metas imitetur, ideo in censum venire non potest. Nec tamen negaverim vocem cupressi, à *gopher* seu *copher* commode derivari, verum non ἀμέσως, ut puto. Cum enim ab hac Hebræa voce insulæ quoque Cypro nomen obtigerit, propter copiam resiniferarum arborum, non incommode exinde petas originem vocis cupressi. Quod si id minus placet, non male derives κυπαρίσσους à κύπαρος, quod & ipsum ab eadem Hebræa voce formatum videtur. Græci antiquiores κυπάρους vocarunt conos seu nucamenta in quibus primo exstillantem arbores resiniferæ ferunt resinam. Itaque Hesychius Theophrastum κυπάρους vocasse scribit τὰ τῆς πεύκης καὶ πίτυος περιανθήματα. Si hoc etymon admittas, jam κυπάρισσος idem notabit, quod conifera seu resinifera arbor, propter geminum vocis κυπάρου seu *copher* significatum. Porro κύπαροι dicuntur quoque κύτταροι. Sæpe enim in Dialectis π transit in τ. Hoc postremum quod usitatius esset, ideo factum ut lectio Theophrasti jam olim fuerit immutata.

Genes. XLIX. v. 24. Ubi violenter dicuntur confracti fuisse arcus, quos fratres in Josephum intenderant, rectissima est versio καὶ συνετρίβη μετὰ κράτους τὰ τόξα αὐτῶν, cum aliæ interpretationes vix ullum exhibeant sensum. Vocem Hebræam תשב & alibi eodem sensu accepere iidem interpretes, convenitque cum radice שבר.

Ibid. v. 26. Nihil minus quam confusa est LXX. viralis interpretatio, ubi multiplicantur benedictiones Josephi ἐπ' εὐλογίαις ὀρέων μονίμων καὶ ἐπ' εὐλογίαις θινῶν αἰωνίων, ἃ

ἔσονται

ἔσονται ἐπὶ κεφαλὴν Ἰωσὴφ, καὶ ἐπὶ κορυφῆς ὧν ἡγήσατο ἀδελφῶν. Optime hæc reddidere interpretes, licet non nunc tantum, sed & olim aliter quibusdam visum sit, ac prætulerint versionem Aquilæ, qui pro θινῶν reposuit βουνῶν, ut ex Theodoreto & Græcis constat catenis, ac si LXX interpretes, qui passim גבעה βουνὸν reddiderunt, non etiam hoc loco id ipsum posuissent, si convenientius censuissent. Sed sane Aquila, qui nihil in Hebraicis sciebat, quod non à LXX hauserit interpretibus, unum id semper egit, ut easdem quidem quas illi expresserit significationes, verum illas ipsas in diversis dissiparit locis. Si LXX βουνῶν hoc loco scripsissent, ille θινῶν posuisset, uti alibi ab eo factum. Quod vero sensum horum attinet verborum, clarus est ille & manifestus. Montibus stabilibus & à rerum initio permansuris in ævum, qui in Psalmis dicuntur montes Dei, opponuntur hoc loco θῖνες, cumuli seu acervi instabiles, quales vel casu, vel humana congeruntur diligentia. Falluntur, qui vocem hanc de solis intelligendam esse existimant arenarum cumulis; in præcipuo enim significatu ponitur pro acervo seu cumulo frugum & fructuum. Itaque θὶς, θίνη & θὶν, à Grammaticis exponitur καρπῶν συνηγμένων, σωρὸς πυρῶν ἢ κριθῶν. Hinc ἀκροθίνια vel absolute θίνια, fructuum dicuntur primitiæ. Hinc quoque θὶς ἀγαθῶν, idem quod σωρὸς ἀγαθῶν. Ab agricolis vocis hujus origo est petenda, qui frumenti struices sic apellarunt à θεῖναι. Promiscue enim, ut Grammatici docent, appellantur θῖνες, θῆνες & θεῖνες, idemque esse notant, quod θημῶνες & θημωνίαι, quæ omnia ejusdem prorsus sunt originis. Postea vocabuli hujus acceptio transiit ad loca in quibus copiosus frumenti esset proventus, cujusmodi sunt colles modici, agri editiores, & ripæ fluminum. Translata dein significatio ad quarumvis rerum cumulos, veluti fructuum, arenarum, salis, pecuniæ & similium. Tandem demum ad ista loca, in quibus hæc omnia reperiantur, qualia sunt littora, syrtes, mare denique, & quælibet arenosa, squallida & sollitaria tesqua. Cum vox

vox hæc tam multiplici sensu apud Græcos occurrat scriptores, nullum tamen invenias locum, quin statim agnoscas quomodo accipienda sit: quod ipsum quoque hic observare licet, cum *θῖνες* opponuntur montibus perennibus. Sensus vero loci & ipse est manifestus. Quamvis enim *θῖνες* sint instabiles & natura sua incerti, eorum tamen stabiles & perennes proventus posteritati Josephi optat Patriarcha moriens. Quod si quis quærat quare Deut. XXXIII. 15. ubi similis de hoc ipso Josepho Moysis occurrit prophetia *βουνῶν* non *θινῶν* iidem posuere interpretes, is mihi causam expediat, quare Moyses non iisdem istic usus sit verbis, atque hoc loco Jacobus. Siquis causam dixerit, idem quoque causam habebit, quamobrem & LXX. non iisdem utrobique utantur verbis. Quod autem doctissimus Simonius malit immutare sequentia verba Græca, & sic vertere, *& super caput ejus qui fratrum dux fuit*, id minime probo. Quænam enim hæc balbuties, *& super caput Josephi, & super caput Josephi, qui fratrum dux fuit?* At vero quid planius eo quod antiqui posuere interpretes, ubi Josepho promittit pater felicitatem in stabili & instabili tellure, cupitque simul ut benedictiones istæ non in ipsum modo, sed & in fratres, quorum princeps fuerit, redundent? Porro siquis in versionibus hodiernis totam hanc de Josepho prophetiam excutiat, mera inveniet ænigmata nihil omnino significantia, & ne ab ipsis quidem intelligenda interpretibus. Minus tamen mirum id videri debet, ideo, quod Judaici codices insigniter hoc in loco sint depravati. At vero ut sæpe alibi, ita quoque in hac de Josepho prophetia, integra & sincera sunt illa Hebræa exemplaria quibus Samaritæ utuntur. Illa si quis adeat, inveniet exactissime & ad unguem cum LXX. convenire interpretibus.

Psal. XXII. v. 2. Cum alloquitur Propheta Deum & dicit, *vocabo te interdiu & non exaudies: vocabo te nocte, & non cedet in amentiam?* Non video qua ratione aliquis possit pertendere hanc expositionem non esse clariorem

omnibus

omnibus aliis. Vetus interpres ἄνοιαν vertit *vanitatem*, quod eundem efficit ſenſum.

Poſt multa deinceps vbi vulgatam examinat verſionem, neſcio quare ſequatur verſionem Hieronymi in cap. Gen. XIV. 5. cum nec ipſe nec Hieronymus probare potuerint Ham eſſe loci nomen. Quod vero ſequenti dein Gen. cap. V. 11. occurrit & ſedit cum eis Abraham, de eo diximus in appendice ſcripti de LXX interpretibus.

Cap. XIX. V. 14. Male Hieronymus reprehendit LXX interpretes, quod generos pro ſponſis reddiderint. Non hoc illi excidiſſet ſi Græcæ fuiſſet peritior linguæ. Quis enim neſcit paſſim à Græcæ ſponſos appellari γαμβρούς. Quod vero cap. XXIII. v. 6. Hieronymus reprehendat LXX. quod regem pro principe ſubſtituerint, nimis id leve, ne dicam futile, cum nemo neſciat regis & principis in omnibus linguis promiſcuas eſſe appellationes.

Cap. xxiv. v. 63. Iterum hos interpretes male carpit Hieronymus, cum vertendum cenſet; *ut loqueretur in agro declinante jam veſpera.* Quis ita improprie loquentem aut ferat aut intelligat? Cum declinat veſpera nonne nox eſt? Quid denique ſibi vult iſtud *loqueretur*? At vero quis neget perſpicue & fideliter reddidiſſe LXX. interpretes, cum dicunt Iſaacum inclinante jam die rus conceſſiſſe, ut cum famulis, villicis & amicis confabularetur, quemadmodum ſolent facere homines labore feſſi, horis præſertim & locis calidis? Vocem Hebræam pluribus in locis δείλην expoſuere iidem interpretes. Eſt vero δείλη tempus pomeridianum. Quamvis vero totum tempus pomeridianum hoc nomine contineatur, qui tamen Græce norunt, hoc quoque ſciunt, tempus à meridie ad veſperam triſaria diviſum fuiſſe, ita ut medius dies, id eſt, hora ſexta ſeu tempus prandii, diceretur δείλη πρωΐα; quod prandium ſequeretur, δείλη vel δείλιον ſimpliciter; quod vero occaſum ſolis præcederet tempus, δείλη ὀψία. Unde calidiſſima pars diei quæ prandio peracto ſequebatur, à Xenophonte & paſſim ab aliis
δείλη

δείλη dicitur. Sed & Gen. cap. III. v.8. cum Deus dicitur obambulasse in Paradiso ad spiritum diei, quando intensissimus est calor, recte iidem interpretes reddidere τὸ δειλινόν. Vim vocabuli ipsa satis declarat origo, cum δείλη, δειλινὸς & δειελινὸς factum sit à δεῖ & ἕλη seu εἵλη, unde δειελιῆσαι meridiari. Quod vero alteram spectat vocem, nempe ἀδολεσχῆσαι, & tum quoque frustra sunt, cum ἀδολεσχίαν moribus viri sancti non convenire existimant. Vel ipso attestante vocabulo, ἀδολεσχία idem est quod φιλομυθία. Nec putandum eam esse semper vitiosam & intempestivam, præsertim cum servis, pueris & mulieribus, quæ verbosa gaudent loquela. Cicero ad Atticum XII, *Garrimus quidquid in buccam. Est profecto quiddam λέσχη quæ habet, etiamsi nihil subest, collucutione ipsa suavitatem*, Origenes tamen in suo lexico ἀδολεσχῆσαι hoc loco interpretatus est παίζειν, Judæos nempe secutus, qui nec Græce, nec Hebraice satis docti, significationes verborum divinabant potius, quam fideliter reddebant. Cum pluribus in locis vocem שיח ita reddiderint LXX, nusquam tamen hoc sensu ab iis accepta fuit.

Gen. Cap. XXVI. v. 32. Iterum male & ab Hieronymo & à P. Simonio reprehenduntur LXX interpretes, quod verterint, *non invenimus aquam*. Siquis Rabbinorum legat scripta nihil nisi meras inveniet cavillationes. Cum verba Hæbræa eam quam LXX posuere contineant expositionem, quæstioque solum circa id versetur, quomodo Isaacus nomen dicatur dedisse puteo, cum jam antea nomen inditum fuerit ab Abrahamo; non operosum est satisfacere. Si quis enim locum examinet, facile quoque deprehendet, ab Abrahamo quidem prius dictum fuisse puteum jurisjurandi; sed idem postea nomen confirmatum fuisse ab Isaaco, addito quoque eo, ut adsitum oppidum eodem appellaretur cognomine. Calumniandi causa ex eo tantum petitur, quod idem quoque vocabulum saturitatem notet, unde volunt conficere, puteum seu fontem istum non fuisse siccum.

Sed hoc eſt vitiligari. Abrahami quidem tempore non fuerat ſiccus, ſed cum fames & ſiccitas, quam Iſaaci tempore in illo tractu ſuperveniſſe ſacræ tradunt literæ, major fuerit illa, quæ Abrahami contigit tempore; non mirum, ſi & iſte quoque tunc exaruerit puteus.

Eccl. cap. I. v. 6. Recte præfert P. Simonius verſionem antiquam Latinam verſioni Hieronymi. Sed quod ſenſum putet difficilem, id aliter ſe habet. Καὶ ἀνατέλλει ὁ ἥλιος, καὶ δύνει ὁ ἥλιος, καὶ εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ ἕλκει. Ἀνατέλλων αὐτὸς ἐκεῖ, πορεύεται πρὸς νότον, καὶ κυκλοῖ πρὸς βορρᾶν. Κύκλῳ κυκλῶν πορεύεται τὸ πνεῦμα. Ut paſſim, ita quoque hic, ἕλκει pontiur pro ἀνάγει, id eſt, reducitur, retrahitur, ſeu revertitur. Oritur ſol, & occidit ſol, & ad locum ſuum priorem revertitur: ubi iterum oriens ad auſtrum deflectit, donec meridianum contingat; unde denuo ad boream in eodem declinat circulo, ut obliquæ exigit ratio ſphæræ. Ventum quoque circulatim circumire, & præterea amnes ſeu torrentes omnes in mare devolvi; nec tamen mare redundare, quod ex mari oriantur amnes & ad mare revertantur, ita ut in circulum moveantur omnia, ſitque perpetua rerum viciſſitudo. Quibus addit Eccleſiaſtes, πάντες οἱ λόγοι ἔγκοποι, id eſt, omnes rationes & diſceptationes de talibus eſſe perdifficiles, nec cuiquam explicabiles. Ut enim Hebræum דברים, ita quoque Græcum λόγοι & verba & res, ſeu diſputationes quæ ex verbis conſtant, notat. Paſſim in S. literis λόγοι, ῥήματα & πράγματα promiſcue accipiuntur. Sed neque quod ſequitur, rectius ab Hieronymo redditum, *nihil ſub ſoli novum*, quam id quod habent LXX. interpretes, *non eſt omne recens ſub ſole*, quod & Hæbræis convenenit verbis, & quomodo prudentiores loquuntur. Juvenes & indocti, qui iis quibus vivunt ſolent favere ſeculis, omnia nova & meliora eſſe ſuis jactant temporibus. Sed vero qui etiam præteritorum ſcientiam habent ſeculorum, negant id ipſum, dicentes. non omnia eſſe nova & meliora. Cum vero Hieronymus vertit, *non ſaturatur oculus viſu,*

nec

nec auris auditu impletur, ne hoc quidem tam bene, quam quod LXXII. *non ſaturabitur oculus viſu, nec auris auditu implebitur.* Quis enim non videat *non* hic poni, pro *nunquam*, ut paſſim, & propterea verſionem hanc ampliorem continere ſignificationem. Sed & illud, quod mox poſtea occurrit, recte ſe habet. Quis enim, qui aliquem Græcæ linguæ habet uſum, neſciat idem eſſe οὐκ ἔστι μνήμη τοῖς πρώτοις, & οὐκ ἔστι μνήμη τῶν πρώτων. Dicit Eccleſiaſtes, eſſe qui negent ſupereſſe memoriam præteritorum: ipſe vero, licet merito id negare potuiſſet, ſapienter reſpondet, poſito eo ut hoc verum ſit, jam quoque neceſſe conſequi, ut neque præſentium, neque futurorum ſuperſit memoria apud illos, qui noviſſimis ſint futuri temporibus.

Hæc ſunt pleraque, niſi fallor, loca, quæ vel male, vel ſaltem non ſatis commode à LXX. verſa fuiſſe interpretibus doctiſſimus exiſtimat Simonius. Feliciuſne ipſi quam aliis iſte ſucceſſerit conatus, eruditorum libenter permittam judicio. Laudo tamen moderationem, quod verſionem hanc magni faciat, nec cum iis ſentiat, qui illam ex officina Sathanæ prodiiſſe affirmant, ac ſi eam quam & Chriſtus & Apoſtoli nobis reliquerunt & commendarunt Scripturam, auctorem poſſit habere diabolum. Pia nempe συγκαταβάσει factum fuiſſe contendunt, ut Chriſtus tam pravæ & erroneæ conſenſerit interpretationi. Sed apage iſtam pietatem, & iſtud cum cacodæmone fœdus. Ingentem facilius petram calcibus evertas, quam ut in ſacra hac verſione aliquid non recte ſcriptum aut interpretatum invenias, ſi librariorum culpam omnibus etiam ſacris fatalem exceperis libris. Non Hieronymo, non cuiquam hactenus bene ſucceſſit, ut aliquid in ea non recte poſitum deprehenderit. Satis id ipſum oſtendimus, & ſi opus fuerit, pluribus alibi perſequemur. Quapropter ne inique ferat P. Simonius, ſi nec illius in LXX. interpretes acquieſcam cenſuræ, nec à me exigat ut relicta veritate totum me ad illius componam arbitrium. Fruſtra eſt, cum me in

extremis verſari contendit, & mediam mihi præſcribit viam, ea nempe ratione, ut non plus LXX. quam aliis ſacrarum literarum tribuam interpretibus, quod ſcilicet illi æque ac alii errare potuerint. Verum ceſſare ea debet quæſtio eatenus, donec liquido eos erraſſe conſtiterit. Id autem tum demum fiet, cum Chriſti & Apoſtolorum ex hac verſione depromta eluſerit teſtimonia, & omnes veteres Judæos, ſuperſtite etiamnum lingua, Hebraice neſciſſe oſtenderit. Si veritatis habenda ſit ratio, non media quam dubitantes inſiſtunt, ſed recta carpenda eſt via: illam vero tenebimus, ſi Chriſti & Apoſtolorum inſiſtamus veſtigiis, & eam quam ipſi velut ſolam & legitimam ſecuti ſunt, nos quoque ſequamur verſionem. Aliter qui faciunt, illi ſecundum communem parœmiam, ὁδοῦ παρούσης τὴν ἄτραπον ζητοῦσι. Inter ea, quæ ſunt ejuſdem generis, datur medium. Sed inter bonos & malos interpretes, inter Chriſtum & Rabbinorum Meſſiam, velle quærere medium, id demum ridiculum eſt. Cum tam multæ & hoc noſtro, & ſuperiori ſeculo prodierint verſiones, quas tamen omnes merito damnat doctiſſimus Simonius, quid attinet errores multiplicare, & novos hariolari ſenſus, & novam condere verſionem, cum veram teneamus vel ipſo indice Chriſto? Et tamen atiamſi tantus deeſſet teſtis, vel ipſa verſionis hujus veritas, claris adeo ſe prodit argumentis, ut ſiquis cordatus non præoccupato à recentioribus Judæis hanc acceſſerit animo, idem etiam volens nolens agnoſcere habeat neceſſe, nec verba verbis, nec ſenſus ſenſibus reddi potuiſſe melius & fidelius, quam ab iſtis factum ſit interpretibus. Sicubi lectionum occurrat varietas, totum hoc librariis, non interpretibus, imputandum, Nec eſt ut offendat quemquam, vel ut cuiquam videatur mirum tot labentibus ſeculis ortam fuiſſe aliquam lectionum diſcrepantiam, quin potius illud pro miraculo habendum, quod cum lubricæ, & fallaces ſint adeo librariorum manus, poſt bis, trium millium, & plurium etiam annorum decurſum, con-

ſervatam

ſervatam fuiſſe nihilominus tantam inter verſionem Græcam & Hebræos codices concordiam, quantam vix invenias inter ea exemplaria, quæ paucis abhinc ſeculis fuere propagata. Denique ſi quæ in Hebræis codicibus ſuperſit veritatis teſtimonium requiras, præſto ſunt LXX. ſacerdotes, totidem teſtes, quot interpretes. Quapropter ſi novas ſacrarum literarum inſtituere velimus verſiones, iſtos ſequamur duces, ſoli illi rectam demonſtrant viam, & divortium facimus à veritate, quotieſcunque ab iis recedimus. Mutus eſt Hebræus codex, & vel ipſis agnoſcentibus Rabbinis truncus media ſui parte, utpote veris deſtitutus vocalibus. Et tamen etiamſi illi ſupereſſent, ne ſic quidem aliqua conſtrui poſſit verſio, cum verborum poteſtas, & ſenſuum qui exinde conficiantur, penitus obliterata ſit ſcientia. Vel ipſi Judæi hanc interpretandi difficultatem non diffitentur, ideoque Meſſiam ſuum expectant & invocant, qui clauſum aperiat librum, & codicem mutum faciat loquentem, ita ut ſuos legere & intelligere poſſint prophetas. Nos vero qui verum agnoſcimus Meſſiam, & veram tenemus Oraculorum Dei expoſitionem, quis veternus, aut quæ invaſit dementia, ut relicto duce certo, cæcis credamus ductoribus, & ab iſtis, quibus Deus omnem eripuit intellectum, ſacrarum literarum interpretationem emendicemus? Prophetis & antiquis Judæorum ſacerdotibus ſua olim credidit Deus oracula; poſtquam vero per LXX. interpretes & Apoſtolos ad gentes tranſiit verborum Dei hæreditas, ablata eſt omnis ſcientia & intellectus à Judæis, traditusque eſt gentibus, ut prædixerant Prophetæ. Si itaque ſacros ſuos codices intelligere velint Judæi, neceſſe eſt ut à gentibus quod olim dedere repetant beneficium. Libenter illæ vicem reddent, & participes facient tam ſalutaris utriſque depoſiti. Nam ſane ut gentium ſalus olim à Judæis, ita nunc per gentes ſervandi ſunt Judæi, utpote quibus nulla ſalus, nullumque ſupereſt aſylum aut refugium, niſi ad Chriſti ſe recipiant

Eccle-

Ecclesiam, & in illa discant ea, quæ ipsorum majores gentibus quondam tradidere Dei mysteria.

Rationes porro quæ videntur movisse P. Simonium, ut novam instituendam esse existimet versionem, quæ exacte cum Hebræo conveniat codice; eædem sunt prorsus, ac sint illæ, quæ & olim Hieronymum, & nunc plurimos ad idem faciendum moverunt Christianos. Nempe cum unicuique in ea quam exerceat arte, censeant esse credendum; utique etiam Rabbinis, qui omne suæ vitæ tempus linguæ addicunt Hebrææ, non derogandum esse contendunt fidem. Esto, inquiunt, ut illi plurima fingant, non tamen semper mentiuntur. Sed quis adeo unquam mendax fuit, qui non etiam casu aliquando vera sit locutus? Attamen in Rabbinorum scriptis adeo peregrina res est veritas, ut neminem hactenus invenerim, qui eam eruere potuerit. Quantumvis longæva vita deficiat, priusquam aliquid lectu dignum in eorum deprehendas libris. Etiamsi quam diligentissime eos excusseris, nihil prorsus invenies, aut quod etiam deterius est nihilo, temporis scilicet jacturam. Tanta inscitia & barbaries, tanta figmentorum copia, tantus denique nugarum in iis occurrit apparatus, ut nihil verius sit illo Satyrici dicto.

——Ære minuto
Qualiacunque voles Judæi somnia vendunt..

Si qua tamen in re credendum sit Judæis, cur iis non credimus, cum periisse linguam Hebræam, & se postquam toto terrarum orbe facti sunt exules, nescire Hebraice affirmant? Frustra itaque dicitur unicuique in arte sua credendum: si enim ad illos divertimus, qui id ipsum, quod docent, ubique & palam se nescire profitentur, unum tantum hoc adsequemur, ut iisdem imbuamur erroribus, & ejusdem quibus ipsi participes fiamus inscitiæ.

Non

Non desunt tamen, etiam doctissimi viri, qui Rabbinorum scripta ad intellectum S. Scripturæ plurimum conferre, ideoque & illos audiendos esse acerrime contendant: Quodque magis mirere, & unde cognoscas, quam alte Rabbinismus quorundam Christianorum insederit animum, vel exinde colligas, quod non defuerint hoc nostro seculo, qui in ipsa quoque Evangelia commentarios scripserint Rabbinicos, singula propemodum verba, non ad Græcas, sed Rabbinicas detorquentes phrases, ritusque insuper è Thalmudicis proferentes magistris, ad quos Christum & Apostolos allusisse affirmant. Sed profecto istiusmodi interpretibus & fidei assertoribus tuto Christiana possit carere respublica. Cum in illorum myrotheciis & commentariis Evangelicis utranque faciant paginam, *Non est Græcum, sed Hebræum*, ecquid aliud inde colligas, quam illos nec Græce, nec Hebraice scivisse? Quod vero ritus attinet, scimus & nos Rabbinos non minus forsan diligenter legere Evangelia, quam Christianos; & quamvis Christum non admittant, ritus tamen veterum Hebræorum ex Evangeliis & Actibus Apostolicis colligere, & in suos transferre commentarios. Istos vero ritus cum legunt Christiani, velut gemmulas colligunt, existimantes ex perenni traditione conservatam à Rabbinis eorum fuisse memoriam; cum tamen certissimum sit, nullum scriptum Hebræum aut Rabbinicum superesse, quod Misna & Thalmude sit vetustius, adeo ut de toto istoc intervallo, quod Artaxerxis & Justiniani imperatoris ætatem intercessit, intercessere autem anni plus minus mille, ne quidem quod mentiantur habeant Judæi, ut recte observatum Morino. Si itaque exceperis ea, que ex Evangeliis, Aristæo, Philone, Josepho, & gentium hausere annalibus; nihil omnino de toto hoc tempore in illorum supererit scriptis, quod non sit commentitium. Siquid veri de Rabbi Akiba, Hillele, & aliis in illorum occurrat libris, omne id habent ab Origene & præcipue Hieronymo, cujus sæpe in Thalmude

fit

ſit mentio. Abſque illis iſtorum ne quidem noſſent nomina. Et undenam habeant miſeri, cum nullum iſtorum temporum habeant ſcriptorem, vaſtoque adeo hiatu intercepta ſit illorum hiſtoria, ut nullis machinis, nullis inſtrumentis, nulla denique ratione majorum ſuorum facta & geſta contingere & reparare poſſint? Niſi gentium & illorum qui è gentibus Chriſto crediderunt conſervatæ fuiſſent memoriæ, ne vel Moyſis quidem vel Abrahami ſupereſſet nomen: æque illud ignotum Judæis, Samaritis & Saracenis eſſet, quam illis qui in media vivunt Braſilia. Ad orales, ut vocantur, traditiones confugere, id demum eſt palam ineptire. Ab ipſis etiam prudentioribus illæ exploduntur Rabbinis. Nec tamen eo hæc à me dicuntur, quod Rabbinos omnino negligendos eſſe exiſtimem, quin potius laudo, qui & illorum quoque conſulunt ſcripta. Non quod aliquid ſolidi iis ſubeſſe exiſtimem, ſed quod falſæ hypotheſes ad cognitionem veritatis, non utiles tantum, ſed & quandoque ſint neceſſariæ, uti norunt qui aliquid in geometricis & numerorum profecere ſcientia. Eſt quidem magna veritatis virtus, illa ipſa tamen humani ingenii pravitate ſæpe aut dubia fit, aut penitus obruitur. Hoc autem ne fiat, eadem obſervanda ratio eademque tenenda eſt via, quam prudentes ſequuntur judices, ut nempe utriuſque partis committantur & examinentur teſtes. Cum enim ſimplex & ſibi conſtans ſemper ſit veritas, eorum vero qui eam oppugnant, vix alio certiori remedio deprehendatur malignitas, quam ſi diverſa, ſæpeque ſibi invicem contraria edant teſtimonia: fiet ut ſic quoque triumphet veritas, quantoque plures quantumvis iniqui audiantur teſtes, tanto major oriatur lux, tantoque magis pateſcat calumnia. Producantur itaque partis utriuſque teſtes. Qui pro veritate verſionis antiquæ teſtimonium edidere, primo ſunt LXX interpretes, plerique inter ſe convenientes, & linguæ Hebrææ peritiſſimi, utpote etiamnum ſuperſtitis: omnes antiqui Judæi,
tam

tam in Syria, quam in aliis viventes terris; Dein Christus & Apostoli, & subsequentes quoque Judæorum synagogæ usque ad tempora Aquilæ: totus denique mundus in hac versione consensit, nec quisquam repertus est, qui contra eam vel mutire fuerit ausus. Committamus jam hos testes, cum illis, qui contra eos militant. Istos si audiamus, & solos, qui diu post prædictos vixere testes excipiamus Rabbinos, eorumque discipulos Aquilam, Symmachum & Theodotionem, omnes Christianorum hostes, & linguæ Hebrææ, æque ac eorum magistri, ignaros; unus in tota veteri Ecclesia supererit Hieronymus, qui à Judæis deceptus à LXX. recedere interpretibus & novam ausus est instituere versionem. Qui Origenem etiam his accensent, plurimum falluntur; utpote qui non uno in loco palam testetur, se firmiter LXX. virorum adhærere versioni, & eo tantum concilio interpretationes Judaicas Tetraplis & Hexaplis suis inseruisse, ut viderent Christiani, quo pacto Judæi Christo posteriores sacras interpretentur scripturas. Recentiores Christiani, qui & ipsi audent contra LXX viralem versionem os aperire, quique & ipsi periti linguæ volunt videri Hebraicæ, quam tamen eorum magistri Rabbini se ignorare fatentur, quo loco habendi sint, judicent rerum gnari. Quæro jam si isti testes & isti interpretes ad examen revocentur, & comparentur cum prioribus; ecquid certius ad eruendam veritatem & convincendam calumniam dari possit argumentum, quam horum consensus, istorum vero inter sese interprepretum discrepantia? Profecto ubi veritas, ibi quoque concordia; mendacii vero signum est certissimum discordia. Ut Hieronymum omittam, qui primus Christianorum Rabbinicam condidit versionem, & alios ad idem audendum signifer præcessit; mille forsan à Judæis & Christianis constructæ deinceps fuere versiones: in tanto tamen numero nullam invenias quæ cum aliqua alia, seu in verbis, seu in sensibus conveniat, vixque est quisquam qui vel

 aliquid

aliquid in Hebraicis sibi profecisse videatur, qui non in mille modos fingat & refingat sacras literas, & cum quoslibet admittere parati sint sensus, solus tamen veritatis sensus, quem nos Christus docuit, unanimiter exploditur. Audent nonnulli cum Rabbinis statuere multiplicem esse sacrarum literarum sensum, easque LXXII aut etiam plures, ut ipsi loquuntur, habere facies. Hoc si verum sit, jam quoque dicendum libros sacros non unum efficere codicem seu corpus, sed totidem nos habere sacras scripturas, quot sunt versiones, nec Septuaginta duas tantum, sed infinitas. Atqui si in rebus seriis apud omnes gentes quæcunque amphibolia seu sermonis ambiguitas vitio vertatur, quid demum de illis statuendum, quorum adeo anceps & ambiguus est sermo, ut non duplicem tantum, sed innumeros contineat sensus? Annon merito pro imperito & insano habeatur, qui Græcum aut Latinum scriptorem interpretaturus, totidem locis singulis affingat sensus, in quot ab hodiernis interpretibus sacra diffunditur Scriptura? Instant nihilominus & affirmant talem esse conditionem & genium linguæ Hebrææ. Id si sit, velim scire qua ratione colloqui & se mutuo intelligere veteres olim potuerint Hebræi. Sit modus ineptiendi, & cessent tandem aliquando miseri Christiani Judaicis istiusmodi fidere fabellis: credant potius Christo & Evangeliis, quam inimicis veritatis, qui è Thalmude & scriptis Rabbinorum Christianismum adstruere conantur. Cesset quoque P. Simonius novam sacrarum literarum moliri versionem, ac si altera non sufficiat, & necesse sit ut purior & genuina magis introducatur Scriptura, ac sit ista quam Christus & Apostoli nobis tradidere. Quod si me non satis gnarum linguæ putet Hebraicæ quam ut hoc meum admittat consilium, ego quidem inscitiam meam hac in parte cum doctioribus Rabbinis libenter profitebor. Interim quantumcunque profecerim, illud ipsum nihilominus sufficit, ut non facile me decipi patiar, ab illis qui mortuæ & jamdudum deperditæ

linguæ

linguæ peritos se existimant, spuriumque & commentitium Rabbinorum sermonem pro vera, legitima, & antiqua Hebræorum conantur obtrudere lingua. Quod autem doctissimus Simonius moderationem in me non uno requirat loco, & me nimio versionis Græcæ affectu transversum rapi existimet, istud ego crimen non diffitebor, si sit crimen valde amare quæ valde sunt bona, & nimius veritatis amor vertendus sit vitio. Utinam non ipse præocupato magis à Rabbinis animo ad scribendum se accinxisset, & abstinuisset ab iis quæ habet de incertitudine scriptorum veteris testamenti, in quibus paria omnino facit cum Spinosa Judæo, quem tamen merito damnat, velut indoctum, & futilibus nimium argumentis quoscunque fere S. Scripturæ libros abjudicantem ab illis quibus semper attributi fuere auctoribus. Cæterum licet in excolendis amicitiis, aliisque humanæ vitæ obeundis muniis pulcra res sit moderatio; ubi tamen iniquitas prævalet, & veritas obruitur & conculcatur; ibi ista animi æqualitas & semper-lenitas merito exploditur. Non amat bonos, quisquis non satis oderit malos. Zelum & fervorem poscit Deus, nihil amat quod medium sit, & in Apocalypsi Christus dicitur evomere tepidos. Quod si D. Simonius istum meum fervorem existimet non esse secundum scientiam, ut Apostolus loquitur & per istam scientiam intelligat Rabbinicam hodiernam, recte sentit: sed vero ego non Rabbinos, sed Christum sequor magistrum, & in ea quam ipse approbavit acquiesco versione. Quod si quierrasse hac in parte Messiam nostrum existiment, illi per me licet ut cum Rabbinis Messiam quoque expectent Rabbinicum.

Licet hactenus dicta ad vindicandos LXX interpretes & retundendam quorundam adversariorum iniquitatem & pertinaciam putem sufficere; quia tamen hoc ipso pene quo hæc scribo momento, in manus meas scriptum cujusdam inciderit viri docti, & inter Anglos satis noti, continens Rabbinicam & Thalmudicam expositionem in prio-

rem Apostoli ad Corinthios epistolam, simulque mirificam & Christiano indignam de LXX interpretibus digressionem; non erit ab instituto alienum, si de ea quoque nonnihil dicamus, ut videant lectores, quem fructum & quæ spolia ex nimia Thalmudis lectione referant Christiani homines; & in quos labyrinthos & inexplicabiles se conjiciant errores, qui Rabbinos hostes Evangelii, Evangeliorum faciunt interpretes. Quamvis vel ipse titulus stuporem incusserit, minusque mihi peccaturus videatur, qui ex Alcorano, quam qui è Thalmude exponat Evangelia; longe tamen major subiit me admiratio, ubi cognovi non tantum Philoni, Josepho, & omnibus qui illos præcessere Judæis, sed & ipsis quoque Evangeliis præferri auctoritatem Thalmudis, non modo in explicatione S. Scripturæ, sed & in iis quoque rebus iisque historiis quarum certa, continua & indubitata superest memoria in scriptoribus, qui vel interfuere, vel proximi illis, quibus res gestæ fuere, vixerunt temporibus, cum contra plerique Thalmudis compilatores mille minimum annis fuerint posteriores, nec in alienis tantum, sed & in suis quoque adeo imperiti sint rebus, ut nusquam tanta inscitia & barbaries, quanta in istorum passim occurrat libris. Ex ista tamen barbarie & cæca caligine suppetias novi Testamenti scriptoribus afferre Thalmudicus iste conatur commentator, acsi lux Evangelica fiat illustrior si nebulis inficiatur Rabbinicis. Omittam jam ea quæ habet de decem Israelis tribubus, quas à bis mille annis frustra quæsitas, & semper frustra quærendas, è Thalmude producit, describens urbes, loca & stationes, in quibus purior, ut loquitur, Hebræorum sanguis & spes Israelis etiamnum regnent, regnaturi donec veniat Messias, quem Judæi ex hoc regno proditurum credunt, non autem ex vilissima ista populi Judaici parte quæ Esdram secuta sit, in qua natus sit Christianorum Messias. Prætereo quoque expositionem de dodecaphylo apud Apostolum, ac si Christiani fuissent ante Christum;

&

& ante adventum ejus aliqua facta fuisset gentium conversio. Nec istud excutiam quod dicit Petrum Evangelium prædicasse decem tribubus Israelis, idque merito & convenienter, siquidem dicit istos Hebræos fuisse purissimi sanguinis, nam Esdram fæcem tantum populi Hierosolyma secum transtulisse adfirmat. Longum nimis fuerit singulas persequi ineptias; nam quale illud est quod invitis omnibus antiquis, versionem LXX interpretum in Judæorum olim lectam fuisse neget Synagogis, contra vero paraphrasin quæ Jonathæ & Onkeloso inepte tribuitur, à veteribus lectam fuisse contendat Hebræis, cum certissimis argumentis confici possit, neutram peraphrasin septem vel octo antiquiorem esse seculis. Videamus quæ de LXX scribit interpretibus. Negat ille totidem fuisse, sed teste Thalmude quinque tantum presbyteros fuisse affirmat, qui regi Ptolemæo legem descripserint, & mentitos esse Aristæam, Aristobulum, Philonem, & Josephum, qui contrarium scribunt. Causam reddit pulcherrimam, si enim CCCCLX talenta in redimendis expensa captivis, cum iis componas summis, quas idem erogavit rex in ornando templo, & demum addas munera collata in Eleazarum & LXX. interpretes, conficies summum minimum mille talentorum secundum Josephum & Aristeam. Atqui, inquit ille, *totam Bibliothecam Alexandrinam tanti non constitisse, imo totum annuum vectigal Ægypti vix valuisse tanti.* Profecto qui sic sentiunt, illi omnino nesciunt quid rei sit Ægyptus, & quantæ fuerint opes Ptolemæi. Opus non est earum inire rationem, id enim si facere velimus, inveniemus forsan annuum reditum quinquaginta millium talentorum, idque justo & solido computo. Unum hoc monuisse sufficiat, reges Ægypti ex solis Judææ, Cœlesyriæ, Phœnices & Samariæ vectigalibus collegisse quotannis octo talentorum millia, tempore vero Josephi, Tobiæ filii etiam duplo plus, uti docet Josephus. Non ergo magna nimis debet videri ista Ptolemæi erga Judæos liberalitas,

majus

majus utique collaturi beneficium, si bimestre unius anni remisisset vectigal. Norunt præterea reges prudentes, fœnori exponi pecuniam, quæ in subjectos sibi confertur populos. Sed tamen istam regis hujus erga Judæos qualemcunque liberalitatem non admittit doctus Rabbinista, quia nulla in Thalmude fiat mentio. Sed quid mirum, cum neque hujus rei fabellæ meminerint Æsopicæ, Pergit deinde Oracula fundere Thalmudica, & rem memorat dignam prorsus Rabbinico acumine, nempe istos seu quinque, seu septuaginta, sive interpretes, sive presbyteros, non in Græcum sermonem vertisse libros sacros, sed descripsisse regi Ptolemæo legem per se, hoc est, ut ipse interpretatur, Hebraicos libros Hebraice descripsisse. Verum cum aliquis merito hic quærat, unde ergo & è quanam officina Græca prodierit versio, promte admodum respondet: versionem istam compilatam esse à Synedrio sacerdotum Hierosolymitanorum, & addit licet ipse solus sic sentiat, habere se nihilominus rationes gravissimas. Nam si quis quærat, cum à tot & tantis, an non ergo versio ea sit fidelis & sincera, sine mora respondet, minime sinceram & fidelem esse, omnes enim istos sacerdotes Synedrii Hierosolymitani in eo convenisse, ut gentibus & simul aliis Judæis inter gentes viventibus spuriam obtruderent versionem, existimantes videlicet mysteria Dei non esse revelanda gentibus. Postulasse eas interpretationem Græcam. Istos itaque sacerdotes ut fidem suam liberarent, perfidam hanc adornasse versionem, quæ apud gentes & alios Judæos velut pignus & tessera integritatis & fidei esset Judaicæ. Nam versionem hanc non ad normam veritatis, sed cum summa compilatam esse astutia & ad decipiendas tantum fabricatam gentes, quibusvis etiam lippis dicit esse perspicuum. Philonem & Josephum, quod & ipsi perfidæ & astutæ huic consenserint versioni, dicit non debere cuiquam mirum videri, cum nullam ii veritatis habuerint curam, utpote qui gentibus, non Hebræis scripserint, itaque & illos quo-

que

que libenter in hac fraude cum aliis convenisse sacerdotibus. Firmiter itaque adhærendum esse Thalmudi & Thalmudistis, causam addens potentissimam, quod illi pro suis scripserint, Philo autem & Josephus pro ethnicis. Sed cum non prædicti tantum scriptores versionem LXX sequantur interpretum, verum etiam in novo Testamento ubique & sine exceptione Christus & Apostoli semper per os LXX loquantur interpretum, operæ pretium est audire quo pacto etiam hic sese expediat. Dissimulatis nempe Christi & Apostolorum testimoniis & nominibus, dicit pro LXX interpretibus facere quoque amanuenses novi Testamenti, ac si illi alia verba & alios substituissent sensus, quam vel scripserint vel locuti sint Christus & Apostoli, totumque hac ratione contaminarint & perverterint Evangelium. Hoc autem posito, non difficile fuisse dicit Christianis cum ethnicis & Judæis congredi. Cum ethnicis quippe imperitis linguæ Hebrææ, & solam consulentibus Græcam interpretationem, nullam omnino intercessisse difficultatem. Judæis vero cavillantibus aliter in suis legi codicibus verba & sensus Scripturæ, quam concipiantur in Evangeliis, prompte admodum potuisse occurrere Christianos, dicendo hanc esse ipsissimam versionem, quam ipsorum exarassent majores & tanquam veram & sinceram universo legendam exhibuissent mundo. Porro, mi lector, ecquis est qui tam lepidas quemquam audiat narrantem fabellas, qui non merito inter scenicos se versari existimet mimos? Attamen doctus iste Rabbinista, non studio contentionis cum quoquam, sed solo veritatis investigandæ compulsum desiderio, serio & cogitationibus sæpe iteratis, hæc se scripsisse adfirmat.

Non dubito quin complures futuri sint, qui absurdas & portentosas istiusmodi cogitationes in homine Christiano non mirentur tantum, sed & merito detestentur; verum qui nullos præter Rabbinos legunt & sequuntur interpretes, & qui Thalmudem cum Evangeliis componunt.

nunt, vix eſt ut aliter ſcribant aut ſentiant. Minus mali Chriſtianæ infligeretur reipublicæ, ſi pauci duntaxat hoc adfligerentur morbo, ſed noſtro hoc ſeculo adeo graſſatur hæc peſtis, ut ſi Chriſtianos cum Chriſtianis committas Theologos, longe plures invenias, qui Moſem & Prophetas è Thalmude, quam ex Evangeliis malint interpretari. Utinam inconſultis iſtis comes non acceſſiſſet P. Simonius, nec tam futili adhæſiſſet commento de concinnata ab univerſo Hieroſolymitano Synedrio in fraudem humani generis S. literarum verſione, cui tamen, ut volunt, ſubſcripſerint & Chriſtus & Apoſtoli. Quidni dicunt illi qui ab omni libenter religione ſe exemtos velint, ſi plerique populi Judaici ſacerdotes in propaganda ſpuria S. literarum verſione conſpirarint, etiam conſpirare potuerunt in fingendis & ad lubitum depravandis omnibus quoque ſacris libris, præſertim cum & illos quoque plurimum immutatos & interpolatos fuiſſe admittat P. Simonius? Si ſic ſentiamus, quæ fides, aut quid demum ſupererit integrum, aut quæ conſtabit veritas, ſi de iis quoque dubitemus, quæ omnium ſeculorum ſanxit conſenſus, & ne iſtis, qui rebus geſtis interfuere, credamus ſcriptoribus? Quod ſi ullo alio, noſtro certe hoc ſeculo complures reperiuntur ita animati, ut nihil omnino, niſi quod ſuis conveniat admittant ſenſibus. Memini mihi non ſemel colloquium interceſſiſſe cum viro cætera prudenti, magnæque inter ſuos auctoritatis, qui poſt plurium annorum ſæpe repetitas cogitationes luculentam ſatis in Cæſaris de bello Gallico commentarios conſcripſiſſe ſe adfirmaret diſſertationem, qua invictiſſimis argumentis falſa eſſe convinceret, quæcunque iſtis continerentur libris, & copioſe inſuper oſtenderet Cæſarem nunquam tranſiiſſe Alpes, & ne vidiſſe quidem Galliam. Quærenti mihi quibus rationibus & teſtibus tantam rem peregiſſet, ſatis promte reſpondit, mille teſtium loco ad hoc probandum ſuffeciſſe ſibi rectos bonoſque quos ſemper ſequeretur ſenſus.

Indoctis

Indoctis nempe suis nihil est sanctius sensibus, & quamvis illis fere careant, hos tamen solos adorant, curtaque adeo mensura metiuntur omnia. Sed vero cum quot capita, totidem quoque occurrant sententiæ, nec desint qui quælibet etiam somnia & deliria sensuum testimonio firmare conentur: non futilis tantum, sed & stulta quoque illorum est existimanda præsumtio, qui historiarum vel levi, vel nulla omnino instructi peritia, judices nihilominus earum se constituunt rerum, quarum non ex arbitrio, sed ex testium examine & multiplici cognitione tota pendet veritas. Attamen qui solis obsequuntur sensibus, plus etiamnum sapiunt, quam qui non Christianæ tantum fidei, sed & communis inimicos sensus sequuntur Rabbinos. Sæpissime quidem fallunt sensus, illis tamen tutius creditur quam falsis testibus qui semper fallunt. Adeone quis demens sit, ut illis credat, qui id ipsum quod se nescire fatentur, aliis tamen audacter affirment? Paucæ admodum versiones Judæorum in lucem prodiere, & tamen nulla est quæ ab ipsis probetur, aperte negantibus S. Scripturas nec posse, nec debere gentium exprimi sermone, cum enim S. literæ Septuaginta & plures admittant sensus, non esse cujusquam hominis divinare, quisnam sit sensus veritatis. Sed vero quid sentiendum est de Christianis, qui etiam non credentibus credentes Rabbinis, & superiori & nostro hoc seculo tot edidere versiones, ut earum vix aliquis ineat numerum, omnes tamen ad placitum Rabbinorum, & ad veritatem, ut ipsi loquntur, expressas Hebraicam, sed tam discrepantes, ut merito P. Simonius nullam probet, & aliam instituendam esse existimet, quæ veritati conveniat & cui tuto acquiescere possimus? Verum siqua sit admittenda versio, ecqua possit produci alia, atque illa quam & Christus & Apostoli & omnes qui illos præcessere secuti sunt Judæi? Instant nihilominus, illam esse erroneam & fraudulentam. Sed si ut volunt, omnes Judæorum sacerdotes in decipiendis gentibus, quibus

veritatem revelare noluerint, olim convenere; ecquis ab hodiernis expectet Rabbinis, ut veros S. literarum ſenſus pandant Chriſtianis? Qua denique ratione ab illis S. literarum petamus expoſitionem, qui fatentur ſe illas non intelligere, quique unanimiter affirmant codices Hebræos eſſe non tantum obſcuros & ſibi repugnantes, ſed & omnino cœcos, mutos & nemini explicabiles, niſi forſan per orales, ut ipſi loquuntur, traditiones, quas tamen incertas & lubricas eſſe ipſi non diffitentur, nos futiles & commentitias eſſe certo ſcimus? Sit tandem pudor manifeſtæ adverſari veritati, & ſi Chriſto & Apoſtolis credere nolimus, credamus ſenſibus, qui abunde docebunt, verſionem quæ ab illis qui florente & ſuperſtite etiamnum Hebræa facta ſit lingua, veriorem eſſe iſtis tranſlationibus, quæ nec ſibi conſtant & ab imperitis factæ ſint interpretibus. Vel ipſis credamus Rabbinis, cum periiſſe linguam Hebræam & vocales novitium eſſe fatentur commentum. Denique ſi non omnino inepti & ridiculi eſſe velimus, credamus tam veteris quam novi Teſtamenti ſenſus ſolo Græcæ & Latinæ linguæ beneficio ad nos eſſe propagatos, & hujus veritatis luculentiſſimos & certiſſimos teſtes eſſe vel ipſos Hebræos codices, dummodo auferantur puncta vocalia à Rabbinis appoſita; id enim ſi fiat, invenietur ſenſus quem LXX. poſuere interpretes & ſimul patefiet fucus & fraus Rabbinorum. Quod ſi quis neget Græcæ & poſtea Latinæ linguæ beneficio S. literarum cognitionem ad nos perveniſſe, oſtendat aliam linguam, viam & rationem, quam ſequamur & inſiſtamus ad eruendos S. literarum ſenſus. Stultum eſt ad linguam Hebræam provocare, cum ea perierit, & ſiqua ejus ſuperſint fragmenta, illa ipſa Græci & Latini ſermonis beneficio ad nos pervenerint. Si quis totum perambulet terrarum orbem & omnium gentium conſulat memorias, nullam omnino inveniet linguam, quæ ad tria, vel utplurimum quatuor conſervata ſit ſecula. Quod Serum, qui vulgo Sinæ dicuntur, jam per tot annorum millia ſubſiſtant

annales,

annales, id non linguæ, quæ æque apud illos ac apud alias gentes fluxa & instabilis fuit, sed characterum seu notarum factum est beneficio. Sola Græca & Latina linguæ hanc evasere calamitatem, quarum hæc bis mille annorum ætatem superat, altera trium fere millium memorias complectitur. Si duæ istæ tollantur linguæ, nullæ supererunt machinæ, quibus attingere possimus ea quæ priscis facta fuere temporibus. Nullus erit Hector aut Achilles, non Cæsar vel Alexander, nulla vel Moysis vel Salomonis fama, nullum vetus aut novum Testamentum, nullæ omnino artes aut scientiæ supererunt, nullæque rerum præteritarum memoriæ: peribunt omnia & mera succedet barbaries, cum soli sint Græci & Latini libri, quibus omnia hæc & continentur & propagantur. Tamdiu autem artes & scientiæ propagantur, quamdiu perstant linguæ & libri intelliguntur. Serum quidem seu Sinensium lingua non est perennis, notas tamen seu characteras, ut diximus, habent perennes, & intelligunt libros ante quinque fere annorum millia conscriptos, & hinc omnino factum, ut propter tam diuturnum & nunquam interruptum literarum usum, artes & scientiæ ad majus ab iis provectæ sint culmen, quam apud ullas alias gentes. Verum cum Sinensium characteres ad intellectum S. literarum nihil conferant, omnino nobis recurrendum ad Græcum & Latinum sermonem, qui si tollantur, jam quoque tolletur omnis rerum præteritarum scientia. Quapropter satis mirari nequeo, nostro hoc seculo reperiri nonnullos, qui spretis & contemptis iis linguis, quibus solis tota continetur antiquitatis historia, libenter pro illis substituant & obtrudant vernaculas suas, non barbaras tantum, sed & mox perituras. Dicunt nempe illi Græcos & Latinos scriptores magna jam ex parte contineri linguis vernaculis, utpote Germanice, Gallice & Anglice versos, ideoque tuto nos carere posse Græco & Latino sermone. Quid si versiones istæ minime fuerint bonæ? Ponamus tamen nostro hoc seculo

videri bonas, attamen ætatem non ferent, cum infinitis jam constet experimentis, versiones istas singulis renovari seculis, nec ullos esse perennes libros, nisi qui Latine scribuntur, cum cæteri, quibuscunque demum scribuntur linguis, vix uno alterove subsistant seculo. Laudandus idcirco Carolus Magnus, qui seu amore literarum, seu ut Romanorum potius quam barbarorum Rex crederetur, posthabitis Gothica, Saxonica, Francica, aliisque Teutonicæ linguæ dialectis, una cum imperio sermonem quoque adscivit Romanum, cui non in sacris modo, sed & in quibusvis aliis vitæ humanæ actibus locum adsignavit principem. Et sane si lingua non conservata fuisset Latina, ne Caroli quidem Magni superesset nomen. Omnia denique antiqua & vetusta jamdudum oblivioni tradita & profundis obruta fuissent tenebris, si Græca & Latina linguæ non essent superstites. Nulla est in Europa natio, quæ aliquid norit de rebus, quæ ante tria vel quatuor gesta fuere secula, nisi Latinæ linguæ beneficio. Sed neque Arabes quantumvis late pateant, & linguæ suæ fuerint satis studiosi, ullam antiquarum rerum habent peritiam, quam non è Græcorum hauserint libris. Ipsi quin etiam Indi, si quid de Alexandro sciant Magno, habent id ipsum ab Arabibus, qui tamen à Græcis ea se accepisse fatentur. Supersunt quidem toto oriente monumenta antiqua marmorea, vernaculis gentium inscripta literis, sed quæ nemo legere, nedum intelligere possit. Cum itaque luce meridiana clarius sit, solis libris Græcis & exinde factis Latinis totam veritatem & totam rerum antiquarum claudi & contineri scientiam, quænam dementia est ad Rabbinos divertere, qui ante pauca demum floruerunt secula, quique nullam aut rerum, aut verborum, aut historiarum habent peritiam, nisi quam à Græcis aut Latinis acceperunt, à quibus quotiescunque recedunt, tum demum nugas & portenta loquuntur. Hos tamen fere solos seculi nostri sequuntur Christiani, & sæpe quanto minus norunt, tanto magis admirantur. Cum vero

etiam

etiam isti, qui in Rabbinorum scriptis sunt versatissimi, videant nullis argumentis, aut antiquis testibus, posse fulciri Thalmudica commenta; eo prolapsi sunt insaniæ, ut ad futilissimas orales, ut vocantur, confugiant traditiones; Deum enim non loqui inquiunt, nisi per fauces Rabbinorum, iisque inseruisse omnem præteritarum & futurarum rerum peritiam, adeoque illos solos esse veritatis promos & condos, utpote quibus λόγια sua Deus commiserit, ac si de istis, à quibus omnis ablata est scientia, non autem de illis Hebræis, qui olim Deo placuere, accipienda essent isthæc Apostoli verba. Quid attinet memorare complures nostri & superioris seculi homines futili hac persuasione à Judæis deceptos, quos tamen postmodum, detectis istorum offuciis, credulitatis suæ puduerit? Testes sint Picus Mirandulanus, Reuchlinus & præcipue hujus discipulus Johannes Forsterus, cujus, siquis quam Hebraico quod Basileæ prodiit lexico perlegat præfationem, protinus cognoscet, quam ille magnifice de Judæis primo senserit, quantumque postea pœnituerit, ubi comperit, nullam lucem, nullamque omnino veram expositionem in Rabbinorum occurrere libris, illosque ut cæterarum rerum, ita linguæ quoque Hebraicæ penitus esse ignaros. Attamen vix minimam imposturarum & fraudum Judaicarum ille adsecutus est partem, feliciusque hac in parte se gessisset, si neglectis omnino Rabbinorum vocalibus punctis, Græcam secutus fuisset expositionem & ex illa Hebraicam conatus fuisset interpretari veritatem. Laudanda interim ejus est voluntas, & bene de se, & bene de Scripturis merebuntur, si qui ejus in contemnendis Rabbinis sequantur exemplum, & quam ille aut neglexit, aut potius non vidit insistant viam, ut nempe posthabitis vocalibus punctis, illos solum probent sensus, quos LXX. tradidere interpretes, & ad horum, non autem Rabbinorum, aut fallacium & lubricorum sensuum arbitrium exigant & exponant Hebraicarum vocum & phrasium potestatem &

& significationem. Quod si qui adeo obstinato & refractario sint ingenio, ut nec tam claris argumentis, nec tam certis cedant testimoniis, per me licet ut suis isti fruantur moribus: mihi quidem recta monenti, satis magno erit solatio, meruisse potius quam obtinuisse seculi suffragia & solis displicuisse indoctis.

AD

ISAACI VOSSII

AD

Iteratas P. SIMONII

OBJECTIONES RESPONSIO.

ISAACI VOSSII
AD
Iteratas P. Simonii Obiectiones Responsio.

Licet ea quæ ante quinquennium ſcripſi ſufficere P. Simonio debuiſſent, quia tamen ante paucos dies alter ejus de variis S. Scripturæ editionibus prodiit liber, quo non acquieſcere ſe meis teſtatur reſponſis, & nonnulla inſeruit, in quibus palam me erraſſe exiſtimat; operæ pretium fuerit ea expendere, ut æqui lectores, uter noſtrum rectius ſentiat, cognoſcant.

Primum itaque & præcipuum niſi fallor quod reprehendit cap. x, eſt illud, quod audacter affirmarim Judæos ſtudio & nequitia depravaſſe codices & Chronologiam ſacram, ut lucrarentur bis mille annos. Dicit hoc meum eſſe commentum; neque enim à vetuſtioribus Chriſtianis, licet iſtam codicum diſcrepantiam obſervarint, Judæos hoc crimine fuiſſe notatos. Verum etiamſi iſtud cenceſſerimus, cum & Auguſtinus palam profiteatur ignorare ſe hujus diſcrepantiæ cauſam, nihil tamen exin confici poſſit, niſi obſervatum quidem fuiſſe facinus hoc ab antiquis ſcriptoribus, verum illos facinoris ignoraſſe cauſam. Neque bona neque mala

semper opera simulac fiunt statim innotescunt. Seculis sæpe opus est antequam clarescant fraudes & emergat veritas. Non defuisse tamen etiam olim, qui depravationis hujus reos peragant Judæos, ex Juliano facile cognoscas Pomerio. Sed & ex illis quoque Judæis qui ad Christianos se contulerunt, uti ex Hieronymo à S. Fide & compluribus aliis idem satis intelligas. Plerique quoque Arabes hoc præcipue ad convincendos Judæos utuntur argumento. Sufficiant vel sola Abulpharaii verba quæ non pigebit integra, uti ea reddidit doctissimus Pokockius, adscribere; unde facile colligat P. Simonius non me unum esse, qui affirmarim depravatos à Judæis fuisse codices sacros. *Ab initio mundi usque ad Messiam secundum computum qui in manibus Judæorum est, anni sunt fere quatuor mille ducenti viginti. At secundum computum legis ex versione* LXX, *quæ in manibus Græcorum & reliquarum inter Christianos sectarum exceptis Syris, anni fere quinquies mille quingenti octoginta sex: deficiente computo priori à secundo annis mille trecentis septuaginta quinque: qui defectus adscribitur doctoribus Judæorum. Nam cum prænuntiatum esset in lege & prophetis de Messia, missum iri ipsum ultimis temporibus, nec aliud esset Rabbinis antiquioribus commentum quo Christum rejicerent, quam si hominum ætates, quibus dignosceretur mundi Epoche mutarent, subtraxerunt de vita Adami, donec nasceretur Seth, centum annos, eosque reliquæ ipsius vitæ addiderunt: idemque fecere in ritis reliquorum Adami filiorum usque Abrahamum; atque ita factum est ut indicet ipsorum computus manifestatum esse Christum millenario quinto, prope accedente ad medium annorum mundi, qui omnes secundum ipsos futuri sunt septies mille; dixeruntque, Nos adhuc in medio temporis sumus, & nondum adest tempus adventui Messiæ adsignatum. At computus* LXX *seniorum indicat manifestatum esse Christum millenario sexto, atque adfuisse tempus ipsius.*

Clara

Clara & manifesta hæc & talia nisi fallor, ut etiam cujusvis oculos animumque oportune feriant. Videamus nunc quid ad hæc P. Simonius; dicit quod meo meipsum jugulem gladio, cum ob res Chronologicas Judæos falsitatis reos facio, quandoquidem hodierna codicis Hebræi Chronologia Judæos longe magis urget, quam illa LXX interpetum agnoscere enim Judæos transiisse jam tempus adventus Messiæ, sed addunt illum propter eorum iniquitates non advenisse. Quis non miretur liberalitatem P. Simonii qui tanti roboris promittat argumentum ut eo omnes conficiat Judæos; quod tamen ipse paulo post velut nullius momenti & futile otiosi alicujus magistri commentum explodat? Ridet me quod dixerim à Judæis vaticinium hoc de duratione mundi Eliæ prophetæ attribui, cum tamen de eo antiqui non dubitarint Rabbini, & ne nunc quidem dubitent, dummodo & illius esse admittantur illa quæ sequuntur verba; *Sed propter peccata nostra præterierunt anni qui præterierunt.* In Thalmude prolixe narratur congressus Judæorum cum Hieronymo à Sancta Fide Rabbino Hispano, sed ante trecentos fere annos facto Christiano. Adfirmabat ille postrema hæc quæ attulimus verba, esse additionem magistrorum. Negabant Judæi, sed convicti, tum demum respondent; *Non certo constare an hic Elias sit propheta ille antiquus, an vero alius quidam Rabbi. Verisimili esse, fuisse alium Rabbi.* At vero P. Simonius in gratiam Judæorum ipsis Rabbinis Rabbinior, audacter affirmat hunc Eliam fuisse Rabbinum,& hac ratione destruit prophetiam ex qua multo fortuis paulo ante dicebat posse urgeri Judæos, quam ex Chronologia LXX interpretum. Sed sibi servet P. Simonius,sibi quoque servent Judæi quæ istiusmodi conditionibus ad roborandam fidem nostram largiuntur argumenta. Tuto tali beneficio carere possit Christiana respublica. Ἐχθρῶν ἄδωρα δῶρα.

Adjecta porro à Rabbinis fuisse ea quæ diximus verba, nemo qui aliquo prædictus sit judicio, negaverit ut puto.

Ipsa id satis testatur phrasis, cum Eliæ vaticinium Chaldæo, additamentum vero Hebræo sit expressum sermone. Totum quoque perit vaticinium, si postrema admittamus verba, ita enim fiet ut tempus legis non sit bis mille annorum sed quatuor millium.

Quam vero recenter hæc verba addita sint, satis intelligi potest ex alio Thalmudis loco ubi clausula hæc sic concipitur; *propter peccata nostra quæ multa sunt, prætérlapsi sunt ex iis anni septingenti quatuordecim.* Sed neque in scripto Hieronymi à S. Fide reperitur hoc additamentum, ut merito aliquis suspicari possit sero demum clausulam hanc fuisse assutam, & Judæos non admodum bona fide istam descripsisse disputationem. In hoc ipso vaticinio bis mille annos, qui dicuntur ante legem effluxisse, accipiendos esse monui de tempore quod à diluvio ad Moysem & legem latam intercessit. Non Apostolus tantum, sed & pleræque Orientis gentes, quæ aliquam diluvii habent cognitionem, sic loquuntur, mundi initium à diluvio arcessentes aut à Noacho, quem Adamum secundum aut absolute etiam Adamum appellant. Verum P. Simonius hæc tanquam frigida explodit, quia sensum habent & quidem valde bonum & veritati convenientem. Quid enim clarius eo, ab instaurato mundo & reparatione generis humani, id est à Noa usque ad legem sive Moysem numerari bis mille annos. A Moyse ad Christum iterum bis mille annis. A Christo usque ad consummationem seculorum totidem? P. Simonius qui nihil amat, nisi quod distortum sit, & cui solemne est prophetias in nihilum redigere; per legem dicit hic intelligi tempus istud quo Abrahamus relictis idolis ad veri dei cultum accessit. Pro Elia propheta substituit nugatorem aliquem Rabbinum. Hoc pacto subverso penitus vaticinio, ita ut neque principium, neque medium, neque finis ullam certam & determinatam habeant significationem: persuadere tamen conatur ad convincendam Judaicam Chronologiam

sese

sese mirificum conferre beneficium. Verum siquis Judæos hac ratione aggrediatur, ludibrio erit & nihil nisi risum referet, jubebuntque expectare, donec sextus exspirarit millenarius, præsertim si & clausula admittatur.

Quæ deinceps sequuntur legant qui velint, neque enim aliquid iis solidi subesse existimo. Nam quale est istud, quod & illos quoque codices, quibus LXX usi fuere interpretes, mutos fuisse adfirmet? Sed vero interpretes illi antiqui superstite etiamnum lingua Hebræa legere & intelligere mutos istos norant codices, quos hodierni Judæi nec legere, nec intelligere se posse unanimiter fatentur. Cap. XVI. dicit me fœde errasse in locis Justini Martyris aliorumque patrum, idque se alibi demonstrasse. Ubinam rogo? Somniabat profecto P. Simonius cum hæc scriberet.

Pergit dein eodem capite Rabbinicum distringere ensem; & me, licet non assuetum vanis & inanibus cedere minis, jamdudum latebras quærere affirmat; quia nempe dixi non recte locutum esse Hieronymum, cum LXX non prophetas, sed interpretes fuisse scribit. *Nam*, inquit, *Hieronymo optime vocis hujus proprietatem notam fuisse, quandoquidem animadvertit poetam Græcum à Paulo prophetam vocatum fuisse*, at vero Hieronymus hunc Pauli locum fuse explicans. Affirmat Epimenidem per illusionem & ironiam ab Apostolo vocari prophetam. Judicet ergo Simonius, egone, an vero ipse proprio seipsum jugulet gladio. Pergit tamen, *me ad objectiones nuperæ criticæ sacræ cuneos captantem ubique tergiversari.* Scio sit cuneus, sed quid sit cuneos captare, nescio an quisquam prophetes divinaverit.

Dicit postea; *se fuse ostendisse, quæ fuerit de præsenti negotio B. Hieronymi sententia, quæ Vossio latuit.* Sic loquitur. Sed valde mirabitur Vossius. si quidquam hac de re scripserit Simonius, quod Vossium latuerit. Dein carpit me ac si dixerim præcepta grammatica à Judæis

ante

ante sexcentos demum annos fuisse compilata, cum nongentis ut affirmat annis sint antiquiora. Verum nusquam tale quid dixi, sed puncta vocalia Judæorum non excedere sex seculorum ætatem pluribus in locis monui. Grammatica vero præcepta dixi ante undecim minimum secula fuisse introducta.

Quod autem scripsi in Ægypto Syriaque tempore Apostolorum solam linguam Græcam fuisse vernaculam; excipit P. Simonius; *Imo præter linguam Græcam in Ægypto audiebatur lingua Coptica, in Syria Syriaca & in Judæa Judaica seu Chaldæo Syriaca.* Fallitur P. Simonius, cum ne nomen quidem Copticæ linguæ exstiterit, antequam Arabes potirentur Ægypto. Ipsa quin etiam id satis testatur lingua, quæ tota ex Græco & Arabico conflata est sermone. Sed & tum quoque fallitur cum Judaicam à Syriaca distinguit, cum neutra Hierosolymis fuerit vernacula. Verum plura de his postea.

Negat P. Simonius risum se posse continere quod dixerim δευτερώσεων seu traditionum pleraque monumenta quibus usi fuere Judæi jam à temporibus Christi & diu antea, usque ad id tempus quo Hebraice scribere cœperunt; Græco fuisse concinnata sermone: sed per me licet ut quantum velit sibi placeat P. Simonius; caveat tamen ne intempestivo risu ipse fiat ridiculus. Debuisset ostendere, si non Græco, quo demum sermone conscriptus fuerit liber ille traditionum seu δευτερώσεων cujus mentionem facit Justinianus, cum in toto imperio Romano Græca, non ulla alia Judæorum vernacula fuerit lingua. Quocunque se vertat, nullum P. Simonius inveniet effugium, nisi ex oralibus, ut vocant, scriptum hoc compilatum fuisse dixerit traditionibus. Atqui istas merito explodunt prudentiores Rabbini, & liber Cozri plerasque orales periisse affirmat traditiones. Superest itaque, ut si quæ scriptæ extiterint traditiones, omnes ex Græco fuerint expressæ sermone. Et sane ecquis dubitet traditiones Hebraicas Hieronymi

ronymi in Geneſin & reliquos S. Scripturæ libros è Græco fuiſſe tranſlatas ſermone? Ipſum quoque δευτερώσεων nomen an non clare ſatis Græcam teſtatur ſcriptionem? Verum ut cognoſcamus quiſnam iſte δευτερώσεων ſeu traditionum fuerit collector, unde tam multa Origenes, Hieronymus & alii ex antiquis patribus hauſerunt; ſufficiat examinaſſe verba Juſtiniani, quæ non patiuntur ut primus traditionum diutius lateat compilator Aquila. Juſtinianus ergo novella CXLVI, poſtquam Judæis legendi in ſuis Synagogis verſionem Aquilæ conceſſit licentiam, ſine mora ſubjungit; τὴν δὲ παρ' αὐτοῖς λεγομένην δευτέρωσιν ἀπαγορεύομεν παντελῶς, ὡς ταῖς μὲν ἱεραῖς οὐ συναναλημμένην βίβλοις, οὐδὲ ἄνωθεν παραδεδομένην ἐκ τῶν προφητῶν, ἐξεύρεσιν δὲ οὖσαν ἀνδρῶν ἐκ μόνης λαλούντων τῆς γῆς καὶ θεῖον ἐν αὐτοῖς ἐχόντων οὐδ' ἕν. Antiquus harum Novellarum interpres δευτέρωσιν hoc in loco reddidit *ſecundam editionem*. Vulgo tamen hoc reprehendunt, ſed an ſatis bene, ipſi viderint. Secunda enim editio Aquilæ, quam Judæi κατ' ἀκρίβειαν factam contendebant, non tantum δευτέρα παράδοσις, ſed & δευτέρωσις vocabatur, ſcilicet ſecundum parœmiam δευτέρων ἀμεινόνων. Permittit itaque Juſtinianus ut Judæi in Synagogis legant primam Aquilæ tranſlationem non item ſecundam, utpote in qua omnia de Chriſto vaticinia penitus fierent irrita. Iſtam autem δευτέραν Aquilæ ἔκδοσιν dictam fuiſſe δευτέρωσιν, ſatis clare docet Anaſtaſius Sinaita in Ὁδηγῷ, addens illam continuiſſe τῆς ὀρθῆς τῶν ἑβδομήκοντα ἑρμηνευτῶν τὴν ἀναίρεσιν καὶ τοῦ θείου λόγου κατάλυσιν. Unde facile conficias recte vertiſſe veterem Novellarum interpretem, nec audiendos eſſe Druſium, Morinum & alios, qui id ipſum negant. Non eſt itaque dubitandum quin ſecunda Aquilæ editio dicta fuerit δευτέρωσις. Verum obſtat quod mox addit Juſtinianus, cum ſcribit iſtam δευτέρωσιν ſeu ſecundam editionem continuiſſe multas traditiones non ſcriptas, ſed ore tantum propagatas, & quod Anaſtaſius non uno loco Se-

veri.

veri monophyſitæ ſcriptum comparet δευτερώσει & traditionibus Aquilæ. Ut itaque totam rem conficiamus, neceſſum eſt ſecundam iſtam Aquilæ editionem, non tantum ſacrorum librorum continuiſſe verſionem, ſed & commentariis ſeu annotationibus margini adſcriptis fuiſſe inſtructam, ex Judæorum traditionibus ab eodem compilatis Aquila. Nec dubito quin magnam Hebraicarum traditionum partem exinde deſcripſerit Hieronymus. Iſtas vero Aquilæ traditiones Hebraice fuiſſe converſas & ex illis deſumtum & conformatum eſſe librum Miſna, licet ex iis quæ jam diximus ſatis verſimiliter colligi poſſit, ut tamen certius id ipſum cognoſcamus, hoc quoque addo. Poſt Moyſem & prophetas primas δευτερώσεις ſeu traditiones Judæi adſcribunt Rabbi Akibæ, ut non uno loco teſtatur Epiphanius. Sed & recentiores Rabbini unanimiter fatentur quicquid δευτερώσεων ſeu traditionum hodie ſupereſt, beneficio Rabbi Akibæ ad ſe perveniſſe. Ipſum quoque Miſnæ ſcriptum id ſatis declarat. At vero Aquilam proſelytum interpretem ſcripturæ & collectorem δευτερώσεων omnia à R. Akiba hauſiſſe neceſſe eſt, utpote cujus fuiſſe diſcipulum teſtatur Hieronymus ad Eſaiam cap. VIII. Ad compeſcendum P. Simonii hæc ut puto ſufficient riſum.

Nonnulla deinde S. Scripturæ profert loca, ut oſtendat B. Hieronymum aliquando bene, aliquando male LXX reprehendiſſe interpretes. Recte ab eo notatos exiſtimat in loco Eſaiæ cap. V. v. 17. ubi Judaicas Aquilæ & Symmachi ſecutus verſiones, dicit ſeſe neſcire quid ſibi voluerint LXX interpretes, cum pro agnis tauros, & pro advenis agnos poſuerint. Verum ipſe Hieronymus ſui immemor & ſeſe corrigens ſic tandem deſinit; *Pulchre juxta* LXX *direpti ſunt atque vaſtati & ducti in captivitatem quaſi tauri, de quibus dominus dixerat, tauri pingues obſiderunt me, ut loca taurorum occuparent agni.* Sed verba Græca ad verbum reddita ſic ſonant; *Paſcentur ſpoliati ut tauri; deſerta vero*

ro ereptorum agni comedent. Comminatur vero propheta Judæis, pinguia paſcua quæ ipſi eripuiſſent gentibus, reditura iterum ad gentes, quæ velut feroces tauri illa occupent; jejuna vero & deſerta loca ſimiliter erepta gentibus, & illa quoque reditura ad priores dominos & ceſſura lanigeris gregibus. Hebraica conveniunt præſertim ſi in voce כרבלם pro daleth ponatur aleph ut Capello placuit, quamvis & alterum retineri & ad idem reduci poſſit. מחם non ad radicem מח ſed ad כוח referendum. קלים ſunt *ἄρνες, βοσκήματα, θρέμματα*; à קול *τρέφειν, βόσκειν.*

In loco Eſaiæ qui occurrit Eſaiæ IX, dicit omnia aperta eſſe in verſione Aquilæ & Symmachi, quam ſecutus eſt Hieronymus, quum LXX interpretum verſio vix intelligi poſſit. Sed cum Hieronymus utriuſque verſionis ſententiam exponat, velim veritatis amantes ipſum adeant Hieronymum, ut videant quantum laboret, in emendo iſtorum verborum ſenſu, *primo tempore alleviata eſt terra Zabulon & terra Nephthalim, & noviſſimo aggravata eſt via maris trans Jordanem Galileæ gentium.* At vero quam pulchra & Evangelicæ hiſtoriæ conveniens ſit illa expoſitio, quam ad mentem LXX adfert interpretum, facile perſpiciet, qui bona à malis norit diſtinguere. Prudenter tamen fecit Hieronymus, quod in expungendo Galileæ nomine non ſecutus ſit Aquilam & Symmachum, rectius tamen facturus, ſi totum illorum contempſiſſet interpretamentum.

Quod recte LXX interpretes ab Hieronymo reprehendi exiſtimat Simonius, quum eodem cap. V. 6. dicit illos omiſiſſe quæ in Hebræo codice leguntur, & appoſuiſſe quæ non habentur, & tum quoque cum Hieronymo inſigniter fallitur. Quod enim in Hebræo eſt פלא יועץ אל id ipſum quam fideliſſime reddidere *μεγάλης βουλῆς ἄγγελος*, & ſic quoque vetus Latina verſio *magni conſilii angelus.*

Circa finem cap. x. apud Esaiam falsum esse dicit Hieronymus id quod LXX posuere, neque enim Rama, sed Gabaa fuisse civitatem Saulis. Sed omnino ipse errat Hieronymus, quando urbem Saulis putat esse epitheton τῦ Ῥάμμ, quippe urbs Saulis est periphrasis Gabaæ & cum sequentibus construi debet. Siquis existimet rectius interpretaturos fuisse si vertissent Gabaam Saulis, non recte sentiet, cum Græcus sermo non amet istud loquendi genus. Sed neque bene reddidissent, si *collem Saulis* posuissent, & collem pro urbe nominassent. Vana est itaque Hieronymi reprehensio. Contrarium huic commisit errorem, cum in Evangelio Rama non de urbe sed de excelso colle accipi debere contendit, qua ratione nobilis alias prophetia in nihilum pene redigitur.

Pergit P. Simonius & ostendere conatur Hieronymum de lingua LXX interpretum longe aliter sensisse, atque ipse sentiam, cum prorsus Græcam esse affirmavi. Ut hoc conficiat mirifico sane utitur argumento. Adfert enim locum ejus ex XIV. cap. commentariorum ad Esaiam, ubi scribit gioram, quod LXX habent interpretes, Hebræam seu Syriacam esse vocem, non Græcam, licet nonnulla sic existimarint, ac si ex γῆ & ὤρα id est φροντὶς seu sollicitudo esset conflata. Recte quidem Hieronymus Hebræam esse dicit hanc vocem, & perstringit eos qui Græcum huic adsignarent etymum, quod tamen peritiores non ab ὤρα φροντὶς, sed ab ὠρεῖν, φυλάττειν formabant, ac si γιώραι iidem fuissent qui γεωφύλακες. Sed quomodo P. Simonius exinde concludit versionem hanc non esse græcam? An quia in Evangeliis complura Hebræa occurrunt vocabula, ideo desinunt esse Græca? Si existimat rectius & Græce magis interpretaturos fuisse LXX, si προσήλυτον reddidissent, & tum quoque fallitur, nam neque προσήλυτος est satis Græcum, utpote à Judæis parum analogice formatum vocabulum. Præterea multo latius patet proselyti vox quam gioræ. Qui enim mixti essent

generis

generis & ex matre Judæa, patre vero gentili seu contra nascerentur, illi proprie dicebantur gioræ. Proselyti vero à Judæis dicebantur quotquot inter illos versabantur peregrini. Ex illis nascebantur gioræ. In tertia demum generatione civibus Judæis accensebantur. Quamvis ut plurimum proselyti seu πάροικοι cum circumcisione religionem quoque amplecterentur Judaicam, tamen etiamsi id non fieret, erant tamen proselyti, ut multis potest ostendi exemplis, cum vox hæc licet late admodum pateat, in legitima tamen significatione accepta, advenam seu peregrinum simpliciter notet.

In loco Esaiæ cap. IX. ubi legitur *mortem misit Dominus in Jacob*, & iterum cap. XXIV. cum dicit, *labefactum iri lateres & lapsurum murum*; quanto melior sit Græca versio quam istud quod ex Judaicis interpretibus reposuit Hieronymus, opus non est ut moneam, cum sequentia satis id ipsum ostendant.

Verba dein affert Hieronymi ex Josepho affirmantis LXX interpretes solos quinque Moysis libros Græce reddidisse. Sed nusquam hoc scripsit Josephus, verum ille legem tantum eos vertisse affirmat, quo nomine totam Hebræam scripturam intelligi adeo claris ostendimus argumentis, ut nihil quod opponat habeat P. Simonius. Quod vero subjungit mihique tribuit, ac si credam LXX. interpretes in libris obscurioribus, veluti Jobi & proverbiorum, magis accuratos se ostendere, id nunquam vel scripsi vel cogitavi, utpote qui certo sciam eos ubique optimorum interpretum adeo bene functos esse munere, ut si vel unum saltem qui non recte ab illis expressus sit reperturum se P. Simonius speret locum, frustra semper sit laboraturus etiam mille vixerit annis.

Ille quoque qui statim postea adducitur locus ex cap. XXVII. Ezechielis *filii Rhodiorum*, perperam ab Hieronymo reprehenditur. Dedan enim nullum hic potest habere locum, utpote de quo ejusdem capitis v. 20 agatur. Nul-

li præterea in Arabia elephantes, nec ullum Dedanitis cum Indis commercium. At vero ebur & eburna supellex, quæ à Rhodiis, qui tum Phœnicibus parebant, Tyrum deportabatur, illa non ex Indicis, sed ex Libycis erat dentibus. Neque enim aliud quam Libycum ebur antiquiores norant Græci. Rhodiorum autem quantum in Libyco littore olim fuerit commercium, vel exinde conjiciat aliquis, quod & ipsa quoque Pharus illorum fuerit tributaria insula, ut ex Ammiano cognoscas. Illuc enim ut nunc, ita quoque olim Libyes ebur venale deferebant. Recte itaque LXX interpretes. Sed & Hebræi codices initio Paralipomenon recte habent Rhodanim. Male vero in iisdem Hebræis codicibus x Genes. v. 4. Dodanim vocantur hæc Javanis posteritas, cum Rhodanim verum sit, uti etiam habet Samariticum exemplar.

Capite XXIV Numerorum in prophetia Balaami ubi Agag legitur pro Gog, & hoc quoque quam inepte factum sit satis ostendimus in appendice scripti de LXX interpretibus. Lectionem horum interpretum confirmat codex Samariticus. Perit prophetia si Agag legamus. Per Gog vero & Magog ut alibi, ita quoque hic intelligitur plenitudo gentium in Christum credentium.

Transeamus nunc ad XVIII caput, quo P. Simonius ea, quæ de ordine & constitutione hexaplorum & tetraplorum Origenis scripsi, conatur refellere. Monueram ut ab Epiphanio sibi ipsi contradicente & ab aliis qui eum secuti sunt sibi caveret; ille tamen neglecto salubri quod dederam consilio, dum erranti Epiphanio ejusque interpreti credit Petavio, mavult seipsum turpiter exponere, quam recte sentientibus suffragari. Ecquid enim clarius testimonio Eusebii in historia Ecclesiastica ubi de Origene agit, cum hexapla dicta esse affirmat, quod sex continerent versiones, tetrapla autem quod quatuor; Consulat ad illum locum præstantissimi viri Henrici Valesii annotata & desinat nugari. Nihil illum juvant schemata quæ apposuit Petavii, cujus sententiam merito explodit idem Valesius.

Ad sæpius dein iteratas P. Simonius relabitur ineptias, & Origenem ne per somnium quidem de Samaritico unquam cogitasse dicit codice, & mentitum fuisse Africanum, qui non uno in loco ætates Patriarcharum ex Samaritico codice prototypis Hebræorum literis exarato, fideliter se descripsisse testatur: cum teste Simonio, non ipsos codices, sed Græcam solum viderit versionem, de qua scilicet intelligi debeant pleraque patrum loca, quoties ad Samariticum remittunt exemplar. Siquis causam quærat quamobrem pulchra istiusmodi nugamenta commentus fuerit P. Simonius, nullam profecto aliam inveniet, nisi ut excluso Samaritico, sua concinnaret octapla. Eadem illam impulit ratio, ut quantumvis clara & manifesta sint verba Eusebii cum dicit Origenem sibi quoque comparasse ea Hebraica exemplaria, quæ prototypis Hebræorum essent descripta literis, negat tamen de Samariticis ea esse accipienda codicibus. Adeone ergo ineptus fuit Eusebius, ut postquam dixit Origenem Hebræam quoque addidicisse linguam, tanquam rem magnam addat, illum quoque Hebræum sibi comparasse exemplar ubique inter Judæos obvium? At vero si rectam sequamur interpretationem definit hæc balbuties: dicit enim Eusebius Origenem non contentum Hebræis codicibus quibus Judæi utuntur, comparasse sibi etiam exemplaria, quæ apud Samaritas prostarent. Nec contentum similiter sola LXX interpretum translatione, alias etiam investigasse versiones, quibus hexapla sua instrueret. Ut hæc tam manifesta eludat, mirifica sane comminiscitur P. Simonius; Origenem ne per somnium quidem unquam de Samaritico cogitasse exemplari; & tamen pagina sequenti contrarium dicit & fatetur Origeni non ignotum fuisse codicem Samariticum. Africanum mentitum esse cum toties ad antiquum & prototypis Hebræorum exaratum literis Samariticum provocat exemplar: hujus enim versionem Græcam tantum consuluisse, ac si illa versio Græca prototypo Samaritarum scripta esse potuerit cha-

charactere. Nequis autem miretur Africanum, virum Syriacæ, Chaldaicæ & Arabicæ linguæ peritissimum in dignoscendis literis turpiter adeo cæcutiisse, affirmat Paulo post eodem capite etiam Justinum Martyrem in dialogo contra Tryphonem adeo misere hallucinatum fuisse, ut versionem Græcam Aquilæ crediderit esse ipsissimum Hebræum exemplar. Sed mos scimus non Justinum, sed Simonium misere hallucinari & non intellexisse verba hujus Martyris. Verum & hoc quoque mirificum, Africanum quidem prototypas Hebræorum literas vocasse Samariticas, non item Origenem, utpote qui prototypas Hebræorum literas Judaicas esse affirmarit, si Eusebii verba ita ut Simonius vult accipiamus. Denique & hoc quoque quis expediat, Samariticum exemplar ut vocat Africanus vel versionem ut loquitur Simonius, habuisse quidem Africanum; Origenem vero, quem dilectum suum Africanus nominat filium non habuisse. Si quæras quorsum omnia istæc commenta, quorum ne unum quidem possit adstruere P. Simonius, ratio est manifesta, nempe ut evincat hexipla non à sex appellata fuisse versionibus, sed ea vere octapla fuisse, & sic dicta fuisse ab octo columellis, quas ipse semper columnellas vocat, ut hac scilicet ratione Samaritica exulet Scriptura. Sed profecto longe rectius fecerit P. Simonius, si missis tot errorum ambagibus, desinat vexare antiquorum patrum scripta, illosque admittat sensus, qui primo statim sese offerunt aspectu. Si enim singula persequi velimus, nullus erit ineptiarum modus. Nam quale est istud quod Africani verba decurtata, quæ mirifice torquere conatur, è Chronico producat Eusebii? Debuisset Syncellum consulere, qui integra verba & integros Africani profert sensus, quique passim Eusebium, quia id non fecit, reprehendit. Sed non videtur Syncellum vidisse P. Simonius, cum negat Africanum codices consuluisse Samariticos. Pejus etiamnum facit, si viderit & dissimulet.

Paulo

Paulo poſt dicit Aquilam ad amuſſim & longe melius quam cæteri interpretes Hebraica reddidiſſe. Ita quidem Judæi, nec tamen omnes: at vero nemo unquam hoc dixit Chriſtianus. De ordine vero & ratione quam in digerendis hexaplis & tetraplis tenuit Origenes, meliora & exactiora ſunt multo quæ H. Valeſius, quam quæ P. Simonius congeſſit.

Paulo poſt eadem pagina & ſequenti dicit Origenem ingens iſtud hexaplorum opus *ſub unam repræſentaſſe lineam.* Atqui cum opus iſtud Origenis dextra, ſiniſtra, ſurſum deorſum plurimis & pene infinitis conſtaret lineis, quomodo ſub una potuit conſpici linea? Auctor ſim P. Simonio ut pleraſque iſtas de hexaplis & tetraplis obſervationes mittat in crucem, ubi demum una & recta fiant linea.

De hodiernis, aut etiam illis verſionibus quæ ante non multa ſecula à Chriſtianis aut aliis fuere concinnatæ, per me licet ut P. Simonius ſentiat prout velit. Nihil illæ ad LXX interpretes & ne ad me quidem, qui ſolam illam quam & Chriſtus & Apoſtoli approbarunt & tradiderunt ſequor verſionem.

Excutiamus nunc ſequens opuſculum quod caſtigationes P. Simonii ad ſcriptum de Sibyllinis oraculis & vindicias ſimul priorum continet objectionum, ut cognoſcamus verumne ſit, quod ipſe adfirmat, ſcribere me de rebus parum mihi cognitis.

Ac primum quidem illud demiror quod cum ſibi ipſe non ſufficiat P. Simonius, & tam male ſe defendat, ut errores ſemper erroribus accumulet; alienæ tamen opem ferat nequitiæ & patrocinetur nebulonibus. In epiſtola præfixa ſcripto de Sibyllinis adduxi verba Hieronymi, ut opus non ſit ea hic repetere. Adduxi quoque verba ab iſtoc homine nequiter interpolata. Monui conſuluiſſe me complura exemplaria manu exarata, & in omnibus inveniſſe ſcripturam convenientem cum editis, niſi quod *appo-*

nuni habeant pro *appungunt*, quam vocem nuſquam vel apud Hieronymum, vel apud quemquam Latinum invenias ſcriptorem. Vociferatur hic Simonius me Sibylliſtam & falſificum, utpote qui doctiſſimi patris verba minime intellecta pervertam: quin & mendacem vocat, utpote qui neget in ullis probæ notæ ſic legi exemplaribus. Sed compeſcat bilem bonus Simonius, qui nulla vel bonæ vel malæ notæ unquam Hieronymi inſpexit exemplaria; ſi enim conſuluiſſet, etiam in iis eam quam diximus inveniſſet ſcripturam. Quia vero poſtulat, ut ſignificem, ubinam inveniantur iſti codices, & hoc quoque libenter expediam. In bibliotheca itaque Sereniſſimi noſtri Regis duos inveni codices qui ſcriptum iſtud Hieronymi de traditionibus contineant. Alterum exemplar exhibuit bibliotheca Collegii S. Trinitatis apud Cantabrigienſes. Inter meos vero libros habeo unum pervetuſtum, & alterum ab amico conceſſum, quod etiamnum penes me ſervo. In omnibus autem quos recenſui membranaceis libris *apponunt* non *appungunt* conſtanter ſcriptum inveni. Et tamen me falſarium vocat P. Simonius. Quærit quis ſenſus ex verbis Hieronymi erui poſſit, ſi iſtam ſequamur lectionem? Quamvis librorum ſcriptorum lectio melior ſit & magis Latina, tamen ſive hanc, ſive illam ſequaris, adeo planus eſt ſenſus, ut illum vel ſemifatui facile intelligant. Ad locum Geneſeos ubi Lothus dicitur inſcius cum ſuis concubuiſſe filiabus, dicit adſcriptam, appoſitam vel appictam fuiſſe hanc Rabbinicam annotationem, *quod rerum natura non permittat coire aliquem neſcientem.* Quis enim neſcit iſtiuſmodi difficultates paſſim moveri à Judæorum magiſtris, quas poſtmodum facile ſolvant, diſtinguendo inter ſobrios & ebrios, qualis erat Lothus? Velim nunc Simonius explicet ſenſum verborum Hieronymi, prout ab iſto depravata fuere nebulone, qui non dubitavit affirmare Hieronymum ibi mentionem facere punctorum irregularium, unde concludit ergo Hieronymo etiam nota fuiſſe regularia puncta. Indignatur

dignatur Simonius quod hominem iſtum nebulonem vocarim, ac ſi ſcelus ſit res quaſque propriis ſignare nominibus. Si bonus P. Simonius eſt patronus, tollat crimen, & ceſſabit approbrium. Fruſtra eſt cum dicit aliqua etiam puncta Hieronymo nota eſſe potuiſſe, oportet ut irregularium punctorum hoc in loco Hieronymum mentionem feciſſe oſtendat.

Quod Sibylliſtam me vocet, æquo id ſane fero animo, cum ſciam fuiſſe Chriſtianos, quos ſub hoc titulo traduxit Celſus. Rectius facturum me putat P, Simonius, ſi inter Chriſtianos & Judæos medius incedam, quia mediam in omnibus ipſe maxime probat & commendat viam. Auctor itaque eſt mihi, ut ad ſemirabbinorum tranſeam caſtra. Ni enim id faciam, futurum inquit ut rideant Semirabbini, ſi quando in meis legant ſcriptis ne ſex quidem effluxiſſe ſecula, ex quo primum uſurpari cœperint puncta Judæorum vocalia. Sed ego Semirabbinorum & Simonii riſum non moror. Dicit jam à nongentis annis uſurpata fuiſſe iſtæc puncta & teſtem affert R. Saadiam Gaon. Iſte autem Saadias floruiſſe dicitur anno 927 id eſt ante annos 756, quæ ſumma multum abeſt à nongentis annis. Libenter autem dederim iſtoc tempore innotuiſſe puncta Rabbinis, verum non id eſt quod quæritur, ſed quando puncta vocalia Scripturis apponi cœperint. Græci habuere accentus jam ante bis mille annos: nullum tamen invenias Græcum codicem, accentibus notatum, qui non mille annis ſit recentior. Arabes à quibus puncta ſua accepere Judæi, pluribus quam ducentis & quinquaginta annis habuere puncta & apices, priuſquam eæ Alcorano appingerentur. Ut itaque Simonius conficiat puncta iſtæc ante octo vel novem ſecula fuiſſe appoſita, oportet ut vel unum tantæ vetuſtatis oſtendat aut indicet exemplar. In ſola Sereniſſimæ Chriſtinæ Suedorum Reginæ bibliotheca, antequam ea Cardinali Mazarino & D. Gaulmino ſuos remitteret libros, plures quam ſeptingentos He-

braicos manu exaratos numeravi codices, præter Syriacos, Copticos, Samariticos & Arabicos. In tanta tamen libraria supellectili, nullos comparebat codex Hebraicus quadringentis aut ut plurimum quingentis vetustior annis cui puncta adscriberentur vocalia, uno excepto qui quod forma quadrata & in delicatiori esset exaratus membrana certissimo antiquitatis signo; contineret quidem vocales, sed alio annotatas attramento, fatentibus id ipsum Manasse ben Israel & aliis duobus Rabbinis, qui Antwerpiam spectatum venerant. Cum libri illi magna ex parte ad Illustrissimi Colberti migrarint bibliothecam, certus sum siqui aut ad hanc, aut etiam ad illam Seguierii, & ipsam libris Hebraicis instructissimam, sese conferant; facile mihi assensuros, dummodo in tractandis membranis non adeo rudes & parum fuerint exercitati in dignoscenda librorum scriptorum ætate non totis aberrent seculis. Accipiat hæc P. Simonius quomodocunque placuerit, rideat, indignetur, faciat quidquid velit; nunquam tamen ille codicem aliquem Hebræum vocalibus instructum inveniet, quem quinque esse antiquiorem seculis persuadeat antiquariis. Quamvis autem apud Arabas integro minimum seculo vocalium adscribendarum sit antiquior ratio, nulli tamen reperiuntur Alcorani signis instructi vocalibus, qui sexcentorum excedant annorum ætatem.

Pergit dein cavillari Simonius & verba mea pervertit, ac si puncta Hebræorum ex officina Bombergi primum prodiisse scripsissim. Quin & fabellas plusquam Rabbinicas me fingere affirmat, quod scripserim Danielim Bombergum, in finienda ut ipse sperabat Masora, & alendis aliquot Judæorum centuriis, dilapidasse partrimonium suum. Verissima tamen hæc esse optime norunt Judæi Veneti, qui etiam ædes Bombergianas ostendunt & loca ubi convenire soleret senatus Rabbinicus ex variis orbis locis convocatus præsidente Jacobo Chaim Afro Tunetano. Rideat P. Simonius

istas

istas ædes perinde ac ædiculas LXX interpretum in Pharo, temperasset tamen ab inepto risu si Leonem Juda Mutinensem hæc coram referentem audisset. De impensis autem in edendis majoribus bibliis à Bombergo factis & immensis opibus quas in alenda tam numerosa Rabbinorum multitudine prodegerit, Præsertim postquam relicto præceptore suo Felice pratensi Judæorum factus est præda, licet multa scitu digna cognoverim ab avunculo Junio, cujus atavus erat D. Bombergus, libens tamen illa prætermittam, sufficient enim verba Scaligeri è Scaligerianis, *Bombergue qui estoit d' Anvers, & duquel le fils est venu a Venise, & la a tout consomme son bien, a si bien imprime les livres Hebreux! les Juifs corrigeoient & præsidebant a l'imprimerie. Il a imprimè des livres pour plus de quatre millions d'or. Il a imprime tant de belles bibles avec les Rabbins, trois foix le Talmud tout entier,* &c.

Dixeram ex Ignatii epistola ad Philâdelphenses clare satis ostendi posse tempus quo primum Hebraicæ corrumpi cœperint scripturæ. Ridet & negat hæc P. Simonius & ipsissima ut jactat producit Ignatii verba, nihilque eorum quæ dixi iis contineri affirmat. Sed vero ego supinitatem miror Simonii, qui cum criticum se profiteatur pro vero & genuino Ignatio, spurii adducat verba Ignatii, è quibus tamen sensum conatur exsculpere legitimum. Ut itaque cognoscam quam turpiter errarit, ipsa adscribam Ignatii verba; παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς μηδὲν κατ' ἐριθείαν πράσσειν, ἀλλὰ κατὰ χριστομαθίαν, ἐπεὶ ἤκυσα τινῶν λεγόντων, ὅτι ἐὰν μὴ ἐν τοῖς ἀρχαίοις εὕρω, ἐν τῷ διαγγελίῳ ὐ πιστεύω· καὶ λέγοντος μου αὐτοῖς, ὅτι γέγραπται, ἀπεκρίθησάν μοι, ὅτι πρόκειται· ἐμοὶ δὲ ἀρχεῖα ἐστιν Ἰησῦς χριστός· τὰ ἄρθικτα ἀρχεῖα ὁ σταυρὸς αὐτῦ καὶ ὁ θάνατος, καὶ ἡ ἀνάστασις αὐτῦ, καὶ ἡ πίστις ἡ δι' αὐτῦ. Hæc sunt sincera Ignatii verba, prout concipiuntur in Florentino codice, nec quidquam in illis mutandum. Ἀρχαίοις enim ut recte exponit Hesychius est τοῖς ἐξ ἀρχῆς παραδεδομένοις. Sed & recte se habet πρόκειται, quod παράκειται interpretatur

 idem

idem Hesychius. Ut tamen plenius verba Ignatii intelligantur, & ut sciamus quam rationem in disputationibus cum Judæis & ipse & alii Christianorum tenuerint, operæpretium erit de acceptione hujus vocabuli pauca præmittere. Græcæ LXX interpretum versioni in iis voluminibus, quæ in Alexandrinam relata fuere bibliothecam, accessisse quoque Hebraica omnino constat. Quin ad illorum exemplum constructa fuerint complura exemplaria in quibus Græca & Hebræa junctim prostarent, quæque in Synagogis diu etiam ante tempora Christi legerentur, de eo quoque nulla omnino ut dubitemus est causa. Jam vero quod vulgo, quamvis non satis Latine *textum* seu *contextum* vocant, id à Græcis passim dici τὸ κείμενον, & hoc quoque notum est satis. Verum in eo dissentiebant Judæi à Christianis, quod illis τὸ κείμενον absolute positum Hebræi codicis verba significet, & κεῖται idem illis sit quod γέγραπται. At vero apud Philonem & Græcos patres τὸ κείμενον notat verba LXX interpretum, utpote ejusdem auctoritatis & prorsus ἰσοδυναμοῦντα Scripturæ Hebraicæ. Judæi quibuscum hic disputat Ignatius id ipsum negabant, dicentes οὐ κεῖται, οὐ γέγραπται, ἀλλὰ πρόκειται. Sive autem πρόκειται accipias pro παράκειται ut Hesychius; sive notiori significatione de re vulgo ubique obvia & omnium oculis exposita; idem manet sensus, cum manifestum sit agi hic de versione LXX interpretum. Apud Epiphanium ubi de lemnisco loquitur eadem ratione vox πρόκειται accipitur de versione Aquilæ, neque enim audiendus doctissimus Valesius, qui παράκειται legendum censet. Προκείμεναι enim γραφαὶ sunt libri omnibus usitati & omnium oculis expositi uti LXX interpretum versio Christianis, Aquilæ vero Judæis. Sensus autem verborum Ignatii est planissimus. Rogat Philadelphenses nequid agant per contentionem, sed in omnibus Christi doctrinam sequantur. Audivisse enim se quosdam dicentes, nisi ea quæ in Evangelio posita sunt inveniantur etiam in antiquis, id est Hebræis exemplaribus, sese nolle credere

dere Evangelio. Respondet Ignatius scripta esse, eademque quæ in Evangelio, inveniri quoque in antiquis exemplaribus. Negabant Judæi dicentes in Hebræis non legi, sed tantum in adjacente versione: vel si alteram sequaris expositionem, vulgo quidem legi, non autem in antiquis. Illis autem respondet Ignatius, sibi pro incorruptis & inviolatis archivis seu exemplaribus antiquis esse Jesum Christum. Illi, velut summo Sacerdoti, credendum potius quam aliis Sacerdotibus. Ipsi commissa esse Sancta Sanctorum & arcana Dei. Ipsum esse portam patris per quam ingrediantur patriarchæ, prophetæ, apostoli & ecclesia. Evangelio itaque præcipue credendum, utpote per quod veteribus non tantum credamus Scripturis, sed & vitæ æternæ fiamus participes. Omnia denique bona esse, si fides nostra conjuncta sit cum caritate. De loco Ignatii hæc dicta sufficiant; quæ ideo lubentius monui, ut videant nostri seculi homines quam diversa primorum Christianorum fuerit ratio, si cum Judæis congrederentur. In interpretandis Scripturis suprema illis lex erat Christus. Solas quas LXX interpretes & postea Christus & Apostoli tradidissent & commendassent admittebant Scripturas, Has solas sinceras, incorruptas & illabatas esse affirmabant. Non Hebraica quam primus Hieronymus introduxit, sed Evangelica ubique audiebatur & personabat veritas. Nostro vero seculo ubique fere exulat hæc veritas: & cum olim Veteri Testamento crederetur propter Novum, nunc Novo non creditur, nisi quatenus cum litera convenit mortua, tradita nobis ab inimicis Evangelii. Ne ipsum quidem Christum loquentem admittimus, nisi per os loquatur Rabbinorum. Sed redeamus ad P. Simonium.

Is itaque postquam multum se torsit in exponendo spurii Ignatii loco ad Eram se confert Hispanicam, & quamvis nihil habeat quod iis quæ scripsi opponat, quærit tamen ex quo Sibyllino hauserim oraculo Judæos credere Messiam peregrinum sen proselytum fore. Miror P. Simonium

monium nescire id quod omnes quotquot toto reperiuntur orbe sciunt & fatentur Judæi, quodque ex ipsis quoque Sacris clare adeo cognoscitur literis. An non Ægyptiacæ servitutis tempore omnes Hebræi erant peregrini, proselyti seu gerim? Si quis dubitet, audiat vel ipsum Deum loquentem, cum alibi, tum Exod. 22. 21. ubi LXX, προσήλυτον οὐ κακώσετε, ἦτε γὰρ προσήλυτοι ἐν γῇ Αἰγύπτῳ. *Ne affligite proselytum, nam & vos fuistis proselyti in Ægypto.* Quomodo fieri potest ut nunc toto orbe dispersi Judæi, non sint peregrini, proselyti seu gerim? Quomodo inter illos nasci potest Messias, qui & ipse non sit peregrinus aut proselytus? Affirmant Rabbini etiam siqui Judæi Hierosolymis vivant, esse tamen peregrinos etiam in propria patria, nec cessaturum eorum exilium ante adventum Messiæ. Nihil juvat Simonium quod dicit Judæos unanimiter credere Messiam fore Judæum ex Judæis, non peregrinum aut proselytum. Cum enim etiam veri Judæi hoc tempore sint ubique peregrini & proselyti, necessum est talem quoque fore quicunque inter illos prodeat Messias. Itaque nihil aliud inde confici potest, nisi Messiam fore quidem proselytum, sed non proselytum proselytorum. Attamen neque in hoc consentiunt Judæi, cum ut recte monet P. Simonius quosvis sibi faventes parati sint pro Messia agnoscere. Vidi pauperes è Polonia Judæos qui stipem porrigentes Messiæ nomine salutarent. Quamvis autem major Judæorum pars è Davidica stirpe Messiam proditurum existiment, attamen novi qui & hoc quoque negarent. Memini Manasiem ben Israel quod uxorem duxisset cujus atavus fuisset Don Isaac Abrabanel, qui genus suum referebat ad Davidem regem, præsentibus multis affirmasse ex hoc conjugio proditurum Messiam; cui mox alter Judæus Maurus, posse id fieri respondit; Si enim Dominus Deus è lapide possit suscitare filios Abrahæ teste Thalmude, quidni etiam possit efficere ut è cucurbita nascatur Messias. Sed Manasses illum

nebu-

nebulonem vocabat quod verba Evangelii Thalmudi affingeret. Iste tamen Maurus perstabat posse è lapide Messiam nasci secundum Thalmudem.

Paulo post dicit Simonius Hegiram non Hebraicam, sed vero Arabicam esse vocem; sed fallitur cum æque Hebræa sit ac Arabica. Ut enim apud Græcos & alias gentes, ita quoque apud Hebræos & Arabas, eadem vox fugam, exilium & peregrinationem significat.

In illis quæ deinceps sequuntur valde sibi placet & sibi applaudit P. Simonius. Elegantias & venustates promit mirificas, sed quas sine periculo & invidia cujusquam intactas & illibatas solus possideat. Dicit me velle canonem Scripturæ novis locupletare prophetis. Comparat me cum Postello, homine non satis sani sincipitis, sic tamen ut illum longe oculatiorem nugatorem, quam egomet sim, fuisse affirmet. Dicit me LXXII & magno aliorum prophetarum stipatum agmine jamjam ad fundenda me accingere oracula. Ego vero licet propheta aut vates non sim, si tamen ad vaticinandum compellar, ausim affirmare P. Simonium, nisi stylum vertat, solis semper placiturum semidoctis.

Multa dein congerit de apocryphis & millies dicta repetit, eorum vero quæ ad rem pertineant, cavet sibi quam diligentissime. Quæstio est qua ratione libri sacri, reconditi, & non omnium usui expositi, cum prius apocryphi dicerentur; postea factum sit ut hæc vox in pravam detorta fuerit significationem, ita ut apocryphi habiti fuerint pro spuriis aut dubiæ fidei libris. Cum ne unus quidem usque ad tempora Aquilæ ex quocunque scriptore produci possit locus in quo vox hæc in bonam non accipiatur partem, dixi manifeste exinde colligi posse Judæos fuisse, qui novam vocis hujus expositionem fabricarint, eo nempe consilio ut destruerent auctoritatem librorum qui Vetus Testamentum cum Evangeliis connectunt, & simul illorum in quibus adventus Christi clarius quam ab antiquis annunciaretur.

tiaretur

tiaretur prophetis. Tacet hic P. Simonius & cum nihil habeat quod possit reponere, quærit tamen unde istas hauserim ineptias, seu ut ipse loquitur *coglionerie*. Satis quidem verniliter, verum, ut puto, loco non satis convenienti. Ne itaque gratum & amicum P. Simonio vocabulum tam alieno & inconspicuo positum pereat in loco, auctor sim ut ad frontes & titulos suorum id transferat librorum, id enim si fiat, omnia recte & significanter se habebunt.

Quæ deinceps habet P. Simonius talia sunt ut nihil omnino ex illis erui possit, nisi id unum Simonium parum acrem esse disputatorem. Dicit scribas qui res Hebræorum chartis committerent, & plerosque magni Synedrii assessores prophetas fuisse & à spiritu sancto afflatos. Cur ergo negat tales quoque fuisse LXX interpretes? Quod addit *sed non fatidicos*, id rectius abesset, neque enim sic Christiani loquuntur. Quod vero non uno scribit in loco, auctorem me esse ut in Ecclesiis posthac libri legantur Sibyllini & canonicis annumerentur scripturis, id nusquam dixi. Magnæ quidem auctoritatis in primitiva ecclesia erant illi libri, cum & ab ipso commendata Apostolo fuerit eorum lectio, sed non inde sequitur esse Canonicos. Verum negat id ipsum Simonius & mentitum fuisse existimat Clementem cum dicit Paulum ad Sibyllæ & Hystaspis libros, unde futurum Christi cognoscant adventum remisisse Christianos. Vafros enim, id est subdolos & malitiosos priscos fuisse dicit patres & imprimis Clementem Alexandrinum, si quando cum Judæis & gentilibus disputarent. At sic melius Judæi & gentiles quam Christiani loquantur. Addit Clementem non esse errorum immunem. Scio quidem non deesse alios qui similiter sentiant. Ostendendum illum errasse vel mentitum esse cum affirmat Apostolum commendasse lectionem Sibyllinorum & Hystaspis. Interim colligantur errores Clementis. Id si fiat, ausim de plano affirmare illum ne in omnibus quidem toties errasse operibus, quoties vel in uno P. Simonius erraverit capite.

Iterum

Iterum ad Poſtellum & neſcio quas aliorum me relegat ineptias, ac ſi non ſufficiant Simonianæ. Multa dein habet de canonicis, apocryphis & hagiographis ſcripturis, quæ ſiquis excutiat, nullum tamen laboris & patientiæ ſeu fructum ſeu mercedem referet. Multos quidem citat tanquam teſtes, & ſane potuiſſet etiam centies plures producere, ſed nihil ad inſtitutum facientes, cum omnes Aquila ſint poſteriores. Debuiſſet vel unum aliquod ex antiquioribus Judæis vel Chriſtianis depromere teſtimonium, quo iſta Scripturarum diviſio quam commentus eſt Aquila, aut qui ejus ætate vixere Judæi, aliqua ſaltem ex parte confirmaretur. Verum ne unum quidem in illis invenias, qui vel canonicorum S. Scripturæ librorum, vel hagiographorum vel etiam apocryphorum eo quo vulgo exponunt ſenſu, fecerit mentionem. Altum apud omnes ſilentium, unde clare ſatis cognoſcas Aquilam primum fuiſſe qui diviſionem iſtam introduxerit, quem temere ſecuti ſunt non verpi tantum doctores, quos P. Simonius ſatis inepte recutitos vocat, ſed & multi è Chriſtianis. Quod dein Sixti Senenſis probet ſententiam dividentis S. Scripturas in libros protocanonicos & deuterocanonicos, nec in eo viros doctos conſentientes habebit, qui merito iſtiuſmodi contra uſum & naturam linguæ Græcæ conficta explodunt vocabula. Rectius multo faciemus ſi ab omnibus iſtiuſmodi abſtineamus diviſionibus & primorum Chriſtianorum & Judæorum veterum ſequamur exemplum, non Aquilam & Judæos poſteriores, qui ſolis Hebraicis totam Scripturam includunt libris: quorum ſi admittamus decreta, jam ne Evangelia quidem, præcipua Sacrarum literarum pars, & velut Sacri operis complementum & apex, libris erunt annumeranda canonicis. Sed negant quidam Evangelia ad vetus pertinere teſtamentum. Verum non ſunt Chriſtiani qui jubentibus Judæis Vetus à Novo avelli patiuntur teſtamento, cum prioris veritas & auctoritas tota pendeat ab Evangeliis. De intermediis libris, ſatis jam diximus.

In emendando gemino Hieronymi loco, ubi libros Tobiæ & Judithæ inter hagiographa ab Hebræis recenseri scribit, ne in hoc quidem eruditorum suffragio donabitur P. Simonius. Putat nempe *hagiographa* istis in locis mutandum esse in *apocrypha*. Sed profecto criticæ periti norunt notiora vocabula à librariis non permutari ignotioribus. Si omnia quotquot reperiuntur antiqua consulat exemplaria ubique conspirantem cum vulgatis libris lectionem inveniet. Itaque manifestum est ineptam istam hagiographorum vocem latius apud Judæos interpretes patuisse, quam canonicorum, ut ipsi loquebantur, librorum appellationem, & duplicis apud illos generis fuisse hagiographa, alia quidem canonica, alia vero extra canonem, seu ἀκανόνιστα.

Pergit Simonius me non contentum novos procudere prophetas, novum etiam librorum S. Scripturæ velle introducere ordinem, utpote qui ex uno quinque faciam Moysis volumina. Pentateuchum nempe seu quinque libros Moysis totidem appellavi volumina. Ipse vero hoc negat, nam quinque istæc volumina, unum tantum affirmat constituere volumen, quia hodierni in suis synagogis Judæi uno volumine omnes describunt Moysis libros. Quid si omnes S. Scripturæ libri ad unum redigantur volumen, ideone plura desinent constituere volumina? Quin & Christi ætate idem factum fuisse censet P. Simonius, ut scilicet uno volumine totus describeretur pentateuchus. Verum contrarium liquet ex historia Aristeæ cum pluribus voluminibus legem descriptam fuisse docet. Cum infiniti supersint libri in volumina distincti, vel unum in tota antiquitate ostendatur volumen, quod ad tantam excrescat molem, ut vel dimidiam librorum Moysis partem exæquet. An soli Hebræi justam voluminum ignorarunt mensuram? Adeone illi insaniverunt, ut sibi tam prolixa & enormia construerent volumina, quæ nec manu teneri, nec mento ut solebant subjici, & exigente ut sæpe

fit

ſit neceſſitate, tota tamen in quantumvis longa explicari non poſſint porticu? Qualia fere ſunt iſtæc quæ in Judæorum vulgo viſuntur ſynagogis, ad pompam potius & ſtultam oſtentationem, quam ad aliquem parata uſum, cum tantæ ſint vaſtitatis, ut à duobus vix geſtentur hominibus, aperiantur niſi à multis, legantur vero à nullis? Sed profecto quid verbis opus, cum omnis ætas & omnia ſecula, non unum, ſed quinque ſemper Moyſis agnoverit volumina.

Dixeram Judæos Danielem non agnoſcere pro propheta. Reponit Simonius; *Quaſi vero Judæi non æque fidem adhibeant Danielis de Meſſia vaticiniis, ac Chriſtiani.* Profecto ſi hoc verum eſſet, non eſſent Judæi. At vero illos negare Danielem fuiſſe prophetam, Hieronymus, Theodoretus & complures alii teſtantur. Quod ſi illis non credat, ipſis ſaltem credat Judæis, paſſim id affirmantibus. In Thalmude ſcripto de ſynedrio movetur quæſtio qui fieri potuerit, ut Daniel, qui non fuit propheta, viderit tamen ea, quæ nec Haggæus, nec Zacharias, nec Malachias viderent. Si quis ridere velit, legat ſequentia, ut ſciat quo pacto hic ſe expediant Rabbini. Felicius hanc quæſtionem ſolvebat Montabeus Judæus, affirmans Danielem eadem prorſus ratione illa quæ ſcribit vidiſſe, atque aſinam Balaami, cernentem ea, quæ ipſe non videret Balaamus.

De chetubim opus non eſt ut Simonius moneat. Scimus nos Judæos ſimul flare & ſorbere didiciſſe, norunt atrum albo permutare ſi res poſtulet. Viliſſimos & famoſos ſæpe ſic vocant libellos. Nec hoc tantum ſeculo, ſed & olim quoque hoc iis ſolemne fuiſſe, ſatis nos docet Epiphanius ubi de Nazarenis agit, cum ſcribit libros hagiographos à Judæis etiam appellari γραφεῖα, voce quidem inepta & ab Aquila, ut puto, conficta; ſed quæ tamen clare oſtendat, quo honore & titulo Danielis proſecuti fuerint prophetias, ſcriptiunculas eas appellantes, & ne dignas quidem librorum nomine.

Cum ironiis valde delectetur P. Simonius dicit dein me ex Rabbinista factum esse doctorem Thalmudicum, quia nempe dixi in Thalmude sæpius occurrere; *bonum est ut evellatur litera de lege, & ut sanctificetur nomen domini.* Ipse ex libro qui continet colloquium regis Gazariæ & Judæi, dictum hoc sic interpretatur, non licitum fuisse cuilibet è plebe verba Scripturæ immutare, sed solis magni Synedrii assessoribus, *quia scilicet non unius Mosis fuit sanctiones condere, sed & aliorum quoque prophetarum, sacerdotum & judicum, quibus idem spiritus dei interfuit.* Licet R. Chaia filius Aba, & R. Jochanan, & alii qui in Thalmude hoc loco nominantur non fuerint prophetæ, libenter tamen acquiesco, cum verbis tam claris & perspicuis ultro quod petam concedat Simonius. Verum illa quæ sequuntur mirabor si vel ipse possit explicare P. Simonius; *Is est nisi fallor genuinus doctrinæ Thalmudicæ sensus quæ in eversionem verborum contextus sacri trahi non potest, cum de tollenda litera imo dictione nec non sententia aliqua inter explicandum contextum illum agatur, minime vero de mutandis eradendisque ejusdem contextus literis aut dictionibus.*

Quod subjungit P. Simonius me omnia quæ Rabbinologiam sapiunt mutuatum esse à Morino, meque totum à Morino pendere; id quam verum sit, judicent illi, qui utriusque nostrum scripta legunt. Quin & Simium ejus alibi me appellat, quia nempe valde probo, cum alia quædam, tum præcipue illa, quæ de ætate & literatura Rabbinorum scripsit Morinus, cujus obtrectator perpetuus est P. Simonius, rectius longe facturus, si & ipse hujus fiat Simius.

Ut evincat LXX interpretes ignaros fuisse linguæ Hebraicæ, profert testimonium Ludovici Capelli, existimantis, ut ipse affirmat, linguam Hebræam deperditam fuisse in captivitate Babylonica totis ducentis ante LXX interpretes annis. Sed vero ex Esdra & Nehemia contrarium

patet.

patet. Post mortem vero horum statim periisse linguam, qui fieri potest, cum Judæi integra fruerentur libertate, & nullis aliis miscerentur gentibus? Stetit illorum respublica usque ad tempora Alexandri magni. Sed neque illius tempestate aliqua accidere potuit mutatio, cum omnia salva & integra Judæis permiserit, contentus modico tributo. Si quis recte calculum ponat, velit nolit fateatur necesse est, non potuisse insigniter mutari linguam ante Olympiadis CXVII annum primum, quando nempe à Ptolemæo Lagi filio dolo capta fuere Hierosolyma. Cum vero viginti septem annis postea Sacræ literæ à LXX in Græcum fuerint conversæ sermonem, necesse est brevi hoc spatio totam interiisse Hebræam linguam, quod nemo prudens ut existimo facile admiserit, præsertim cum sesquiseculo pene postea usitatam etiamnum fuisse eam linguam constet ex Josepho scripto de Machabæis, ubi mater filios suos Hebraice alloquitur.

Profert dein verba mea P. Simonius, & dicit quot verba, totidem quoque illa continere commenta. Sed malim ea quæ scripsi in meis legi libris, quam uti ab illo truncata producuntur, ac si dixissem in Synagogis lectam fuisse versionem Græcam, antequam illa extaret. Istis tamen ita mutilatis verbis recte subjungit; *Ante conditam LXX Seniorum versionem ab Esdræ temporibus constat non aliam in Judæorum Synagogis lectam fuisse scripturam, quam contextum Hebraicum.* Libenter hæc admitto, sed si hæc ita sese habeant, quomodo verum esse potest id quod paulo ante affirmavit P. Simonius, linguam Hebræam periisse pluribus quam ducentis ante LXX interpretes annis?

Videamus nunc num in sequentibus dum mea ut vocat figmenta convellere conatur fortius & felicius se gerat P. Simonius. Dixeram tempore Christi, & ante, & postea in omnibus Judæorum Synagogis toto Romano orbe dispersis, solam lectam fuisse LXX interpretum versionem, etiam in ipsis Hierosolymis. Quid adhæc P. Simonius? Nullo

omnino

omnino teste, licet ad me provocet, qui nunquam tale quid somniavi, affirmat Fl. Josephum legem Moysis in Synagoga Hebraice interpretatum fuisse. Quin & Historiam belli Judaici, antequam Græce ederet, Hebraice conscripsisse, id est Syriace, ut vult P. Simonius. Syrorum quidem passim occurrit mentio, sed vero tempore Apostolorum & Josephi, qui in imperio Romano linguæ meminerit Syriacæ, invenias neminem. Ut in tota ditione Romana, ita quoque in Syria Palæstina, Græca erat vernacula lingua. Esto ut non admodum ea fuerit pura, cum multis jam ab antiquo permixta esset Chaldaicis, Arabicis & Romanis vocabulis, non tamen propterea desinebat esse Græca. Josephum vero spurio hoc & impuro sermone & lingua hybrida istam conscripsisse historiam, nemo sanæ mentis dixerit. An ergo mentitus Josephus? Et hoc quoque futile. Mentem Josephi nec P. Simonius, nec interpretes intellexerunt. Verba ejus initio belli Judaici hæc sunt; Προὐθέμην ἐγὼ τοῖς κατὰ τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν Ἑλλάδι γλώσσῃ μεταβαλὼν ἃ τοῖς ἄνω βαρβάροις τῇ πατρίῳ συντάξας ἀνέπεμψα πρότερον ἀφηγήσασθαι. Ineptissime hæc reddidere interpretes, ac si οἱ ἄνω βάρβαροι sint barbari qui retro fuerunt, & Josephus in usum jam olim defunctorum istam condidisset historiam. Οἱ ἄνω βάρβαροι sunt superioris continentis barbari, Judæi nempe qui extra Romanum viverent imperium. Sic ὁ ἄνω βασιλεὺς vocatur rex Persarum seu Parthorum. Αἱ ἄνω ἐπαρχίαι provinciæ quæ longius absunt à mari, ut αἱ κάτω mari propiores. Itaque ἡ κάτω Συρία est Syria mari Mediterraneo vicina, ἡ ἄνω vero superior, sive Assyria & Babylon. Jam olim ad Melam hæc monuimus. Dicit ergo Josephus sese antequam bellum Judaicum Græco scriberet sermone, eandem historiam patria id est Chaldaica tradidisse lingua, in usum illorum barbarorum, qui extra fines Romani imperii trans Eufratem viverent, utpote qui excusso jamdudum Græcorum jugo, avitam fere conservassent linguam. Neque enim unquam in partibus trans Euphratem

tam

tam altas Græcorum principatus egit radices, ut etiam eorum ibi prævaluerit lingua. Clarum est itaque Josephum libros de bello Judaico quos Hebraice edidit, non scripsisse Judæis in orbe Romano viventibus, sed vero Trans-Euphratensibus Parthicæ ditioni obnoxiis, Chaldaice quidem, non item Græce peritis. Aperit dein causam quamobrem id fecerit: ut nempe cognoscant, quanta mala Judæis Hierosolymitanis illorum evenissent culpa. In suscipiendo infelici hoc contra Romanos bello præsto sibi affutura speraverant auxilia Judæorum, qui extra Romanum viverent imperium, nec eos solum qui Parthico subessent regno, sed & quotquot inter remotiores agerent Arabes simul ad arma consurrecturos certo sibi promiserant. Quid vero compulerit Josephum ut eandem historiam Græce quoque describeret, id in sequentibus declarat. Dicit enim cum Hebraice scripseri illis gentibus & illis Judæis qui Hebraice intelligunt, quales sunt Parthi, Babylonii, Arabes, Transeufratenses & Adiabeni; absurdum esse si non etiam instruat Græcos & Romanos qui bello huic non interfuissent, & Hebræam quam scripsisset non intelligerent historiam.

Videat nunc vel ipse P. Simonius, quam verum sit illud quod affirmat, Josephum Syriace scripsisse & quidem Judæis Palæstinis, qui fere nulli supererant, quando ista scribebat Josephus. Pergit tamen Simonius Christum & Apostolos Hierosolymis locutos fuisse Syriace. Et sane infinitum possit producere non semidoctorum tantum, sed & fanaticornm sic sentientium agmen, in templo & synagogis non libenter admittentium linguam ut ipsi loquuntur profanam. Sed cum omnium Syrorum in toto Romano imperio communis fuerit lingua Græca, quomodo efficient ut præter hanc alia quoque peculiaris fuerit lingua quam ipsi Syriacam vocant? Vel unum saltem proferant testem qui tempore Apostolorum linguæ hujus fecerit mentionem. Sero demum in inferiore Syria sive Pa-

læstina

læstina auditum est nomen linguæ Syriacæ, postquam nempe Arabes vacantes Judæorum invasere terras. Stante imperio Romano solus ibi regnabat Græcus sermo. Cujus rei clarum argumentum quod in tota ditione Romana nullum invenias scriptorem qui Syriace scripserit. Græce omnes scripsere, Græce etiam loquebantur. Extra orbem Romanum progrediendum si Syriacam linguam, aut homines qui Syriace scripserint invenire velimus. Itaque omnes isti Christiani patres qui apud Eusebium in historia Ecclesiastica & alibi memorantur, quales sunt Bardesanes, Archelaus, Eusebius Emissenus, Ephraim & cæteri qui Syriace scripsere, illi omnes Parthici vel Arabici fuere generis. Parthis autem tam bene notum fuisse sermonem Syriacum, quam Romanis Græcum, scimus non tantum ex hoc Josephi loco, sed & ex Epiphanio. Verum istæc Syriaca nihil ad linguam quæ Hierosolymis erat in usu, quæ non alia erat, quam sit lingua Evangeliorum. At vero altera, quam addiscebant Parthi, quaque Josephus scripsit, illa erat Chaldæa seu Assyria, Arabicæ nempe illius temporis dialectus. Quicquid enim erat ultra Jordanem fluvium usque ad ostia Euphratis, Arabiæ accensebatur. Perperam tamen lingua hæc Syriaca à scriptoribus dicitur, cum Assyria fuerit, ideo nempe, quod à Græcis & Latinis Syrorum nomen manifesto errore tribuatur quoque Assyriis. Inter Assyrios igitur & Arabas in profundiore Syria habitantes quærenda est lingua quæ Syriaca dicebatur, non inter Syros Romanæ ditionis. Ipsum hoc confirmat Epiphanius ubi de Manichæis agit; Ἄλλοι δὲ δῆθεν τὴν βαθυτάτην τῶν Σύρων διάλεκτον σεμνύνονται τήν τε τῶν κατὰ τὴν Παλμύραν διάλεκτον. *Alii vero quæ est in profundiore Syria & illam quæ circa Palmyram obtinet magnifice commendant dialectum.* Male itaque in Evangelio & in actibus Apostolorum per linguam Hebræam intelligunt Syriacam. Si Assyriam aut Chaldaicam dixissent, non peccassent. Sic Philo, sic Josephus, sic omnes illorum

illorum temporum locuti fuere scriptores. Hebræam linguam semper vocant Chaldæam, nunquam vero Syriacam, Quæ si proprie loqui velimus, eadem erat ac Phœnicia seu Cananæa, quæque post tempora Alexandri paulatim in Græcum abiit sermonem esse desiit. Quamvis vero propter longam moram in terris Cananæorum lingua Hebræa & ipsa quoque fere facta fuerit Cananæa, quod vel Phœniciæ quas assumsere satis testantur literæ; nunquam tamen Judæi passi sunt linguam suam appellari Cananæam seu Syriacam. Sed neque Arabicam eam dici permiserunt, nisi quatenus Chaldæa lingua sit dialectus Arabicæ. Etiam servitutis Ægyptiacæ tempore & se Chaldæos, & linguam suam Chaldæam vocarunt, omnia nempe sua ad Abrahamum referentes Chaldæum, cujus linguam in tam longa conservavere captivitate. At vero in Babylonica captivitate brevi tempore & linguam & literas dedidicere Syriacas, & libenter adscivere non literas tantum, sed & linguam, Chaldaicam, velut postliminio redeuntes ad linguam & scripturam Abrahamo vernaculam. Licet vero multis postmodum seculis plurimum immutatus fuerit sermo Chaldæus, permansisse tamen morem ut Hebræus diceretur, ex iis quæ jam diximus clare satis confici potest. Valeat ergo Hierosolymitana ista Syriaca lingua æque vana ac Hellenistica: Valeant quoque cavillationes P. Simonii, cum ex omnibus ne una quidem succedat. Ut paucis quid sentiam perficiam, puto me non errare, si audacter affirmavero tempore Christi in omnibus Hierosolymitanis synagogis, paucis forsan exceptis quas Parthici & Arabici generis frequentarent Judæi, solas lectas fuisse quas LXX interpretes tradiderunt scripturas, cum sola iis Græca esset vernacula lingua, Hebræa autem id est Chaldaica sive Arabica illius temporis, à doctis tantum, aut ab illis, quos dixi intelligeretur advenis. In ipso vero templo Hierosolymitano habitas fuisse conciones lingua Hebræa, aut quocunque alio Græcis & Romanis

ignoto ſermone, id omnino Romanæ non permiſiſſent leges, quæ una cum jugo, Græcæ quoque aut Latinæ linguæ neceſſitatem omnibus à ſe victis impoſuere gentibus. Supereſt itaque ut in templo & in præcipuis ſynagogis ea ſola uſurpata fuerit lingua, quæ omnibus eſſet familiaris, quamque ipſi queque infantes cum lacte imbiberent materno. Siquidem ut habet Theodoretus; τὰ Ἑβραίων παιδία οὐ τῇ Ἑβραίων ἐστὶν εὑρεῖν εὐθὺς κεχρημένα φωνῇ, ἀλλὰ τῇ ἐκείνων παρ' οἷς ἐγεννήθησαν· εἶτα μειράκια γενόμενα, διδάσκεται τῶν γραμμάτων τοὺς χαρακτῆρας· μανθάνει δὲ διὰ τῶν γραμμάτων τὴν θείαν γραφὴν τῇ Ἑβραΐδι γεγραμμένην φωνῇ. *Nulli Hebræorum reperiuntur pueri, qui ſtatim Hebraica utantur lingua, ſed demum illarum gentium lingua apud quas nati ſunt. Ubi adoleverint, docentur literarum characteres, & per has addiſcunt ſcripturam Sacram Hebraicam.* Et ſane quomodo potuiſſet vita miſeris conſtare Judæis, ſi Hebraicæ ſeu ut volunt Syriacæ tantum gnari linguæ eo redacti fuiſſent neceſſitatis, ut nec teſtamentum condere, nec contractus & obligationes facere & ſignare potuiſſent, cum leges Græcum & Romanum tantum admitterent ſermonem, quæraturque in jure utrum ſtipulatio Punico aut Aſſyrio concepta ſermone poſſit ſubſiſtere. Quod autem magna pars Judæorum, propter crebra cum vicinis Arabibus commercia, & ſimul propter affinitatem quam illorum lingua cum veteri haberet Hebraica, facile & libenter ſermonem addiſcerent Abraicum, ſive ut ipſi loquebantur Chaldæum; id quidem verum eſt; ſed ſufficit oſtendiſſe iſtum ſermonem ſeu iſtam linguam ad ſcitam fuiſſe & arceſſitam, non autem nativam & vernaculam.

Agit dein P. Simonius de traditionibus ut vocant oralibus, & quærit quomodo abſque his potuerint LXX interpretes verſionem ſuam perficere, cum lingua Hebræa ducentis & pluribus annis perierit antequam illi ad hoc opus ſe accingerent? Sed vero quantum in hoc quoque

fallatur

fallatur P. Simonius patet ex iis quæ paulo ante monuimus.

In ſequentibus pergit orationem de traditionibus pertexere, & quamvis paſſim adfirmat parum ſe tribuere commentis Rabbinicis, ſiquis tamen illa aggrediatur, animoſius ſe gerit P. Simonius quam ipſimet Rabbini, adeoque quidem ut etiam laudet & probet id, quod omnium figmentorum longe eſt futiliſſimum, vocales nempe ſeu puncta Moyſi à Deo in monte Sinai revelata, & non niſi à Maſorethis poſt exacta tria annorum millia legi adſcribenda; non ullis libris, ſed per cabalam ſeu traditionem oralem in ſola Rabbinorum conſervata fuiſſe memoria. Attamen liber inſcriptus nomine Cozri id eſt regis Chazarorum in Taurica Cherſoneſo, non Coſrois ut vulgo putant, affirmat periiſſe pleraſque traditiones orales. Scio quidem Buxtorfium & hæc, & multa alia conatum fuiſſe aliter exponere, ſed ſincerior hac in parte fuit Hiſpanus interpres R. Abendana, qui omnia integra reliquit.

Cum nova jamdudum deficiant argumenta, quibus ea quæ ſcripſi vel minimum infirmentur, ad prius dicta relabitur, & exhauſtos vel diſſipatos in priori conflictu P. Simonius recolligit ſpiritus, ut reparatis viribus feliciori certamen inſtauret ſucceſſu. Sed fruſtra, cum intempeſtiva ſint pleraque quæ jacit tela, & tranſverſa cadant.

Dixerit in interpretandis ſcripturis præcipue audiendos eſſe Rabbinos, cum unicuique in ea quam exerceat arte ſit credendum. Reſpondi non eſſe credendum inimicis, non illis qui inter ſe diſſentiant, & qui id ipſum quod docent, neſcire ſe profitentur. Quod ſi ad Judæos ſit divertendum, illos ſolos eſſe adeundos, qui ſuperſtite etiamnum Hebræa lingua ſacras fuere interpretati literas. Reponit Simonius, & ſe quoque antiquiores ſequi Judæos in traditione lectionis, verum non hos ſolos, ſed & Aquilam, Symmachum, Theodotionem, Hieronymum & alios. Quia ars nulla perficitur ab uno aut altero, ſed ab omnibus ſimul.

mul. Quid per traditionem lectionis intelligat Simonius, paulo ante explicavit Cabalam nempe seu traditionem, ut vocant, oralem, quam deus à temporibus Moysis faucibus & palato Rabbinorum alligavit, mutam & clausam totis tribus annorum millibus, & revelatam demum ante pauca secula à Masorethis. Ridet & explodit ubique P. Simonius Rabbinorum figmenta, solam excipit oralem traditionem, quam passim non tuetur tantum, sed & propugnat. Nec deerunt Judæi quibus hoc commentum imprimis placeat. Si enim omnium absurdorum longe maximum possint superare, nulla supererit difficultas, quo minus omnes quæ toto continentur Thalmude admittantur fabellæ. Mirum vero in construenda nova Scriptura solos à P. Simonio adduci Judæos, Masorethas videlicet, Aquilam, Symmachum, Theodotionem, & Hieronymum, quia in multis passus sit à Judæis se decipi; nulla facta mentione LXX interpretum & antiquiorum Judæorum, qui omnes solam horum secuti sunt versionem, non Apostolorum, non denique ipsius Christi. Causam nempe subjungit, *Quod nullius magistri legibus se addictum profiteatur Simonius.*

In loco quem postea adducit ex Origene κυριώτατα non est *aptissime*, sed *maxime proprie*, quoniam verbum verbo reddere conatus est Aquila, uti solent inepti interpretes, qui proprietatem verborum sectantes, sensum ut plurimum destruunt. Loquitur autem hic Origenes ex opinione Judæorum, & ipse seipsum interpretatur in Epistola ad Africanum. Quod autem subjungit P. Simonius Origenem existimasse pluribus in locis Aquilam melius reddidisse verba Hebræa quam LXX interpretes, vel uno si possit probet exemplo. Nam in hoc ipso Geneseos loco, de quo hic agit Origenes, quam futiliter à LXX interpretibus recesserit Aquila, infra ostendemus.

Nihilo meliora sunt ea quæ sequentur, in quibus negat, ut libros Hebræos, ita quoque Hebræorum verbo-

rum

rum ſonum & pronuntiationem Græcis literis expreſſam à Judæis accepiſſe Origenem. Dicit quippe Origenem *ut linguæ ſuæ hominibus ſe accommodaret, verba Hebraica primum Hebraicis literis, deinde Græcis characteribus, expreſſiſſe, ut etiam Hebraica legere poſſent, qui nihil ſcirent Hebraice.* Libenter iſtud concedo, verum quid hoc ad rem facit? Cum enim Hebræi codices careant vocalibus, quæritur ſi non à Judæis, unde & à quibus haurire potuerit Origenes rationem reſarciendi iſtum vocalium defectum. Pergit; *Judæi ſiquidem illis temporibus, ut & hodierni contextum ſuum abſque punctis vocalibus facili negotio legebant.* Scio quidem poſtquam ſtabilita eſt lectio à Maſorethis, vulgo etiam legi libros à quibus abſint vocales, verum non hoc, ſed iſtud explicare debuerat Simonius, quo pacto Judæi veteres toto Romano diſperſi imperio Hebraicam addiſcere potuerint lectionem, ſi non illa quam Origenes tradidit ratione, apponendo nempe eadem Hebraica Græcis literis, ſed vocalibus inſtructa. Ut nunc qui Maſorethicæ lectioni adſueti ſunt, facile etiam legunt libros à quibus abſunt vocales; ita quoque olim, qui exercitati eſſent in ſcriptura, quæ vocales contineret; facile etiam alteram compendiariam adſequebantur ſcripturam. Ut itaque nunc, ita quoque olim tempore Origenis habuere Judæi normas & regulas legendi & pronuntiandi, quas non diſcipuli tantum, ſed & ipſi quoque obſervarent & ſequerentur magiſtri. Si enim non habuere, & unicuique pro lubitu licitum fuerit addere aut variare vocales, quomodo ſibi conſtare potuit lectionis & pronuntiationis ratio? Ut tamen oſtendat P. Simonius iſtos de quibus loquimur Judæos etiam abſque tali auxilio legere potuiſſe Sacros libros, mirifico ſane utitur argumento, ſed quo ipſe ſeipſum conficiat. Dicit enim Judæos Græcos & Hiſpanos habere libros Græca & Hiſpanica lingua ſed literis excuſos Hebraicis, quos tamen expeditiſſime legant. Potuiſſet his plurimos in Germania à Judæis editos addere

re libros, lingua quidem Germanica literis tamen descriptos Hebraicis, qui tamen etiam ab idiotis, dummodo alphabetum norint Hebræum, sine hæsitatione evolvuntur. Quid mirum? Cum ut in istis, quæ P. Simonius profert exemplis, ita & in iis quos dixi libris omnes exprimantur vocales. Si sacrorum eadem foret librorum conditio, non Origenis tantum in describenda literis Græcis Hebræorum codicum lectione, sed & Masoretharum in addendis punctis vocalibus, non supervacua tantum, sed & stulta fuisset diligentia.

Pergit tamen P. Simonius, citat Teixeram, ad linguas provocat Orientales, & tandem concudit, licet *illæ linguæ punctis vocalibus sint destitutæ, non idcirco vocalibus penitus destituuntur.* Verum non hoc; quod omnes concedunt exceptis Rabbinis, qui nullam nec in alphabeto, nec in scripturis vocalem agnoscunt; sed istud ostendere debuerat P. Simonius quomodo ad perficiendam lectionem paucæ istæ vocales, quæ tantum ambiguæ lectionis vocibus apponuntur; possint sufficere ad legendas etiam illas voces, à quibus omnino absunt vocales.

Repetit dein quæ jam sæpius dixit, & quibus non semel respondimus, & demum addit; *Sed pudet in his refellendis, quæ aperte falsa sunt, longius detineri.* Merito pudeat P. Simonium, quod cum præcipua nusquam attingat, & tantum minutias sectetur & vellicet, adeo tamen infeliciter in illis versetur, ut nunquam scopum feriat. Ubique me fingere & falsa scribere affirmat. Ego vero licet affirmavero in omnibus quæ contra me habet P. Simonius ne semel quidem verum dixisse, profecto non mentiar.

Quam male à Masorethis appositæ sint vocales, vel ex ipsis nominibus propriis satis manifestum esse dixeram, cum patriarcharum, progenitorum & prophetarum nomina adeo discrepantia sint ab iis quæ in Evangeliis occurrunt, ut nullam omnino habeant similitudinem, cum iis quas Masorethæ apposuere vocalibus. Reponit optimus

Si-

Simonius, me non advertiſſe eadem quoque nomina diverſimode à Judæis noſtri temporis proferri & ſcribi. Affert exempla unde conficiat Judæos, Italos, Hiſpanos & Germanos non eandem obſervare pronuntiationem. Quin & voces Latinas ab iiſdem populis non eadem proferri ratione. Germanorum ſermonem eſſe aſperiorem, quam aliarum gentium, utpote qui alias pro aliis literas ſubſtituant conſonas. Probat id ipſum exemplo doctoris aulici in Germania. Scimus quidem iſtæc, ſed quid ea ad propoſitum? Non de conſonis, ſed de vocalibus quæſtio eſt literis, in quarum pronuntiatione omnes gentes conveniunt. Oſtendat qua ratione vocales, quas Maſorethæ addiderunt, conveniant cum iis, quæ in Evangeliis exprimuntur.. Oſtendat illos ſub ſole homines, in quorum ore Nabuchodonoſor & Nebuchadneſar eundem efficiant ſonum.

Cum Rabbini S. Scripturas affirment LXXII habere facies, interpretatuſque id fuerim de totidem ſenſibus quos ſacri admittant libri, ſi Judæos audiamus, negat me Rabbinos intellexiſſe, dicit enim *nomine* LXXII *facierum venire tantum ſenſus allegoricos, qui tot ſunt, quot otioſi magiſtri poſſunt comminiſci.* An ergo ſenſus allegorici non ſunt ſenſus? Non ſic loquuntur Rabbini, cum allegoricos vocant ſenſus ſublimiores. Rurſus quomodo unus idemque locus LXXII poteſt continere ſenſus allegoricos, niſi etiam totidem habeat ſenſus ſimplices ſeu literales ut loquuntur? Dicit Carræos & Abeneſram unum tantum admittere ſenſum. Recte quidem: ſed ſi ſeptuaginta duos conſulamus Rabbinos, totidem quoque habebimus ſenſus. Quis non miretur, non Rabbinos tantum, ſed & Chriſtianos complures adeo multiplicem probare interpretationem, Mercerum dico & multos alios, in quorum ſcriptis ſæpe invenias, *hic locus quindecim, aut etiam viginti admittit expoſitiones, & quidem omnes præclaras?*

Iterum

Iterum dein litem movet & me in jus vocat P. Simonius de nomine prophetæ, & an LXX interpretes eo sint censendi titulo. Et sane hic est locus, hæc arena in qua omnes contendere nervos & totum ingenii acumen explicare debuisset P. Simonius. Sed vero si pleraquæ quæ hic scribit quam diligentissime excutias, nihil omnino invenies, præter frigidas cavillationes, nullo ordine, nullo judicio, nec satis apto verborum inter se nexu colligatas. Primo dicit me tergiversari. Sed frustra semper erit P. Simonius, si me terga vertentem speret visurum unquam, assuetum jampridem etiam cum fortioribus congredi. Pergit, ea quæ de varia acceptione vocis prophetarum & προφητεύειν scripsi, ea ad rem non facere & plane esse inutilia. Nempe quia tam clare & manifeste sententiam P. Simonii convellunt, ut ne quidem quod hiscat supersit, nisi palam ineptire velit. Quia dixi à Christo & Apostolis prophetas appellari omnes eos, qui S. Scripturas intelligunt & recte interpretantur, respondet; *quasi vero de hoc prophetiæ genere in præsentia agatur.* Dicat ergo P. Simonius, si non istos quos Christus & Apostoli, quosnam ergo vocet Prophetas? Quomodocunque vocem hanc accipiat, nunquam efficiet ut LXXII interpretes non fuerint prophetæ, præsertim cum ipse Simonius fateatur *Scribas qui res Hebræorum chartis committerent & plerosque Synedrii magni assessores prophetas fuisse & à deo inspiratos.* Subjicit dein; derisum alicubi à Simonio fuisse Vossium. Sed vero risum ineptum non moratur Vossius. Liceat Simonio ἀσχημονεῖν & indecore se gerere. Dixeram idolorum etiam cultores sæpe in sacris literis prophetas appellari. Reponit hæc non facere ad institutum. Imo inde facile intelligimus, si illi recte prophetæ vocentur, multo magis nomen hoc convenire veris Dei sacerdotibus. At vero inquit istam LXX interpretum prophetiam jampridem ab Hieronymo fuisse sublatam. Cum nullum alium præter Hieronymum sistere possit testem, semper ad illum

lum tanquam ad sacram se confert ancoram. Verum cum omnia quæ ad stabiliendam suam sententiam vel Hieronymus, vel ex illo alii produxere argumenta ita feliciter profligaverimus, ut ne unum quidem salvum supersit; debuisset Simonius aliis telis & aliunde quæsitis subsidiis intentatam tam animose pertinacius persequi litem, & laboranti jamdudum & pene desolato succurrere Hieronymo. Verum ipse relicta quam vix incœperat causa, præcipiti saltu ad protomartyrem transit Stephanum, ejus nomine novam mihi suscitans litem. Dicit illum non Græce, sed Syriace ultimam suam absolvisse concionem, & loca S. Scripturæ non ex LXX interpretibus, sed ex Hebræis hausisse codicibus. Verum quid opus est fingere, cum supersint ipsa Stephani verba, & loca Scripturæ in iis conveniant cum LXX interpretibus, non autem cum hodiernis Hebræis libris? Ut autem Hebraice vel Syriace fuerit locutus, fieri hoc qui potest apud Romani & Græci generis Judæos, Libertinos videlicet, Cyrenæos, Alexandrinos, Cilices & Asiaticos, qui omnes hoc loco memorantur in gestis Apostolorum, quibus denique omnibus Græca erat familiaris & vernacula lingua, non autem Hebræa aut fictitia Syriaca?

Malignitatem deinceps vocat, quod verba ejus, quæ hic repetit secutus, dixerim ideo à Simonio scriptum Aristeæ velut commentitium explodi, quod Judæis solemne fuerit fingere & scribere incredibilia. Affirmat enim ostendisse se Philonis Herennii testimonio, quod refert Origenes, *Judæos illius temporis multa confinxisse parum verisimilia.* Nihil tale Origenes, cujus verba primo contra Celsum libro hæc sunt; *Fertur & Hecatæi historici de Judæis liber, in quo adeo probat hujus gentis sapientiam, ut Herennius Philo in commentariis suis de Judæis, primum dubitet, an hujus historici id scriptum sit: deinde addat, si quidem ejus est, videri eum corruptum Judæorum persuasionibus, probasseque illorum placita.* Videatur de hoc loco liber patris mei de historicis

 Græcis,

Græcis, ubi agit de Hecatæo Abderita. Nihil itaque aliud ex his Origenis conficias verbis, quam Simonium non esse admodum acrem disputatorem. Addit sese firmissimis ex Aristea desumtis id ipsum ostendisse argumentis, sed jam vidimus quantum ea habeant soliditatis, utpote quæ primo aspectu & examine tota in fumum abeant & evanescant.

Repetit dein nonnulla jam sæpius dicta & sæpius à nobis explosa, & tandem ad suum relabitur Hieronymum, ut ex eo conficiat Origenem in homiliis seu concionibus apud vulgum habitis solos secutum fuisse LXX interpretes, in tomis vero etiam peregrinæ linguæ quæsivisse auxilia. Verum ut ut hæc admiserimus, quomodo vel ex hoc, vel ex altero quem adducit Origenis loco efficiat prælatam ab eo unquam LXX interpretibus Aquilæ fuisse versionem? Clarius profecto locutus fuisse Hieronymus, si hoc verum esset; sed verum non potest esse, cum ipse contrarium testetur Origenes, qui in epistola ad Africanum & alibi affirmat non esse recedendum à terminis quos Christus & Apostoli statuerunt, nec alio se consilio apposuisse Aquilæ & similium interpretamenta, quam ut cognoscamus, quo pacto sequiores Scripturas explicent Judæi. Ut itaque alibi, ita quoque in hoc Exodi loco, ad quem remittit P. Simonius, & ad ampliandos S. Scripturæ sensus, & simul ne cavillationi occasio detur, ac si aliter esset in Hebræis exemplaribus ac LXX reddiderunt interpretes, utramque Origenes affert expositionem, illam LXX & alteram Aquilæ, ut ostendat ex utrisque sequi, esse quendam infestum Judæorum genti angelum, qui non circumcisos lædat, circumcisos non item, quod tamen ipse vix ausus est affirmare; subjicit enim; ἀλλὰ ταῦτα μὲν περιεργότερα πως εἶναι δοκοῦντα, καὶ οὐ κατὰ τὴν τῶν πολλῶν ἀκοήν, παρακινδυνευομένως ἐπὶ τοσοῦτον λελέχθω. *Et hæc quidem quæ nimis affectata & longius quodammodo petita esse videntur, nec apta multorum auribus; periculose & audacter hactenus à nobis dicta sufficiant.*

Mirum

Mirum vero qua ratione ex hoc loco Simonius exsculpere potuerit Origenem relictis LXX interpretibus adhæsisse versioni Aquilæ, cum istæc quæ affert verba referenda sint ad malevolum istum Judæis non circumcisis angelum, non ad hanc aut istam interpretationem. Ipsum vero Exodi quod attinet locum, minime dubitandum quin versio LXX interpretum sit præferenda cum optima & clarissima sit, illa vero Aquilæ nullum fere constituat sensum, quantumvis in ea explicanda & Origenes & Rabbini laborent. Sed neque antiqui Judæi Aquilæ in hoc loco admisere interpretationem, existimantes circumcisionis quam urgerent necessitatem fortius adstrui si alteram sequerentur expositionem. Itaque in catenis Græcis post verba Eusebii Emisseni hæc sequuntur; Ὁ Ἀκύλας ἀντὶ τοῦ, ἔστι τὸ αἷμα τῆς περιτομῆς, εἶπε, νυμφίον αἵματος ἔχω; ὁ δὲ Ἑβραῖος; Ἐσφράγισε τὸ αἷμα τῆς περιτομῆς. Idem vero est σφραγίζειν αἷμα & ἱστάναι αἷμα *stagnare* seu *sistere sanguinem.* Apparet itaque in Hebræis codicibus olim scriptum fuisse חת[illegible] non חתן, aut si id aliter se habeat, affinia & ejusdem significationis fuisse vocabula. Nam certe posterioris hujus vocis tam late apud Arabas patet acceptio, ut priorem etiam suo comprehendat significatu. Non enim ipsam tantum circumcisionem, sed & quidquid ad hanc perficiendam requiritur, adeoque ipsum quoque quod celebrant festum & convivium, uno omnia nomine chatanæ appellant. Dicit itaque Sepphora angelo mortem filio minanti, stagnatum jam esse sanguinem & peractam filii circumcisionem. Totum vero locum commode interpretabimur, si missis Rabbinorum figmentis ipsa Scripturæ sectemur verba. Nam quod & illi, & qui eos sequuntur existimant Deum hoc loco mortem intentare Moysi, propter neglectam filiorum circumcisionem, id nullam omnino veritatis habet umbram. Jam per quadraginta pene annos cum uxore vixerat Moyses, nec credibile est tam sero, & adeo parum oportuno tempore, quo irrita facta fuisset legatio ad Pharaonem suscepta; Deum voluisse non observati moris

 pœnas

pœnas exigere, cum totis quadraginta ſequentibus annis ab omnibus Iſraelitis impune omiſſa fuerit circumciſio. Taceo alias difficultates, quas jam olim complures è Græcis moverunt patribus, uti videre eſt in catenis, quæ paſſim in bibliothecis inveniuntur. Ut paucis abſolvam, non agitur hic de occidendo Moyſe, ſed cui minatur Angelus, is eſt Gerſon filius Moyſis major natu. Ultima verba Dei ad Moyſem loquentis hæc ſunt; *Ecce igitur ego interficiam filium tuum primogenitum.* Sequitur deinceps; *Factum eſt autem in via in diverſorio occurrit illi* (nempe primogenito) *Angelus domini & quærebat interficere illum.* Poſtrema Dei verba, quæ demum in Pharaonis completa fuere primogenito, audiens Sepphora Moyſis conjux, ad ſuum pertinere credebat primogenitum, præſertim cum non obliquo, ſed recto hæc à Deo dicerentur ſermone. Ad augendum itaque matris metum irruit angelus in Gerſonem Moyſis primogenitum, non occidendi, ſed terroris incutiendi gratia. Sed malim verbis Chryſoſtomi quam meis reliqua explicare. Ille itaque in Synopſi veteris teſtamenti, digna ſane quæ lucem aſpiciat ſic ſcribit; Ἀπήγγειλε δὲ Μωυσῆς τῷ πενθερῷ αὐτοῦ, διωνύμου δηλαδὴ ὄντος Ῥαγουὴλ καὶ Ἰοθόρ, ὅτι μέλλει εἰς Αἴγυπτον ἀπιέναι, καὶ τελευτήσαντος τοῦ βασιλέως τοῦ ζητοῦντος αὐτοῦ τὴν ψυχὴν, φησὶν αὐτῷ ὁ Θεός, εἴσελθε εἰς Αἴγυπτον· ὁ δὲ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ παιδία αὐτοῦ λαβὼν οὕτως εἰσῄει· διὸ καὶ ἄγγελος φαίνεται φοβῶν αὐτὸν, οὐ διὰ τὴν περιτομὴν, εἰ γὰρ τῆς περιτομῆς ἕνεκεν, ἔχρην μὴ πρότερον ἀποστῆναι τὸν ἄγγελον, ἕως οὗ καὶ τὸν ἕτερον περιέτεμεν ἡ μήτηρ· ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ μάτην γυναῖκα λαβεῖν εἰς Αἴγυπτον, οὐ γὰρ οἰκῆσαι ἐπέμπετο, ἀλλ' ἐξαγαγεῖν τὸν Ἰσραὴλ, ὅπερ καὶ αὐτὸς συνιδὼν ἀφίησι τὴν γυναῖκα· καὶ πόθεν δῆλον ὅτι ἀφῆκε; Ἐξελθόντι αὐτῷ ἐξ Αἰγύπτου ἀπήντα μετὰ τῆς γυναικὸς ὁ πενθερὸς Ἰοθόρ. *Significavit vero Moſes ſocero ſuo, qui erat binominis Raguel videlicet & Jothor, abiturum ſe in Ægyptum. Mortuo ergo rege qui animam ejus quærebat, dixit ipſi Deus, ingredere in Ægyptum. Moyſes vero illam ingrediebatur ſimul ducens conjugem.*

conjugem & filios. Quamobrem apparuit angelus terrorem incutiens, non propter circumcisionem, si enim circumcisionis ergo, oportuisset non prius discedere angelum, priusquam & alterum filium circumcidisset mater; sed quod frustra uxorem secum duxisset in Ægyptum, non enim habitandi, sed Israelem ex Ægypto educendi gratia mittebatur. Quod postquam perspexisset, dimisit uxorem. Unde vero patet quod dimiserit? Egredienti ex Ægypto occurrit cum conjuge Sepphora, socer Jothor.

Pergit dein ad alia P. Simonius, sed adeo desultorie, ut nusquam subsistat, nusquam pedem figat, nullum persequatur argumentum. Ubique incipit, ubique desinit. Dicit ignotas mihi esse œconomiæ leges, quas veteres secuti sunt Patres, meque ignorare illos aliter apud plebem, aliter apud doctos fuisse locutos. Mox transit ad portentosos Aristæi de LXX interpretibus sermones; verum non addit quinam illi sint, & ubinam legantur: nam certe in illis quæ vulgo teruntur nihil tale occurrit exemplaribus. Scribit dein se maxime accedere ad sententiam semichristiani istius Thalmudistæ, de quo in priori egimus responsione, affirmantis istam versionem, quæ vulgo LXX tribuitur interpretibus, ita dictam esse, quod à LXX magni synedrii sacerdotibus, quos supra prophetas fuisse asseruit, conficta & approbata sit. Illam tamen versionem licet approbatam ab istis quos vocat senatoribus seu prophetis, non sinceram & legitimam, sed dolosam, perfidam & summa cum astutia ad decipiendas concinnatam fuisse gentes. Diximus jam qua ratione iste Thalmudicarum in Evangelia explicationum scriptor occurrat testimoniis Christi & Apostolorum. Nempe uti P. Simonius existimat nos non habere scripta prophetarum veteris testamenti integra, sed ampliata, decurtata & variis modis pro lubitu & ratione temporum à sacerdotibus magni synedrii interpolata: ita quoque iste Evangelista Rabbinus negat nos vera habere Evangelia & Apostolica monumenta prout ab

ipsis

ipſis exarata fuere Evangeliſtis & Apoſtolis, ſed demum qualia nobis obtruſerunt Evangeliſtarum & Apoſtolorum amanuenſes. Qua vero ratione factum ſit, ut in perfida & fraudulenta ſacrarum literarum procudenda verſione conſpirarint omnes iſti qui ſynedrium magnum conſtituerent Judæorum prophetæ, id non explicat P. Simonius, ſed ſimilitudine declarat; dicit enim id eadem factum fuiſſe ratione, qua verſio vulgaris Latina approbata & introducta fuit à Tridentini Concilii patribus. Sed certe non conſenſiſſent patres Tridentini in approbanda hac verſione, niſi eam optimam eſſe exiſtimaſſent: utique illam condemnaturi & anathemate proſcripturi, ſi peſſimam & ad fallendos tantum fabricatam fuiſſe credidiſſent homines, quemadmodum de Græca verſione cenſuit Thalmudiſta iſte, cujus ſententiam hoc in loco probat P. Simonius. Alterutrum itaque neceſſe, aut omnes illos magni ſynedrii ſacerdotes ſeu prophetas qui improbam iſtam procuderunt & approbarunt verſionem, nebulones fuiſſe ſceleſtiſſimos; aut ſi relicto ſuo Thalmudiſta modeſtius de hac verſione ſentiat P. Simonius, tantumdem huic tribuat auctoritatis, quantam verſioni vulgari attribuerunt Tridentini Concilii patres.

Prodit tandem Helleniſtica, quam jamdudum mortuam, ſepultam & ad inferos à Salmaſio miſſam, denuo ſuſcitare & in vitam reducere conatur P. Simonius. Dicit Salmaſium *de umbra aſini diſputantem de nomine tantum litigaſſe.* Verum ſic vulgus loquitur qui neſciunt res eſſe mortuas niſi verborum acceſſerit poteſtas. Eſt quidem verum cum quæritur quinam ſint helleniſtæ & quænam helleniſtica, diſputationem fieri de nomine, ſed ſine nominum intellectu, res ipſæ intelligi non poſſunt. Quod ſi res non conveniant cum ſuis nominibus, certum eſt nomina non recte eſſe indita. Ut autem ſciamus quænam ſit lingua helleniſtica, velim vel tria ſolum P. Simonius helleniſtica edat vocabula, unde colligere poſſimus, an

Græca

Græca, an Hebræa, an ex utrisque mixta, an vero peculiaris & sui generis aliqua exstiterit lingua. Sed vero, ut passim alibi solet P. Simonius, quandocunque aliqua occurrit difficultas, ad alia etiam nihil ad rem pertinentia se conferre, ita quoque hic relicta lingua Hellenistica, ilico ad κακοζηλίαν Judaicorum transit interpretum. nec tamen addit de quibus loquatur interpretibus. Si Aquilam intelligat, recte sentit, utpote cujus κακοζηλία merito ab omnibus taxatur. Recte quoque in Hispanica Ferrariensi aliisque versionibus hodiernis idem reprehendit vitium. At vero in versione LXX interpretum nemo unquam vel Christianus, vel Judæus κακοζηλίαν somniavit. Pergit dein ad Hellenistas, sed necdum Hellenisticam aut synagogæ video linguam. Quæ de vera significatione vocis Ἑλληνίζειν scripsi, ea dicit me ostentandæ scientiæ gratia scripsisse. Sed si vera sunt quæ dixi, utique non est opus ostentatione. Audiamus vero quid ad ea quæ scripsi de vocibus Ἑλληνίζειν, Ἀντιγονίζειν, & Μηδίζειν reponat P. Simonius; *Verum perinde est ac si dixerim in præsenti negotio, ubi de re critica lis movetur cum Vossio, non modo Vossium esse rei criticæ peritissimum, sed & canonicum Vuinsoriensem, qui liturgiam Anglicanam in templo belle decantet.* Inexplicabile profecto hoc ænigma, quodque ne ipse quidem qui proponit dissolvat: quin potius tanto semper fiet obscurius, quanto prolixior accesserit expositio. Fieri tamen potest ut aliquid inaudierit P. Simonius, me non solere in Ecclesia vel alibi canere, ideo forsan dicit, ea quæ de voce Ἑλληνίζειν scripsi, esse tam vera, quam verum sit me belle decantare liturgias in Ecclesia. Id si sit, facetus profecto & dictiosus homo & P. Simonius, qui profundi adeo acuminis norit construere griphos.

Longe dein lateque per totum P. Simonius peregrinatur Orientem, & vagatur tanquam ovicula sine pastore, ut omnes undique inquirat hellenistas, & quamvis illos

etiam

etiam nominet qui non fuere helleniſtæ, ut Parthici generis & τοὺς τῆς διασπορᾶς Judæos, præcipuos tamen neglexit, recutitos nempe, qui utique in ſummo gradu fuere helleniſtæ. Si potuiſſet oſtendere recutitos peculiarem & diſtinctam ab aliis Judæis habuiſſe linguam, confeciſſet negotium & gloriari potuiſſet inventam à ſe tandem linguam eſſe hellenisticam. Sed ipſe recutitorum linguam non uno loco vocat Rabbinicam, cum tamen Rabbini non ſoliti fuerint ſibi præputium adducere, ne Romæ quidem, ubi tamen pars hæc vectigalis erat.

Iterum dein ad LXX relabitur interpretes & iterum negat eos recte vertiſſe initio geneſeos εἰς ἀρχὰς ἡμέρας καὶ εἰς ἀρχὰς νυκτός. Dicit ancipitem eſſe vocem ἀρχὰς, cum & principatum & principium notet. Addit diligentis eſſe interpretis vitare ambiguitatem, quam ipſe amphibologiam, ſed qui Græce norunt amphiboliam vocant. Cur non & Chriſtum & Apoſtolos carpit, qui paſſim ſimiliter loquuntur? Quis non primo ſtatim aſpectu videat, utrum vox hæc accipienda ſit pro principio, ut cum in actibus Apoſtolorum vas ſeu linteum cœlo dimittitur τέτλαρσι ἀρχαῖς; an vero pro principatu, ut cum dicitur ὅτι ἄγγελοι, ὅτι ἀρχαὶ, ὅτι ἐξουσίαι? Adeone quis ineptus ſit, ut cum Deus conderet ſolem & lunam, ut præſint diei & nocti, τοῦ ἄρχειν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός, vocem ἄρχειν accipiendam eſſe exiſtimet de principio diei & noctis, cum ſæpe totis noctibus abſit luna, quamobrem additur καὶ τοὺς ἀστέρας, ſive ſtellas, quæ nempe noctu ſilente luna lucem funderent vicariam? Recte itaque ἀρχαὶ, & quidem plurali id eſt amplificativo numero ut ſolent Græci, ad declarandam majoris principatus ſignificationem. Sed P. Simonius præfert Aquilam, qui ἐξουσίαν hoc loco poſuit, quia nempe LXX interpretes vocem Hebræam aliis in locis ſic reddiderunt. Sed profecto ſi & hoc loco ἐξουσίαν poſſuiſſent interpretes, alteram ineptus iſte interpres reduxiſſet lectionem: utpote cujus unicum fuit ſtudium

dium invertere ordinem verborum quem LXX posuere interpretes, ut hac ratione sensum Scripturæ obscuraret & in nihilum redigeret & admirationi esset fatuis;

Omnia enim stolidi magis admirantur, amantque
Inversis quæ sub verbis latitantia cernunt.

Et tamen hic est ille Aquila quem deperit P. Simonius & quo præcipue duce novam S. literarum meditatur editionem. Quod autem addit ab Origene magis probatam hoc in loco Aquilæ fuisse lectionem, & hoc quoque aliter se habere jam ante diximus,

Repetit dein locum Genes. iii. 14. ἐπικατάρατος σὺ ἀπὸ πάντων τῶν κτηνῶν. Negat P. Simonius ἀπὸ hic locum habere, comparative enim hæc dici existimat. Sed fallitur, plane enim est prosopopoia, qua ut passim, non brutis tantum animalibus, sed & mutis & inanimis rebus sermo & ratio tribuitur. Imprecatur enim serpenti deus ut omnia animalia tam fera quam mansueta maledictis illam incessant. Capite sequenti v. 11. de Caino similiter ἐπικατάρατος σὺ ἀπὸ τῆς γῆς, *maledictus tu à terra.* Perperam & hæc quoque comparative vulgo dici existimant.

Paulo post eodem cap. ubi vulgo τηρήσει legitur, dixeram si quid mutandum sit, scribi posse τρήσει, neque enim Græcum esse τηρήσει pro τρεῖ. P. Simonius tanquam rem novam monet verbum τείρω habere futurum primum τέρσω. Verum egregie fallitur, quamvis non solus, quod nesciat multa esse verba, quæ si habeant futurum prius, careant altero; & contra si primum habeant futurum, carent secundo. Itaque futurum primum hujus verbi nusquam invenias. Nam τέρσω quod apud poetas passim occurrit, non posse esse à τείρω, vel ipsa docet significatio. Omnino verum est quod notant Grammatici

 veteres

veteres futurum Æolicum τήρσω, esse ab Æolico τήῤῥειν id est, *siccare, calefacere, urere*. At vero istæ significationes in hoc Genes. loco plane sunt alienæ. Quidquid contradicant Rabbinistæ, recte se habet versio LXX interpretum, τηρεῖν enim non tantum servare sed & observare & insidias struere significat, idemque prorsus quod φυλάττειν. Itaque recte apud Procopium Gazæum & in catenis adducitur hoc loco, è Psalm. LV. αὐτοὶ τὴν πτέρναν μου φυλάξουσι.

Quærit dein quare non possit navis construi ex planeis quadratis? Sed vero jam dixi tam futilem istiusmodi fore navem, quam sit futilis ipsa locutio. Demus tamen posse construi, quomodo istæc verba convenient cum Hebraicis? At vero nostram expositionem ad amussim convenire, nemo ut opinor negaverit præter Simonium, qui videtur nescire quid rei sit navis.

Tandem relictis LXX interpretibus & meis ad suas objectiones responsis, ad ea quæ majoris dicit esse momenti se confert P. Simonius. Scribit me maligno animo invidiam ipsi velle creare, quod dixerim, de incerto scriptorum veteris testamenti, ipsum paria sentire ac senserit Spinosa. Si hæc ægre fert, quare ergo subjicit; *Verum indoctiores ipso Spinosa se ostendunt, qui libros scripturæ sacræ statim tribuendos esse existimant quorum nomina præferunt.* Ut hanc suam stabiliat opinionem, relegat ad Theodoretum & alios Patres, in quibus tamen nihil occurrit, quod non libenter legant & approbent Christiani.

Singulos dein producit Prophetas & primo quidem in aciem prodit Moses. Postquam dixit Judæos credere, ne unam quidem dictionem vel Syllabam in lege extare, quæ Mosi à Deo non fuerit dictata, addit; *secus sentiunt Christianorum plerique, qui aliqua libris Moysis vel ab Esdra, vel ab aliis qui eos recognoverunt, longo post tempore adjecta*

adjecta fuisse libere affirmant. Scio quidem sic sentire P. Simonium, qui non uno affirmat in loco, prophetis & scribis licitum fuisse impune in alienis grassari operibus, & ipsa quoque Moysis scripta pro ratione temporis & statu rerum interpolare, & addere vel demere quicquid placuisset, cum tantundem in reformandis quæ vellent, quam Moysi in scribendo quæ vellet haberent potestatis, utpote cum illo quo Moyses, eodem quoque & ipsi, ut affirmat P. Simonius, inspirarentur Dei spiritu: sed quod dicit plerosque sic sentire Christianos, id tantum abest ut verum sit, ut ex omnibus antiquæ Ecclesiæ patribus ne unum quidem possit sistere testem, cui tale quid exciderit. Scio quidem Hieronymum ultima pentateuchi verba de morte Moysis & præterea illud de sepulchro Rachelis *usque in hodiernum diem,* existimasse ab Esdra fuisse addita, sed illum manifesti erroris convincit Samariticum exemplar, in quo totidem verbis hæc ipsa leguntur. Illud autem ab Esdra fuisse interpolatum, nemo sanæ mentis dixerit.

Ut tamen efficiat P. Simonius ab ipso Moyse non fuisse conscriptos libros, qui sub ejus leguntur nomine, dicit,non constare *utrum Moyses ipse eam quam sub ejus nomine habemus historiam totam literis mandarit, vel ex parte à notariis illis qui res ætatis suæ conscribebant, chartis excipi jusserit;* & demum concludit, optime se demonstrasse, perinde esse utrum Moyses ipse, an vero à notariis sit conscriptus Pentateuchus. Verum libenter hic quæram, an ergo mentitus sit Moyses Deuteron. xxxi, cum se hæc scripsisse adfirmat, & postquam scripsisset, tradidisse sacerdotibus & Levitis conservanda in arca fœderis? Valeant itaque isti, quos P. Simonius fingit, notarii: valeant quoque omnes isti commentitii scribæ & prophetæ interpolatores & infessores sacrorum librorum. Si tale quid licitum fuisset, quam ridiculus fuisset Josephus primo contra Appio-

nem affirmans, jam à bis mille annis, qui à Moysis temporibus ad suam usque effluxerint ætatem, neminem tantæ temeritatis fuisse repertum, qui in libris Moysis vel addere, vel demere vel quidquam ausus fuerit transponere. Et tamen ridet me P. Simonius velut hominem ad superstitionem usque religiosum, meque delicatulum vocat, quod crudas istiusmodi & à nemine digerendas non possim concoquere offas.

Post longam dein de sacrorum librorum scriptoribus digressionem, ex Rabbinis & recentibus compilatam theologis, non valde bonam, neque quidquam facientem ad propositum, tandem in libris P. Simonius desinit apocryphis; quos ideo vel ipso attestante vocabulo sic dictos esse affirmat, quod illorum auctores occulti sint & incerti. Verum si hæc vocis hujus legitima sit expositio, omnino oportet ut major pars librorum veteris testamenti sint apocryphi, aut, si P. Simonium audiamus, omnes; utpote qui, nescio an vel unum certo alicui relinquat auctori. Ego tamen libenter concedo omnes veteris testamenti & ipsos quoque Moysis libros fuisse olim apocryphos, sed non illo sensu, quo apocryphorum vox post tempora Aquilæ accipiebatur, sed antiquo & legitimo significatu, quo apocryphi iidem sunt qui sacri, & digni qui in armariis & arcis templi conservarentur; unde & arcani dicti, uti apud Juvenalem,

Tradidit arcano quodcunque volumine Moses.

Nec aliter inter se differunt arcanum & apocryphum, nisi quod istud sit Græcum, alterum Latinum.

In fine castigationum postulat à me P. Simonius, ut desinam illum allatrare. Verum amicus quidam monuit, ab istoc nugatore qui præfationem addidit, attextam fuisse hanc clausulam. Libenter sic credo, cum P. Simonius optime norit se primum in scenam contra me prodiisse. Sed &

cum sibi conscius sit vitæ Petri Morini, quam scripsit; non ut puto illo quo desinit me signasset elogio; *In maledicam animam non introibit sapientia.* Ut cognoscat P. Simonius me non esse malignum, nec velle maledictis cum illo contendere, cum fausta apprecatione desinam, vicissim rogans, ut missis minutis cavillationibus, fortior & paratior in arenam descendat; id si fecerit, dabit quoque mihi meliora scribendi occasionem.

FINIS.

ERRATA præcipua sic corrigantur.

PAg. 12. v. 15. Ostiam, *p.* 16. v. 22. ipsæ urbis portæ, *p.* 19. v. *penult*, summaq; ibi columnarum, *p.* 22. v. 5. addit mensuram, *p.* 25. v. 5. Januclensis, Ib. v. 15. plurium. *p.* 26. v. 6. eorum neglectum & omissionem certissimum, *p.* 27. v. 1. civium, *p.* 29. v. 19. ὑλίζχοντι; *p.* 31. v. 25. crearit, Ib. 32. numerarentur, *p.* 35. v. 33. muri. Omnino, *p.* 39. v. Lyci, *p.* 42. v. 19, *& Carthagine, Dele*, *p* 45. v. 6. fieri, *p.* 49. v. 4. ἐπίτρεψαν. Ib. v. 16. Aricinum, Ib. v. 18. tum temporis, *p.* 50. v. 15. cavebant, *p.* 51. v. 3. paulatim, Ib. v. 19. plus, quam quartam, *p.* 52. v. 9. scribit, *p.* 53. v. 15. Hannonis, *p.* 54. v. 12. sociatis viribus, *p.* 61. v. penult. *contratam*, *p.* 64. v. 24. *post* appendices, *pone asteriscum, multa enim hic omissa sunt. p.* 64. v. 33. quibusvis gentibus, *p.* 69. v. 1. *dele inscriptionem & scribe majusculis literis* DE ARTIBUS ET SCIENTIIS SINARUM, *p.* 70. v. 5. quotve, *p.* 74. v. 30. intra biennium, *p.* 78. v. 7. vectibus, *p.* 79. v. 21. Parci. *p.* 88. v. 23. Dyrracheno. Ib. v. 29. *Post* incendium *adde*; Rectius chronicon meum vetus, quod igni sulphureo totum hoc adscribit, Ib. v. 31. περιδινῶν, *p.* 89. v. 1. Rectius Chronicon *&c. usque ad* adscribit, *repone eo quo diximus loco*, Ib. v. 5. dicemus, Ib. v. 9. Pogonato, *p.* 91. v. 2. ante quadringentos & triginta sex gessit annos, Ib. v. 14. commentis, Ib. v. 31. Cyrestidis, *p.* 92. v. 16. *d' enser*, V. Seq. prodigiosam, *p.* 93. v. 8. Chalcondylas etiam mentionem, *p.* 94. v. 17. peritius, Ib. 17. audendum, *p.* 95. v. 15. & in lyra, *p.* 96. v. 16. *dele ista verba*, ut vero cognoscamus *& post* Veterum *adde* autem, *p.* 97. v. 20. palmos majores, *p.* 105. v. 31. prodidere, *p.* 113. v. 8. τετράχειρις, Ib. v. 29. ἀπὸ τοίχου, *p.* 121. v. 8. καταπακτητόν. *p.* 123. v. *ult.* novem, *p.* 130. v. 4. saburræ, *p.* 131. v. 19. undas secent, *p.* 132. v. penult. earum, *p.* 137. v. 15. nullum, Ib. v. 22. crebris, 141. v. 16. persequuntur, *p.* 143. v. 8. Caralin, *p.* 144. v. 12. Cretæ, Ib. v. *ult. post* Græca adde, qua Italica conscriptos examinet lingua, quanto quis, *p.* 145. v. 16. unguem, *p.* 148. v. 4. Romano, *p.* 151. v. 30. Africum, *p.* 152. v. 4. collocarit, *p.* 153. v. 24. rectitudinem, v. seq. exigere, *p.* 158. v. 10. inter meridianos, *p.* 162. v. 18. conficiant, Ib. v. 29. non fere minus quam, *p.* 164. v. 1. negari. *p.* 177. v. 33. relictis fere, *p.* 179. v. 6. usque ad, *p.* 191. v. 22. longo, *p.* 193. v. 7. veluti quæ, Ib. v. 10. nivibus, *p.* 197. v. 24. luce, Ib. v. 32. vanas, Ib. v. *ult.* possint, *p.* 203. v. 16. ipsa. *p.* 209. v. 10. potuisset, *p.* 219. v. 17. inserta, *p.* 230. v. 18. διαθύνασα Ib. v. 23. οἰκτρῷ, *p.* 234. v. 16. ut pauca, *p.* 235. v. 3. χαλκὸς *p.* 236. v. 1. Pythagorici, *p.* 237. v. 15. πεποιημένοι, V. seq. φύσεως, *p.* 239. v. 9. mentium. Ib. v. 30. αἰῶνος, *p.* 243. v. 25. videamus, *p.* 244. v. 10. everlisque, Ib. v. 23. διαπερῶντι, *p.* 251. v. 11. distribuerunt, Ib. v. 24. Ultimum, *p.* 252. v. 21. exprimitur, *p.* 253. v. 7. πειρασθῆναι, Ib. v. 10. ἀνέγραψεν, Ib. v. 16. de monte, *p.* 255. v. 13. σαρκοτόμῳ *p.* 256. v. 27. πληθομένην, *p.* 259. v. 1. *Ægypti ali*, *p.* 261. v. 8. convincant, *p.* 263. v. 2. *quam*, *p.* 267. v. 15. & donum, Ib. v. 22. πλισσόμενον, *p.* 270. v. 3. נחב, Ib. v. seq. Nec hoc, Ib v. 20. בנות יענה, *p.* 271. v. 2. κλαυθμυρίζειν, Ib. v. 21. sacrarum, Ib. v. 25. ut incautos circumveniant. Ib. habeant sibi, *p.* 272. v. 22. a multis, *p.* 273. v. 32. quos propria. *p.* 276. v. 16. tueatur, *p.* 268. v. 2. satis sic sentientibus, *p.* 279. v. 14 כ cum K, *p.* 289. v. 13. *l.* 11. Machab. *p* 294. v. 8. nolitis, *p.* 303. v. 21. πολλὰ εἶναι, *p.* 304. v. 1. fœcundi, *p.* 305. v. 9. censum, Ib. v. 10. Origenes, *p.* 307. v. 3. receptam, Ib. v. 18. poterunt, Ib. v. 26. eundem ac Atticus, *p.* 313. v. 18. cedere, Ib. v. 26. τῶν O ἑρμηνείας, Ib. v. 28. ταύτῃ, Ib. v. 31. τῆ αὐτῆς, *p.* 317. v. 5. illos, Ib. v. *ult.* θεῶν, *p.* 320. v. 33. διαιρεῖν, *p.* 321. v. 27. cui jam antea, *p.* 322. v. 10, ἄλλων, *p.* 331. v. 19. Non satis amat, *p.* 333. v. 22. summam, *p.* 346. v. 26. in vitis, *p.* 347. v. *ult.* præditus, *p.* 349. v. 24. explicans affirmat, *p.* 351. v. 21. Judæi in, Ib. v. 28. λόγου, *p.* 352. v. 20. διαπεράσιων, *p.* 353. v. 7. כרברם Ib. v. 10. נרים Ib. a ם, Ib. v. 17. in eruendo istorum, Ib. v. 31. פלא יועצאל *p.* 354. v. 3. Gabaa, Ib. v. 21. nonnulli, *p.* 357. v. 24. Nec, *p.* 358. v. 3. paulo, Ib. v. 7. Sed nos, *p.* 361. v. 4. opprobrium, *p.* 362. v. 3. nullus, Ib. v. 15. exercitati, ut in, *p.* 363. v. 25. cognoscat, Ib. v. 30. τὰ ἄβικτα ἀρχεῖα, *p.* 368. v. 14. ergo, *p.* 371. v. 22. Montaltus, *p.* 377. v. 5. & esse desiit, *p.* 378. v. 29. adscitum, *p.* 379. v. 25. Dixerat, *p.* 383. v. 14. ullos, *p.* 384. v. 13. scripsi, ad rem.

